

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

4DE DIVISION
I NØRREJYLLAND
1864

UDGIVET AF GENERALSTABEN

KØBENHAVN

1936

4. DIVISION I NØRREJYLLAND
1864

**4. DIVISION
I NØRREJYLLAND
1864**

UDGIVET AF GENERALSTABEN

UDARBEJDET AF:

OBERSTLØJTNANT *JENS JOHANSEN*

MED BISTAND AF:

KAPTAJN *J. NORDENTOFT*

**KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS VILHELM TRYDE
HEYDES BOGTRYKKERI
1936**

NØRREJYLLANDS FORSVAR i 1864 gemmer Mindet om et af de sørgeligste Afsnit af Danmarks Krigshistorie. Saa at sige intet Lyspunkt findes i Ledelsen af vor Hærstyrke, kun haabløs Vigen under Følelsen af Fjendens Overlegenhed. Det kunde saaledes synes bedre at drage et Glemslens Slør over Begivenhederne, men Krigen i Nørrejylland 1864 er det sidste Fortilfælde paa Forsvaret af denne Landsdel og bør derfor kendes, saa vist som tilsvarende Opgave atter kan komme til at foreligge, og tidligere Tidens Erfaringer, gode eller ej, da drages til Nytte.

For at skabe et saa klart Billede som muligt af Forsvarets Betingelser i 1864 er i Fremstillingen søgt givet en nøgtern Redegørelse for de Kampmidler, hvorover det raadede, ligesom der principielt ikke er givet andre Oplysninger om Fjenden, end hvad der forelaa for den danske Kommando paa det givne Tidspunkt, og uden Hensyn til, om dette stemmede med de faktiske Forhold hos Fjenden. — Selve den Ramme, i hvilken Begivenhederne i Nørrejylland udspilledes for 4. Divisions Vedkommende, saavel som Krigens Indledning ved Danevirke, er forudsat bekendt.

Skulde det foreliggende krigshistoriske Studie give Udbytte, har i Fremstillingen intet maattet skjules eller forties, lige saa lidt som Kritik har kunnet ude-

lades. Nogen Dom, end sige Fordømmelse af Personer er imidlertid ikke tilsigtet. Dels er en saadan Dom uden Værd for det tilstræbte Formaal, dels bliver den let uretfærdig, da den enkelte kun kan bedømmes ud fra sin egen Tid, de Forhold, hvorunder han levede, og de Paavirkninger, han var udsat for; thi kun den meget store kan selv lede Udviklingen. Men det er vanskeligt at sætte sig ind i, hvorledes Forholdene i tidligere Perioder maatte paavirke det enkelte Menneske, hildet som vi nu er i vor egen Tids Opfattelse og Mentalitet.

Indhold.

Forord	5
Indledning	9
I. Mobiliseringen	11
II. 4. Divisions Chef	25
III. Tilbagetoget fra Danevirkestillingen. 4. Division udskilles som selvstændigt Korps	29
IV. Kolding	41
Operationsplanen	41
3. Divisions Ankomst	47
4. Division	56
De taktiske Begivenheder indtil 18. Februar	61
V. Vejle	81
4. Divisions Forstærkning. Operationsplan	81
4. Divisions Tilstand	100
De taktiske Begivenheder indtil den 7. Marts	105
Kampen den 8. Marts	113
VI. Horsens	131
VII. Skanderborg	141
VIII. Tilbagetoget til Mors	151
IX. Mors	175
X. „Det strategiske Moment“	185
XI. Det andet Tilbagetog over Limfjorden	201
XII. Nord for Limfjorden. Nørrejyllands Rømning	225

Indledning.

Den Hær, som var dannet ved Hærplanen 1842, havde under den første slesvigske Krig vist sig at være for lille, og det var kun under store Vanskeligheder, at vi i Løbet af Krigens to første Aar naaede at faa den bragt op til en fyldestgørende Størrelse.

Krigen havde saaledes godtgjort Nødvendigheden af en ny Hærorganisation, og et nyt Hærlovsforslag fremsattes derfor, men først i 1858. Forslaget blev imidlertid aldrig vedtaget, og i de følgende Aar maatte Krigsministrene lidt efter lidt ved Hjælp af Besparelser paa andre Punkter søge at bibringe den gældende Hærplan saadanne Ændringer med en Udvidelse af Afdelingernes Antal for Øje, at Hæren ved Mobilisering kunde naa den Styrke af 50—60,000 Md, som man ansaa fornøden. Inden Krigen stod for Døren i 1863 var disse Ændringer imidlertid endnu ikke fuldt gennemførte. Da Mobiliseringen indlededes i Slutningen af September 1863, og Hæren efterhaanden samledes i Holsten og i den ikke fuldendte Danevirkestilling, haabede man dog, at der endnu vilde hengaa et halvt Aars Tid, inden Fjendtlighederne begyndte, og at man saaledes skulde faa Tid til ved successiv Forøgelse at fæstne Hæren i dens nye Former og til at gøre Befæstningsanlægene færdige.

Dette Haab svigtede; den politiske Stilling blev saa truende, at man i Slutningen af 1863 og i Januar 1864 maatte forcere Mobiliseringen, uden at man dog naaede at faa denne helt gennemført, før Krigen brød ud 1. Februar 1864.

I Slutningen af December 1863 inddeltes Hæren i tre Fodfolksdivisioner (1.—3.) og een Rytterdivision (4.).

4. *Division* under Generalløjtnant C. D. *Hegermann-Lindencrone* skulde have følgende Sammensætning:

1. Kavaleribrigade: Generalmajor J. J. Honnens
 3. Dragonregiment
 5. ”
 2. Kavaleribrigade: Oberst H. L. Scharffenberg (fra 3/2 64)
 2. Dragonregiment
 6. ”
 2. Halvregiment af Gardehusarregimentet.
 5. (12 Pd's) Batteri.
 6. DR samt II/GHR stødte dog først senere til Divisionen.
-

Selv om Fremstillingen af 4. Divisions Virksomhed her først begynder fra det Tidspunkt, paa hvilket Divisionen udskiltes til selvstændig Optræden ved Forsvaret af Nr. Jylland, bliver det dog, for at skabe en Forestilling om dens Kampværdi og dermed dens Betingelser for at kunne løse den stillede Opgave, nødvendigt at følge Udviklingen af dens Afdelingers Mobilisering.

I. Mobiliseringen.

Ifølge Krigsministeriets Bestemmelse skulde Mobiliseringen af Rytterregimenterne foregaa i to Afsnit, saaledes at Regimenternes Styrke i første Afsnit ikke øgedes ud over, hvad der kunde gøres beredent ved Hjælp af den faste Hestebestand.

Denne, der foruden af et Antal Officersheste („egne Heste“), udgjordes af 316 Stamheste og 288 Distriktsheste pr. Regiment, var uhomogent sammensat, idet Distriktshestene, der udskreves hos Hartkornsejerne — af hvert af Landets 1758 Hestelægder leveredes 1 Hest — normalt kun fik Øvelse i de aarlige Exercertider. Ved Tilridningen af disse Heste kunde man derfor i Almindelighed kun opnaa, at Hestene kunde sættes i Trav, til Nød springe an i h. og v. Galop og bringes til at springe over de sædvanlige Terrainhindringer; dog var Forholdet, som det vil fremgaa af det følgende, blevet væsentligt forbedret i de nærmeste Aar før Krigen.

I Tilslutning til den første Mobilisering skulde Regimenterne — i Overensstemmelse med hvad der var foreslaet af Kavalerikommissionen af 1861 — formeres paa 6 Eskadroner i Stedet for 4, men af Hensyn til at en Del af Befalingsmændene foreløbig var afgivne til Skolerne foretoges i Septbr. 1863 den Ændring, at Udviklingen skulde ske successive, idet der først ved Afgivelse fra de 4 Eskadroner dannedes en 5. og senere paa tilsvarende Maade en 6. Esk.

Ved 3. *Dragonregiment* i Aarhus havde samtlige Distriktsheste været indkaldte i et Par Maaneder i 1861, i 1862 blev Exercertiden forlænget fra 20 til 40 Dage og yderligere holdtes i dette Aar 28 Heste inde i 90 Dage af Hensyn til Tilridningen. Af sam-

me Grund indkaldtes ogsaa i Foraaret 1863 28 Heste i 46 Dage. Hestenes Tidridningsgrad var saaledes betydelig forbedret ud over det normale, da de sammen med Mandskabet indkaldtes i Begyndelsen af December 1863. En anden Fordel for Regt. var, at det formerede saavel 5. som 6. Esk. samtidig med denne Indkaldelse og derved befriedes for den senere Omorganisation med deraf følgende Ulemper.

Da Regt. fuldstændig udrustet og munderet — dog uden fast Train — den 16. December rykkede ud fra Garnisonen, talte det med sine 6 Esk. ialt: 21 Off. o. l., 55 Uoff., 11 Trompetere, 434 Ukpl. og menige. 19 Trainkuske og 587 Heste. Det medførte saaledes en Del Haandheste, væsentlig til endnu ikke mødte indkaldte samt til Personale, der foreløbig var efterladt i Garnisonen.

Regt. afgik til et Kantonnement i Sønderjylland, hvor det indtil Krigens Udbrud gennem regelmæssige Øvelser blev vel sammenarbejdet og navnlig fik de indkaldte Heste og ny tilgaaede Remonter indøvede.

5. *Dragonregiment* i Randers havde haft alle sine Distriktsheste inde i c. 3 Maaneder i 1861 og, ligesom 3. DR, et Antal til Tilridning i 1862 og 63. Det indkaldte i Slutningen af November samtlige Distriktsheste og saa meget Mandskab, som kunde gøres beredent, og formeredes samtidig paa 5 Eskr., der hver skulde tælle 99 Md. Iklædning og Udrustning skete noget forjaget, da Regt. allerede den 3/12 skulde afmarchere til et Kantonnement i Angel, og det medførte som 3. DR et ret betydeligt Antal Haandheste.

I Begyndelsen af Januar 1864 talte Regt: 18 Off, 35 Uoff, 12 Trompetere og 466 Ukpl. og men. med ialt 617 Rideheste. Dets Tilstand paa dette Tidspunkt fremgaar af Regimentskommandørens Udtalelser: „Forsyningen med Officerer er vel i Øjeblikket nogenlunde tilstrækkelig til de 5 Eskadroner. Naar 6. Esk. formes, vil der ved een af Eskadronerne kum være 1 Løjtnant, hvilket er for lidt til en Styrke paa 120 Md. — Ved Eskadronerne er 45 Uoff., af hvilke 1 paa Prøve og 4 midlertidige Uoff.*) Ved Formeringen af 6. Esk. bliver 7—8 Uoff., altsaa temmelig lidt. — Mandskabet er udelukkende kraftige, veløvede Folk, som med Undertagelse af de senest tilgaaede Rekrutter har deltaget i flere Exer-

*) Underofficerer udtagne blandt Underkorporalerne.

certider; de øves daglig i Ridning, Vaabenbrug m. m. — Sundhedstilstanden er meget god (10 syge). — Hestene er i Øjeblikket i tilstrækkeligt Antal, alle i meget god og kraftig Foderstand. Samtlige Remonter og Distriktsheste rides med een Haand, og paa ganske enkelte Undtagelser nær er de alle rolige under Vaabenbrugen. — Derimod mangler gode Officershestè. Næsten alle Hestene er skærpede. — Beklædningen er i meget god Stand, Sabler, Pistoler og Karabiner i god Stand. Pr. Mand 10 Stk. Karabinkuglepatroner og 10 Stk. Pistolrendekugler*). Yderligere Forsyning mangler, da Regt. ikke har faaet sine Patronkarrer „— Sanitetsmateriellet utilstrækkeligt, ligesaa Naturalforplejningsrequisitter —“.

Efter denne Beskrivelse maa Regt. sikkert siges at have været i det hele udmærket krigsdygtigt.

6. *Dragonregiment* i Holsten havde i 1861 haft Mandskab og samtlige Distriktsheste indkaldt i 1/2 Aar. Den 2/5 1863 indkaldte Regt. atter, den 1/10 formeredes den 5. Eskadron, og i Slutningen af Novbr. overgik — som ved de andre Rytterregimenter — Aarets Rekrutter efter endt Skole til Eskadronerne, hvorved hver af disse kom til at tælle 108 Ukrpl. og menige. Under de urolige Forhold i Holsten i 1863 havde Regt. forsaavidt hele Tiden været paa Feltfod og var ved Aarets Slutning vel samarbejdet med sine c. 500 Md. i Geledet. Det var tildelt 3. Division og maatte med denne rømme Holsten, da i Slutningen af December 1863 de tyske Executionstropper rykkede derind; men da Regt. efter det anstrengende Tilbagetog den 30/12 naaede Danevirkestillingen og meldte sig til 4. Div., var det efter to Dages Hvile atter fuldt kampdygtigt.

Som det af ovenstaaende vil fremgaa, har de tre Dragonregimenter, der indtil videre udgjorde 4. Division, i Midten af Januar dannet en betydelig Kampkraft, sikkert svarende til den Karakteristik, som 2. Generalkommando gav af Rytteriet umiddelbart efter Manøvrerne i Efteraaret 1863: „Det har været en Tilfredsstillelse at se, hvorledes de 3 Dragonregimenter under Manøvrerne vidste at overvinde de mange Hindringer, som Terrainet

*) Rëndekuglepatroner bestod af 2—3 Rëndekugler, der ved et Blyspejl var forbundne med Ladningen. Man opnaaede ved denne Ammunition større Mulighed for at faa Virkning ved Skydning fra Hesten.

frembød for Kavaleriets Bevægelser. Den forholdsvis Lethed, hvormed dette skete, turde indeholde Beviser for, at denne Vaabenart vedblivende vil kunne spille en vigtig Rolle paa Valpladsen, om det end maa indrømmes, at vort Kavaleri ikke er i Besiddelse af den Hurtighed i Bevægelserne, som Forholdene ofte ville nødvendiggøre, men denne Mangel maa formentlig tilskrives den tunge Udrustning og Mandskabets Størrelse, der giver det en Karakter, der nærmer sig det svære Kavaleri.“

At imidlertid ikke alt var fuldkomment ved Rytteriet, at der var store Mangler saavel ved Officerskorpset som ved Fredsudannelsen, synes at fremgaa af en Artikel, der under Mærket „n“ fremkom i „Tidsskrift for Krigsvæsen“ 1861.

Forfatteren hævder, at Rytteriet ikke fulgte med i Udviklingen. Mangel paa Lokaler, daarligt Avancement, mange Officerers Mangel paa Elan m. m. gjorde, at Øvelserne hæmmedes, og at Officererne tabte Tilliden til deres Vaaben. Blandt Rytteriets Officerer fandtes flere, som, om de ogsaa i mange Retninger besad Dygtighed, manglede den fornødne Kraft og Energi til at give Vaabnet den Udvikling, det burde have i Fredstid, og langt mere til i Krigstilfælde at føre det frem til Hæder og til at indgyde de undergivne den fornødne Tillid, og i det hele syntes en Ubevægelighed og Ubehjælpssomhed bevidst eller ubevidst at være fremherskende hos mange af Rytteriets Befalingsmænd. — Uddannelsen til Hest blev ikke dreven tilstrækkeligt, og af 48 Timer stod Hestene om Vinteren de 47 i Stalden, om Sommeren de 44. Delingsførere og Eskadronschefer havde kun 14 Dage i Aaret Lejlighed til at føre, man forsømte ganske at afholde Øvelser med nogenlunde krigsstærke Eskadroner, og det var for en Afdeling en Begivenhed at manøvrere i fri Trav eller Galop. Befalingsmændene var ikke bedre instruerede end, at man før hver Exercentid var nødt til at forklare dem deres Pligter for hver Manøvre, der skulde udføres. — Endelig var Oppakningen for tung; det kunde ikke være nødvendigt i Mantelsækken at medføre Bajstrøje og et extra Par Klædesbenklæder.

Ved Siden af sin haarde Kritik — som iøvrigt ikke blev imødegaaet i Tidsskriftet — fremhævede Forfatteren dog, at Enkeltmandsudannelsen var god. Dette er imidlertid et meget vigtigt Moment, fordi den veluddannede menige derigennem faar Tillid til sin egen Dygtighed og Kraft og derved giver Afdelingen dens store Kampværdi. Var Ankerne over Rytteriets Officerer berettiget, vi-

ser dette dobbelt Nødvendigheden af, at Vaabnet fik en hensynsløst energisk Fører, hvis man skulde have den fulde Nytte af det.

Ved Mobiliseringens andet Afsnit skulde Regimenterne bringes op paa fuld Krigsstyrke, formerede paa 6 Eskadroner, saaledes som det allerede var sket ved 3. DR (og Gardehusarregt.). Hver Eskadron skulde tælle 120 Md, og Regimentet ialt udgøres af 21 Off., 60 Uoff., 12—15 Trompetere, 48 Ukrpl., 670 menige, 6 Mellemstabs- og 23 Understabsbetjente, 2 Overtrainkonstabler, 28 Oppassere, 18 Sanitetssoldater, 33 Kuske, 820 Ride- og 66 Trækheste samt 33 Køretøjer.

Gennemførelsen trak ud, da den var afhængig af Vedtagelse af en ny Lov om Udskrivning af Heste. Denne Lov kom først den 12/12 1863 og blev ikke bragt til Udførelse før i Slutningen af December og Begyndelsen af Januar. Der skulde af hvert Hestelægd udskrives 2 „extraordinære Distriktsheste“ foruden en Del fra Amterne, og af Hestene skulde omtrent Halvdelen være Rideheste.

Fra den første Krig havde man egentlig gode Erfaringer angaaende de udskrevne Hestes Brugbarhed, og naar Hensyn tages til, at Ridehesten dengang var et almindelig anvendt Befordringsmiddel, kunde det vel næppe heller volde Vanskelighed ved Udskrivning at skaffe Rytteriet, som skulde have de bedst egnede, enten tilredne Heste eller dog saadanne, som var vante til at gaa under Rytter. I Almindelighed er dette vel ogsaa lykkedes; men den uheldige S sammensætning af Mønstringskommissionerne, hvor Hærens Interesser var utilstrækkelig repræsenterede, de for lave Indkøbspriser og navnlig den forcerede Maade, hvorpaa Sagen gennemførtes i sidste Øjeblik før Krigens Udbrud, bevirkede, at Resultaterne blev daarligere end nødvendigt, og at der blandt de indkøbte Heste kom mange uegnede — endog drægtige Hopper — som senere maatte udskilles. — Den Aand, der i 1848 lod Bonden frivillig levere sine Heste til Hæren, var forlængst blæst bort.

Angaaende Fordelingen af Hestene fastsattes, at de paa Halvøen og omtrent Halvdelen af de paa Øerne udskrevne bestemtes for Artilleri og Train, Resten af de paa Øerne udskrevne for Rytteriet. Det vil altsaa sige, at Rytterregimenterne i Jylland skulde lade det indkaldte Mandskab hente Heste paa Øerne — hvortil ogsaa Rideudrustningen for de til Regt. bestemte Heste maatte

sendes — og under Marchen til Hæren afgive Halvdelen af de afhentede Heste til Trainet. Som man ser en yderst upraktisk Ordning, som i høj Grad maatte sinke den i Forvejen komplicerede Mobilisering. Hertil kom saa endda, at Trainkommandørens Virksomhed sidst i Januar blev saa overvældende, at det blev umuligt at fordele Hestene efter en bestemt Plan, saa at Rytterregimenterne fik mange uegnede Heste, medens omvendt ikke saa faa Trainvogne forspændtes med gode Rideheste.

For 6. *Dragonregiment* skete Udviklingen roligst. Regts. Depot var forinden Rømningen af Holsten blevet flyttet til Gottorp, og hertil indkaldtes i Begyndelsen af Januar, hvad Regt. behøvede for at naa den planmæssige Krigsstyrke. Saavel Mandskab som ekstraordinære Distriktsheste tilgik fra Fyen og mødte med c. 200 Md og 250 Heste den 23.—24. Jan. Samtidig oprettedes Regts. 6. Esk. og Styrken i Geledet blev — med Fradrag af syge — 20 Off., 43 Uoff., 11 Tromp. og 670 Ukrpl. og men. med ialt c. 850 Heste. Af Trainvogne havde Regt. modtaget 27, et utilstrækkeligt Antal, saa meget mere som de gennemgaaende var ret ubrugelige, hvorfor de maatte suppleres med udskrevne Vogne, Ægtvogne. Da Regt. endvidere kun modtog 8 Trækheste, maatte til Trainet afgives de mindre egnede Rideheste, ligesom Eskadronerne maatte afgive Dragoner til Tjeneste som Trainkuske. Paa den Maade gik Styrken i Geledet ned til 96—100 Md. pr. Esk. — Af Hestene var knap $\frac{1}{3}$ ekstraordinære Distriktsheste, der vel alle var i god Foderstand, men af hvilke mange betegnedes som lidet egnede til Ridebrug. Mundering og Udrustning var i fuldstændig Orden.

Regimentskommandøren, Oberstløjtnant *F. C. A. Bauditz* (f. 1811), der ansaas for en særdeles dygtig Officer, udtalte om Regt., at dets Tilstand „ikke kan betragtes som fyldestgørende for et Kavaleri, der skal optræde mod friske og vel disciplinerede Tropper, hvorimod det maa indrømmes, at saavel Befalingsmænd som Mandskab er besjælet af en god Aand og i Besiddelse af den fornødne Tillid til deres Kræfter for at optage en Kamp“, og han tilføjer noget senere: „Vore Folk er rasende forbitret paa Fjenden“.

3. *Dragonregiment* indkaldte ligesom 6. DR i Begyndelsen af Januar Resten af sine Linieaargange, 229 Md. Mandskabet mødte i Aarhus, men ifølge Krigsministeriets Ordre blev største Delen

hovedkulds sendt afsted til Sjælland for at afhente Heste, endnu inden Iklædningen var i Orden. Hvad der paa den Maade kom til at mangle af Mundering og Udrustning, skulde direkte sendes fra Arsenalet og Varedepotet i Kjøbenhavn til Korsør; men Sagerne kom ikke i rette Tid. Det Mandskab — 54 Md. —, der ikke skulde til Sjælland, naaede derimod fuldt udrustet Regt. den 27/1 med 46 Heste udskrevne i Nørrejyland. Yderligere kom den 3/2, altsaa efter Krigens Udbrud, 35 Heste, medens det Mandskab og de Heste, der skulde komme fra Sjælland, blev opholdt paa Grund af Isen i St. Bælt og først langt senere, den 11/2 stødte til Regt. i Nørrejyland.

I Begyndelsen af Februar talte Regt. saaledes i sin tjenstdygtige Styrke 21 Off., 59 Uoff., 12 Tromp. og 576 Ukrpl. og men. med ialt 695 Ride- og 10 Trækheste samt 17 Trainvogne. Mundering og Udrustning for den Styrke, der var mødt ved Regt., var i Orden, om end en Del af Vaabnene først kom i sidste Øjeblik. Idet Tilgangen af Mandskab og Heste blev saa ringe, og tilmed en Del af de extraord. Distriktsheste maatte anvendes i Trainet, blev Ændringen i Eskadronernes S sammensætning uvæsentlig, medens deres Mandskabsstyrke til Gengæld kun blev c. 90 Md. pr. Esk., hvoraf endda nogle maatte afgives til Føring af Haandheste. Befalingsmandsbesætningen ved Eskadronerne var derimod fuldtallig, om der end kun blev 1 Løjtnant ved de fleste Eskadroner og — ligesom ved Hærens andre Afdelinger — et Antal af Underofficererne var „midlertidige Underofficerer“. Nogen Omorganisation fandt ikke Sted, da Regt. jo alt i Forvejen var formeret paa 6 Eskadroner.

Regimentskomandøren, den ualmindelig raske og kække Major *F. L. Brock* (f. 1813), der den 27/12 1863 havde overtaget Regt. efter i flere Aar at have været dets næstkommanderende, kunde med Rette udtale, at Regt. ved Krigens Udbrud var „fuldstændig kampdygtigt“.

5. *Dragonregiment* havde ved sin forjagede Iklædning og Afmarch fra Garnisonen efterladt sit Depot i Uorden, og det lykkedes ikke at fæa det ordnet, fordi en Del af det Personale, der var efterladt i Garnisonen, blev bortkommanderet. En væsentlig Grund til den opstaaede Uorden maa vel søges i, at man dengang ikke samlede og ordnede sine Beholdninger med hurtig Udrykning

for Øje, men mere for en bekvem Optælling i Fredstid af hver Art Genstande for sig.

Til Trods for at Regt.s Beholdninger før Mobiliseringen skal have været komplette for hele Krigsstyrken, manglede der endvidere, eller kunde ikke findes, en hel Del Munderings- og Udrustningssager. Regt. maatte derfor rekvirere Erstatning, hvorefter Ministeriet resolverede, at det manglende skulde sendes dels til Randers, dels til Svendborg, hvor 263 extraord. Distriktsheste skulde modtages.

Først den 7/1 sendtes fra Regt. en Ritmester og 4 Uoffr. til Randers til Modtagelse og Iklædning af det Mandskab — 220 Md —, som mødte den 11., og det viste sig da, at de Munderinger, man havde i Randers, for en stor Dels Vedkommende var for smaa, saaledes at mange af det ældre Mandskab ikke kunde iklædes, og de Sager, Ministeriet sendte, naaede først Randers umiddelbart før Mandskabet skulde afgaa til Fyen efter Heste. Sagerne blev derfor i Hui og Hast pakkede i Sække, men dette Arbejde blev gjort saa daarligt, at meget ikke kom med.

Da Mandskabet naaede Svendborg, var ogsaa de dertil fra Kjøbenhavn afsendte Udrustningsgenstande utilstrækkelige, bl. a. manglede Gehæng, saa at en stor Del af Sablerne maatte medføres paa Vogne. Da Kommandoet af Mandskab og Heste derefter passerede Aabenraa paa Vej til Hæren, skulde det ifølge de givne Bestemmelser foretage en Ombytning af en Del af Hestene med Rideheste, der fandtes ved det derværende Traindepot; men desuden fik det Ordre til at afgive 80 Sæt Staldrekvisitter, saaledes at Udrustningen var yderligere defekt, da de 178 Md. med 232 Heste (hvoraf 58 til Regt.s Train) endelig den 28/1 naaede Regt. 45 Md. manglede ganske Uniformer og Udrustning, 25 Md. til Dels, og af Hestene var 70 uanvendelige, enten fordi de var kassable, eller fordi de ikke var ekviperede. Der var altsaa ikke andet for at gøre end at lade disse Folk og Heste følge Trainet. Under Tilbageetoget fra Danevirke blev de sendte direkte tilbage til Vejle, hvorfra de først den 11/2 atter tilgik Regt.

Af de mødte 29 Trainvogne var 10—12 uanvendelige, og endvidere opdagede man, at en Del af den Ammunition, der tilgik Regt. med dettes Patronkarrer, var ubrugelig, da Patronerne var fyldt med Grus i Stedet for med Krudt. (Af en senere Undersøgelse syntes det at fremgaa, at Regt. ved en Fejltagelse havde med-

ført Excerpatroner i Stedet for skarpe). Regt. var saaledes paa alle Maader forfulgt af Uheld.

Da Regt. den 28/1 oprettede sin 6. Eskadron, naaede det en Styrke af 19 Off., 60 Uoff., 12 Tromp. og 690 Ukrpl. og menige med ialt 761 Ride- og 60 Trainheste. I denne Styrke fragik imidlertid c. 20 syge Dragoner og ligesaa mange syge Heste foruden de 70 Md. og 70 Heste, der foreløbig maatte følge Trainet, saaledes at Eskadronernes Styrke i Geledet blev 90—100 Md., af hvilke 10—20 var beredne paa extraordinære Distriktsheste. Den Forøgelse af Regt.s Styrke i Geledet ved utrænede ældre Mandskab og mere eller mindre utilredne Heste, der havde fundet Sted, havde saaledes, ligesom ved 3. DR været forholdsvis ringe og kunde ikke i nævneværdig Grad forringe Regt.s Kvalitet. At der, som ogsaa ved 6. DR, i sidste Øjeblik blev foretaget en Omorganisation ved Oprettelse af den 6. Eskadron, var naturligvis uheldigt; men man maa dog herved erindre, at Ændringen fandt Sted indenfor Regt., og at den nye Eskadron skabtes ved Afgivelse fra de andre af saavel Befalingsmænd som Mandskab, saa at der dog paa Forhaand fandtes noget Sammenhold indenfor den.

Regimentskommandøren, Oberstløjtnant *N. S. Brock* (f. 1803) var for gammel en Mand til sin Stilling, lidt svagelig og ængstelig for sit Helbred, men bekendt fra første Krig som en dristig Fører. Det er anført om ham, at han var lidt veg i sin Kommandoføring og ikke i tilstrækkelig Grad forstod at haandhæve Disciplinen. Ogsaa synes det have skortet ham noget paa Selvstændighed.

Kavaleribrigaderne var blevne formerede den 24/12 1863, 1. Kavaleribrigade under den hidtidige Kommandør for 3. DR, den ansete Generalmajor *J. J. Hommens* (f. 1797), 2. Kavaleribrigade, dog først fra den 3/2 1864, under den tidligere Kommandør for 2. DR, Oberst *H. L. Scharffenberg* (f. 1799), der var noget svagelig, ligesom han ikke synes at have været i Besiddelse af synderligt Initiativ og Virksomhedstrang.

I den Tro, at Krigen ikke vilde udbryde før til Foraaret, havde Krigsministeriet trukket Mobiliseringen saa meget i Langdrag, at dens sidste Stadier ikke kunde gennemføres med den for-

nødne Ro. Det havde for Rytterregimenternes Vedkommende — maaske med Undtagelse af 6. DR, hvis Depot jo laa paa Gottorp — været naturligt at sørge for, at det sidst indkaldte Mandskab var fuldt i Orden, og at de udskrevne Heste havde faaet i hvert Fald nogen Øvelse, inden de sendtes til Danevirke. Da Krigen begyndte saa kort Tid efter, at Mandskabet var mødt, blev det imidlertid et Held i Uheld, at Transporterne blev forsinkede, og at — for 5. DRs Vedkommende — en saa stor Del af Mandskab og Heste atter maatte sendes bort, fordi de ikke var udrustede; thi herved bevarede 3. og 5. DR i Hovedsagen deres Sammensætning og fik ikke Kampværdien nævneværdigt nedsat, hvorimod det ikke kan nægtes, at Værdien af 6. DR, som ellers betragtedes som Rytteriets bedste, blev noget forringet ved Tilgang af et forholdsvis stort Antal utilredne Heste. Det Mandskab, der tilgik Regimenterne ved Indkaldelsen i Januar, hørte alle til Linien (indtil 8. Aargang) og maa med Hensyn til den lange Fredsuddannelse med senere Indkaldelser anses for at have været fuldt krigsbrugbart, selv om det til at begynde med naturligvis savnede Træning.

General Hegermann-Lindencrones Syn paa Rytteriets Anvendelighed var paa Grund af dets ufuldstændige og forjagede Organisation ret pessimistisk. Han udtaler i sin Indberetning til Overkommandoen 25/1 1864 bl. a.: „Det nærmest tilsigtede Maal er saaledes for Øjeblikket at gøre Afdelingerne nogenlunde tjenstdygtige ved hurtigst muligt at indøve Folk og Heste, dernæst de mindre Afdelinger, endelig Eskadroner, Regimenter og Brigader —“, en Udtalelse, der iøvrigt ikke hindrede, at han allerede den 31/1 afholdt Regimentsøvelse med 6. DR. Til Konseilpræsident Monrad anførte han i en Samtale den 1/2, at omtrent Halvparten af Eskadronernes Mandskab var beredent paa utilredne Heste, og langt senere udtalte han i sin Bog: „Om Krigsaaret 1864“, at gennemsnitlig havde Eskadronerne kun 30 tilredne Heste, saaledes at kun ca. 30 Ryttere pr. Esk. var Fjenden jævnbyrdige og kunde bruges til al Tjeneste.

Af disse Udtalelser var den første til Monrad ikke motiveret i de faktiske Forhold, medens den sidste for saa vidt var rigtig, som den Del af Mandskabet, der var beredent paa de gennemgaaende tunge Distriktsheste, maaske vilde være Fjenden underlegen i Opklaringstjenesten — om end Erfaringerne fra 1849 ikke pegede i den Retning (Gen. Müller i Tidsskr. f. Krigsvæsen 1855); men 4. Divisions Opgave var først og fremmest Kamp, kun i min-

dre Grad Opklaring, og i Kampdygtighed stod vore Ryttere ingenlunde under Fjendens.

Det havde selvfølgelig været bedre, om Regt.rne havde haft en fuldstændig Besætning af Stamheste; men ifølge Hærplanen var dette nu engang ikke Tilfældet og kunde paa dette Tidspunkt ikke redresseres. Til Gengæld var Distriktshestene blevne indøvede og tilredne i langt større Udstrækning, end Hærplanen havde forudsat. Regimentskommandørernes Udtalelser i Begyndelsen af Januar om Regimenternes Kampdygtighed maa ikke undervurderes, og den Bedømmelse, Generalkommandoen gav af Rytteriet 4 Maaneder før (se Side 13), kan utvivlsomt ogsaa i det store og hele lægges til Grund for en Vurdering af Rytteriet ved Krigens Udbrud; snarere har endda Regimenterne efter 1—2 Maaneders Øvelse i December og Januar i visse Henseender været bedre, end de var i Efteraaret. Hertil kommer, at Tonen i Regimenterne var fortrinlig, hvilket indrømmes fra alle Sider, men dette vilde næppe have været Tilfældet, hvis Afdelingerne havde været saa desorganiserede, som man har villet give det Udseende af.

En anden Ting er, at Krigsministeriets Anordning af Mobiliseringen var uheldig og voldte Afdelingerne overordentlige Vanskeligheder, et Forhold, hvorom den Rigsraadskommission, der i 1864 blev nedsat til at undersøge Hærens Tilstand ved Krigens Begyndelse, udtaler sig med megen Skarphed. Det er tydeligt, at hele den Uro og Uorden, der fremkom ved den forkludrede Mobilisering og Omorganisation i sidste Øjeblik — uden at man endda naaede at faa Afdelingerne paa den stipulerede Størrelse — har gjort et stærkt Indtryk paa Rytteriets højere Kommandomyndigheder. Deres Bedømmelse af Rytteriet som Helhed er bleven paa-virket heraf og har derved faaet dem til at overse de mange gode Betingelser for at gøre Fyldest, som Regimenterne i Virkeligheden havde. Herved er ogsaa den Inkonsekvens fremkommen, som indeholdes i, at man paa samme Tid beklager sig over, at den fulde Krigsstyrke ikke er naaet, og over, at Eskadronerne har saa mange „raa og utilredne“ Heste. Man glemte, at Antallet af saadanne Heste vilde forøges i samme Grad, som Eskadronernes Størrelse øgedes.

Det Syn, Rytteriets højere Chefer og specielt General Hegermann-Lindencrone havde paa Rytterregimenternes Brugbarhed, maatte naturligt influere paa de Dispositioner, man traf for deres Anvendelse, og fik derved skæbnsvanger Indflydelse.

Værre end ved 4. Divisions tre Dragonregimenter var Forholdet ved dens Batteri, 5. Batteri, under Kaptajn F. Lønborg.

Batteriet var et 12 Pd. Granatkanonbatteri, idet man paa Grund af det enkelte Skuds, Granat eller Kardæsk, større Virkning mod Rytterkampens store Maal, havde foretrukket dette Kaliber fremfor det 4 Pd's. Bevægeligheden var omtrent den samme for begge Slags Batterier, og at den 12 Pd. Kanon havde en kortere Rækkevidde, ansaa man uden Betydning under de Forhold, hvori man mente, den vilde komme til Anvendelse.

Medens en Eskadron kan være fuldt kampdygtig, selv om den ikke har sin fulde Mandskabsstyrke, maatte det for Batteriet være afgørende, at det blev fuldtalligt, idet Betjening m. m. af dets Kanoner og Køretøjer kræver et bestemt Antal Mand og Heste. Det skulde paa Krigsstyrke tælle 3 Off., 9 Uoff., 2 Tromp., 175 Ukrpl. og menige samt 45 Ride- og 124 Trækheste og bestaa af 8⁶ Kanoner, 8⁶ Ammunitionsvogne, 1⁴ Reserveaffutage, 3⁴ lukkede Rekvisitvogne, 1⁶ Smedevogn og 3² Færdselsvogne, men da det i Slutningen af Decbr. 1863 formeredes paa Als, fik det foreløbig kun Halvdelen af sit Materiel og Udrustning foruden en Del af Mandskabet. Det varede en hel Maaned, inden det manglende Materiel kom til Stede dels fra Kjøbenhavn, dels fra Randers, saa at en rationel Uddannelse indtil da ikke kunde finde Sted, og da Batteriet den 1. Februar, altsaa efter at Krigen var begyndt, afmarcherede til Danevirke, var der endnu saa mange Vakancer blandt Mandskabet, at Konstabler, der jo ikke havde lært at ride, maatte sættes til Tjeneste som Trainkonstabler, at Ammunitions- og Batterivogne intet Fodmandskab havde, og at ikke engang samtlige Ammunitionsvogne kunde medføres i Kamplinien. Forholdene blev naturligvis ikke bedre, da Batteriet den 4/2 fik Ordre til at afgive sit holstenske Mandskab uden foreløbig at faa Erstatning derfor. De Heste, Batteriet havde faaet, var for en stor Del meget tarvelige og meget af Seletøjet gammelt og skrøbeligt, hvilke Omstændigheder var saa meget uheldigere, som Batteriets Bevægelighed burde være særlig stor, da det var tildelt en Rytterdivision.

Efter Batterichefens Skøn var det saaledes tvivlsomt, om det ikke var rettest at rykke ud med færre Kanoner for til Gengæld at kunne medføre mere Ammunition „og i det hele have mere Kraft i den active Del af Batteriet“. Ikke desto mindre ansaa han dog i Perioden 1—10/2 Batteriet for at være til enhver Tid „no-

genlunde kampdygtigt“. Reserveartilleriets Kommandør, der vel har kendt Batterichefens Tilbøjelighed til at lade sig paavirke af øjeblikkelige Stemninger, mente imidlertid, at Batteriet var i fuldstændig kampdygtig Stand.

Ligesom ved Rytterregimenterne var Aanden blandt Mandskabet god, „selv Holstenerne gør ingen Undtagelse“.

Til 4. Division hørte endnu, som nævnt, 2. DR og II/GHR, og desuden blev den 6/2 7. Inf.Regt. afgivet til den.

2. *Dragonregiment* var fra Næstved overført til Nyborg den 10—12/1, dog med Efterladelse i Korsør af 100 Md. til Transport af sjællandske og laalandske extraordin. Distriktsheste. Da Regt., der i Hovedsagen var rekrutteret fra Holsten, fik Ordre til at udskille det holstenske Mandskab og i Stedet fik Mandskab fra alle de andre Rytterregimenter ved Indkaldelse i Januar, maatte det faa en meget uensartet S sammensætning og behøvede i høj Grad Tid til at blive organiseret og sammenarbejdet.

Mandskabet og de fra Fyen og Laaland udskrevne Heste skulde møde i Nyborg, men endnu inden alle var komne, fik Regt. Ordre til at afgaa til 4. Div. ved Danevirke. Følgen var, at det den 1/2 afmarcherede med dobbelt saa mange Heste som Dragoner, og havde det været galt for de andre Regtr.s Vedkommende at sende den indkaldte Styrke til Fronten, før den var i Orden, saa var det naturligvis ganske meningsløst at ville bebyrde Divisionen med et Regt., som foreløbig var ganske uanvendeligt.

Fra Assens skulde Regt. overføres til Sønderjylland, men da knap Halvdelen af det var kommet over, blev de Dampkanonbaade, som slæbte, kommanderede bort, hvorefter Overførslerne gik saa langsomt, at der endnu den 6. om Aftenen stod 70 Heste paa Fyen. Regt.s Hovedstyrke var samme Dag ankommen til Haderslev, hvor det paa Grund af Danevirkes Rømning fik direkte Ordre fra Krigsministeriet til at afgaa til et Kantonnement mellem Kolding og Snoghøj. I Kolding fik det derefter Ordre fra 2. Generalkommando til at fortsætte til Vejle, hvortil det saa afmarcherede den 7. for endelig den 9. at blive sendt tilbage til Fyen.

Kommandør for Regt. var Major *E. P. Bruhn* (f. 1811), en dygtig Officer, der i særlig Grad forstod at fremkalde Respekt og Hengivenhed hos sine undergivne.

Mobiliseringen af *Gardehusarregimentet* var foregaaet forholdsvis roligt. Det blev, ligesom 3. DR, strax i Begyndelsen af

December formeret i 6 Eskadroner, samlede i to Halvregimenter, af hvilke I. afgik til 3. Generalkommando (Division), medens II. *Halvregiment* (Ritmester *W. O. Zepelin*) først i Februar overførtes til Fyen, hvor det endnu opholdt sig, da Tilbageetoget fra Danevirke fandt Sted. Halvregimentet havde saaledes faaet Tid til at blive samarbejdet.

7. *Infanteriregiment* (Oberstløjtnant *L. N. L. Muus*), der den 6/2 blev underlagt 4. Division, havde i Nov. 1863 paabegyndt Indkaldelse af Mandskab, men det havde ligesom det øvrige Fodfolk lidt meget ved den under Mobiliseringen foretagne Omorganisation, og Bataillonerne havde overordentlig svage Kadrer. Regimentets Kampværdi maa sikkert sættes under Rytteriets. — Det talte i Begyndelsen af Februar 28 Off., 64 Uoff., 11 Splmd. og 1371 Ukrpl. og menige.

Endelig staar tilbage at omtale *Divisionens Train*. For dette blev den 31/1 fastsat følgende: Det *faste Train* deles i to Dele: a) hvad der bliver ved Regimentet (heri medregnet Vogne for Ambulancesoldater, et Antal Proviantvogne event. suppleret med 4 Vogne til saarede), b) *Traindelinger* direkte under Brigaderne, hvilket Train ved Tilbagegang sendes $\frac{1}{2}$ Dagsmarch forud.

Af „*Institutioner*“ raadedes foreløbig kun over „*Brigademagasiner*“, der i Reglen skulde holdes 1 Dagsmarch bag Arméen, samt *Divisionsmagasin*.

Kun en Del af Trainvognene var skaffet tilveje. Hvad der manglede, tilvejebragtes ved Udskrivning i Sønderjylland af Ægtvogne.

II. 4. Divisions Chef.

4. Divisions Chef, Generalløjtnant *Cai Ditlev Hegermann-Lindencrone* (f. 1807), havde i den første Krig været en fremragende dygtig Eskadronchef. Han var som Følge heraf højt anset, ligesom han ogsaa var meget afholdt af sine undergivne, og saavel Frederik VII som Christian IX satte stor Pris paa ham. Generalen, der havde et elskværdigt og vindende Væsen, var i det almindelige Omdømme i og udenfor Hæren betragtet som en modig og dygtig Officer, der var fuldtud egnet til den Stilling, han indtog som Chef for 4. Division.

Eet er imidlertid at være en dygtig Eskadronchef, noget andet at være Divisionsgeneral. I Fredstid hænder det — og navnlig under smaa og ugunstige Forhold — at netop for den begavede og dygtige Officer ophører den særlige Føreruddannelse paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt af vedkommendes Liv, fordi der i de højere Grader gives ham for ringe Lejlighed til praktisk Øvelse, og den daglige Tjeneste i det hele stiller ham for smaa Opgaver (undertiden kvæles hele Uddannelsen af Kontorarbejde allerede fra de unge Aar). Naar da under Krig de vanskelige Føreropgaver melder sig, og store, afgørende Beslutninger skal træffes, kan det ske, at han i Følelse af, at han mangler rutinemæssig Sikkerhed, mister sin Selvtillid og Mod til at tage et Ansvar, hvilket atter kan udvikle sig til svigtende Handlekraft.

I Aarene mellem de to Krige var Vilkaarene for de højere Føreres Uddannelse hos os saare ringe. Noget Reglement vedrørende Troppeføring fandtes ikke, og teoretiske Studier, som til en vis Grad kunde have afløst Savnet af Praxis, var ikke almindelige, maaske mindst i Rytteriet. For General Hegermann-Lindencrones Vedkommende synes der ikke at være Grund til at tro,

at han — hvor højt kultiveret og fint dannet Personlighed han end var — har ofret mere Tid paa de specielle militære Studier end andre; hans politiske Virksomhed i Aarene 1861—64 har vel næppe heller virket fremmende i saa Henseende. Selv om de personlige Egenskaber iøvrigt er til Stede, skabes en dygtig Troppfører imidlertid ikke ved Improvisation, men kun gennem et trælsomt, praktisk og teoretisk Arbejde.

For Løsningen af den specielle Opgave, Forsvaret af Nørrejylland, der blev stillet ham, maatte Vanskelighederne blive saa meget større, som der i Fredstid hverken ved Generalstaben eller paa anden Maade havde fundet noget forberedende Studium Sted, end sigte lagt nogensomhelst Plan i saa Henseende — ud over en Rekognoscering ved Kolding — til Trods for, at Kapt. S. Ankjær — i 1864 Direktør for Krigsmin. — i 1861 i en Skrivelse til Krigsministeren, General Thestrup, havde fremhævet Nødvendigheden af en saadan Plan og Udførelsen af forberedende Arbejder i den Forbindelse. Men Opgaven var vanskelig overfor en baade tal-mæssig og organisatorisk overlegen Fjende, og den krævede en Krigsførelse, der til en vis Grad var af en hidtil ukendt Art under danske Forhold. Det nærmeste Fortilfælde var General Ryes Tilbagetog i 1849, men Situationen var væsentlig ændret, bl. a. fordi man maatte forudsætte en ganske anderledes energisk Optræden fra Fjendens Side nu end i 1849.

Den Omstændighed, at Rytteriet dengang ikke var uddannet eller udrustet til Kamp til Fods, havde, efterhaanden som Fodfolksilden ved Percussionsgeværets større Rækkevidde og sikrere Betjening havde faaet øget Betydning, bevirket, at Rytteriet ofte trykkede sig ved at optræde uden Fodfolksstøtte i Opklaringstjenesten, og at det i selve Kampen sjældent blev sat ind med store Led, selv om Erfaringerne fra første Krig — ifølge Gen. H.L.s Oplysninger meddelte i „Tidsskrift for Krigsvæsen“ 1855 — havde vist, at Fodfolksildens Virkning mod Rytteri i Virkeligheden kun havde været meget ringe. De større Rytterenheder blev ofte opfattede som, hvad man til Søs kalder a fleet in being; de skulde ved deres blotte Tilstedeværelse virke hæmmende paa det fjendtlige Rytteris Virksomhed. I 1848—50 forefaldt der saaledes ikke en eneste større Rytterkamp, og i Opklaringstjenesten blev som Regel anvendt Fodfolk i Forbindelse med smaa Rytterstyrker.

Det var derfor i Overenstemmelse med Traditionen, naar Gen. HL. krævede Tildeling af mest muligt Fodfolk til sin Divi-

sion, saaledes at Fodfolket i Virkeligheden blev Hovedvaabnet, i Tilknytning til hvilket Rytteriet kunde optræde; men han havde derved ikke Opmærksomheden tilstrækkeligt henvendt paa, at Operationerne mod den overlegne Fjende krævede en langt større Bevægelighed, end Datidens Fodfolk kunde præstere, naar Talen ikke var om helt smaa Styrker. Et fuldstændig frigjort og uafhængigt Rytteri med tildelt Artilleri og den højst fornødne Fodfolksstyrke, men iøvrigt henvist til egne Kræfter, vilde være et Brud paa Tradition og hævdvunden Skik; en ren operativ Anvendelse af Rytteriet forekom saa at sige ikke i denne Periodes Krige (jfr. saaledes Krigen 1866), Opmærksomheden var udelukkende rettet paa dets taktiske Værdi i Kampen. En saadan operativ Virksomhed maatte desuden kræve ikke alene Dristighed og Hurtighed i Beslutninger, men tillige en Bevægelighed og Kampdygtighed, som i det foreliggende Tilfælde Gen. HL. ikke mente, vort Rytteri kunde fyldestgøre. I en Indberetning til Krigsministeren har han senere udtalt, at „Rytteriets Tilstand henviste ham til at undgaa større Sammenstød; thi selv om det i Vægtfylde, Kraft og Voldsomhed stod over Fjendens, var det underlegent i Henseende til Hurtighed, Bevægelighed og Uddannelse i større Afdelinger, navnlig ogsaa under Hensyn til de store Anstrengelser, vort Rytteri havde haft, og til dets mange Remonter“.

Hvorvidt Gen. HL. havde Ret i, at vort Rytteri vilde være underlegent i store Rytterkampe, kan ikke afgøres, da saadanne Kampe overhovedet ikke fandt Sted; men i hvert Fald Underafdelinger og Smaakommandoer sloges fortræffeligt overalt, hvor de blev sat ind, og indgød Fjenden en meget betydelig Respekt.

Mangelfuld Forberedelse af Felttoget i Almindelighed og af Forsvaret af Nørrejylland i Særdeleshed, Opgavens særlige og uprøvede Art, utilstrækkelig personlig Uddannelse og Rutine maatte saaledes uundgaaelig præge Gen. HL.s Føring. Hertil kommer den skæbnesvangre Indflydelse, Rømningen af Danevirke fik. I Rigsraadet blev senere udtalt (Birkedal), at Rømningen virkede lamslaende paa det danske Folk og den danske Hær. Dette er sikkert en Overdrivelse, i hvert Fald for Hærens Vedkommende, og i Befolkningen holdt denne Virkning sig ej heller længe; men at en stærk Følelse af, hvor overlegen Fjenden var, bredte sig — ogsaa i Officerskorpset — er uomtvisteligt, og denne Følelse synes i høj Grad at have grebet Gen. HL, ligesom ogsaa den Skæbne,

der ramte General de Meza, fordi han optraadte selvstændigt og paa egen Haand havde befalet Rømningen af Danevirke, ikke kunde virke fremmende for de højere Føreres Ansvarsmod.

En dengang ikke helt ung Officer (den senere General Freiesleben), som, medens Divisionen laa om Kolding, daglig færdedes sammen med Gen. HL, og som derfor kendte ham nøje, har udtalt, at Generalen var „nervøs og urolig med vilde Idéer“. Ogsaa andre Udtalelser tyder paa, at Generalens Ubeslutsomhed var kendt i Divisionen, og stemmer med, hvad Obltn. Bauditz skriver under Opholdet ved Vejle, at „der daglig lægges nye Planer“. Der er derfor Grund til at tro, at de ovenomhandlede Forhold tilsammen har bibragt Generalen en Følelse af Usikkerhed og deraf flydende manglende Selvtillid, som kunde friste ham til Forsøg paa at undrage sig den stillede Opgave.

Gen. HL's nærmeste Hjælper var Stabschefen Major *F. J. Heramb*, en flittig, men noget smaatskaaren Mand, der selv ikke følte sig sin Stilling som Stabschef voxen, og som kun øvede ringe Indflydelse paa Operationerne. Den ledende i Staben var i Virkeligheden Souschefen, Kaptajn i Generalstaben *C. A. F. Thomsen*, en begavet og dygtig Officer, med hvem Gen. HL til Stadighed konfererede, men hvis taktiske Skoling ikke synes at have været helt fyldestgørende, en naturlig Følge af den mangelfulde Uddannelse i saa Henseende, Generalstabsofficererne fik.

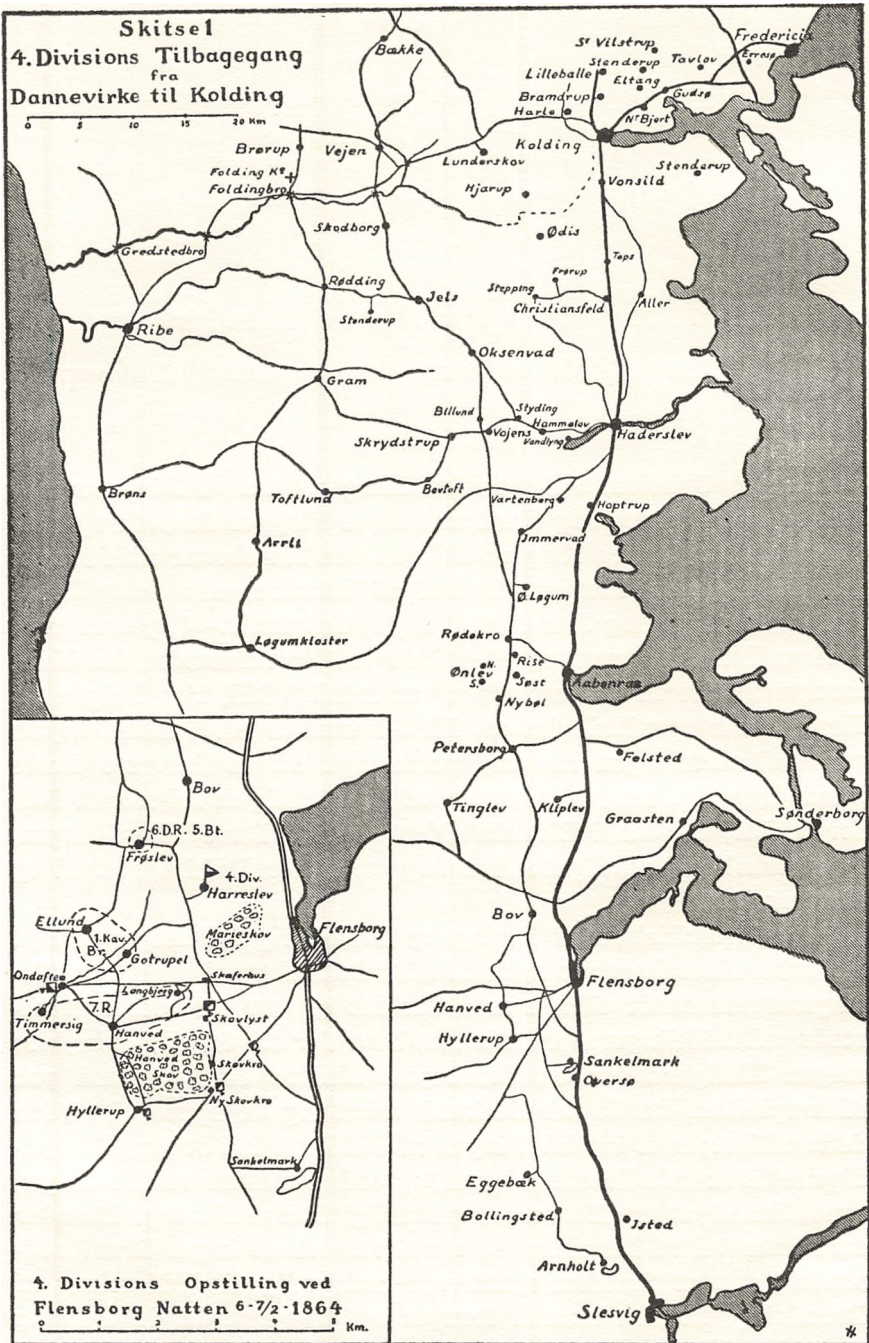
III. Tilbageetoget fra Danevirkestillingen.

4. Division udskilles som et selvstændigt Korps.

(Skitse 1).

Under Opholdet i Danevirkestillingen, hvor 4. Div. var disloceret som Reserve bag Centrums højre Fløj om Arnholt og Bollingsted, blev der fra Krigens Udbrud den 1. Februar slidt stærkt paa Divisionens Kræfter. En Del af Eskadronerne anvendtes i Forposttjenesten, og Resten stod daglig fra den 2.—5. paa Alarmpladsen hele Morgenen og Formiddagen. Da Afstanden fra Kantonementerne til Alarmpladsen var indtil 3 Mil, blev Følgen, at Hestene var opsadlede fra ca. Kl. 3 Form. til Kl. 5 Eftm. Ogsaa var Indkvarteringen saa sammentrængt, at de færreste Heste kunde ligge ned om Natten, hvorved de naturligvis led meget. Selv for 3. DR, der laa i Bivuakstaldene i selve Danevirkestillingen, var Forholdene ikke gode; her dog værst for Befalingsmænd og Mandskab.

Vedligeholdelsen af Beslag og Braadning lod meget tilbage at ønske. Naar Regtr.ne rykkede afsted til Alarmpladsen, blev Beslagsmedene sendt tilbage med Trainet og var saaledes kun tilstede ved Afdelingerne om Natten, hvor der selvfølgelig ikke blev megen Mulighed for Smedearbejde. Medens Hestene stod paa Alarmpladsen, havde der derimod været rig Lejlighed til at faa dette udført; men det faldt ingen af Cheferne ind at søge Bemyndigelse til at lade Smedene hente, og endnu mindre vovede de paa egen Haand at træffe en saa naturlig Foranstaltning. Braader medførtes vel af Mandskabet, men dette havde ingen Braaderedskaber, saa at Smeden ogsaa var nødvendig til Udførelsen af Braadning, hvilken maatte fornyes ret hyppigt, da de dengang anvendte Jernbraader hurtig blev slidt. Overfor Anvendelse af

Skrueskærping, hvortil Smedenes Hjælp ikke behøvedes, stillede Gen. HL sig afvisende; den var ikke reglementeret!

Da Tilbagetoget fandt Sted, var Beslaget saaledes ikke i Orden, hvilket blev saa meget værre, som Føret blev meget glat, og Hestene havde ondt ved at staa fast. 6. DR, som paa egen Haand havde anvendt Skrueskærping, var noget bedre stillet end de andre Regt.er, og navnlig ved en enkelt Eskadron, hvor Smeden paa egen Regning havde engageret en civil Smed til Hjælp, var Beslaget fuldstændig i Orden.

Ved Befalingen for Tilbagetoget fra Danevirke den 5. om Aftenen fik 4. Div. anvist Vejen over Bollingsted—Eggebæk—Hanved og skulde gaa i Kantonnement om Hanved—Bov. 6. DR og 5. Batt. samt Forpoststrykkeriet fra Danevirkestillingens Centrum kom dog til at følge i Hærens Hovedkolonne ad Flensborgchausseen, hvor 6./5. DR (Ritm. Posselt), der havde været paa Forpost ved Bustrup, en Tid dannede Bagtrop for hele Kolonnen og derved den 6. Kl. 1 Eftm. havde et mindre Sammenstød med østrigske Husarer, som blev kastet. Esk, der senere blev afløst af 1./4. DR, bivouakerede om Natten ved Bommerlund og stødte først næste Morgen til sit Regt.

Divisionens Hovedstyrke naaede om Formiddagen den 6. efter en overordentlig anstrengende March sit Kantonnementsomraade og gik, efter at have staaet nogle Timer paa Alarmpladser, ca. Kl. 2 Eftm. i meget stærkt sammentrængt Kantonnement, tildels Bivouak, med Divisionskommandoen i Harreslev, 1. Kav.-Brig. i Ellund og Gotrupel, 6. DR og 5. Batt. i Frøslev.

Dels paa Grund af Skydningen fra Sankelmark, dels paa Grund af Melding om fjendtlig Fremrykning mod Hanved holdt 1. Kav.Brig. atter fra Kl. 5—7 Eftm. paa Alarmpladsen, indtil det viste sig, at Meldingen var foranlediget ved 7. Regt.s March mod Hanved. Dette Regt., der nu blev underlagt 1. Kav.Brig., indkvarteredes i Hanved, Langbjerg og Timmersig med 1 Batl paa Forpost ved Hanved og Hanved Skov, medens 3. DR udstillede 2 Eskr ved Korsvejen N. f. Skovlyst med Fvr*) mellem Skovkro og Ny Skovkro, ved Skæringspunktet af Oxevej og gl. Husumvej samt, da Forholdene med Hensyn til Fjenden om Natten blev noget mere opklarede, ogsaa ved Hyllerup. Mod Øst opnaaedes Tilslutning til

*) Fv = Feltvagt.

Forposterne S. f. Flensborg ved Skæferhus. Mod Vest overtoges Sikringen af 1 Esk./5. DR ved Ondaften.

I Modsætning til Hærens øvrige Afdelinger forblev 4. Div. i sine Kvarterer Natten 6—7/2. Vel havde Overkommandoen — der paa Grund af alarmerende Meldinger vilde lade Hæren indtage en Fægtningsstilling om Flensborg — udsendt en Adjutant, der skulde give 2. og 4. Div. Ordre til at rykke mod S.; men samtidig med, at Adjutanten naaede 4. Div., indtraf en ny Ordre, udsendt af Overkommandoen senere, Kl. 7 Eftm., og som gik ud paa, at 4. Div. først ved Daggry næste Morgen skulde staa rede ved Skæferhus. Gen. HL var paa dette Tidspunkt ude for at inspicere Forposterne, men Stabschefen udgav derfor paa hans Vegne en Befaling, ifølge hvilken 1. Kav.Brig. ved Daggry skulde indtage en passende Stilling med de fornødne Sikringsdele i Forbindelse med Brigaden Wørishøffer (der om Natten havde udstillet Forposter S. f. Flensborg) for enten at optage et Forsvar eller, hvis Fjenden ikke angreb, at gaa tilbage.

Senere paa Aftenen modtog Gen. HL, som et Punkt i den fælles Befaling for Tilbagegangens Fortsættelse, udstedt Kl. 10 $\frac{1}{4}$ Eftm., følgende Ordre fra Overkommandoen:

„4. Division afmarcherer med 7. Inf.Regt. og Batteriet Lønborg, hvilke indtil videre danne et selvstændigt Corps, og udfører Marchen ad Oxevejen og Chausseen til Nørrejylland's Grændse.“

Befalingens kortfattede Form kunde lade formode, at der allerede forud var givet Divisionen en Instruktion vedrørende dens Opgave ved en eventuel Tilbagegang mod Nørrejylland. Dette var dog ikke Tilfældet. Fra Overkommandoens Side var paa et tidligere Tidspunkt i al Almindelighed bestemt, hvilken Vej Divisionen formentlig skulde følge ved Tilbagegang indtil Flensborg, og meddelt, at man paatænkte at lade saavel den som 3. Div. gaa til Nørrejylland; men noget nærmere var ikke bestemt eller befalelet, skønt der havde været Tid nok dertil, og til Trods for at det ansaas for givet, at Danevirkestillingen før eller senere maatte rømmes.

Gen. HL var saaledes nu ganske frit stillet med Hensyn til, hvorvidt han strax vilde fortsætte helt til Nørrejylland eller undervejs oppebie Fjendens Fremrykning, saa meget mere som Udtrykket „til Nørrejylland's Grænse“ utvivlsomt kun angav Marchens

Retning, i Modsætning til hvad der var Tilfældet for de andre Divisioner, der alle snarest skulde naa Dybbøl—Als.

I sine Overvejelser af, hvilken Beslutning der skulde træffes, er Gen. HL sikkert bleven paavirket af den Melding, han samme Aften modtog fra 1. Kav.Brig., at „7. Inf.Regts Kommandør havde indberettet, at den overordentlig besværlige Tjeneste, Afdelingen har haft siden i Mandags (den 1. Febr.), og med Hensyn til den, 1. Batl. vil faa i Nat (Forpost), nødsager ham til at udtale, at Regimentets øjeblikkelige Kampdygtighed maa anses saa ringe, at han mangler Troen paa et heldigt Udfald af en eventuel Kamp. — 3. og 5. Dragonregiment har forinden udtalt sig i samme Retning — navnlig af Hensyn til Mandskabets overordentlige Udmattelse og Vanskeligheden ved at holde Hestene paa Benene i det glatte Føre med de aldeles forslidte Sko“.

Hvormeget Værdi man skal tillægge Udtalelser som ovenstaaende, bliver altid noget en Skønssag. I og for sig behøver de kun at betyde, at vedkommende Chef selv er træt, og i det foreliggende Tilfælde viste Opfattelsen af Mandskabets Udmattelse sig da ogsaa ikke saa lidt overdreven, naar henses til, at Fodfolket i de følgende to Dage marcherede over 60 km og Rytteriet langt mere, tildels i meget stærk Gangart, alt under højst ugunstige Forhold. Hvad en Afdeling kan yde, afhænger ikke mindst af Chefens Villiekraft; men i saa Henseende var naturligvis de nævnte Udtalelser et meget kedeligt Indicium, der maatte give det Indtryk, at Villien kun gik ud paa at komme bort.

Gen. HL's første Indskydelse synes at have været at rette sig efter dette Indtryk og hurtigst muligt frigøre sig helt for Fjenden ved at fortsætte Marchen til Nørrejylland's Grænse. Han beordrede derfor Trainet, der stod ved Bommerlund, til at marchere til Ø. Løgum den 7. og derfra direkte til Nr. Bjert (N.Ø. f. Kolding) den 8. Herved afbrødes enhver Forbindelse mellem Trainet og Tropperne, et Forhold, som maatte være skadeligt for Vedligeholdelsen af Kampkraften, selv om Tropperne ved Afmarchen fra Danevirke havde medført 2 Extraportioner. Ganske særligt blev — ligesom ved Danevirke — Savnet af Beslagsmedene føleligt.

Iøvrigt gav Gen. HL foreløbig kun Ordre til, at 1. Kav.Brig. med 7. Regt. Kl. 5 Form. skulde inddrage Forposterne og afmarchere ad nærmeste Vej (Oxevej over Frøslev) til N. f. Bov, hvor nærmere Ordre for den videre, paaskyndede Retraite til Nørre-

jylland Grænse skulde tilgaa. Resten af Divisionen skulde til samme Tid staa rede til Afmarch ved Harreslev, hvorfra den ligeledes dirigeredes til N. f. Bov. — Efter en langsom og besværlig March, tildels sammenblandet med andre af Hærens Afdelinger, samlede Div. saaledes den 7. N. f. Bov, som blev besat med Rytterforposter og af en Bataillon af 5. R. (2. Division) samt $\frac{1}{2}$ 5. Batt., indtil 7. R. naaede op.

For Forposterne havde Tjenesten om Natten i bidende N.Ø. Vind med næsten uafbrudt Snefald været meget haard. Det overanstrengte Mandskab fik Hallucinationer, og Poster og Patrouiller indsendte de mest fantastiske Meldinger. For Rytteriets Vedkommende maatte Hestene stadig røres, da de ellers blev stive af Kulde og faldt om, naar man vilde ride frem. Enkelte Ryttere styrtede og kom saaledes til Skade, at de maatte efterlades, og da Eskadronerne om Morgenen Kl. $6\frac{1}{2}$ modtog Ordre til Afmarch og samlede ved Skæferhus, trængte Fjenden samtidig ind i den hittidige Forpoststilling og tog en Dragon til Fange. — Forpostbataillon af 7. R. gik, meget rigtigt, først tilbage samtidig med Forposterne S. f. Flensborg og marcherede derpaa — uden nogen Understøttelse fra Div.s Side — alene tilbage de 10 km til Bov, hvor den indtraf Kl. 11 Form.

For 5. Batteris Vedkommende var der sket det mærkelige, at Batterikommandøren — under Hensyn til at Batteriet manglede saa meget Mandskab, men til Trods for at han maatte forudsætte, at der netop under et Tilbagetog kunde blive stærkt Brug for Artilleri — dog havde sendt samtlige sine 8 Ammunitionsvogne tilbage sammen med Batterireserven. Denne meldte sig den 7. om Morgenen atter til Batterikommandøren, som imidlertid, for ikke at forulempe Div.s Retraite, gav den Ordre til at afmarchere samme Vej som Div.s Train over Ø. Løgum til Nr. Bjert. Havde Fjenden forfulgt, vilde Div saaledes kun have faaet liden Nytte af sit Batteri. — Batterireserven blev ganske overladt til sig selv. Om Morgenen den 8. blev den S. f. Haderslev indhentet af Div.s fremskudte Rytterkommandoer, der gav den Ordre til at skynde sig gennem Haderslev. Et Forsøg paa at køre i Trav faldt ikke godt ud, da man jo i Mangel af Trainkonstabler havde maattet sætte Konstabler op paa Hestene, og det var i det hele kun med største Vanskelighed, at det lykkedes Batterireservens udmærkede Fører, Kommandersergent *Schellerup*, at faa denne op til Nr. Bjert med de uskærpede Heste, hvoraf 33 % var trykkede.

Efter en kort Standsning ved Bov marcherede Div. i et forrygende Vejr med 4—5° Frost videre til Petersborg, hvor den forblev, indtil Hærens sidste Afdelinger havde passeret Bov. Den fortsatte derefter Marchen og indtog om Aftenen et stærkt sammentrængt Kantonnement V. f. Aabenraa, hvor det lykkedes at faa hele Styrken under Tag, uden at der dog kunde blive Tale om Afsadling. Div.staben og 5. Batt. indkvarteredes i Hjordkær, 2. Kav.Brig. (6. DR) i Sdr. og Nr. Ønlev, 1. Kav.Brig. i Rise og Søst og 7. R. i Nybøl. Den Del af 7. R., der skulde paa Forpost, blev kørt de sidste 4 km fra Petersborg til Nybøl. Iøvrigt indskrænkedes Forposttjenesten til en Sikring af de enkelte Kantonnementer under fælles Ledelse af Ritm. Freiesleben. Rytterpatr. fremsendtes ad Vejene.

Divisionen var jo nu i Overensstemmelse med Overkommandøens Ordre slaaet ind paa Oxevejen. Ved at følge denne vilde man faa en bedre Marchvej end ad den glatte Chaussee over Aabenraa, ligesom man herved ikke risikerede at blive klemt inde mellem Havet og den forfølgende Fjende, da man fra Oxevejen eventuelt kunde søge ud mod Vest. Paa den anden Side maatte Gen. HL ønske at passere Grænsen ved Kolding, hvor Fjendens Hovedfremrykningslinie kunde spærres. Det var derfor nødvendigt hurtigt at skaffe sig Vished om, hvorvidt Fjenden rykkede over Aabenraa, hvad Rygtet synes at have udtalt, og at besætte Haderslev og Terrainet S. derfor med forudsendte Styrker, saaledes at Retraitten ad denne Vej var sikret. Nogen Beslutning om at sende Styrker direkte til Opklaring mod Aabenraa for hurtigst muligt at skaffe sig Underretning om Forholdene dør, blev trods den ringe Afstand dertil (6—7 km) derimod ikke tagen.

Efter at Afdelingerne Kl. 5³/₄ Form. var mødt paa Alarmpladserne, traf Gen. HL følgende Dispositioner (Befalingen er ikke opbevaret, rimeligvis er den udgiven mundtligt) :

1. Kav.Brig. skulde strax sende to Eskr. forud i fri Trav til Haderslev, og selv skulde den følge hurtigt efter. I Haderslev skulde rekvireres Vogne til Transport af 7. R., og Beboerne forberedes paa at bespise Divisionen. (I Div.s Forplejningstrain fandtes Reserveportion for hele Styrken, men den blev ikke udleveret, da Trainet jo var sendt bort).

6. DR, Batteriet og 7. R. skulde følge samme Vej som 1. Kav.Brig., nemlig over Immervad, Vartenberg, Haderslev, med 1 Esk.

af 6. DR som Bagtrop. 1 Komp. af 7. R. blev transporteret paa Vogne som Skytsbedækning, idet Hovedkolonnen vistnok ikke marcherede samlet. Div. synes saaledes nærmest at have været opløst under Marchen og lidet forberedt paa at standse en Forfølgning. Føling med Fjenden havde man ikke.

Med de fremsendte Eskr. fulgte Sekondlt. Lüttichau af Div.-staben. Kl. 10 Form. meldte han fra Hoptrup (ved Chausseen ca. 9 km S. f. Haderslev), at Fjenden endnu ikke var naaet dertil, og Kl. 11 $\frac{1}{4}$ fra Haderslev, at den derværende Telegrafstation havde sikker Meddelelse om, at Fjenden ej heller var i Aabenraa, hvorimod Vejene derfra mod Sønderborg og Flensborg var spærrede af Fjenden.

Eskadronerne havde naaet Haderslev ca. Kl. 10 $\frac{1}{2}$ Form.; under det hurtige Ridt, ca. 30 km i fri Trav, var en Del Heste gledet og styrtet, men de var komne op igen, uden at nogen Skade var sket. Ca. Kl. 12 kom ogsaa 1. Kav.Br. til Haderslev og besatte strax Broen med 1 Esk. af 3. DR. Noget senere kom 6. DR, der under Sikring af Feltvagter ved Hoptrup og Vartenberg holdt Hvil N. f. sidstnævnte By omkring Kl. 12 $\frac{3}{4}$. 5. Batt. og 7. R., der ligeledes havde holdt Hvil ved Vartenberg, naaede Haderslev mellem Kl. 3 og 4 Eftm.

Div. holdt nu Hvil i Haderslev, hvis Indbyggere kappedes om at sørge for den baade med Mad og Klæder, medens samtlige Byens Smede blev sat i Gang med at braade Hestene, et Arbejde, de naturligvis ikke kunde gennemføre i nogle faa Timer. Vognpark til 7. R. blev skaffet til Veje og samledes efterhaanden N. f. Byen. Som Forposter udstilledes 1 Komp. af 7. R. med nogle Ryttere til Patrouillering.

Nogen Føling med Fjenden kunde efter de trufne Dispositioner stadig ikke opnaas, og Gen. HL havde kun gennem Rygter hørt, at Fjenden stod i og N. f. Aabenraa. Foreløbig var der dog ikke noget Tegn til, at han forfulgte, hvorfor Generalen under Hensyn til Mandskabets og Hestenes store Udmattelse synes at have tænkt paa at lade Div. gaa i Kvarter for Natten i og om Haderslev. Men da der fra Afdelingschefernes Side blev gjort gældende, at det var bedst med det samme at fortsætte over Grænsen for derved at vinde Tid til at bringe Afdelingerne i Orden og faa udhvilet, rettede han sig derefter, sendte Kl. 6²⁴ telegrafisk Melding til Overkommandoen og gav følgende Befaling for Marchens Fortsættelse:

„Den 1. Kav.Br^{ig}. afmarcherer ad Chausseen til Kolding — og gaar i Kantonnement mellem Kolding og Fredericia i en saadan Afstand fra Kolding, at Plads til et Kav.Regt. i gode Kvarteerer kan blive ledigt mellem Brigaden og Kolding (2. DR, om hvis Ankomst til Vejle Gen. HL først fik telegrafisk Melding om Aftenen).

Det 5. Batteri med 1 kørende Komp. under Brigadens Kommando den samme Vej og forbliver i Kolding. Kompt og foreløbig $\frac{1}{2}$ Esk. bruges til Sikringstjeneste foran Kolding.

Den 2. Kav.Br^{ig}. afmarcherer ad Vejen over Aller til Kolding i Aften Kl. ... og lægges i Kantonnement bag Kolding, hvilket nærmere vil blive angivet ved Ankomsten til Kolding. —

Det 7. Inf.Regt. kører, forsaavidt det tilstrækkelige Antal Vogne dertil kan erholdes, — ellers kører og marcherer — ad Chausseen til Kolding. saasnart Melding fra Forpostkommandøren, Ritm. Freiesleben, bliver givet om, at Forposterne er inddragne, — med Regt. marcherer det til Forposttjenesten fast afgivne Kavaleri, der udsender de nødvendige Sikringsdele. 7. R. indlægges i Kantonnement i Kolding.

Hver for sig marcherende Afdeling sørger for sin Sikkerhed. Forposterne inddrages Kl. ..., dog med Undtagelse af et mindre Detachment efter Forpostkommandørens nærmere Bestemmelse.

Divisionens *Stabskvarter* er for i Nat i Kolding —.“

Fra Forposterne indløb imidlertid Melding om, at store fjendtlige Kolonner rykkede frem fra S., og en civil Mand meddelte, at ogsaa en fjendtlig Kolonne marcherede V. om Haderslev. En Officer blev derfor sendt ud til Rekognoscering mod S. og $\frac{1}{2}$ Esk./6. DR mod Vest til Hammelev, medens 7. Regt. blev anbragt i Forsvarsstilling tæt S. f. Haderslev, og de øvrige Tropper holdt rede. Der kom dog snart Melding fra de udsendte Stykker om, at de hverken havde set eller hørt noget til Fjenden, saaledes at Afmarchen nu kunde tiltrædes, men betydelig senere end paatænkt.

Marchen til Haderslev var foregaaet i dyb Sne, falden Natten mellem den 7. og 8., men iøvrigt i godt Vejr. Nu om Aftenen rejste der sig imidlertid med nordlig Vind en stærk Snestorm, der snart gjorde Vejen spejlglat. Den sidste Del af Tilbagetoget,

Afslutningen af Dagens 60 km lange March, satte derved Mandskabs og Hestes Udholdenhed paa den alvorligste Prøve; Rytterne maatte, i hvert Fald paa Chausseen, trække Hestene, af hvilke mange gled og faldt, ligesom Batteriet og Fodfolkets Vogne kun kom frem med de største Anstrengelser.

Af 1. Kav.Brigades Kolonne var 5. DR allerede ca. Kl. 5 sendt forud for foreløbig at indtage en Stilling N. f. Haderslev. Regt. synes imidlertid ikke at have forstaaet, at det skulde standse og fortsatte derfor direkte til Kolding, hvortil det ankom Kl. 6—7 Eftm. Paa dette Tidspunkt maa det ikke have faaet Ordre angaaende sin Indkvartering; thi det ventede — i øsende Regn — i og ved Kolding indtil Kl. 2 Form., hvorefter det endelig, atter i Frost og Snestorm, fortsatte til Kantonnementer omkring Tavlov—Gudsø. Resten af Brigaden forlod Haderslev Kl. 7½ Eftm., naaede Kl. 1½ Form. Vonsild, hvor under et 2—3 Timers Hvil største Delen af Mandskab og Heste kom under Tag. Kl. 8 Form. den 9. naaede 3. DR et stærkt sammentrængt Kantonnement i Sdr. Vilstrup, Nr. Stenderup, Eltang og Lilleballe, medens Brigadestaben og 5. Batt. indkvarteredes i Kolding. Om Stemningen i 3. DR under Tilbagetoget vidner følgende Udtalelse af dets Kommandør: „Alarmeringerne og Anstrengelserne, særligt daarligt Beslag og Skærping, gjorde, at Regt. ikke følte Kræfter til at søge Fjenden eller undgaa ham, men dog endnu bestandig havde Kræfter nok til at møde ham“.

6. DR, hvis Heste alle var skærpede, og som derfor i Hovedsagen holdt sig paa Benene trods det glatte Føre, afmarcherede Kl. 9 Eftm. fra Haderslev, holdt 1½ Time Hvil i Aller, ventede i lang Tid paa Landevejen S. f. Kolding, naaede denne By Kl. 8 Form. og gik i Kvarter i Paaby, Harte, Bramdrup m. fl. „Jeg har Grund til at være tilfreds med mine undergivnes Forhold“, skriver Obltn. Bauditz, „de har til det yderste opfyldt deres Pligt uden at klage, og i Nat lød Sangen trods Sne og Regn gennem hele den lange Kolonne til ud paa Morgen, da Trætheden hos de fleste blev altfor overvejende —.“

7. Regt., der havde mange marchudygtige, kørte til Kolding, hvortil det begyndte at ankomme ca. Kl. 2 Form. Det indkvarteredes i Byen, hvor Kvarterværterne havde varm Mad færdig, og hvor hver Mand kom i Seng. 1 Komp. udstilledes som Vagt ved Broen over Kolding Aa. — Forposterne, der havde været udstillede S. f. Haderslev til Dækning af Afmarchen, kom først afsted

Kl. 11½ Form., da de maatte vente paa udsendte Patrouiller, og naaede Kolding op ad Dagen den 9.

Divisionens Train, der var nogenlunde samlet, idet dog enkelte slesvigske Ægtskuske under Tilbagetoget havde benyttet Lejligheden til at forsvinde med deres Køretøjer, var tilligemed en Mængde forsprængt andet Train standset ved Erresø. Herom fik Div. Meddelelse af Kommandanten i Fredericia, General Lunding, der — paa Grund af Pladsmangel i Fæstningen — havde til Hensigt at sende alt Train til Fyen, en Plan 4. Div. dog fik forpurret for sit Vedkommende.

Ved Ankomsten til Kolding forefandt Div. dør et Kommando, 300 Md., der var paa Vej til 12. R. Denne Styrke, der ikke havde Ammunition, indlemmedes i 7. R. Ligeledes meldte sig til Div. *Espingolbatteriet* under Major Meincke. Batteriet var den 2/2 afmarcheret fra Kjøbenhavn og indtraf den 6. i Aabenraa. Herfra søgte det den 7. om Morgenen forgæves Forbindelse med andre Tropper for at erfare, om Vejen til Sønderborg var fri, og marcherede saa tilbage over Haderslev til Kolding. Batteriets Styrke var ca. 125 Md. med 12 Espingoler.

I Løbet af Dagen den 9. blev Forposttjenesten foreløbig ordnet saaledes, at Forsvaret af Kolding overdroges et Kommando under Kapt. Kyhle, bestaaende af 1 Batl., 2 Eskr./6. DR og 4 Espingoler, med Forposter mellem Kolding og Ejstrup og med Ritm. Freiesleben som Forpostkomdr. — 2. Kav.Brig. udstillede Forposter længere vesterpaa.

4. Div.s Tilbagetog var endt; en Del syge Heste havde maattet efterlades, men Div. havde ingen Efternølere og ingen nærværdige Uheld haft undervejs. Om Aanden i Div. har Gen. HL senere udtalt (i „Betragtninger i Anledning af D. G. Monrads politiske Breve“ 1875): „Dersom Hr. Biskop Monrad havde fulgt os paa hele Marchen fra Danevirkestillingen af, havde seet, hvorledes vore Folk, trods den meget usædvanlige Anstrengelse i den stærke Kulde, forbleve ved godt Mod — og ikke betyngede ved den store Overmagt, som de bestandig havde imod sig —“, en Udtalelse, der vidner godt baade om Mandskab og Befalingsmænd.

Den 9. meldte Gen. HL telegrafisk til Overkommandoen, at Div. var ankommen til Kolding i meget medtagen og for Øjeblikket ikke kampdygtig Stand. Oplysningerne om Fjenden gik ud

paa, at han ikke var N. f. Aabenraa og heller næppe med stor Styrke i denne By. Meldingen slutter med: „Divisionen udbeder sig snarest mulig nærmere Ordre.“

Angaaende Troppernes Tilstand umiddelbart efter Tilbage-toget udtaler Kommandøren for 6. DR i et Brev, han den 13. sendte til Gen. HL, og hvori han hævdede Nødvendigheden af at faa Tid til, at Mandskab og Heste kunde komme til Kræfter, og til at retablere Materiellet: „Den Tilstand, Regt. i Øjeblikket befinder sig i, kan næppe kaldes kampdygtig, idet Hestene ikke ville kunne udfolde synderlig Kraft ved et Angreb, og der blandt Mandskabet viser sig stærke Symptomer paa Overanstængelse —“. Denne Beskrivelse er utvivlsomt rigtig og vel i nogen Grad motiveret ved, at 6. DR strax efter Tilbage-toget maatte udføre Forposttjeneste; men i hvert Fald Mandskabet kom til Kræfter efter nogle Dages Forløb, og Sundhedstilstanden ved Regt. var god, af Mandskabet ca. 7 % og af Hestene ca. 4,7 % syge, altsaa ikke værre end ved Efteraarsmanøvrer i Fredstid. Det er heller ikke sandsynligt, at Forholdene har været synderlig uheldigere end ved 5. DR, hvorom en af dets Officerer siger, at Hestene efter de anstrengende Dage var blevne meget smalle, men iøvrigt i god Aande, ej heller havde Regt. mange syge, og de, der blev sygemeldte, var efter nogle Dages Ro atter kampdygtige. For 5. Batteris Vedkommende udtaltes, at Hestene i selve Kampbatteriet vel var trætte, men ikke overanstrengte; nogle faa var trykkede.

Det var en uhyre Kraftanspændelse, der var fordret og udført af Tropperne, ikke mindst ved den — uden tvingende Nødvendighed — fortsatte March ud over Haderslev den 8.. Ved de nærmest følgende Dages Dispositioner maatte absolut tages Hensyn hertil ved at stille de mindst mulige Krav til Afdelingernes Ydeevne.

IV. Kolding.

(Skitse 2).

Operationsplanen.

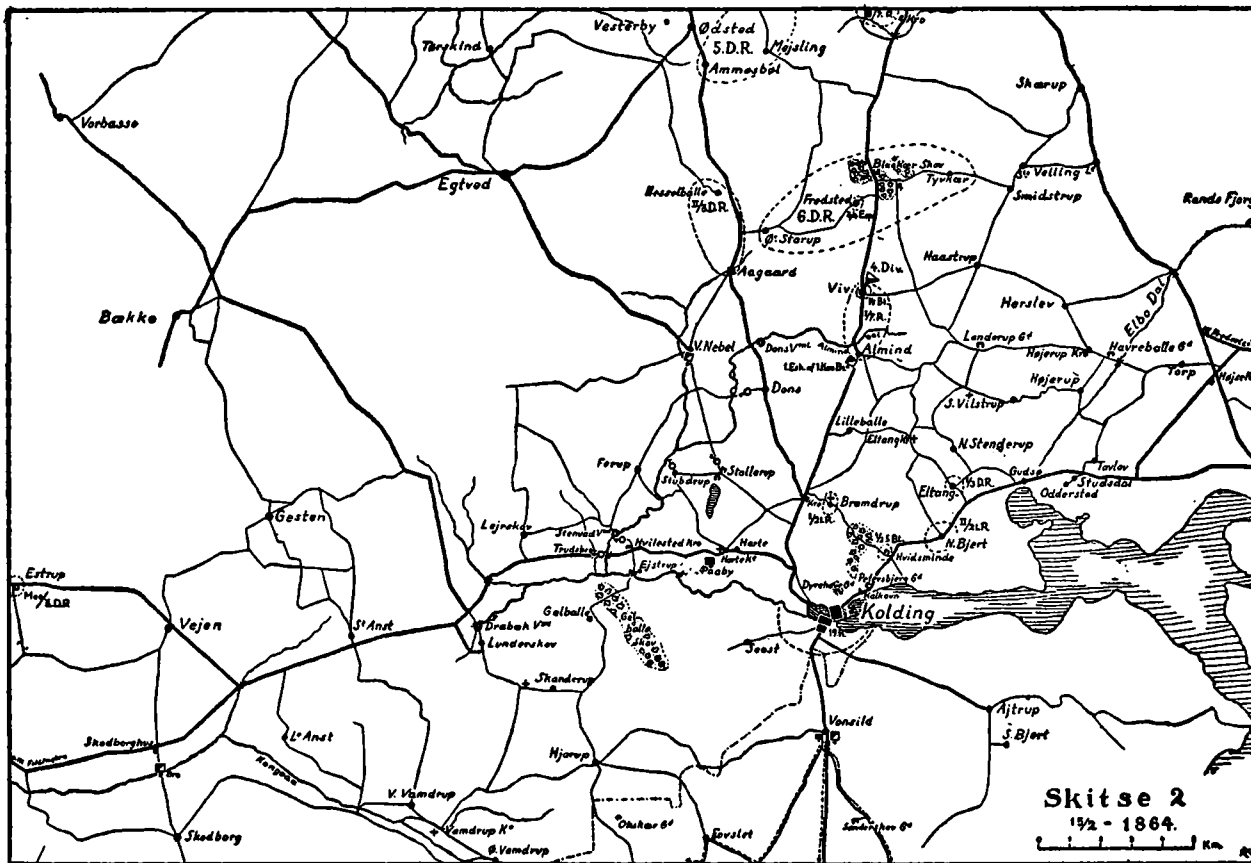
Som ovenfor omtalt, havde Gen. HL strax efter Ankomsten til Kolding den 9. udbedt sig nærmere Ordre fra Overkommandoen. Svaret kom telegrafisk samme Dags Aften fra Gen. Lütlichau, der, efterat Gen. de Meza var kaldt til Kjøbenhavn, midlertidig fungerede som Overgeneral, og lød:

„4. Div. maa holde den jydsk Grænse besat, saavidt dens Kræfter tillader det. Overkommandoen. har bestemt at lade den 3die Div. overføre til Fredericia og at lade den rykke frem imod Kongeaa. 3die Div. underlægges Gen. HL, saalænge den opererer i Forbindelse med 4de Div. 8de og 9de Brigade under Kommando af Oberst Neergaard er idag overskibede til Fredericia. Der er tillagt Oberst Neergaard Ordre til at melde sig hos Gen. HL og at rykke frem fra Fredericia efter hans nærmere Anordning, saasnart Tropperne er istand til at tiltræde Marchen.

3die Div.s Afdelinger retirere i Tilfælde af Angreb til Fredericia, 4de Div. med 7de Regt. til det nordlige Jylland. Espingobatteriet vil, naar Div. ikke har Anvendelse for det, være at dirigere til Fredericia. Naar Transportmidler er disponible, vil den øvrige Del af 3die Div. blive overført —.“

Samme Dag udbad Overkommandoen. sig endvidere Indberetning om den Plan, 4. Div. havde lagt for sine Operationer, og det meddeltes, at hele 3. Div. vilde blive sendt til Fredericia, naar 7. Brig. atter var kampdygtig.

Naar en Hærdel skal optræde selvstændigt, saaledes som 4. Div. i det foreliggende Tilfælde, er det i ganske særlig Grad nød-

vendigt, at Opgaven nøje præciseres. Denne har baade en politisk og en strategisk Side, og her var den førstnævnte ikke den mindst betydningsfulde, idet det navnlig maatte klarlægges, hvilken Vægt man *politisk* set tillagde en Kamp ved Kongerigets Grænse. Ministeriet havde ved sin Instrux for Overgeneralen ved Krigens Begyndelse i politisk Henseende kun svagt angivet Betydningen af Danevirkestillingens Forsvar. Instruktionens politiske Moment laa mest i Paalæget om at sørge for, at man til Foraaret raadede over en slagfærdig Hær, idet man herved maaske vilde udtrykke Tanken om, at man da kunde vente Understøttelse andetsteds fra.

Efter Tilbagetoget fra Danevirke foreslog denne Instrux ikke længere, og navnlig ikke for Forsvaret af Nørrejyllands Grænse; men Regeringen supplerede ikke Instruxen og var paa dette Punkt ganske tavs. Overkdoen. spurgte heller ikke, og Følgen blev, at de Direktiver, Gen. HL fik, ikke var saa tydelige som ønskeligt. Grænsen skulde holdes besat, saavidt Kræfterne tillod, men der stod intet om, hvorvidt det var af Vigtighed, at der blev gjort en saadan Modstand, at Udlandets Opmærksomhed blev henledt paa den ny Face, Krigens fik, ved at den førtes ind i Kongeriget, og saaledes nu ikke blot drejede sig om en Okkupation af Hertugdømmerne, som det var angivet i Gen. Wrangels Skrivelse af 30/1, den egentlige Krigserklæring, til den danske Overgeneral.

Ligesaa lidt var fremhævet Betydningen af at sinke Fjendens Fremrykning mod Fredericia, som ingenlunde var i Forsvarsstand, og af om muligt at drage hans Hovedkræfter mod N., bort fra Dybbølstillingen, som ej heller paa nogen Maade var rede til at modtage et Angreb.

Paa den anden Side maatte den Omstændighed, at Overkdoen. sendte ogsaa 3. Div. til Grænsen — til „Kongea“*) — være et Fingerpeg om, at Grænsen virkelig skulde forsvares, selv om man ikke kunde vente, at den skulde kunne holdes ret længe overfor den betydelige Overmagt, som, man maatte forudsætte, vilde komme tilstede før eller senere. Givet maatte det i ethvert Tilfælde være, at Fjenden skulde finde Vejen spærret, hvis han mødte med en Styrke, der ikke var vor overlegen.

*) Grænsen dannedes dengang af Kolding Fjord til tæt Ø. f. Kolding, derfra af en Linie mod S.V., S. om Hjarup til Kongea ved Vamdrup og fulgte derefter Kongea. Da Grænsen ned mod Vamdrup ikke var markeret ved Terrainet, blev den i Almindelighed opfattet som værende Kongea og Kolding Aa, hvilken sidste ogsaa kaldtes Kongea.

Hvad der skulde ske, naar Grænsen maatte forlades, var kun angivet, forsaavidt som 3. Div. da skulde gaa til Fredericia, 4. op i Jylland.

Om det end af et Telegram den 10. fra Gen. HL til Gen. Lunding i Fredericia fremgaar (se S. 50), at han er paa det rene med, at Grænsen skal forsvares, kan det dog ikke forbavse, at han ikke fandt noget virkeligt Holdepunkt i det Direktiv, han fik fra Overkdoen., og imod det satte sin egen Opfattelse, som i Øjeblikket saa at sige udelukkende var præget af de organisatoriske Mangler ved Afdelingerne, der havde gjort et saa stærkt Indtryk paa ham. Hans første Tanke blev da at overføre 4. Div. til Fyen for at faa den bragt i Orden og suppleret til fuld Krigsstyrke, inden Kampen i egentlig Forstand toges op. I Stedet for den forlangte Plan for Operationerne forelægger han da, den 11., denne Tanke for Overkdoen., idet hans Opfattelse af Forsvarskampens Haabløshed yderligere er bleven styrket, da det viser sig, at de to først ankomne Brigader af 3. Div. hverken har Artilleri eller Rytteri med, saaledes at de i saa Henseende maa forstærkes fra 4. Div. Der fremtraadte derved tillige den Mulighed, at en Del af 4. Div.s Tropper ved en eventuel Tilbagegang fra Grænsen vilde følge 3. Div. til Fredericia og saaledes helt unddrages 4. Div.

Den næste Dag, den 12., indrømmer Gen. HL i et Telegram til Overkdoen., at der nok kan gøres kraftig Modstand ved Grænsen, naar 3. Div.s 2 Brigader ankommer. Kommer hele 3. Div. med Artilleri og Rytteri, blev der endog en Mulighed for at foretage Diversioner ind i Slesvig. Om Opgaven efter Tilbagegang fra Grænsen har han jo ingen Besked faaet, men han gør opmærksom paa, at skal han paa nogenlunde kraftig Maade opholde Fjenden, der rykker op i Nørrejylland, da maa han mindst forstærkes med 1 Brigade, naar 3. Div.s Tropper gaar til Fredericia.

Gen. HLs Syn er altsaa blevet noget mere optimistisk end den foregaaende Dag, men man vil lægge Mærke til, at det er Tilstedeværelsen af Fodfolket, der giver ham Tillid, det er en strategisk Defensiv under Tilbagegang fra den ene Stilling til den anden, der foresvæver ham, ikke en selvstændig offensiv Optræden af Rytteriets Hovedstyrke. Denne Opfattelse fremtræder klart i Fortsættelsen af Telegrammet: „Er det paa den anden Side Hensigten kun at beskytte Indvaanerne i Jylland o. d., da

behøves dertil kun 1 Rytterregt., 1—2 Fodfolkskompr. og nogle Espingoler —“ d. v. s. han tænker sig da ved Hjælp af smaa Strejfkorps uden Støtte af større Troppeled at kunne beskytte mod Fjendens langtudgaaende Fourageringer, men lader ogsaa „Beskyttelsen af Indvaanerne“ indskrænke sig dertil. Til sidst kommer han tilbage til sin Yndlingstanke, at „4. Div.s Rytteri da kan forlægges til Fyen for at fuldstændiggøres, saaledes at det om nogle Uger kan optræde i fuldkommen kampdygtig Stand, hvilket paa ingen anden Maade kan opnaaes.“

Da Overkdoen. ikke svarer omgaaende — telegrafisk — paa dette Telegram, sender Gen. HL den næste Dag, den 13., en længere skriftlig Redegørelse for 4. Div.s hele Situation saavel under som efter Tilbagetoget fra Danevirke. Han hævder atter her, at Div. ikke alene kan gøre Modstand af nogen Betydning mod et fj. Armékorps, der trænger op i Jylland, og at man bør nøjes med 1 Jylland at holde 2 Halvregtr. Rytteri (deriblandt Halvregt. GHR), 2—4 kørende Kompr. og 2 Divisioner Espingoler. Forsaavidt der gøres Regning paa et længere Felttog, og man til senere Operationer, navnlig under en Aarstid, hvor Fj. lettere vil kunne trænge op i Jylland, maa ønske at disponere over et tjenstdygtigt Kavaleri, „maa Div. — udhæve Nødvendigheden af, at Regt.erne i det mindste skiftevis faar Tid til at organisere sig i fuldstændig Ro og til at forsyne sig med den Masse manglende Udrustningsgenstande, over hvis Antal og Udstrækning man paa Grund af de Forhold, under hvilke hidtil er bleven arbejdet, endnu ikke engang har kunnet faa en fuldstændig Fortegnelse. —“

Om Berettigelsen af de i Slutningen af Skrivelsen nævnte Klager er der talt i det foregaaende. Det synes, som om Gen. HL er bleven stærkt paavirket af det samme Dag modtagne Brev fra Kommandøren for 6. DR (se Side 40), saavel som af Forholdene ved 5. DR, hvorfra jo iøvrigt det ikke anvendelige Mandskab og Heste var udskilt. Den Sindstilstand, hvori Generalen paa dette Tidspunkt befandt sig, kan have hindret ham i, i Stedet for at høre paa de undergivnes Jammer, at henvise til, hvad der til andre Tider er præsteret af langt daarligere organiserede og udrustede Tropper. Han har næppe været i Besiddelse af det nødvendige Klarsyn til en nøgtern Vurdering af Forholdene og har heller ikke haft Blikket aabent for Betydningen af ved sine Udtalelser at styrke Overkdoen. i den vanskelige Situation, hvori den i Øjeblikket var stillet.

Samme Dag, den 13., afsendte Overkdoen. en Skrivelse med Svar paa Gen. HLs Telegram af den 12. Den gik heri ind paa Generalens Udtalelser angaaende Forsvaret af Grænsen og krævede Forslag fra ham om Operationerne. Denne Skrivelse blev ved en uforstaaelig Fejl ikke afsendt telegrafisk, og intet blev ej heller gjort for paa anden Maade at faa den hurtigt frem. Følgen var, at den var 6 Dage undervejs og først naaede 4. Div. den 19., efter at Kolding var rømmet, hvorved den blev uden Betydning.

Nogen Instruktion angaaende Opgaven i Nørrejylland havde Gen. HL stadig ikke faaet, hvorfor han den 14. skriver til Overkdoen:

„Da Div.s Ordre kun lyder paa at retirere til det nordlige Jylland, udbeder man sig, da det vel snart maa blive afgjort, om Fj. gaar til Jylland, Meddelelse om, hvad dens egentlige Opgaver er, naar den fremsendte Brigade af 3. Div. gaar tilbage til Fredericia.“

Telegrammets Udtryk „naar *den* fremsendte Brig. —“, der røber, at der kun er sendt een Brigade frem til Grænsen, synes at være undgaaet Overkdoen.s Opmærksomhed; men i Stedet for nu i hvert Fald at benytte Lejligheden til endelig at give Gen. HL en fyldig og klar Instruktion baade om Grænseforsvaret og det senere Forsvar af Nørrejylland, svarer Overkdoen. halvt irriteret pr. Telegram, idet den henviser til sin Skrivelse af den 13., som den dog maatte forudsætte næppe kunde være naaet sit Bestemmelsessted den 14. Overkdoen. har i denne Skrivelse udtalt, „at 4. Div.s Retraite skal dirigeres mod det nordlige Jylland, og derved formentlig tilstrækkelig tydeligt tilkendegivet, at Div.s Opgave er at forhindre Fj. fra at trænge op i Landet med en uforholdsmæssig ringe Styrke. Ved at gaa tilbage, efterhaanden som Fj. rykker frem, vil dette Formaal kunne opnaas, og hvor langt Div. skal gaa tilbage, maa selvfølgelig afhænge af Fjendens Bevægelser. Mener Div. det for nødvendigt, at der tildeles den en større Infanteristyrke af 3. Div., forventer Overkdoen. et Forslag i saa Henseende —.“

Telegrammet viser, at Overkdoen. ligesaa lidt som Gen. HL tænkte sig Forsvaret ført paa anden Maade end ved Tilbagegang og kun kræver aktiv Optræden overfor „uforholdsmæssig ringe Styrker“, Ord, der i Telegrammet betegnende nok er understreget med Blyant, vel sagtens i 4. Div.s Stab.

Angaaende Spørgsmaalet om Tildeling af Fodf. svarer Gen. HL næste Dag, den 15.: „Naar Brigaden Neergaard forsynes med den manglende Ammunition og med 1 Batteri og forbliver under Oprykningen i Jylland i Stedet for at retirere til Fredericia, da vil en nogenlunde kraftig Modstand kunne ydes mod en i Jylland oprykkende stærkere Fjende.“ Samtidig bad Gen. HL om at faa Oberst Beck, som i 1849 havde været Stabschef hos Gen. Rye, stillet til sin Raadighed.

Resultatet af Forhandlingerne om Operationsplanen kan sammenfattes i følgende:

at besætte Grænsen og gøre kraftig Modstand dør *under Forudsætning af en Forstærkning med mindst 2 Brigader af 3. Div.* at gøre Diversioner ind i Sønderjylland, hvis hele 3. Div. kom til Stede.

og

efter Opgivelsen af Grænseforsvaret at hindre Fjenden i at trænge op i Jylland med uforholdsmæssig svage Styrker, hvilken Opgave skulde løses af 4. Div. forstærket med 3 Fodfolksregtr. (9. Brig. og 7. R.) samt 1 Batt., medens Resten af 3. Div. skulde gaa til Fredericia for sammen med 13. Regt. at danne Besætning i Fæstningen.

3. Divisions Ankomst.

Som det fremgaar af ovenstaaende, var det Overkdoen.s Hensigt at afsende *3. Division* til Nørrejylland. Allerede den 9., Dagen efter dens Ankomst til Als, indskibedes 8. og 9. Brig. under Kommando af Chefen for 9. Brig., Oberst *Neergaard*, medens Divisionschefen, Gen. *Wilster*, mærkeligt nok, skulde forblive paa Als, indtil saa godt som hele Div. var overført. Styrken, ca. 6000 Md., kom om Bord paa 7 Dampskibe, Hestene i en Transportbaad; men 1 Komp. af 19. Regt. maatte af Mangel paa Plads efterlades, ligesom Trainet, der først afsendtes den 11. og 12. Overfarten blev meget vanskelig paa Grund af Storm og Snefog, og Mandskabet, der for en stor Del var anbragt paa aabent Dæk, led meget. Kun 3 af Dampskibene naaede den 9. om Aftenen Fredericia, hvor Landsætningen til Dels fandt Sted i Baade, medens de andre

Skibe, af hvilke et var løbet paa Grund, maatte overnatte dels ud for Fredericia, dels ved Assens og først fik udskibet i Løbet af den 10., Hestebaaden endog først den 11.

Foreløbig indkvarteredes Afdelingerne i Fredericia, men Ulempen ved, at Trainet ikke var med, følte stærkt, navnlig var der Mangel paa Brød. Værre var det dog, at Ammunitionstrinet var skilt fra Afdelingerne, saaledes at disse kun raadede over de Patroner, der medførtes i Taskerne, 60 pr. Md. Et Forsøg paa at faa Amm. fra Fredericias Kommandantskab førte ikke til noget, da Fæstningen ikke engang havde tilstrækkeligt til egen Forsyning, og et Forslag fra Overkdoen. om, at Brigaderne forsynede sig med Train, særlig Patronkarrer, blandt det talrige forsprængte Train, der fandtes i Landsbyerne udenom Fredericia, blev afvist, dels fordi det med de tilsnede Veje var vanskeligt at skaffe sig et Overblik over, hvad der fandtes, dels fordi man frygtede, at en saadan Ombytning vilde skabe en næsten uoprettelig Forvirring i Trainets Fordeling, og man haabede snart at faa sit eget Train fra Als. Da dette imidlertid ikke fandt Sted, og det trak ud med Afsendelsen af det forsprængte Train, synes det dog at have været rimeligt, at man havde lagt Beslag i hvert Fald paa Patronkarrerne, hvis saadanne virkelig fandtes i dette Train.

Divisionens eget Train udeblev meget længere end beregnet, da det paa Grund af Storm maatte landsættes i Faaborg. Under Marchen herfra til Fredericia standsede det i Assens, hvorom Overkdoen. først fik Kundskab den 17. Det fik saa Ordre til uopholdelig at fortsætte Marchen, men naaede først Divisionen, efter at Kolding var rømmet.

Transporterne sinkedes iøvrigt meget af det daarlige Vejr. Den 13. overførtes 1 Batl./13. Regt. fra Als til Fredericia, hvor den skulde danne Garnison, den 15. 1. Regt., den 16. Div.s 12 Pd. Batt. og 11. Regt., den 17. Div.s ene 4 Pd. Batt., den 18. 1 Esk., den 19. det andet 4 Pd. Batt., den 20. 2 Eskr., alt til Faaborg, da Transportfartøjerne derfra kunde returnere hurtigere, og fordi Overkdoen. var bange for, at Fjenden skulde besætte Stenderup Hage med Artilleri og derfra hindre Transporten gennem Bæltet. Overskibning til Assens, som vilde have forkortet Marcherne gennem Fyen, kunde ikke finde Sted, da Havnen i Assens ikke havde tilstrækkelig Dybde.

Angaaende fj. Besættelse af Stenderup Hage, hvorom Rygtet synes at have naaet Overkdoen, forespurgt denne den 11. tele-

grafisk 4. Div. Samme Dags Eftm. havde Forpostkommandøren meldt, at Fj. endnu ikke var kommen til Haderslev, men ikke desto mindre følte Div. sig dog ikke sikker m. H. til Spørgsmaalet og lod foretage en nærmere Undersøgelse, hvoraf den 12. om Form. fremgik, at der intet fjendtligt var eller havde været i Stenderup Hage. Dette Resultat telegraferedes imidlertid først den 14. til Overkdoen. Da den hurtige Overførsel af 3. Div. maatte være Gen. HL meget magtpaaliggende, havde det vel været naturligere, om han havde truffet Foranstaltninger til at opholde en fj. Fremrykning mod det omhandlede Punkt eller i hvert Tilfælde ved en fremskudt Rytterstyrke havde sikret sig at faa Melding derom i betimelig Tid. Noget saadant skete imidlertid ikke, til Trods for, at Overkdoen. gentagne Gange forlangte at blive holdt underrettet om Forholdene ved Stenderup Hage. Følgen blev, som ovenfor omtalt, en betydelig Forsinkelse af 3. Div.s Overførsel til Jylland.

Navnlig under Hensyn til de faatallige Transportmidler og de vanskelige Overfartsforhold maa Overkdoen.s Anordning af Transporterne anses for fuldkommen forfejlet. En Afdeling og dens Ammunitionstrain kan ikke skilles, ligesom ej heller her Artilleriet fra Brigaderne, men der afsendtes 11 Batailloner før det første Batteri. Derimod kunde Rytteriet naturligvis bedre vente, da der jo forud var en Rytterdivision ved Grænsen. Følgerne af det uheldige Arrangement kunde let blive og blev skæbnesvangre for Løsningen af Opgaven: Forsvaret af Nørrejylland's Grænse.

Ved Ankomsten til Fredericia havde Oberst Neergaard endnu ingen Ordre faaet angaaende Brigadernes Anvendelse, og saavel han som Gen. Lunding mente, at de var bestemt til Garnison i Fæstningen. Gen. Lunding forespurgte derfor telegrafisk Gen. HL, om han ønskede nogen Understøttelse, eller om Lunding selv kunde vente saadan fra 4. Div., hvorved han dog bemærkede, at de tilstedeværende Transportmidler var ganske utilstrækkelige til at overføre Div. til Fyen, hvis Div. dær skulde overtage Bevogtningen af Lille Bælts Kyst. Spørgsmaalet afgjordes imidlertid ganske kort efter ved følgende Telegram fra Overkdoen. til Oberst Neergaard:

„Naar 8. og 9. Brig. er ankomne til Fredericia, melder Hr. Obersten sig til Gen. HL for efter hans nærmere Anordning at

rykke frem til den jyske Grænse, saasnart Troppernes Kræfter tillader det. — 8. og 9. Brig. er underlagte Gen. HL, saalænge de opererer i Forbindelse med 4. Div. I Tilfælde af Angreb dirigeres Retraiten til Fredericia, for 4. Div. til det nordlige Jylland. Brigadernes Train vil, da Transportskibe mangler, først i Overmorgen kunde afsendes til Fredericia —.“

Denne Ordre var i nøje Overensstemmelse med den, der samme Dag var sendt til Gen. HL (se S. 41). Brigaderne skulde, saa snart de kunde, rykke til Grænsen, og der paahvilede paa dette Tidspunkt hverken 3. eller 4. Div. noget Ansvar med Hensyn til Fredericias Besættelse, et Spørgsmaal, som jo ej heller havde været berørt i Korrespondancen mellem Overkdoen. og Gen. HL. Derimod havde Gen. Lunding skrevet til Gen. HL, at han manglede Kraft til at beklæde sin Post som Kommandant i Fredericia, naar man berøvede ham den berettigede Raadighed over Besætning og Materiel, og Gen. HL lovede ham da, at den til Besætning bestemte Styrke i rette Tid skulde komme til hans fuldstændige Raadighed; Felittogets heldige Gang var jo afhængig af Fæstningens Bevarelse.

Denne Korrespondance har rimeligvis funden Sted, da Gen. Lunding i Fortvivlelse den 13. meldte sig syg og nedlagde Kommandoen, men i hvert Fald har Gen. HL allerede den 10. faaet et stærkt Indtryk af Fæstningens daarlige Tilstand, idet han i et Telegram samme Dag til Gen. Lunding paa Forhaand giver Afkald paa den fuldstændige Anvendelse af de to Brigader af 3. Div., idet han udtalte:

„3. Div. skal, saasnart dens Tropper kan marchere, rykke frem med saa meget af Styrken, som ikke er absolut nødvendig i Fredericia. Den skal saa besætte og forsvare Koldingafsnittet, medens 4. Div. skal have en tilbagetrukket Stilling paa højre Fløj. Underret mig om, saasnart i det mindste 1 Brig. kan ventes her til og bed Divisionskommandøren snarest muligt komme til mig i Kolding.“

Efter at have konfereret med Oberst Neergaard, som strax den 10. om Form. havde opsøgt ham, er der imidlertid indtraadt et Omslag i Gen. HLs Opfattelse af Grænsforsvaret, vel sagtens foranlediget ved, at 3. Div.s ankomne Tropper hverken havde Ammunitionstrain, Artilleri eller Rytteri med. Han vil nu fuldstændig opgive et virkeligt Forsvar, men samtidig med at han beder Overkdoen. om at maatte overføre 4. Div. til Fyen (se S. 44), vil

han gøre sit til at styrke Forsvaret af Fredericia. Hans Ordre til Ob. Neergaard den 11. kommer derfor til at lyde: „For ikke at svække Besætningen i Fredericia for meget, vil indtil videre kun en af de to Brigader være at dislocere henimod Jyllands Grænse for at forhindre, at mindre, fjendtlige Kommandoer uhindret skulle trænge op i Jylland. Denne Brigade vil altsaa med Retraitelinie paa Fredericia have at dække Jyllands Sydgrænse og sikre den bag Alminddalen kantonnerende 4. Div. —:“ Til Assistance for Brigaden skulde afgives $\frac{1}{2}$ 3. DR (Ritm. Bauditz), $\frac{1}{2}$ 5. Batt. og 4 Espingoler.

Det kan ikke nægtes, at Gen. HL allerede ved denne Ordre fjernede sig fra de, ganske vist ufuldstændige, Direktiver, han havde faaet fra Overkdoen.

Det kræver altid Resignation fra en Fæstningskommandants Side at se den Tropestyrke, som er bestemt til Garnison i Fæstningen, anvendt til Operationer udenfor dennes Omraade. Han vil være ængstelig for ikke i rette Tid at faa Styrken tilbage eller mulig faa den i stærkt svækket Tilstand. I ganske særlig Grad kunde i det foreliggende Tilfælde 3. Div.s Fremrykning blive skæbnesvanger for Forsvaret af Fredericia, fordi Retraiten fra Kolding kunde blive vanskelig, hvis Fjenden trængte stærkt paa; der var endog Mulighed for, at Tropperne blev trængt helt bort fra Fæstningen, hvis det ikke lykkedes dem rettidig at komme tilbage over Elbodalen. Fredericia maatte i sin forsømte Tilstand imidlertid have en stærk Besætning, ikke alene til Udførelse af de mange nødvendige Forstærkningsarbejder, men ogsaa for at det overhovedet skulde blive muligt at forsvare Fæstningen overfor et voldsomt Angreb. De to fast tildelte Batailloner, 13. Regt., var i saa Henseende aldeles utilstrækkelige, saa meget mere, som de var af ringe Værdi.

I Erkendelse af Gen. Lundings vanskelige Situation kunde Opgaven for Gen. HL blive et Dilemma: enten Forsvar af Grænsen og dermed Risiko for at umuliggøre Forsvaret af Fredericia, eller størst mulig Sikkerhed herfor og kun en svag Bevogtning af Grænsen. Overkdoen. var langt borte og kunde maaske vanskeligt danne sig noget fuldstændig klart Billede af Forholdene i Nørrejylland — ingen tænkte dengang paa, at Overgeneralen personlig, f. Ex. i et af Marinens Fartøjer, kunde sejle til Kolding og Fredericia for ved Selvsyn at skaffe sig Klarhed over Situationen og gennem mundtlig Tankeudvexling med de kom-

manderende sætte disse ind i sine Planer og paavirke dem ved sin Personlighed. Gen. HL blev, som Forholdene var, ret selvstændigt stillet og maatte til en vis Grad have Ret til at læmpe Fortolkningen af Overkdoen.s Instruktion efter den givne Tilstand paa Stedet; men delte han ikke Overkdoen.s Syn paa Grænseforsvaret, mente han, at Risikoen ved dettes Gennemførelse var for stor, og tillagde han ligesom Gen. Lunding ikke den politiske Betydning af Grænseforsvaret særlig Vægt — og i hvert Fald langt mindre end Forsvaret af Fredericia —, saa burde han have gjort Overkdoen. opmærksom herpaa. At en Troppefører, som i dette Tilfælde Gen. HL, kun ser paa de rent militære og operative Forhold, er naturligt, men det havde været hans Pligt at henlede Overkdoen.s Opmærksomhed paa, hvilken Indflydelse, han mente, disse maatte faa for den endelige Beslutning, og det er ikke nok, at han i sit Telegram den 10. og senere i sin Skrivelse den 13. (se S. 45) klager over 4. Div.s ringe Kampdygtighed. Har han klarlagt sit Syn for Overkdoen., bliver det dennes Sag at træffe den endelige Afgørelse og mulig erklære, at det politiske Hensyn ved Grænseforsvaret overstiger Betydningen af Fredericias Forsvar. Idet Gen. HL intet meddelte Overkdoen. om, at han kun trak 1 Brigade frem til Grænsen, holdt han den i Uvidenhed om, at dens Ordre ikke var bleven udført, og yderligere vildledte han den ved sit Telegram den 12. (se S. 44). Han greb derved ind i Overkdoen.s Dispositioner paa det Punkt, hvor den undergivne mindst maa gøre det, nemlig hvor de politiske Hensyn bliver bestemmende for Krigsførelsen. Paa dette Punkt er alene Overkdoen., der er i direkte Forbindelse med Regeringen, kompetent Dommer. At Regeringen i det givne Tilfælde ikke havde givet Overkdoen. nogen Meddelelse eller Instrux, kunde Gen. HL ikke vide, og det var ham forsaavidt ogsaa uvedkommende.

Naar Gen. HL nu og efterhaanden i stigende Grad viste en Tilbøjelighed til at gaa udenom Overkdoen., kan dette maaske i nogen Grad finde sin Forklaring i den Tilsidesættelse, han mente sig Genstand for. Han havde nemlig, da Gen. de Meza blev Overgeneral, af Krigsministeren faaet Ordre til at afløse denne, hvis de Mezas Helbred, hvad der ifølge Lægens Erklæring var sandsynligt, ikke vilde slaa til. Da de Meza under Tilbageetoget fra Danevirke pludselig blev kaldt til Kjøbenhavn, fik imidlertid Gen. Lüttichau midlertidig Kommandoen, efter Gen. HLs Mening, fordi Konseilpræsident Monrad af Hensyn til Gen. HLs politiske

Anskuelse ikke vilde have ham til Overgeneral. Det er, som sagt, muligt, at denne Forbigaaelse kan have gjort det vanskeligt for Gen. HL at anerkende Lüttichau og senere hans Efterfølger, Gen. Gerlach.

I 1861 havde Gen. Steinmann foretaget en Rekognoscering af Hertugdømmerne og det allersydligste Nørrejylland. For Forsvaret af Nørrejyllands Grænse forudsatte han 3 Fodfolksbrigader, vort Rytteris Hovedstyrke og et ret stærkt Artilleri. Fodfolksstillingen skulde vælges over Bakkedraget N. f. Kolding Aa til Vester Nebel Aa med Retraite til Fredericia; Rytteriet, der sammen med en mindre Fodfolksstyrke forudsattes at skulle gaa tilbage mod N., skulde optræde V. f. Vester Nebel Aa, ved eventuel Tilbagegang lade sit Fodfolk besætte en Stilling ved Almindalen, men iøvrigt operere i Terrainet mod V.

Den af Gen. Steinmann valgte Fodfolksstilling var vel i og for sig stærk paa de høje, stejle Bakker, dækket i Fronten af Kolding Aa med dens brede Engdrag, men i det nu foreliggende Tilfælde, hvor 3. Div. endnu ikke var kommen fuldtallig til Stede, kunde der naturligvis ikke være Tale om at besætte en saa udstrakt Front. Ydermere var den nødvendige stærke Sikring ved Rytteri i højre Flanke udelukket, naar hele 4. Div., saaledes som det skete, blev disloceret bag Almindalen helt op mod Vejle; men det maatte dog absolut kræves, at Rytteriet sikrede Tilbagegangen af Fodfolkets højre Fløj, hvilken kunde blive vanskelig, da Tilbagetogsretningen mod Fredericia omtrent var parallel med Fronten.

Saaledes som Gen. HL havde stillet Opgaven i sin Skrivelse den 10. (se S. 51) til Ob. Neergaard, nemlig kun at dække Grænsen mod mindre, fj. Styrker og at sikre 4. Div.s Kantonnementer — hvilken sidste Opgave iøvrigt kunde synes løst ved denne Div.s langt tilbagetrukne Stilling, samt ved at den selv raadede over Fodfolk — maatte 9. Brig. lægge stærk Vægt paa en sikret Retraite til Fredericia, hvad Gen. HL jo ogsaa tillagde større Betydning end Grænseforsvaret. Ob. Neergaard valgte derfor sin Forsvarsstilling bag Lavningen, der strækker sig fra Bramdrup Kro, S. om Bramdrup og derefter mod S. mod Kalkovnen paa den fremtrædende Bakke ved Fredericiavejen. Desuden skulde Skovbakkerne om Dyrehavegaard besættes. Stillingen dækkede umiddelbart v. Fløjs Retraite, medens denne for Styrken ved

Bramdrup vel i Begyndelsen kunde gaa mod N., men derefter i n.ø. Retning mod Havreballepasset. Den var herved nogenlunde dækket i v. Flanke ved Elbodalen, hvorimod h. Flanke maatte dækkes af Rytteri, en Opgave, Gen. HL dog foreløbig skød fra sig.

Ved selve Grænsen, Kolding Aa, med dens Overgangspunkter ved Kolding, Vadestedet S. f. Paaby og den — afbrudte — Bro ved Ejstrup, skulde Forsvaret kun optages af Forposterne, der derfor fik en saadan Styrke, at de kunde afvise mindre Angreb.

Allerede den 10., før Afmarchen fra Fredericia, udgav Ob. Neergaard foreløbig Ordre for Besættelsen af Stillingen ved Kolding. Ved Ankomsten hertil den 11. meldte de af 4. Div. afgivne Styrker sig til ham, hvorefter Tropperne, efterat de hittidige Forposter af 7. Regt. og 6. DR var afløste, fordeltes saaledes (se Skitse 2):

19. R. Til Forposter ved Kolding: 2 Kompr. og $\frac{1}{2}$ Esk. under Kapt. Darre som Forpostkommandør. Forposterne paa Højderne S. f. Kolding omtrent i Højde med Damgaard, Fløjene støttede henholdsvis til Kolding Aa og Fjorden; en staaende Patrouille af Fodf. og Rytt. i Vonsild, Patrouiller mod Christiansfeld, Haderslev, Ødis og Aller.

Som Repli for Forposterne: 2 Kompr. i den sydlige Del af Kolding, det tillodes Mandskabet at søge Ly i de nærmeste Huse, Broen barrikaderes og besattes med 2 Espingoler.

Regt.s anden Batl. i stærkt sammentrængt Kantonnement i den østlige Del af Kolding, nær Vejen til Fredericia, rede til hurtig Udrykning. $\frac{1}{4}$ Komp. paa Petersbjerggaard som Skytsbedækning, $\frac{1}{4}$ Komp. ved Kolding Ml.

21. R. 1 Batl. i Bramdrup med 1 Komp. i Paaby, hvorfra 1 Deling til Observation og Forsvar af Overgangen ved Ejstrup. Kompt. skulde forsvare Snævringen ved Paaby og eventuelt understøtte Delingen ved Ejstrup, ved overlegent Angreb skulde det gaa tilbage til Bramdrup.

Regt.s anden Batl. i Nr. Bjert.

1/3. DR i Eltang med $\frac{1}{2}$ Esk. som Forposter langs Nebel Aa med Poster ved Overgangene ved Stubdrup, Stallerup, Sten-

vadsmølle samt ved Trudsbro. Patrouiller mod Skovgaardlund, 3—4 km i vestlig Retning.

Relaisposter mellem Kolding og Eltang.

$\frac{1}{2}$ 5. Batt. i Hvidsminde og Nr. Bjert.

$\frac{1}{4}$ Espingobatteri i Kolding.

Stabskvarter i Kolding.

Ved fjendtligt Angreb skulde Stillingen om Kalkovn og Skovbakkerne ved Dyrehavegaard forsvares af 19. Regt.s 2. Linie. Batl. i Nr. Bjert skulde rykke frem og danne Hovedreserve. For Batl. i Bramdrup angaves ikke nogen bestemt Forsvarsopgave udover, at den skulde dække Hoverstyrkens h. Flanke under dennes Retraite mod Fredericia. Efter at have optaget Kompt. fra Paaby skulde Batl. gaa tilbage over Lilleballe—Eltang Ke. mod S. Vilstrup Ke. og derfra med 2 Kompr. over Landerupgaard—Højerup Kro—Havreballepasset, med 2 Kompr. over S. Vilstrup—Højerup—Havreballepasset, hvorefter Batl. atter skulde samles ved Torp. $\frac{1}{2}$ Esk. ved Vr. Nebel Aa var under Retraiten underlagt Batl. til Dækning af dennes h. Flanke.

De to Eskr., der ikke var paa Forpost, skulde gaa tilbage over Gudsø og saaledes ogsaa under Tilbagegangen indtil videre forblive underlagt 9. Brig.

Til Forberedelse af Tilbageetoget foranledigede Ob. Neergaard, at Vejene, der var tilføjede under det stærke Snefog den 10. og 11., blev ryddede ved Bøndernes Foranstaltning.

Det vil af Bestemmelserne for Forposttjenesten fremgaa, at der kun i ringe Grad var taget Hensyn til en virksom Opklaring i Fronten — i Virkeligheden var den overladt til nogle ganske smaa Rytterpatrouiller — og end mindre, som tidligere omtalt, til Sikring af Adgangen til Stenderup Hage. Det kunde synes at have været naturligt i Stedet for den staaende Patr. i Vonsild, kun $2\frac{1}{2}$ km foran Forpostkæden, at have holdt 1 Esk. med lidt kørende Fodfolk meget længere fremme mod S. Sikkerheden vilde derved være bleven større, Patrouilleridtene kortere, og Anstregelserne for Rytteriet ikke øgede, idet den større Sikkerhed kunde have givet den øvrige Del af Rytteriet — ligesom hele Brigaden — mere Hvile. Som Forholdene var, befalede Ob. Neergaard Eskadronerne i Eltang at have opsadlet hver Dag fra Kl. 6 Form. til 6 Eftm., den 15. ogsaa om Natten. Først den 16. gjorde Ritm. Bauditz opmærksom paa det uheldige i dette Arrangement, hvorefter Ob. Neergaard ogsaa strax indskrænkede Beredskabet til ialt

4 Timer og samtidig koncentrerede Halvregts Kantonnementsr mere. Dette kunde Ritmesteren sikkert have opnaaet paa et tidligere Tidspunkt, hvis hans Opfattelse af Lydighedspligten havde været lidt mere reflekterende.

4. Division.

Ved 9. Brigades Ankomst den 11. foretoges den tidligere omtalte Omdislocering af 4. Div., hvorved denne indkvarteredes bag Almind Aa til op imod Vejle. Den næste Dag ændredes Disloceringen atter noget, saaledes at den ordnedes med Tilbagegang mod Vejle for Øje, medens den tidligere, sammentrængte Indkvartering N. f. Kolding nærmest tog Hensyn til Tilbagegang mod Fredericia og Overførsel til Fyen. I de nye Kantonnementer spredtes Afdelingerne mere, saaledes at nu endelig Afsadling af Hestene blev helt gennemført.

Langs Vejen til Vingsted Vml. indkvarteredes 1. Kav.Brig. med:

II/3. DR i Aagaard og Hesselballe,

5. DR i Jerlev, Mejsling og Ammesbøl.

Langs Chausseen til Vejle:

6. DR i Tyvkær, Ør. Starup og Fredsted.

7. R., 1 Batl. i Almind og Viv (Viuf), 1 Batl. i Højen.

$\frac{1}{2}$ *5. Batt.* i Viv (Viuf),

$\frac{3}{4}$ *Espingobatteri* i Fredsted,

Div.s Stabskvarter i Viv (Viuf).

Den umiddelbare Sikring overtoges af Batl. i Almind i Forbindelse med 1 Esk. af 3. DR. Yderligere skulde 1. Kav.Brig. bevogte Vejene ved Nr. Nebel og Dons Vml., hvor Broerne afbrødes. Paa Forlangende af Ob. Neergaard overtog Brigaden desuden den 15. Bevogtningen af Overgangene ved Stubdrup og Stallerup, idet der for 24 Timer ad Gangen sendtes 1 Esk. til Almind, hvorfra en Feltvagt i Vr. Nebel med Patrouiller til de nævnte Overgange og en Post i Stubdrup med Patr. til Hvilested Kro.

Ved at trække 4. Div. saa langt tilbage havde Gen. HL tydelig tilkendegivet sit Ønske om at give den fuldstændig Ro. Disloceringen var desuden udelukkende baseret paa fortsat Tilbagegang, Rekognosceringer gik ud paa Forberedelse af denne, og der

var overhovedet ikke Tale om nogen Bevægelse i Retning mod Fjenden, end ikke af de mindste Led. Idet intet var disloceret i Rummet Harte—Lejrskov paa 9. Brigades h. Fløj, var Samvirke med denne saa godt som udelukket. Endelig pointerede Gen. HL ved sit Valg af Stabskvarter i Viv, at han intet direkte vilde have med Ledelsen af Grænseforsvaret eller Grænsebevogtningen at gøre, men ganske overlod dette til Ob. Neergaard; thi under Hensyn til den Tids langsomme Forbindelsesmidler vilde det blive vanskeligt for Gen. HL rettidigt at naa frem for at overtage Ledelsen af Kampen ved Grænsen. Endnu usandsynligere vilde det være, at 4. Div.s Afdelinger skulde blive alarmerede saa tidligt, at de kunde naa at deltage i Kampen. Nogen Alarmering ved Hjælp af Bavner e. l. blev ikke ordnet, kun oprettedes en Relaisforbindelse mellem Kolding og Viv.

Til Sikring af Div.s h. Flanke udsendtes den 15. Eskadronen *Moe* af 3. DR. Den skulde opklare langs Grænsen mod V. og under Div.s Tilbagegang ved stærk Patrouillering i Fjendens Front og Flanke søge at vildlede denne med Hensyn til vor Styrke i det vestlige Jylland. Desuden skulde den paa alle Maader søge at tilføje Fjenden Skade, dog uden derved at udsætte sig selv for større Tab. Dens Retraitelinie skulde gaa mod Holstebro eller Viborg, eventuelt over Limfjorden. Forbindelse med Div. antoges bedst at kunne ske ved civile Personer.

Eskadronen tog Kvarter paa Estrup, udstillede Feltvagter ved Foldingbro og Skodborghus Bro, hvilke spærredes, og afbrød Træbroerne over Kongeaa. Patrouiller sendtes frem S. f. Aaen, hvorved Ritmesteren gjorde Div. opmærksom paa, at han ikke kunde observere Terrainet Ødis—Vamdrup, hvorfor han foreslog en saadan Observation foretagen ved Divisionens Foranstaltning. Endelig førte Esk. Tilsyn med Færdslen.

En af Esk.s første Opgaver blev at sende de slesvigske Ægtvogne tilbage, som 9. Brig. havde permitteret uden Hensyn til den Hjælp, den derved vilde yde den fjendtlige Efterretnings-tjeneste.

Den Ro, Gen. HL søgte at give 4. Div., maatte naturligvis udnytted til paa enhver Maade at hæve dens Kampdygtighed.

Fra *Dragonregimenterne* bortsendtes efterhaanden de ubrugelige og uekviperede Heste, og ved Fordeling mellem Regtr.ne blev Manglen paa Heste i det hele afhjulpen. For 5. DRs Vedkommende

var det uekviperede Mandskab og Heste under Tilbagetoget efterhaanden af de forskellige Pladskommandantskaber dirigeret til Horsens, men blev nu atter sendt frem til Regt.s Train. Forgæves søgte Regt. at faa opgivet et Depot, hvortil denne Styrke kunde sendes for at blive udrustet. Nogle Udrustningsgenstande og enkelte Heste lykkedes det vel at faa fra Regt.s Depot i Randers; men det varede meget længe, inden alt var i Orden. — Ved 3. DR mødte den 11. det Mandskab, der havde været sendt til Sjælland, 99 Md. med 169 Heste (se S. 17), ogsaa ved de andre Regtr. mødte enkelte indkaldte, saaledes at Regtr.nes Styrke i Geledet gennemsnitlig blev ca. 650 Md.

For at faa Regtr. ne paa Krigsstyrke (720 Md.) havde Krigsministeriet allerede den 2/2 befalet Overkdoen. at lade indkalde 1. og saavidt fornødent 2. Forstærkningsaargang. Forholdene havde imidlertid forhindret Overkdoen. i at tage Sagen under Behandling, og først den 10. fik 4. Div. Ordre til at lade Indkaldelserne foretage efter sin egen nærmere Bestemmelse om Mødetid og -sted. Det havde været bedre, om Krigsmin. selv havde bestemt dette; thi Div. vidste ikke, hvor der var oprettet Depoter, hvor det indkaldte Mandskab kunde blive iklædt og forsynet med Heste. Div. spurgte heller ikke Krigsmin., men overlod den 16. hele Sagen til Regtr. ne, som naturligvis under de forhaandenværende Forhold var ganske ude af Stand til at afgøre den.

Ved 5. *Batteri* erkendte Batterikommandøren ved sin Ankomst til Kolding, at det var galt, at han havde sendt sine Ammunitionsvogne bort, da han nu slet ikke vidste, hvor de var. Den udmærkede Fører for Batterireserven førte dem dog samme Dag tilbage til Batteriet. Manglerne ved dette var stadig saa store baade i Henseende til Mandskab (60 Md.) som til Heste og Udrustning, at Kaptajn Lønborg indberettede til Div., at det var tvivlsomt, om Batt. „ikke ved en stor Mangel paa Bevægelighed og paa Evne til at erstatte Tab vilde blive mere til Ulempe for Div. end Gavn i taktisk Henseende“. Han foreslog derfor, at Batt. organiseredes paa blot 6 Kanoner og 4 Ammunitionsvogne, idet de øvrige sendtes til Fredericia. — Savnet af Artilleri i Stillingen ved Kolding var imidlertid saa stor, at Div. ikke kunde gaa ind paa en saadan Ordning. Batt. beholdt sine 8 Kanoner, men kun 4 Ammunitionsvogne. Dets Kampværdi var saaledes noget nedsat, men paa den anden Side fik man fuldtalligt Befalingsmandskab ved den tilstedeværende Del af Batteriet.

For 7. *Regt.* var det en alvorlig Kalamitet, at dets Bagage-train, sammen med $\frac{1}{2}$ Komp., under Tilbagetoget var blevet dirigeret til Sønderborg, en Følge af den Forvirring, der var opstaaet for Trainets Vedkommende, fordi man havde ændret den oprindelige Beslutning om, at 3. Div. skulde gaa til Nørrejylland. Trods gentagne Henvendelser til Overkdoen. kom Trainet og Halvkompt. først efter lang Tids Forløb tilbage til *Regt.*

Espingolbatteriet kom efterhaanden fuldstændig i Orden, med 40 Rør à 20 Skud.

Forplejningstjenesten, der ligestrax havde været henvist til Forsyning fra Fredericia, ordnedes, idet Brigademagasinerne anbragtes i Højen (fra den 13. i Constantia), Divisionsmagasinet i Vejle, Vognpark ved Højen Kro. Iøvrigt led Afdelingerne en Del under Div.s Ængstelighed for at trække Bagage-trainet frem, saa at ikke engang Lønningen kunde udbetales rettidigt.

Ogsaa *Sundhedstjenesten* ordnedes. Det faste Lazaret, der ved Div.s Ankomst fandtes i Kolding, evakueredes til Vejle, idet dog $\frac{2}{3}$ af Sengestederne efterlodes, og en Del af det faste Lazaret i Christiansfeld evakueredes til Vejle og Horsens. Fra Fredericia modtoges 2 mobile Lazaretter à 100 Senge; det ene etableredes i Vejle, det andet i Horsens. Evakuationen af syge foregik desuden til Fyen.

Endelig lykkedes det ved civil Hjælp at faa oprettet *Sygestald* og *Depot for uekviperede Heste* i Horsens med Modtagelseslokale i Vejle. Desuden evakueredes til et *Sygehestedepot* i Middelfart.

Ved Div.s Ankomst til Kolding blev Ledelsen af *Efterretningstjenesten* og af *Feltpolitiet* overtaget af Chefen for Arméens Efterretningsvæsen, Borgmester *Sylow*, der foreløbig tog Kvarter i Kolding. Da der, som nævnt, ikke fandt nogen egentlig taktisk Opklaring Sted ved langt udgaaende Kommandoer eller store Patrouiller, blev Div. i Hovedsagen henvist til de Efterretninger, der kunde tilvejebringes ved Beboerne, af hvilke mange var meget virksomme, eller ved Spioner. Sylow raadede over en Stab af saadanne, der daglig udsendtes ikke alene mod Fjendens forreste Led, men ogsaa langt ned i Sønderjylland, saaledes f. Ex. den 16—17/2 2 Mand til Haderslev, den ene ind til Byen, 1 til Bevtoft, 1 til Løgumkloster, Flensborg og Aabenraa, 1 til Christiansfeld, 1 til Binderup og Stenderup Hage og 1 til Aabenraa. Desuden disponerede Sylow over Krydsfartøjer i Lille Belt. Paa Øerne i

Beltet var udpeget Folk til Modtagelse af Efterretninger fra Sønderjylland, og senere Kolding, og videre Besørgelse til Krydsfartøjerne, der da atter afleverede Meddelelserne til Telegrafstationen i Assens eller paa Als. Ogsaa direkte fra Krydsfartøjerne sendtes Personer i Land for at skaffe Oplysninger.

Efterretningerne var talrige og gennemgaaende fyldige og rigtige, saaledes at Div. i denne rolige første Periode var ret godt underrettet om Fjendens Bevægelser og Styrke. Da Begivenhederne tog større Fart, blev en Efterretningstjeneste af denne Art derimod ganske utilstrækkelig, og den daarligt organiserede taktiske Opklaring afgav ikke det fornødne Supplement.

Af det slesvigske Gendarmerikorps (militært Politikorps) var efter Tilbagetoget fra Danevirke en Del Gendarmere stødt til 4. Div. Nogle af dem meldte sig til Ritmester Moe, hvem de dels assisterede i hans udstrakte Virksomhed med Kontrol af Færdslen, dels deltog i den militære Bevogtning ved Kongeaa. Enkelte Gendarmunderofficerer fandt god Anvendelse ved Div. som Førere for Traininstitutioner, en Del beredne Gendarmere benyttedes som Ordonnanser ved Divstaben, og Resten forrettede Tjeneste som *Feltpoliti*.

For dette var det en Hovedopgave at hindre fjendtlig Spionage, og der maatte fra Feltpolitiets Side vises stor Aarvaagenhed overfor det forholdsvis store Antal tyske Landmænd, som dengang boede navnlig i det sydlige Jylland, saavel som overfor de tyske Haandværkere i Købstæderne, tyske Handelsrejsende, tyske Gøglere, Bissekræmmere og Tatere samt ikke mindst overfor Hesteprangerne. Strengt Bestemmelser maatte derfor gives for Færdslen. Fra den civile Befolkning indløb ikke faa Angivelser af Spioner blandt Egnens Beboere, Angivelser, som dog undertiden var lovlig lidt motiverede.

Efter Henvendelse fra Div. til Amterne blev det paalagt Sognefogderne at melde, hvad de erfarede om Fjenden, ligesom de skulde etablere *Stafettjeneste* ved ridende Bud og udpege Vejvisere for de militære Afdelinger. Dette Arrangement, der jo var en Genoplivelse af, hvad der var sat i System i 1849, synes i det hele at have fungeret uden større Vanskelighed og været til stor Nytte. De ridende Stafetter anvendtes saaledes hyppigt af de udsendte Rytterkommandoer saavel som af Spionerne.

De taktiske Begivenheder indtil den 18. Februar.

Ved 4. Div.s Ankomst til Kolding den 9. var Følgingen med Fjenden, som nævnt, ganske tabt, men paa den anden Side syntes en fjendtlig Fremrykning udelukket paa Grund af Vejenes Tilstand. Den 10. Kl. 11 Form. meldte Forpostkommandøren, at paa Grund af det stærke Snefald var samtlige Veje meget vanskelige at passere — en Patr. mod Ødis kunde saaledes ikke komme længere end til Hjarup —, og Chausseen var saa glat paa de Steder, hvor Sneen var føjet bort, at den maatte betragtes som impassabel for større Kavalerikommandoer. I Løbet af den 11. fik man dog Efterretning om, at et preussisk Inf.Regt. samme Dags Morgen var ankommen til Aabenraa, og at en preussisk Kyrasser-Esk. — paa i højeste Grad medtagne Heste — havde rekognosceret mod Haderslev.

Den 12. naaede Regt. og Esk. Haderslev.

Den 13. var 1—2 østr. Batlr. i Hellevad, rimeligvis under March til Løgumkloster.

Den 14. meddeltes, at en meget stor fj. Kol. var marcheret fra Flensborg mod N., at østrigske Tropper kantonerede om Aabenraa og havde sendt et mindre Kommando til Tønder. Om Eftermiddagen ventedes en preuss. Div. til Haderslev, hvorfra der var detacheret Infanteri til Skrydstrup, Hammelev og Billund (se Skitse 1). I Løbet af Dagen forstærkedes Styrken i Haderslev med et Par Batlr. og 2 Batterier, saaledes at den ialt ansloges til 3000 Md. Fodf., 200 Md. Rytt. og 15 Kanoner. I Hoptrup laa 3 Batlr. Christiansfeld ventedes besat, 2 Kompr. var sendt til Styding og 2 til Vandlyng, 2 Kyrassereskdr. var i Erlev ved Haderslev. — Om Aabenraa stod 10000 Md. Preussere, og 16000 Md. Østrigere ventedes der til. Mellem Ribe og Tønder intet fjendtligt.

Den 15. var alt roligt ved Haderslev, hvorfra blot patrouilleredes mod N., ved hvilken Lejlighed en af vore smaa Patrouiller blev taget til Fange.

Den 16. rykkede Preussere fra Haderslev til Christiansfeld med en Styrke, der ansloges til 4—5000 Md. Fodf., 2 Eskdr. samt noget Artilleri. Et Rygte om, at Haderslev var bleven besat af Østrigerne viste sig at være falsk. — Magstrup meldtes besat med 2000 Md.

Om Fjenden vidste man iøvrigt, at meget stærke preussiske Troppemasser var rykket ind i Sundeved, samt at der til Tønder var detacheret en lille Styrke.

De til den 14. om Aftenen indløbne Efterretninger gik saaledes ud paa, at Fj. kun langsomt og med mindre Styrker ad Gangen bevægede sig mod N., idet han med sin Hovedstyrke fulgte Chausseen fra Aabenraa til Haderslev og Omegn, de vestligste Kvarterer i Skrydstrup og Billund. Styrken i og om Haderslev kunde anslaaes til ca. 3 Regtr. Fodf. med mindst 2 Battr., men — og det var i Øjeblikket det vigtigste — kun 1 Rytterregt. Længere mod V. havde Fj. ikke vist sig, og intet tydede paa en Fremrykning dér.

Det var forud for Krigen almindelig anerkendt, at ved Forsvaret af Nørrejylland blev det Rytteriets Opgave at operere mod Fjendens venstre Flanke, idet man forudsatte, at han ligesom i første Krig vilde rykke gennem den østlige Del af Landet, hvortil dettes Hjælpekilder og Vejnet naturlig henviste ham. Gen. HL synes, som tidligere berørt, nærmest at have været tilbøjelig til at indskrænke Rytteriets selvstændige Optræden til Udsendelse af smaa Kommandoer, saaledes som han allerede havde udsendt Eskadronen Moe. Ikke alle ansaa imidlertid denne Maade at løse Opgaven paa for fyldestgørende. Kaptajn S. Ankjær havde i sin tidligere nævnte Skrivelse til Krigsministeren (se S. 26) fremhævet Nødvendigheden af, at Rytteriet optraadte i den vestlige Del af Jylland med store Styrker, *støttede af Artilleri*, og han advarede udtrykkelig imod at foretage saadanne Expeditioner med et Par svage Eskadroner, der i Længden ikke vilde medføre nogen Nytte. I „Tidsskr. f. Krigsvæsen“ 1863 var ligeledes udtalt, at Rytteriet, navnlig overfor ordnet Fodfolk maatte støttes af Artilleri.

Den Maade, hvorpaa Gen. HL havde disloceret 4. Div. og hans udtrykkelige Ønske om at give sine Tropper Hvile udelukkede en Anvendelse af Rytteriet paa ovenomhandlede Maade, og dog synes Efterretningerne, saaledes som de forelaa den 14. og de nærmest følgende Dage at kunne have afgivet Grundlag for en aktiv Optræden af Rytteri mod Fjendens Flanke.

Den 14. havde Rytteriets Afdelinger hvilet i nogle Dage, saa det maa have været muligt at finde flere Eskadroner end Ritm. Moes, der var i kampdygtig Stand, selv om Hviletiden ikke var

bleven fuldt udnyttet, idet Regtr.ne ved et meget overdrevent Beredskab var bleven anstrengt langt mere, end nødvendigt var under Hensyn til den store Afstand til Fjenden. Hvad der kunde udrettes, vilde naturligvis i høj Grad være afhængigt af Førernes Handlekraft — Villien hos de lavere Førere og Mandskabet var god nok —, men man maatte dog sikkert kunne regne med, at Fjendens Fremrykning vilde blive sinket ved offensiv Optræden fra vort Rytteris Side, idet han vilde tvinges til større Concentration af sine Kræfter. Og hver Dag, der blev vunden, vilde styrke Fredericias Forsvarsevne. Selv om man ikke ved Smaakampe kunde opnaa noget afgørende taktisk Resultat eller hindre Fjendens Fremrykning mod Kolding, hvad der var udelukket ved Fjendens absolutte Overlegenhed i samlet Styrke, saa kunde dog smaa heldige Kampe, hvis Omfang og Betydning naturligvis ikke maatte undervurderes i de officielle Bulletiner, bidrage væsentligt til at styrke Folkets Tillid til Hæren.

Efter det voldsomme Indtryk, Danevirkestillingens Rømning havde gjort, maatte en saadan aktiv Optræden af Hæren være dobbelt nødvendig, og Gen. HL kunde ikke være ukendt med det Ønske, der trods alt gennemstrømmede Befolkningen: at fortsætte Krigen med saa stor Kraft som muligt, selv om Generalen muligvis ikke har kendt Udtalelser som Dagbladets den 13. og Fyens Stiftstidende den 15.: „En fortsat Kamp ført med al den Energi, vi kan opdrive, frembyder langt gunstigere Chancer; thi vi har i Virkeligheden intet mere at tabe og alt at vinde.“

Det hævdes i Almindelighed, at Hæren i sine Dispositoner ikke bør lade sig lede af Folkestemninger. Og dette er naturligvis rigtigt, men dog kun til en vis Grænse, bestemt ved at Folket ikke maa paavirke Førernes Anlæg og Ledelse af den enkelte Operation. Ligesaa forkert det vilde have været at forblive i Danevirkestillingen, hvis det kun var, fordi Folket ønskede det, ligesaa rigtigt vilde det nu, ved Kolding, have været at følge Folkets Krav om at kæmpe dristigt og energisk og uden Hensyn til Tab at yde en forbitret, om man vil, fortvivlet Modstand. Det maa dog retfærdigvis indrømmes, at den Sorgløshed, hvormed Folket og Regeringen havde forberedt og modtaget Krigen, naturlig maatte fremkalde en Reaktion hos de højere Officerer, der med de faktiske Forhold for Øje havde en nøgtern Opfattelse af vor virkelige Stilling, men denne Reaktion maatte ikke slaa over i Haabløshed og Mangel paa Initiativ. Ogsaa kunde de store Krav

til Krigsførelsen let komme til at lyde hult, naar de sammenlignes med, hvad Folkets Forsvarsvillie hidtil havde betydet i Praxis. Men selv om Folket før Krigen har været lunkent, kan selve Krigen meget vel fremkalde en sand og kraftig Forsvarsvillie, saaledes som det faktisk ogsaa skete i Begyndelsen af Krigen 1864. Naar Hærførerne ikke griber denne Forsvarsvillie, støtter sig til den, udvikler den ved sin Ledelse af Krigen og lader den være en Spore til Aktivitet, da begaar han en skæbnesvanger Fejl. Han kan da ikke skyde sig ind under Fortidens Forsømmelser, alt det gælder ikke mere. Nuet kræver Indsatsen af hans fulde Kraft, *uanset om de Midler, man har givet ham, er mangelfulde, og Resultaterne som Følge deraf mere dyrekøbte.*

I Løbet af den 16. foregik en væsentlig Ændring med Hensyn til Forsvaret af Grænsen ved Kolding.

Samtidig med at Overkdoen. havde afsendt sin tidligere omtalte Skrivelse af 13/2 til Gen. HL — hvilken Skr. han jo endnu ikke havde modtaget (se S. 46) — havde den sendt ligelydende Meddelelse til Chefen for 3. Div., Generalmajor Wilster. Denne, der endnu opholdt sig paa Als uden at have afgivet Kommandoen over den Del af Divisionen, der var i Nørrejylland, gav som Følge af Overkdoen.s Udtalelse om, at 3. og 4. Div.s Operationer skulde være uafhængige af Hensynet til Fredericia, Ob. Neergaard Bemyndigelse til at trække 8. Brigade til sig, saasnt II/13. R. var ankommen til Fredericia. Gen. Wilster er aabenbart herved — og med Rette — gaaet ud fra, at hans første Opgave maatte være snarest at stille sine Tropper til Raadighed for Gen. HL ved Grænsen, og Ob. Neergaard, der i høj Grad maatte ønske Forstærkning i den udsatte og isolerede Stilling, hvori han befandt sig, gav efter Modtagelsen af 3. Div.s Skrivelse strax 8. Brig. Ordre til at afgaa til et Kantonnement med Brig.staben og et Regt. i Nr. Bjert, et Regt. i Gudsø, Studsdal, Oddersted; dog skulde 1 Batl. efterlades i Fredericia, indtil II/13. R. var ankommen. Ved 8. Brig.s Ankomst skulde II/21. R. marchere fra Bjert til Kolding. — Om de trufne Foranstaltninger sendte Ob. Neergaard en kort Melding til Gen. HL med Henviisning til 3. Div.s Ordre.

Gen. HL blev meget overrasket og noget irriteret ved Ob. Neergaards Melding om 8. Brig.s Fremdragning, der gik ganske paa tværs af hans Anordninger, og som han kun kunde tænke

sig foranlediget ved, at hele 3. Div. var ankommen eller dog ved, at Ob. Neergaard nu havde modtaget sin Ammunition og sit Artilleri, som man havde ventet hver Dag. Han udfærdigede strax personlig følgende Skrivelse til Ob. Neergaard:

„— det er mig ubekendt, om den 3. Armé Div. er ankommen til Fredericia, hvilket jeg formoder, da der ikke fra mig er udgaaet nogen Ordre til, at 8. Brig. skulde forlade Fæstningen, forinden denne har erholdt en dør tilstrækkelig Besættelse; men at jeg tværtimod er tilsinde, dersom jeg indser, at Fæstningen ikke erholder omtalte Styrke, at beordre 8. Brig. tilbage til Fredericia, og ifald Forstærkningen er ankommen dertil, da at forandre 8. og 9. Brigades Stilling.

Om dette, samt om Brig. har erholdt dens Artilleri og Ammunition, ligesom om, hvilken Officer der nu er højstkommanderende over 8. og 9. Brig., ønsker jeg snarest mulig Meddelelse.

Efter Styrkens Forøgelse kunde muligvis Besættelsen af Ejstrup og Nebel-Aaen, navnlig Hvilested Kro, forstærkes med en virkelig Styrke, der i Tilfælde af Angreb kunde repliere sig paa V. Nebel og afpatrouillere Terrainet mellem Drabæk Ml. og Andst Bro.“

Man kan af Skrivelsen se, at Gen. HL, efter til at begynde med at have været ophidset, efterhaanden, mens han skrev den, er falden noget i Ro. Han begynder med en ret skarp Afvisning af Ob. Neergaards Dispositioner, men ender med at diskutere, hvilke Foranstaltninger de kan give Anledning til med Hensyn til en Forbedring af Forsvaret. Iøvrigt har hans Tanker i disse Dage stedse drejet sig om Forberedelse af Tilbagetoget. I Løbet af den 16. sendte han Melding til Overkdoen. om de indløbne Efterretninger om Fjenden samt — efter Overkdoen.s udtrykkelige, telegrafiske Ordre — telegrafisk, summarisk Redegørelse for 4. Div.s Dislokation. Strax efter Afsendelsen af dette Telegram gav han dog Befaling til en Ændring i Div.s Opstilling den 17., hvorved han tydelig kun havde Tilbagegangen og dennes Sikring for Øje. Tanken om Samvirke med Ob. Neergaard — saaledes som han dog antyder den i sit Brev til Obersten — fremgaar ikke af Dispositionen, og der er absolut intet, der tyder paa, at Gen. HL vilde benytte den valgte Opstilling som Udgangspunkt for en Fremrykning mod Syd.

Dispositionerne, som meddeltes ved en Divisionsbefaling, gik ud paa følgende:

3 *Kompr./7. R.* skulde fra Højen trækkes frem til Viv og Fredsted, idet der dog inden Afmarchen tilvejebragtes Materiale til Barrikadering af Passet ca. 500 m S. f. Højen Kro, saasnt 4. Div. havde passeret dette.

Batl.s 4. Komp. skulde efterlades i Højen til Besættelse her og af en Barrikade ved Vejle.

Den *Esk./6. DR*, der laa i Fredsted, skulde forlægges til Smidstrup.

I den nuværende Stilling og under Retraiten til Vejle skulde

1. *Kav.Brig.* med 8 Espingoler og *Batl.* i Viv—Fredsted danne h. Flankesikring og Reserve. Foruden de hidtidige Forposter skulde *Brig.* holde 1 *Esk.* i Reserve bag Viv. 4 *Esping.* skulde fra Kl. 8 *Form.*—4 *Eftm.* anbringes til Forsvar af Passene mod V., og 1 *Esk.* med 4 *Esping.* danne Reserve for h. Fløjs Forposter.

2. *Kav.Brig.* med 4 *Kan.*, 4 *Esping.* og *Batl.* i Almind skulde danne Arrièregarde og v. Flankesikring. Fra Kl. 8 *Form.*—4 *Eftm.* skulde et Halvregt. koncentreret i Haastrup, saavidt muligt under Tag, under egen Sikring og i samme Tidsrum afgives 2 *Esping.* til *Batl.* i Almind.

II/GHR — hvis Overførsel fra Fyen var bleven forsinket paa Grund af Storm, men som nu stødte til Div. — underlagdes 2. *Kav.Brig.* og indkvarteredes i Skærup, Ste og Llevelling.

Melding om denne Div.s ændrede Stilling afsendtes skriftlig til Overkdoen., saaledes at den — efter de Erfaringer man havde om Postgangen — først om flere Dage vilde naa til Bestemmesstedet. I Meldingen redegjordes ogsaa for Ob. Neergaards Meddelelse om 8. Brigades Fremdragning, idet det tilføjedes, at 4. Div. ikke selv havde modtaget nogen Melding fra 3. Div., men maatte antage, at 7. *Brig.* eller maaske andre Tropper var ankomne til Fredericia som Besætning til Erstatning for 8. *Brig.* — iøvrigt gaves supplerende Oplysninger om Fjenden.

Der var i de Meldinger, der saaledes indsendtes til Overkdoen. fra Gen. HL, intet, der med Sikkerhed angav, at det ikke var hans Mening at optage Kampen ved Grænsen. At 4. Div. var saa langt tilbage, maatte ganske vist være paafaldende, men selv om Retraiten mod Vejle var forberedt, kunde Overkdoen. dog ikke vide, paa hvilken Maade Div. vilde blive anvendt i givet Tilfælde,

og Overgeneralen kunde jo ogsaa vanskeligt fra sit Kvarter i Sønderborg blande sig i Gen. HLs taktiske Dispositioner.

Paa Gen. HLs Skrivelse afsendte Ob. Neergaard strax følgende Svar:

„— Overkdoen. har bestemt, 1) at saavel 3. som 4. Div.s Bevægelser skal være uafhængige af Fredericia, som dog er Retraitepunkt for 3. Div. med Undtagelse af en mindre Del, som skal følge 4. Div.s Retraite mod N.

2) at 13. Regt. er afgivet udelukkende til Besætning af Fredericia.

3) at Undertegnede bemyndiges til at beordre 8. Brig. fra Fredericia i det nu af 9. Brig. besatte Terrainafsnit, hvorved der tillige bliver Plads i Fæstningen for de Afdelinger, som efterhaanden overføres fra Sønderborg.

Da man efter denne Skr. vanskeligt kunde antage andet, end at det var en af Vedkommende billiget Foranstaltning, der her fandt sin Udtalelse, beordredes strax 8. Brig. til at rykke ud af Fæstningen og at indtage det Kantonnement, som man med den Brigaden engang stillede Opgave for Øje maatte anse for det vigtigste —

Amm.vognene til Regtr.ne er anmeldt afsendt til Fredericia. Om deres Ankomst have endnu ingen Melding. Om Div.s Artilleri haves ingen anden Meddelelse, end at Div. ved at anmelde dens Ankomst til Fredericia den 18. d. M. tillige omtaler, at det sidste af Div.s Batterier til den Tid vil være indskibet. —“

Gen. HL fik herved indirekte Kendskab til Overkdoen.s Skr. af den 13. angaaende Forsvaret af Grænsen uafhængigt af Hensynet til Fredericia. Enhver Tvivl om Overkdoens Villie i saa Henseende maatte nu være fjernet. Men han reagerede ikke heroverfor og følte sig blot stadig krænket ved de Dispositioner, der var truffene udenom ham. Ved en personlig Sammenkomst med Ob. Neergaard faldt han dog efter nogen Forhandling til Ro og gik endog saa vidt, at han sanktionerede, at 8. Brig. forblev fremme. Konsekvensen heraf, ogsaa at trække 4. Div. frem, tog han dog ikke; og det er heller næppe sandsynligt, at han med hele sit Hjerte er gaaet med til Ob. Neergaards Dispositioner.

Ob. Neergaard havde i Løbet af Dagen været i travl Beskæftigelse med at ordne Forsvaret af Grænsen i Overensstemmelse med den nye Situation.

Til Forsvar af *Kolding By*: 3 Kompr./19. R., et paa Forpost paa Bakkerne S. f. Byen, et, med 2 Esping., til Forsvar af den stærke Barrikade ved Sønderbro, et som Reserve paa Torvet ved Enden af Søndergade.

I Optagestilling paa en Bakke N. f. Byen, V. f. Fredericiavej: 1 Komp. med 2 Esping.

For saa vidt muligt at skaane Kolding skulde Modstanden i Byen overfor en større fjendtlig Styrke ikke gennemføres til det yderste, og hele Besætningen skulde ved eventuel Tilbagegang tage Stilling i Dyrehavegaards Skov til Flankering af Stillingen ved Kalkovnen.

I *Hovedstillingen*, hvor der skulde gøres haardnakket Modstand:

V. Fløj ved Kalkovnen: II/19. R., 2 Kan., 2 Esping.

Reserve under Kommando af Komd. for 8. Brig.: 20. Regt. i Ba-taillonskolonner med 1 Batl. ved Petersbjerggd., 1 Batl. bag h. Fløj af Kalkovnsstillingen. 2 Kanoner ved Petersbjerggd., de 2 Eskr./3. DR, der ikke var paa Forpost, ved Hvidsminde. Desuden 1 Ambulance, der samme Dag ankom fra Fredericia.

H. Fløj: II/21. R. à cheval Vejlechausse med v. Fløj ved Dyrehavegaards Skov, I/21. R. i Bramdrup med 1 Komp. ved Paaby og Ejstrup (som hidtil).

Hovedreserve: 9. R. ved Gudsø-Passet.

Ved eventuel Retraite skulde 21. R. dirigeres mod Havreballe-passet, Hovedstyrken langs Fredericiavej, idet den gik tilbage fra Stilling til Stilling.

Som man ser, var det saaledes Ob. Neergaards Hensigt at gøre kraftig Modstand mod Fjendens Fremtrængen fra Kolding, idet hans Hovedstilling laa i en Bue tæt N. om Byen. Hans h. Fløj var dog svag, navnlig fordi den manglede Artilleri, men ved Fordeelingen af de faa Kanoner, saavel som ved hele Troppeopstillingen, har Forpligtelsen til at retirere mod Fredericia aabenbart spillet afgørende ind.

Trængte Fj. over Kolding Aa længere mod V., hvad Ob. Neergaard ventede, maatte Hovedstillingen opgives, hvis ikke 4. Div. greb ind.

Den 17. Form. syntes Forholdene med Hensyn til Fj. i Hovedsagen uforandrede. Styrken om Christiansfeld (Byen selv var ikke besat) blev angivet til 1 Inf.Regt. og 1 Kyr.Regt. Rytterpatr. à 100—200 Heste var sendt henimod Vonsild og Hjarup (dette viste, at Fj. anvendte, hvad vi nu vilde kalde Opklaringskommandoer, medens vore „langt udgaaende“ Patrouiller kun talte nogle faa Folk, et Forhold, som der dog fra vor Side ikke synes at være tillagt synderlig Vægt)*). Om Eftm. blev det derimod tydeligt, at Fj. nærmede sig Kolding med store Styrker. Ob. Neergaard meldte, at Fj. om Eftm. med Fodfolk og Rytteri var naaet frem til en Linie ca. 6 km S. f. Kolding over Okskærgd.—Favslet—Sønderskovgd.—Sdr. Bjert—Agtrup. S. f. Vonsild stod Fodf. og Artilleri. Denne Melding bekræftedes om Aftenen af Borgmester Sylow, der oplyste, at den Styrke, der den 15. var indtruffen i Skrydstrup og Billund, bestod af ca. 4000 Østrigere med kun lidt Rytteri. S.V. for Haderslev, i Jersdal, Ladegaard, Hammelev m. fl. St. havde der den 15. været en Mængde preuss. Fodf., en Deling Husarer og noget Train; i Haderslev ca. 2000 Md. Fodf. med 2 Battr., mellem Haderslev og Aabenraa østrigske Tropper. Kl. 7 Form. var preuss. Gardeinfanteri, Husarer og Kyrasserer med noget Artilleri marcheret til Christiansfeld, og ca. 600 Vogne var tilsagt til Møde i Haderslev Kl. 6 Eftm. I Vejstrup (N.Ø. for Christiansfeld) laa nu en preuss. Batl. eller Regt., i Christiansfeld var bestilt Kvarter til en preuss. General og nye preuss. og østr. Tropper. — Den vestligste By, der var besat, var stadig Skrydstrup; længere mod V. fandt ingen Fremrykning Sted. — Alt syntes saaledes at tyde paa en Fremrykning til Grænsen ved Kolding Aa den 18., hvilket ogsaa var udtalt af mange fjendtlige Soldater.

Idet der baade var meldt om preussiske og østrigske Tropper, var det givet, at Fj. rykkede frem med meget stor Overmagt. Paafaldende var det, at hans Rytteri stadig syntes svagt repræsenteret; foruden Kyrasserregt. var nu ogsaa kommen Husarer til, men tilsyneladende ikke mere end 1 Regt. Efter de Oplysninger, man havde om den fj. Organisation, talte et Kyrasserregt. 5 stærke Eskr., et Husarregt. ca. 700 Heste, altsaa tilsammen en

*) Under Felttoget i Holsten 1813 havde de franske Generaler i dansk Tjeneste udsendt stærke Opklaringskommandoer i Overensstemmelse med de Napoleonske Principper. Disse Principper synes imidlertid i den følgende Periode ikke rigtig at være bleven forstaaet indenfor vort Rytteri.

Styrke, der nogenlunde svarede til den Del af 4. Div.s Rytteri, der kunde optræde samlet. Da Fj. efter sin Fordeling syntes at rykke frem i to Kolonner, een mod Kolding, een mod Vamdrup, vilde hans Rytteri næppe kunne sættes samlet ind, saa meget mere som den dybe Sne gjorde Terrainet ret ufremkommeligt udenfor Vejene — en Omstændighed, der kunde have virket dragende for vor Rytterdivision.

Medens 4. Div. stod uvirksom paa Alarmpladsen den 17. fra Kl. 8 Form., benyttede Ob. Neergaard Dagen til at instruere sine Afdelinger og indøve Besættelsen af Stillingerne, Forberedelser, der bragte Liv i Tropperne med den forestaaende Kamp for Øje. Om Eftm. befaledes alle at være paa Plads næste Morgen Kl. 7 i Overensstemmelse med de givne Instruktioner.

Men om Aftenen Kl. 10 ankom Gen. HL til Kolding for atter at konferere med Ob. Neergaard. Fjenden stod nu for Døren; en afgørende Beslutning maatte træffes, og i Overensstemmelse med den Opfattelse, Gen. HL havde næret, blev Beslutningen, at Grænsen *ikke* skulde forsvares. Fjendens Styrke var saa stor, at Kampen maatte forudses at faa et betydeligt Omfang, og Generalen troede ikke paa et heldigt Udfald, selv om 4. Div. blev sat ind. 3. Div. havde ikke faaet sin Ammunition; af Hensyn til Fredericia kunde han ikke tilstede, at 8. Brig. deltog i Kampen, og Følgerne af en uheldig Kamp var uberegnelige.

Kort sagt, Gen. HL vilde ikke tage Kampens Risiko. Han havde i den forløbne Tid ikke fundet nogen Løsning paa den Opgave, der var stillet ham; nu opgav han det og satte sig definitivt ud over Overkdoen.s Ordre, saaledes som han jo reelt forlængst havde gjort det.

Om end Ob. Neergaard maatte indrømme Vanskelighederne ved Kampens Gennemførelse, kunde han dog ikke give Generalen fuldstændig Medhold, men naturligvis maatte han rette sig efter hans Ønske og den Vægt, han lagde paa at faa 8. Brig. uskadt tilbage til Fredericia.

Nogen ganske klar gensidig Forstaaelse synes der dog ikke at have været opnaaet, da Gen. HL om Aftenen forlod Kolding. For ham stod det, som man var bleven enig om, at ikke alene 8. Brig. skulde tilbage til Fredericia, men ogsaa 9. Brig. til Fæstningens Forterrain, saaledes at der ved Kolding blot efterlodtes 2 Kompr. og 1 Esk. Paa den anden Side havde Ob. Neergaard ikke

forstaaet, at 4. Div. allerede næste Dag skulde gaa tilbage til Vejle. En saadan Uklarhed fremkommer let ved mundtlige Aftaler, hvor ofte hver af Parterne i sit Indre tager visse Forbehold; en gammel Erfaring er det ogsaa, at Misforstaaelser opstaaer, hvor der blot er mindste Mulighed for saadanne. Aftalen burde derfor have været fulgt af en skriftlig Befaling; men dette skete ikke. Der kunde endda have været særlig Anledning til her at anvende Befalingsformen, da det drejede sig om et saa vigtigt Spørgsmaal, der kunde medføre et betydeligt Ansvar, ikke mindst fordi Befalingen stred mod Overkdoen.s Instruktion. — Grunden til at Gen. HL kun anvendte Aftale maa vel søges i, at han fra Oberst Neergaards Side mødte Modstand mod sin Plan, som jo kuldkastede alle de Forberedelser til Kamp, som Obersten lige havde truffet. Generalen har derfor foretrukket at søge Oberstens Tilslutning gennem Overtalelse, ligesom han maaske ogsaa mente at staa stærkere overfor Overkdoen., naar han kunde anføre, at Ob. Neergaard delte hans Opfattelse af Situationen.

Idet 8. Brig. beordredes til strax at afgaa til Fredericia, maatte Ob. Neergaard „lade hele den lagte Forsvarsplan falde og ikkun stræbe hen til en saadan Ordning, at 9. Brigades lange og navnlig paa Strækningen mellem Gudsø og Fredericia besværlige Retraite ikke udsattes for at kompromitteres, og at der ikke bragtes større Ofre uden nogetsomhelst tilsvarende Resultat.“ Han befalede derfor, at i Løbet af Natten skulde følgende Dispositioner bringes til Udførelse:

I/21. R. ved Bramdrup—Paaby—Ejstrup skulde strax afmarchere over Havreballepasset, Paaby, Ejstrup, og Overgangene over Vester Nebel Aa blot observeres af den derværende Forpostesk., der ved Tilbagegangen skulde følge 4. Div.

I Kolding forblev kun 1 Komp./19. R. med tynd Forpostkæde paa Bakkerne S. f. Byen.

Som Soutiens ved Nr. Bjert — altsaa i 4 km Afstand fra Kolding: II/21. R., 2 Eskr. og Espingolerne.

Ved Gudsø: 7 Kompr./19. R. og Halvbatteriet.

Helt at overlade Styrken i Kolding til sig selv, saaledes som Gen. HL havde tænkt sig, kunde Ob. Neergaard naturligvis ikke.

Om de trufne Dispositioner, og at 4. Div. havde beordret 8. Brig. tilbage til Fredericia, meldte Obersten strax telegrafisk til Overkdoen. saavel som til 3. Div., og han tilføjede: „Da 9. Brig.

ikke ser sig i Stand til mod den ligeoverfor samme koncentrerede betydelige fj. Styrke at optage en Kamp, som ved den lange og vanskelige Retraite til Fæstningen vilde bringe Brig. i en meget precair Situation, er det i Overensstemmelse med Gen. HL besluttet kun at efterlade en mindre Infanteristyrke i Kolding og trække Resten af Brigaden i Nat saa meget tilbage, at Retraiten til Fæstningen kan anses som sikret.“

For Gen. HL stod det som givet, at Fj. vilde angribe den 18. Paa Vejen tilbage til Viv og i Løbet af Natten modnedes hans Beslutning om *under alle Omstændigheder* at gaa tilbage til Vejle næste Dag, og han gav derfor Ordre til, at 4. Div.s Afdelinger skulde staa paa Alarmpladserne Kl. 6 Morgen, dog 5. DR med 8 Espingoler paa Chausseen, hvor Vejen fra Fredsted støder til denne, $\frac{1}{2}$ 3. DR med 4 Esping. ved Aagaard, Trainet bag Vejle, Brigadecheferne i Div.s Stabskvarter.

Da det voldte Generalen Bekymring, at han ikke skulde faa den Styrke, der var afgivet til Ob. Neergaard med sig, befalede han strax om Morgenen Kl. 6, at Obersten skulde sende Eskadronerne og Halvbatteriet tilbage til Vejle, saasnart han kunde undvære dem. Samtidig bad han Obersten melde til Kommandanten i Fredericia om 4. Div.s Tilbagegang til Vejle—Højen.

Da Ob. Neergaard fik denne Oplysning om, at 4. Div. gik tilbage, blev han noget betænkelig, navnlig for Sikringen af sin højre Flanke. I sin Melding til Gen. HL Kl. $8\frac{3}{4}$ Form. om Brigadens Opstilling tilføjede han derfor: „Forsaavidt som der intet er fremsendt fra 4. Div. S. f. Højen, vil den i Paaby posterede Eskadrons Retraite let kunde blive besværlig, ligesom ogsaa hele Brigadens Situation bliver uheldig paa Grund af Koldings Besættelse. — Kanonerne og Kavaleriet bliver sendt tilbage, naar Brig. ankommer til Hejse Kro.“

Gen. HL havde dog ogsaa selv haft Opfattelsen af det mislige i Detachmentets Stilling, og fra Blaakjær Skov, hvortil han allerede havde begivet sig, meddelte han Kl. $10\frac{3}{4}$ Form. ved egenhændig Skr. Ob. Neergaard, at han Kl. $6\frac{1}{2}$ havde afsendt 6. DR (Regt. kom dog først afsted Kl. $8\frac{1}{2}$) over Bramdrup til Harte Ke „for at dække Koldings højre Flanke, og i Tilfælde af at Kolding opgives, tjene Paaby-Esk. som Repli. Forefalder intet fjendtligt til Kl. 11, trækker dette Regt. sig vestligere, forstærkes med 2 Kompr. og nogle Espingoler for i Forbindelse med en

tidligere i Vest udsendt Esk. (Moe) at observere den foranliggende Del af Grænsen. Alminddalen holdes besat til Kl. 11 og efter den Tid observeres af Patr. — Sendes Kanonerne og de 2 Eskr. ogsaa i det Tilfælde, at der ikke angribes?“

Paa samme Tid havde Gen. HL givet Batl. i Almind Ordre til at holde sin Stilling ligeledes til Kl. 11 og derefter at gaa til Vejle sammen med Halvbatteriet.

Bestemmelsen om, at 6. DR Kl. 11 skulde søge ud mod V., var et Led i en ny Instruktion, som Gen. HL om Morgenen udgav for Retraiten, en Instruktion, der nærmest danner en Operationsplan for det paatænkte Tilbagetog gennem Nørrejylland.

Divisionen skulde deles i to Kolonner, en østre og en vestre.

Østre Kolonne under Gen. Honnens: 1. Kav.Brig., 4 Esping. og 6 Kompr. Retraitelinie over Vejle—Horsens—Skanderborg—Aarhus. Saavidt muligt skulde der efterhaanden tages Stilling

1) bag Vejle med Forposter fremskudt til Almindpasset—Vr. Nebel—Egtved og mod Ø. over Haastrup—Skærup. Samtlige Forposter udelukkende Rytteri med 1 kørende Komp. bag Blaa-kær Skov samt 1 Esk. og 1 kør. Komp. som Reserve i Højen.

2) bag Hansted Aa med Forposter foran Horsens—Torsted—Nr. Mølle. Reserve i Horsens: 2 kør. Kompr., Espingolerne og 1 Esk.

3) bag Skanderborgsø med Forposter over Fuldbro—Nybro—Røde Mølle—Damstrupgd.—Svinsager—Astrup. Reserver i Vrold og Fruering.

4) bag Aarhus med Forposter foran Byen.

Vestre Kolonne under Ob. Scharffenberg: 2. Kav. Brig., 2 kør. Kompr. og 8 Espingoler, skulde dække Østre Kolonnes højre Flanke ved at operere S.V. for denne. Kolonnen burde formentlig rettest dele sig i to Dele, hver bestaaende af 3 Eskr. og 1 kør. Komp., samt 3 Eskr. i Reserve, saaledes at den vestligste Del opererede S.V. for den østligste. Div. havde tænkt sig, at svarende til Østre Kolonnes Stillinger skulde Vestre Kolonnes to Dele tage Stilling

den østligste ved Gesten med Retraite over Randbøl—Nr. Snede—tæt V. om Silkeborg—Viborg.

den vestligste ved Gørding med Retraite over Vr. Starup—Hoven Ke—Herring—Haderup.

De nævnte Punkter var dog kun anført eksempelvis og skulde antyde Brigadens Opgave: at dække Østre Kolonnes h. Fløj og forulempe Fjenden under hans Fremrykning gennem Jylland.

Halvregt/GHR vilde først senere tilgaa Vestre Kolonne, der skulde afløse Esk. Moe ved Afgivelse fra 6. DR. Kolonnen skulde forberede civil Stafettjeneste og var bemyndiget til at foretage Rekvisitioner.

For Artilleriet blev ingen Dispositioner truffet.

Som man ser, var i dette, der greb meget langt ud i Fremtiden, Tanken om at operere mod Fjendens Flanke fastholdt, men den Kolonne, som var bestemt dertil, var ligesom Divisionen som Helhed saa spredt, at en samlet Anvendelse af Styrken til Udnyttelse af en given Situation kunde blive meget vanskelig. Østre Kolonne fik i og for sig slet ingen Opgave udover at gaa tilbage i en Retning, der efterhaanden fjernede den fuldstændig fra Vestre Kolonne, den ene til Viborg, den anden til Aarhus. Muligvis har Gen. HL tænkt paa, at Div. ligesom Ryes Korps i 1849 maatte holdes rede til Anvendelse paa en anden Del af Krigsskuepladsen, muligvis har han ved at lade Kolonnen gaa til Aarhus kun haft for Øje Gennemførelsen af sit Ønske om at overføre i hvert Fald en større Del af Divisionen til Fyen.

Planen om en successiv Tilbagegang fra Stilling til anden var i Overensstemmelse med Overkdoens Instrux; men hvis Gen. HL mente, at der under Tilbagegangen skulde ydes Modstand i de forskellige Stillinger, og han ikke som Gen. Rye skulde holde sig i 1—2 Dagsmarchers Afstand fra Fj., havde han Ret i, at en saadan strategisk Fremgangsmaade maatte begrænses ret snævert i Tid og Rum; i modsat Fald maatte den ende med Opløsning, uden at der overhovedet vilde skabes noget positivt Resultat.

I det store og hele dannede Instruktionen dog et brugeligt Grundlag for Div.s Operationer, men den stillede meget store Krav navnlig til den Del af Rytteriet, som skulde operere mod Vest. Det er en gammel Krigserfaring, som Gen. HL ikke kan tænkes at have været ukendt med, at Rytteri slides hurtigt og let gaar til Grunde ved en forceret Anvendelse. Det kan i kortere Perioder udrette overordentlig meget, men maa derefter have Hvile i nogen Tid, hvorfor en uafbrudt Virksomhed som den, der var tiltænkt 2. Kav.Brig., næppe vilde kunne gennemføres i ret

lang Tid. Dette saa meget mere, som det vilde være umuligt at skaffe Tropperne Tag over Hovedet og Forplejning, naar de i det væsentlige skulde operere paa Heden.

Det er muligt, at Overvejelser af denne Art har gjort sig gældende hos Gen. HL; i hvert Fald opgav han meget snart de Dispositioner, han havde udgivet; men desværre uden at sætte nogen anden gennemtænkt Plan om aktiv Optræden i Stedet.

Ved Kolding sporedes i Løbet af Morgentimerne overhovedet ingen Bevægelse hos Fjenden. Derimod var der ved Forpostesk. ved Paaby vekslet Skud mellem egne og fj. Blækere paa hver sin Side af Kolding Aa. Ritm. Moe havde den 17. meldt om fj. Tropper af alle Vaaben ved Lunderskov, denne Melding bekræftedes nu overfor Paabyesk. af civile, men hos nogle af disse blev Lunderskov forvexlet med *Lejrskov*. Endnu inden Ritmesteren ved Paaby nærmere havde undersøgt Sagen, sendte han Meldingen om Lejrskov videre til Kompagniet i Kolding, hvor den indtraf Kl. 8½.

Først da Ob. Scharffenberg ankom til Harte med 6. DR, sendtes der fra dette en lille Patr. til Lejrskov, men den maa have udført sit Hverv overmaade slet, idet den — samtidig med at berette, at den et eller andet Sted havde set en lille fj. Rytterpatr — bekræftede Meldingen om Lejrskovs Besættelse til Trods for, at der ikke havde været en eneste fjendtlig Soldat der. Det synes at maatte have været naturligt, om der var sat større Kraft ind paa at undersøge et saa vigtigt Forhold, ligesom det vel maatte være Kommandøren for Forpostesk. paafaldende, at hverken han selv eller hans Patr. havde set Fjenden N. f. Kolding Aa. Dog dette har aabenbart ikke paavirket ham; han stod paa Spring til at gaa tilbage, navnlig da han ved 10-Tiden saa fj. Fremrykning fra Gelballe Skov mod den afbrudte Bro ved Ejstrup.

Foreløbig stod dog 6. DR som Repli for ham ved Harte.. Ob. Scharffenberg maa formentlig have faaet Kendskab til, at der ingen Fjender var i Lejrskov, og da hans Ordre lød paa at trække ud mod Vest Kl. 11, hvis der intet fjendtligt forefaldt inden da, forlod han paa dette Tidspunkt sin Stilling og gav de 2 kørende Kompr. og Espingolerne, der var stillet til hans Raadighed ved Vr. Nebel, Ordre til at afmarchere til Egtved. Selv fulgte han med 6. DR samme Vej, standsede med hele Styrken 1 Times Tid ved Egtved og gik derefter over Vejle Aa, hvor han lod Trop-

perne gaa i Kvarter med Paabud om næste Morgen at staa rede til at fortsætte mod Nr. Snede. Der blev intetsomhelst gjort for at opretholde Følingen med Fjenden, og Ordren om sammen med Esk. Moe at observere Grænsen blev ganske negligeret.

I Kolding By stod, som nævnt, 1 Komp. (Kaptajn Darre). Dets Ordre lød paa at forsvare Byen mod Angreb af mindre Afdelinger, men naar Fjenden foretog et alvorligt Angreb med overlegne Styrker, og især hvis han kørte Artilleri op, hvorved Byen vilde komme i Fare, skulde Stillingen forlades. Kompt. skulde besætte Bakkerne ved Kolding Aa og skyde Patr. frem til Bakkerne ca. 1 km længere mod S.; det maatte ikke lade sig afskære, hvis Fj. rykkede over Kolding Aa længere mod V., hvorfor der var tilbudt det Vogne, et Tilbud Komp.komd. dog ikke modtog. — Kompt. stod meget isoleret, ikke engang Ritm. Bauditz' 2 Eskr. var sendt frem for at støtte dets Tilbagegang, og der vilde hengaa ret lang Tid, inden det kunde faa sine Forposter inddragne. Kapt. regnede selv med, at det vilde tage 1 Time for ham at naa den første Stilling — ved Kalkovnen —, der kunde yde ham Støtte under Tilbagegangen.

Ca. Kl. 10 modtog Kaptajnen fra Esk. ved Paaby Melding om, at det var sikkert, at Fj. var i Lejrskov, samt om Fremrykningen fra Gelballe Skov. Kl. 11 fik han fra sine Patrouiller en overdreven Melding om, at Fj. rykkede frem, hvorfor han — i Modsætning til Ritmesteren ved Paaby — sendte en Officer frem for at undersøge Sagen, men endnu inden Løjtnanten var kommen tilbage og havde meldt, at det hele var blind Alarm, kom der fra Ritmesteren ved Paaby en Forespørgsel, om han maatte trække sig tilbage, og strax efter Melding om, at han var gaaet tilbage mod Viv—Almind.

Det kan ikke forbavse, at Kapt. Darre efter disse Meldinger maatte tro, at Fj. var trængt frem med saa store Styrker, at han var stærkt udsat for at blive afskaaren. Han samlede derfor fuldstændig rigtigt sit Komp og afsendte Kl. 12½ Eftm. følgende Melding til Ob. Neergaard: „Da Kavaleriet ved Paaby og Harte har trukket sig tilbage mod Almind overfor en overlegen fj. Styrke, og min højre Flanke saaledes er blottet, ser jeg mig nødsaget til at forlade Kolding.“

Ved Udgangen af Byen mødte Kapt. Darre et Komp. af 21. R., som Oberst Neergaard havde sendt frem til Afløsning under Hensyn til de rolige Forhold S. f. Kolding, ligesom han ogsaa

havde befalet Afdelingerne, der i en bidende Østenvind havde staaet paa Alarmpladserne fra tidlig Morgen, til at gaa i Kvarter.

Med de to Kompr. fortsatte Kapt. Darre til Kalkovnen, hvor han traf Ob. Neergaard, der, da Kolding nu engang var rømmet, befalede ham at slutte sig til Brigaden.

Da Fjenden opdagede, at vi havde forladt Kolding, rykkede han strax ind i Byen med 2 preuss. Husareskr. efterfulgt af noget Fodfolk. Husarerne stødte først paa 2. Esk./3. DR, som Ritm. Bauditz havde sendt frem til Afløsning af Esk. ved Paaby, medens den sidste Esk., 1., var begyndt at gaa i Kvarter i Nr. Bjert.

2. Esk., hvis Fortrop var naaet frem til Jernbaneoverskæringen, vendte strax om med sin Hovedstyrke og sluttede sig til Ritm. Bauditz, der, efter atter at have samlet 1. Esk., holdt paa Landevejen ved Nr. Bjert. Den Opgave, der forelaa for Ritmesteren: at hindre det fj. Rytteris Opklaring ved at angribe, blev ikke løst, ihvorvel han, trods Fjendens noget større Styrke, kunde stole paa sine Dragoners Overlegenhed i Vaabenbrug og kunde regne med, at Terrainet gjorde det umuligt for Fjenden at udvikle ud fra Landevejen. „Fjenden var for stærk, Dragonerne og deres Heste for anstrengte, Vejen spejlglat, Hestene ikke skærpede(!) og Terrainet faldt stærkt mod Fjenden.“ — Ritmester Bauditz vendte derfor om og førte sine Eskadroner i fri Trav tilbage mod den lille Skov N. f. Nr. Bjert, hvor Kapt. Darre var gaaet i Stilling med sine Kompagnier. Fjenden, der fulgte efter, blev modtaget med Ild fra Skoven og trak sig saa hurtigt tilbage til Hvidsminde uden i nogen Maade at blive generet af vore Dragoner, der vel ej heller paa deres tunge Heste var i Stand til at optage nogen Forfølgning.

2. Esk.s Fortrop, $\frac{1}{2}$ Deling, der var bleven fuldstændig isoleret ved vort Rytteris Tilbagegang, blev naturligvis let kastet af Fjenden, men slap dog efter tappert Modværge tilbage med Tabet af kun 2 døde og 1 saaret.

Da 4. Div. nu maatte anses for at være ved Vejle, og da Fjenden havde overskredet Grænsen, kunde der for Ob. Neergaard ikke længere være nogen Grund til at udskyde sin Afmarch, og uhindret af Fjenden naaede han om Eftm. bag Gudsø og Elbodalen, hvorfra Halvbatteriet og foreløbig kun den ene Esk. sendtes til Vejle. — Paa Vejen modtog Obersten et Brev fra Gen. Lunding, som nu atter havde overtaget Kommandoen i Frederi-

cia. Brevet, der er karakteristisk for Gen. Lunding, viser, at han ansaa Ob. Neergaards Brigade for at være ham underlagt, og at han i høj Grad var bekymret for ikke at faa den tilbage i kampdygtig Stand. Han beder Oberst Neergaard gaa tilbage strax uden at oppebie noget Engagement med Fjenden og blot efter Aftale med Gen. HL efterlade en lille Arrièregarde ved Kolding. „Mig synes ogsaa, det ikke er nødvendigt ved nogen Skærmydsel at betegne Overgangen over Kongeaa. Ved Ejderen havde de jo allerede sat Foden paa dansk Jord. Kom nu frisk og sund til Elbodalen.“ Som man ser, var Gen. Lundings og Gen. HLs Opfattelse af Grænsforsvaret ganske sammenfaldende, — men ingen af dem havde gjort denne Opfattelse gældende overfor Overkommandoen.

Ved 4. Div. blev Instruksen fra samme Morgen uden nogen Virkning. Kl. 11 gik Div. tilbage bag Vejle Aa efter den oprindelige Plan, saaledes at Hovedstyrken fulgte Chausseen, $\frac{1}{2}$ 3. DR Vejen fra Aagaard—Vingsted Vml, og 6. DR — som nævnt — Vejen over Vr. Nebel—Egtved.

Nørrejylland's Grænse var bleven rømmet, før Fjenden overhovedet havde gjort noget Forsøg paa at overskride den. Selv om Gen. HL maaske nok paa et tidligere Tidspunkt havde tænkt sig at gøre Modstand (se S. 44), var det dog efter modent Overlæg, at han under Hensyn til hele Situationen nu havde opgivet Grænsforsvaret; men hans Beslutning om at undgaa Kamp havde efterhaanden taget en saa stærk Form, at han ikke i tilstrækkelig Grad havde Opmærksomheden henvendt paa, at hans Tilbagegang nærmest fik Karakter af en Flugt, som maatte vække Mistillid blandt hans undergivne — navnlig hos de yngre Officerer synes Kritiken at have været stærk — og Misstemning i Befolkningen. Allerede den forjagede Tilbagegang gennem Sønderjylland, og nu atter den stadige Tale om Tilbagegang og vor egen Underlegenhed maa have virket demoraliserende, og denne Demoralisation har — hvad der er værd at lægge Mærke til — først vist sig hos de ældre Befalingsmænd ved 4. Div. Paa anden Maade kan man ikke forklare sig, at Rytterførererne saa fuldstændigt svigtede den 18., den kyndige og brave, om end maaske noget uselvstændige Ritm. Bauditz, Eskadronchefen ved Paaby og 2. Kav.Brigs Kommandør, Oberst Scharffenberg, hvis Tanke var

ganske udelukkende heftet paa at komme saa langt bort fra Fjenden som muligt. Det er utvivlsomt, at hvis man i Stedet for at indprente dem Kampens Haabløshed havde sagt: „Overlad ikke godvillig Fjenden den mindste Fodsbred Jord, men angrib, hvor I blot finder den mindste Chance!“ da vilde baade den ene og den anden af disse Førere have sat Livet ind som de brave Mænd, de i Virkeligheden var, og deres Optræden vilde ikke have staaet i saa grel Modsætning til den rolige og faste Førings ved 9. Brigade.

General v. Schlieffen har sagt: „Der Zufall, eine wie grosse Rolle es auch im Kriege spielt, wird ergriffen und benutzt sein.“ Rigtigheden af denne Udtalelse viste sig her ved Kolding. Gen. HL laa ikke parat til at gribe Tilfældet, som her var Uenigheden mellem Preusserne og Østrigerne om, hvorvidt Krigen overhovedet skulde føres op i Nørrejylland. I de Forhandlinger, som fandt Sted mellem dem, „hjalp det Preusserne bedst, at man i Wien efterhaanden fik Fornemmelsen af, at Vestmagterne fandt sig i Besættelsen af Kolding og formodentlig ogsaa vilde undlade at gribe ind, hvis denne gik over i en Okkupation af større Dele af Jylland. Det virkede i saa Henseende skadeligt for os, at vi ikke havde forsøgt noget Forsvar af den jydsk Grænse, men opgivet den uden Kamp. Derved var Fjendens første Skridt gjort paa en stilfærdig og lidet opsigtvækkende Maade, og det blev meget lettere at forsone de nevtrale Magter med, at man gik videre“ (Neergaard: „Under Junigrundloven“).

Vor frivillige Rømning af Grænsen hjalp saaledes Preusserne til at faa gennemført deres Villie om Fremrykning, men først den 8. Marts fandt denne dog Sted. Havde Gen. HL paa Grundlag af en klar og bestemt Ordre holdt Grænsen besat, vilde vor Overkdo.s Anstrengelser for at faa 3. Div. samlet være lykkedes, og i 3 Uger kunde der være forberedt en Forsvarsstilling bag Kolding Aa, som maaske endda ved Opstemning kunde være bleven en alvorligere Hindring, end den alt var paa denne Aarstid, ligesom Kolding By kunde have været styrket ved Minering af Adgangene og Barrikader i Gaderne m. m., saaledes som Tyskerne gjorde, strax efter at de havde besat Byen. Der kunde da været ydet netop saa kraftig en Modstand, som Overkdoen. ønskede, og Fjendens Indtrængen i Kongeriget vilde være foregaaet paa en saadan Maade, at den vilde have vakt Genlyd hos de nevtrale Stormagter og derved bragt Mulighed for — navn-

lig i England — at skabe en saadan Stemning for os, at den hidtil lunkne Regering var bleven mere tilbøjelig til at gribe ind til vor Fordel, den eneste Chance, vi i Virkeligheden havde.

Stormagter kan gennemføre en Krig i Tillid til egen Kraft, men endnu havde det danske Folk og den danske Regering ikke tilfulde forstaaet, at dette ikke gjaldt for os, at der kun ved andre Nationers Mellemkomst kunde være Frelse for os. Ej heller for Hæren stod det endnu klart, at dens Opgave var at føre Kri-gen saaledes, at der derved kunde skabes en saadan Stemning og Sympati hos de os venligt sindede Folk, at de tvang deres Regeringer til at gribe ind, hvad der nu i de frie Forfatningers Tid var blevet muligt. Men en saadan Sympati skabes ikke ved Selvopgivelse; den maa vindes gennem Blodofre. Var Kampen, saaledes som det var Mening, optagen ved Grænsen, maatte den derfor være ført til Bunds uden Hensyn til Tabene og — som det ogsaa var Overkdoens Krav — uafhængigt af andre Hensyn. Jo blodigere og voldsommere Kampen førtes, desto bedre vilde den være i Stand til at opfylde sit politiske Formaal. — Da Leonidas og hans 300 Spartanerne alle laa døde ved Thermopylæ, havde de ved det Indtryk, deres Selvopofrelse gjorde paa Ven og Fjende, vundet en af Historiens største Sejre.

Meddelelsen om, at vi havde rømmet Grænsen, og at Fjenden havde sat Foden paa Kongerigets Grund, virkede i Folket „som en Bombe, der sprang.“ Vreden vendte sig mod Gen. HL, som Bladene forlangte afskediget: „Krigsbestyrelsen maa i disse strenge Tider gøre alt, hvad der staar i dens Magt for at styrke Tilliden, Haabet og Modet, og i et Tilfælde som dette maa man være meget forblindet eller utilladelig skeptisk for at paastaa, at Mistilliden er aldeles ugrundet.“ Hvor vanskelig Gen. HLs Opgave var, og hvor meget der end tjener til hans Undskyldning, er det dog forstaaeligt, at der opstod Harmе og Forbitrelse ved nu atter at se Illusionerne briste og Forhaabningerne skuffes; men de Udtalelser og Smædeord, hvormed Gen HL overdængedes, gik snart langt over det tilladeliges Grænser.

V. Vejle.

4. Divisions Forstærkning. Operationsplan.

(Skitse 3).

Ved Ankomsten til Vejle den 18. om Eftermiddagen disloce-
redes 4. Div. saaledes:

Ø. Kolonne: Stabskv., Fodf., Art. og Esping. i Vejle, 5. DR N.Ø.
og Ø. derfor i Ste og Lle Grundet, Tirsbæk og Bredballe,
II/GHR ca. 1 Mil ud ad Horsensvej i Engum og Bredal,
½ 3. DR i Haraldskær og Kærbølling med Besættelse af
Overgangene ved Haraldskær, 3./3. DR i Hornstrup (Ø.
f. Grejsdalen). Forposterne ved Vejle stilledes tæt S. om
Byen, nemlig 1 Komp. med 3 Feltvagter paa Bakkerne
S. f. Vejle, 1 Esk./5. DR ved Petersholm med Patr. mod
Almind og Ste Velling og 1 Piketkomp. i de sydligste Gaar-
de i Vejle.

V. Kolonne omkring Bredsten med Besættelse af Overgangene ved
Vingsted Vml, Tørskind og, mod Vest, ved Gøding Vml.
Brigademagasinerne henholdsvis i Constantia og Tørring, Divi-
sionsmag. og Sygehestedepot i Horsens.

Der blev lige saa lidt ved Østre som ved Vestre Kolonne
truffet Dispositioner til Optagelse af en Kamp ved Vejle, hvor-
imod der blev givet detailleret Ordre for den fortsatte Tilbage-
gang. Naar begge Brigadecheferne saaledes har faaet samme
Opfattelse af, at det var Divisionens Hensigt ikke at gøre Mod-
stand ved Vejle, kan dette maaske skyldes Udtalelser eller Stem-
ningsudbrud fra Gen. HLs Side i Løbet af den 18., i Modstrid
med hans Befaling samme Dags Morgen.

Eskadronen Moe, der hidtil havde været indkvarteret paa
Estrup og, som omtalt, havde holdt Overgangene over Kongeaa

besat, havde den 18. om Form., da den fik Melding om fjendtlig Fremrykning fra Vamdrup mod Lunderskov, holdt sig rede til Kamp, indtil det viste sig, at Fj. atter gik tilbage. Da Esk. om Natten fik Underretning om, at Kolding var rømmet, afmarcherede den tidlig næste Morgen over Bække, Randbøl til Engesholm.

Som man vil se, var Gen. HL allerede ved Anordningen af Tilbagegangen den 18. gaaet ganske bort fra sin Bestemmelse vedrørende Forposterne, saaledes som han havde udtrykt den i sin Instruktion samme Dags Morgen (se S. 73), og hvorefter der skulde udstilles Rytterforposter i Linien Skærup—Haastrup—Almind—Vr. Nebel—Egtved, 1 kør. Komp. bag Blaakær Skov og, som Reserve, 1 kør. Komp. og 1 Esk. ved Højen.

Ved at forblive i Stillingen ved Almind havde 4. Div. kunnet optræde i nøjere Forbindelse med 3. Div. ved dennes Forsvar af Fredericias Forterrain; men naar Fj. stod ved Grænsen, var paa den anden Side Afstanden til ham saa kort, at Stillingen ved Almind vilde kræve et meget stærkt og opslidende Beredskab. Idet Gen. HL valgte at besætte Vejlestillingen, kunde han skaffe sine Tropper mere Hvile, og Divisionens Tilstedeværelse dør fik ogsaa da Betydning for Forsvaret foran Fredericia som Udgangspunkt for en Fremrykning mod S.

Skulde der imidlertid skabes den fornødne Ro for 4. Div. ved Vejle, og skulde den i givet Fald rettidig kunne gribe ind overfor et Angreb mod Fredericia, maatte det være en Betingelse, at den ved langt fremsendt Rytteri i Tide skaffede sig Underretning om Fjendens Fremrykning. Det kan vel nok være tvivlsomt, om en regelmæssig Forpostkæde saa langt fremme, som Gen. HL oprindeligt havde bestemt, vilde være den mest praktiske Løsning; bedre havde det vel været at have en samlet Rytterstyrke med noget kørende Fodfolk — navnlig til Sikring af Kantonnementerne — omkring Almind og iøvrigt stillet ganske paa samme Maade, som Esk. Moe havde været det hidtil, længere mod Vest. Den fremskudte Styrke maatte naturligvis have været i Stand til at melde paa hurtigst mulige Maade (Relais, Bannere). Idet Gen. HL opgav den faste, langt fremskudte Opklaring og Sikring, forskertseede han Fordelen ved at have Hovedstyrken saa langt tilbage og oversaa, at til Handlefrihed kræves ikke alene Rum, men ogsaa Tid, og Tiden kunde kun skaffes ved abso-

lut Sikkerhed for rettidig Alarmering. Han kom nu ved sin Fremgangsmaade — saaledes som senere skal omtales — til at trække saa store Vexler paa sine Troppers, og navnlig Hestenes Udholdenhed, at det fik skæbnesvangre Følger.

De Efterretninger om Fjenden, der indløb den 18. om Aftenen og den 19., var beroligende. Den 18. kom Melding fra Ritm. Moe om fjendtl. Omdislokation fra Skrydstrup mod Ødis og Stepping og Fremrykning af andre Tropper fra Syd til Skrydstrup, altsaa i Retning af Grænsen, men længere mod V. havde Fj. stadig ikke udbredt sig. At han ikke var gaaet ud over Grænsen, stadfæstedes yderligere ved Melding fra Chefen for Efterretningsvæsenet om Morgenen den 19., ifølge hvilken Melding Fj. ikke var gaaet ud over Kolding og ikke havde overskredet Kongeaa (Kolding Aa). Fra en anonym meddeles om Eftm. samme Dag, at der aldeles ingen Fjender havde været i Gelballe og Seest, tæt S. f. Koldingaa, og endnu mindre i Lejrskov. Ritm. Moe oplyste endvidere, at Fj. den 18. havde været i Lunderskov med kun 2 Kompr. og 1 Esk. — Dette var altsaa den Styrke, der havde foranlediget Rømningen af Grænsen. — Endelig om Aftenen den 19. meldtes fra Efterretningsvæsenet, at Fjendens Stilling ved Kolding var uforandret, blot havde der i Dagens Løb været nogle Patrouiller ved Bramdrup og Nr. Bjert. Fra Haderslev og Skrydstrup foregik stærk Fremrykning mod Grænsen; mellem Ribe og Tønder var intet fjendtligt.

Denne Situation — som i den følgende Tid forblev i Hovedsagen uforandret, og ifølge hvilken Fj. holdt Kolding besat og hvert Øjeblik kunde ventes at bryde frem over Grænsen med store Styrker — dannede Grundlaget for de Beslutninger, der nu skulde træffes for 4. Div.s videre Optræden.

Oberst Neergaards Telegram den 18. om, at 8. Brig. var sendt tilbage til Fredericia, og at Grænsebevogtningen var overladt til et svagt Detachment, kom fuldstændig bag paa Overkdoen., der var holdt i Uvidenhed om Gen. HLs Hensigter. Dens Bestræbelser for at hævde Grænsen var kuldkastede, men endnu haabede den, at Sagen kunde redresseres. Den sendte derfor

strax samme Dag et Telegram til Gen. HL, hvori den udtalte om de trufne Dispositioner: „Naar Fj. bryder over Grænsen med stor Styrke i dette Øjeblik, kan en saadan Forholdsregel vel være retfærdiggjort paa Grund af Brigadernes svage Sammensætning; men naar 3. Div. er samlet, og Forholdene imidlertid ikke forandrer sig, vil der atter i Henhold til Overkommandoens Bestemmelse være at foretage en Fremrykning.“

I samme Telegram meddeltes, at Overkdoen. havde afsendt en Skrivelse, hvori den havde imødekommet Gen. HLs Ønske ved at bestemme, at 7. Brig. og et 4 Pd. Batteri (7. Batt.) skulde følge 4. Div. paa Retraiten gennem Jylland, og endelig tilføjedes, at Overkdoen. forudsatte, at der for alle Tilfælde vilde blive truffet Forberedelser til en eventuel Overgang over Limfjorden, samt at Espingolbatteriet skulde afgaa til Fredericia.

Ordren om atter at rykke frem til Grænsen kom jo imidlertid for sent, men dog før Gen. HL selv vidste, at Kolding var rømmet, idet han ved sin Tilbagegang havde gjort lige saa lidt for at holde Forbindelse med Ob. Neergaard som for at holde Føling med Fjenden. Eter Ankomsten til Vejle udfærdigede han en Melding til Overkdoen., hvori han fremhævede, at Beslutningen om Tilbagegang var truffet efter Aftale med Ob. Neergaard, og hvori han som Aarsag til Beslutningen anførte, at 8. og 9. Brig. ved et Angreb af overlegen Styrke vilde have været udsat for store Tab paa Retraiten til Fredericia uden derved samtidig at vinde nogen militær Fordel. I Skrivelsen gjordes yderligere nærmere Rede for 4. Div.s Formering i to Kolonner, af hvilke Vestre Kol. skulde operere „offensivt og S.V. for den østre, om muligt i Fjendens Flanke og Ryg, bestræbende sig for at vanskeliggøre og forhindre dennes Fremtrængen i Jylland samt søgende at tilføje Fjenden Tab og Afbræk.“ — Det fremgaar af dette sidste, at Gen. HL paa dette Tidspunkt endnu ikke havde Klarhed over, hvorledes den Vestre Kolonne havde indledet og forstaaet Udførelsen af sit Hverv, hvorfor han ogsaa kort efter maatte meddele Overkdoen., at „Vestre Kolonne var lidt mere tilbage og noget østligere end bestemt.“

I en anden Skrivelse meldte Gen. HL, at en betydelig fj. Styrke sammendroges mod Kongeaa, hvorfor det maatte antages for højst ønskeligt, at Overførelsen af 7. Brig. og Artilleriet fremskyndedes.

Samtidig med Afsendelsen af disse Skrivelser og efter Modtagelsen af Overkdoen.s Telegram indløb til Gen.HL Oberst Neergaards Melding om Rømningen af Kolding „paa Grund af en omgaaende Bevægelse mod samme“. Denne Melding sendtes nu videre til Overkdoen. og, som Svar paa Telegrammet, afsendtes en ny Skrivelse med Oplysning om, at „saasnart 3. Div. er fuldstændig formeret og har erholdt sin Reserveammunition samt sit Artilleri, vil en fremadgaaende Bevægelse blive foretaget.“ Denne Udtalelse svækkedes dog næste Dag, den 20., ved et Telegram: „—Naar 11. Regt. og 7. Batt. er ankomne til Fredericia — og naar 3. Div. har faaet sit Artilleri, sker Fremrykning i den Udstrækning, som det er muligt efter Fjendens Stilling og Styrke, og saaledes at Hensyn til Fredericias Forsvar tillige tages —.“

I de følgende Dage ankom de lovede Forstærkninger til 4. Div. Allerede den 18. om Aftenen var Ritm. Bauditz vendt tilbage med 1 Esk. og $\frac{1}{2}$ 4. Batt., medens den anden Esk. foreløbig var bleven tilbage ved 3. Div., der iøvrigt af Rytteri foreløbig kun raadede over 70 Md., afgivne af II/GHR. — Espingolbatteriet afgik, i Henhold til Overkdoen.s Ordre, til Fredericia den 20. — Af 7. Brig. indtraf fra Fredericia 1. Regt. i Vejle den 20., 11. Regt., 7. Batt., en Ambulance og Brigadestaben den 21. og 22. Samtidig hermed kom 3. Ingeniørkomp. (Kapt. Dalgas), dog foreløbig kun med en Styrke af 30—40 Md., Resten nogle Dage senere. Kompt. havde hverken Train, Redskabsreserve eller Krudt til Sprængninger, hvilke Mangler maatte afhjælpes dels ved Udskrivning, dels ved Rekquisition fra Fredericia.

Marcherne, der sikredes ved fremskudte Styrker af 4. Div., foregik ganske uforstyrret af Fjenden.

Ved 7. Brigades Ankomst til 4. Div. indstillede Gen. HL, at hans Styrke formeredes som et Armékorps med Oblt. Beck som Stabschef, medens Gen. Honnens overtog Rytterdivisionen med Major Heramb som Stabschef. Dette afsloges dog af Overkdoen., der ikke havde nogen at sætte i Stedet for Oblt. Beck som Kommandør for 1. Regt. (Den sørgelige Mangel paa Befalingsmænd havde nødvendiggjort at benytte alt, hvad man havde; man kunde saaledes ikke engang afsætte Førere, der havde vist manglende Evner, og man maatte endog beholde meget gamle og i Virkeligheden uanvendelige Officerer). Angaaende 3. Div.

befalede Overkdoen. derimod, at den skulde betragtes som afgivet fra Gen. HLs Kommando, men være den underlagt, saalænge virkelig Forbindelse var til Stede (o: naar 4. Div. atter rykkede frem).

Til Dels som Følge af Forstærkningernes successive Ankomst foretoges gentagne Gange Omkvarteringer indenfor Div. Den 22., efter 7. Brigades Ankomst, ophævedes Inddelingen i Østre og Vestre Kolonne; 7. Regt. og 7. Batteri blev underlagt 7. Brig., dog med 1 Batl./7. R. afgiven til 1. Kav.Brig. 5. Batt. fordeltes med $\frac{1}{2}$ til hver af de to Kav.Brigr. Den 24. tilgik som højstkomd. Artilleriofficer Major *Just*, som højstkomd. Ingeniøroff. Major *Jørgensen*; i Divstaben var allerede tidligere indtraadt Ritm. *Freiesleben*.

Divisionens Inddeling og Dislokation blev derefter følgende:

Divisionskommando:	Ste Grundet.
7. Inf.Brigade:	Vejle.
1. R:	Hornstrup, Grejs.
11. R:	Vejle (1 Batl.), Bredballe (1 Batl.).
7. R (undt. I. B):	Vejle.
7. Bt.:	Vejle og Lle Grundet.
1. Kav.Brigade:	Jelling (fra 26/2 Hvejsel).
3. DR (4 Eskr.):	Ollerup, Balle, Bredsten, Jennum m. m. (Esk. Moe var atter detacheret mod V., Esk. Dahl indtil den 25. ved 3. Div.).
5. DR:	Hygum, Jelling, Faarup, Brandbjerg m. m.
1/7. R:	Kærbølling, Høgsholt, Rugballegd, fra den 24. Høgsholt, Østergd., Haraldskær.
$\frac{1}{2}$ 5. Bt.:	Kollerup.
2. Kav.Brigade:	Bredal.
II/GHR:	Assendrup og Engum (et Detachem. i Fredericia).
6. DR:	Bredal, Solskov, Gammelsole, Baastrup.
$\frac{1}{2}$ 5. Bt.:	Bredal.
3. Ing.komp:	Vejle.
Ambulance:	Juelsbjerg.
Div. Magasin:	Horsens.

Brigademagasiner:	Constantia (for 1. Kav.Brig., fra den 26. Hvejsel), Hedensted (for 7. Brig. og 2. Kav.Brig.).
Train:	Remmerslund (for 7. Brig. og 2. Kav.Brig.), Hvejsel (for 1. Kav.Brig.).
Vognpark:	Lysholt (desuden en mindre Vognpark i Vejle).
Lazaret:	Horsens (hvortil Lazarettet i Vejle var evakueret), derfra Evakuation pr. Skib til Kjøbenhavn.
Hestedepot:	Horsens.
Sygehestedepot:	Horsens.
Feltpost:	Ste Grundet.

Forposterne S. f. Vejle overtoges af 1 Batl. af 7. Brig. og 1 Esk. af 2. Kav.Brig. med Rytterfeltvagter over Højen—Vingsted Vml., medens 1. Kav.Brig. besatte de vestligere Overgange over Vejle Aa samt Gøding Vml., 1 Esk. som Piket ved Bredsten Kro.

Divisionens samlede Styrke af Ukrpl. og menige var den 1. Marts ca. 7300 Md. (Fodfolk ca. 4560, Rytteri ca. 2300, Artilleri ca. 340), deraf 827 syge, altsaa Styrken i Geledet ca. 6500 Md.

7. Brig. var under sit Ophold paa Als foreløbig reorganiseret efter Tilbagetoget fra Danevirke og Kampen ved Sankelmark. Dens Tab i denne Kamp havde været betydelige, men blev efter Ankomsten til Vejle delvis erstattet, for 1. Regt.s Vedkommende rigtignok med sydslesvigske Forstærkningsmænd, der havde en udpræget Tilbøjelighed til at desertere. Efter Fradrag af syge blev Bataillonernes Styrke i Geledet ca. 600 Ukrpl. og men. altsaa noget svagere end ved 7. Regt. Brigadens Kommandør var Oberst Max Müller, en fremragende resolut og kæk Fører, som ifølge hele sit Temperament var en ivrig Tilhænger af Bajonetangreb, men derved noget tilbøjelig til at undervurdere Ildens Virkning og Betydning. Karakteristisk for ham er den Befaling, han udstedte ved Ankomsten til Vejle:

„Da det er af Vigtighed, at Enhver er gennemtrængt af den Følelse, at man ligeoverfor Fjenden selv under de vanskeligste Forhold ikke kan komme i Forlegenhed, naar man kun beholder Contenancen, vil enhver Overraskelse ved et uventet Angreb af Fjenden, navnlig ved Nattetid eller i meget mørkt og taaget Vejr, være paralyseret derved, at enhver Befalingsmand med den ved

Haanden værende Styrke, hvad enten det nu kaldes Feltvagt, Piket eller Hovedpost, uden Betænkning med Bajonetten kaster sig over Fjenden, hvorved i hvert Fald opnaas, at Fjenden i det mindste i nogen Tid standses, saavel paa Grund af hans Ube- kendtskab til Angriberens Styrke som til Dels til det Terrains Beskaffenhed, hvorpaa han angriber. Mandskabet vil være at instruere i Overensstemmelse med denne Befaling og tillige være at gøre opmærksom paa de Fordele det i saa Henseende har over dets Modstander, der næsten intet Kendskab har til denne Øvelse.“

Ligesom Vejle Bys Borgere gav 7. Brigade en begejstret Modtagelse, udstedte Gen. HL ogsaa i Divisionsbefalingen en Velkomstproklamation til Brigaden: „— Kampen ved Bilskov Kro skal være Mønsteret for en Arrièregardes Færd, og 7. Brigades Exempel skal være efterfulgt af enhver Afdeling i Divisionen, der faar Lejlighed til at afbetale noget af Arméens Gæld til den- ne tapre Brigade —“.

At Ankomsten af de betydelige Forstærkninger hævede Gen. HLs Mod og Tillid til Fremtiden, fremgaar bl. a. af den Instruk- tion, han den 21. udgav til Rytteriet: „Naar Dækning af Stil- lingen hovedsagelig bestrides af Infanteri med Forpostkavaleri, bliver Kavaleriet i Stand til mere selvstændig Optræden. Obser- vationen i Vest overlades derfor til 1 à 2 Esk., Resten holdes sam- let med den største Kav.Brig. paa højre, den svagere paa venstre Fløj med mere Infanteri. —

Det fjendtlige Kavaleri har Heste omtrent af samme Vægt- fylde som vore, men derimod vanskeligere at regere, altsaa er det ikke i Stand til paa kort Afstand at standse en Attake eller skifte Retning. Derfor bør mod det anvendes Kolonne i Forbin- delse med Frontangreb for ved Gennembrydning at komme i Ryg- gen paa Fjenden.

Det østrigske Kavaleri, meget let og smaat beredent, gaar i Alm. rask frem med en spredt Afdeling, fyrer Pistolerne af og forsvinder, enten for at gøre Plads for Artilleriet eller efter- fulgt af en Attake. Derfor maa altid visse Afdelinger forud være bestemt til at gaa paa de opkørte fjendtlige Kanoner med Sværm- attake og Reserve; en Attake imødegaas med største Hastighed for at kaste det svagere beredne Kavaleri. Under Tilbagegang Trav for ikke at blive bragt i Uorden af det lettere fjendtlige Kavaleri —.“

Denne Instruktion aander en ganske anden og forfriskende Tillid til vort Rytteris Evne end Gen. HLs tidligere pessimistiske Udtalelser i saa Henseende. Nogen virkelig selvstændig Optræden af Rytteriet førte den dog ikke til, det blev ved det gammelkendte: at lade Rytteriet blot være et Supplement for Fodfolket. Den ene Brigade skulde, som det udtrykkes i Divisionsbefalingen „sikre Flanken“, den anden være Reserve, men saa langt mod Øst bag Vejle Fjord, at dens Opgave højst kunde blive at støtte Fodfolket ved Tilbagegang. Efter den Erfaring, Gen HL havde gjort den 18. med Oberst Scharffenberg, ansaa han denne for bedst egnet som Fører for sidstnævnte Rytterstyrke, og formentlig af denne Grund byttede Brigaderne Plads.

Den Tanke, som var udtrykt i Gen. HLs Instruktion om Morgen den 18. om at holde en større Rytterstyrke echeloneret fremad til højre for at kunne operere mod Fjendens Flanke, var opgivet sammen med Instruktionens Bestemmelser for Opklarings- og Sikringstjenesten. Om nogen Koncentration af Rytteriets Hovedstyrke, som maatte være særlig nødvendig under Hensyn til Fjendens Styrke, var der ikke Tale, og nogen Forberedelse eller blot Instruktion angaaende en offensiv Anvendelse af Rytterdivisionen fandt ikke Sted. Det var som i den første Krig Fodfolket, der skulde bære Kampens Byrde, og Divisionen følte sig stærk, fordi den raadede over en Fodfolksstyrke stor nok til at løse Opgaven.

Glæden over Tildelingen af den store Fodfolksstyrke truede imidlertid med at blive kortvarig.

For General Lunding var det svært at se 7. Brig. forlade Fredericia. Gennem 3. Div.s Chef, General Wilster, der den 19. var ankommen til Fæstningen, søgte han først at bevæge Gen. HL til at tillade, at 11. Regt. forblev i Fredericia, og derefter skrev han den 20. direkte til Gen. HL: „— Da Fredericia er langt svagere, end jeg, selv i det mest hypocondre Øjeblik havde tænkt mig, maatte Garnisonen, hvis det var muligt, snarere under disse Omstændigheder forstærkes end formindskes.“ — Naar 4. Div. skulde have 6 Batailloner, vilde Fredericia kun faa 10, hvoraf to upaalidelige, og disse 10 Batlr. vilde være utilstrækkelige til ogsaa at bevogte Fyens Kyst. — „Jeg har troet, at Garnisonen skulde bestaa af 3. Div. og 13. Regt., og at D. E. skulde beholde 7. Regt., som, da De maa lade det transportere paa Vogne, kan

skaffe D. E. mere Ophold og Besvær, end De egentlig kan være tjent med. I Overensstemmelse med Divisionschefen og de to Brigadekommandører anmodes D. E. om at lade Dem nøje med 1. Regt. og sende 7. Regt. hertil — samt, hvis De tiltræder denne Mening, at søge Sanktion i Sønderborg —.“

Om end General Lundings Bemærkning om, at Fodfolket kunde volde 4. Div. Besvær, vel nok til Dels er dikteret af egoistiske Grunde, viser den dog en klar Opfattelse af, at Rytteriet maatte løse sin Opgave ved sin Bevægelighed. Paa den anden Side var han imidlertid bange for, at Gen. HL ved at vise for stærkt Initiativ kunde drage Fjenden mod Nord, hvorfor han tilføjede i Brevet:

„Da enhver Dag, at Krigen trækkes i Langdrag, er af største Vigtighed for Fæstningen, saa beder jeg om, at D. E. ikke ved at benytte en eller anden gunstig Lejlighed, som dog ikke kan gøre noget for Krigsførelsen i det hele væsentligt Resultat, saarer vore Fjenders Hovmod og trækker Uvejret før Tiden over vort endnu ubeskyttede Hoved.“

Gen. HL riposterede naturligvis øjeblikkelig og søgte at forklare, at han havde taget alt muligt Hensyn til Fredericia. Espingolerne var bleven afsendt dertil, ligeledes de to Brigader fra Kolding, hvor Forsvaret derfor og i Strid med Overkdoens Ordre var opgivet, og han havde nu indskrænket sig til at beholde den numerisk svagere 7. Brig. Nu kunde han ikke strække sig videre, men at han iøvrigt var ganske enig med Gen. Lunding om „ikke før nødvendigt at fremkalde Sammenstød og mulig deraf følgende Angreb fra Fjenden, fremgik af 4. Div.s hele Færd ved Grænsen som af dens nuværende Stilling.“ Denne sidste Bemærkning var jo desværre rigtig nok, men i Uoverensstemmelse med det Telegram, Gen. HL samme Dag sendte til Overkdoen. om, at han vilde rykke frem, saa snart 3. Div. havde faaet sit Artilleri m. m. (se S. 86).

Sagen var imidlertid ikke afgjort hermed.

Gen. Lunding havde nemlig ogsaa meddelt Krigsministeriet, at Fyens Kyst ikke var bevogtet, hvorfor Ministeriet den 22. telegraferede til Overkdoen., at det ansaa det for rettest, at Gen. HLs Fodfolk afgik til Fyen, da der efter hans Rapport næppe kunde ventes synderlig Virkning af hans Korps.

Efter den oprindelige Operationsplan skulde 4. Div. kun have eet Fodf.reg., men naar Overkdoen. havde givet efter for Gen.

HLs Ønske og givet ham yderligere to Regtr. og et Batteri, var det i Overensstemmelse med det Krav, den stillede om, at 4. Div. skulde rykke mod S. Som Forholdene i Øjeblikket laa, efter at det havde vist sig, at Gen. HL havde rømmet Kolding, kan Overkdoen. næppe have tænkt sig et Angreb paa den stærkt besatte Grænse; men forholdt Fjenden sig stadig passiv, var der jo en Mulighed for, at der kunde frembyde sig gunstigere Betingelser for et Angreb. Ligeledes kunde der være Tale om at fordrive de Patrouiller og Smaakommandoer, som Fjenden maatte sende — og faktisk sendte — ind over Grænsen. Men 4. Div. kunde ogsaa paa mere direkte Maade støtte 3. Div. i dens Forsvar af Fredericias Forterrain, saaledes at man muligen kunde genvinde den forspildte Lejlighed til ved alvorlig Kamp at demonstrere Fjendens Indrykning i Nørrejylland overfor Udlandet. Kampen maatte naturligt optages ved Elbodalen, men paa Grund af dennes Retning mod N.Ø. kunde Forsvaret ved Gudsø let omgaas over Havreballe, medmindre 4. Div., der i hvert Fald maatte frem til Alminddalen sikrede herimod, altsaa en lignende — og ligesaa vanskelig — Opgave, som den, der blev tildelt Gen. Rye den 7. Maj 1849. Det var under denne Forudsætning rimeligt, at 4. Div. var forstærket med Fodfolk; men naar Kampen ved Elbodalen var endt, vilde der ikke længere være Grund til, at 4. Div. beholdt denne Forstærkning, om end Overkdoen. i sit Telegram den 18. (se S. 85) foreløbig havde bestemt, at 7. Brig. skulde følge 4. Div. op gennem Jylland. — At splitte Kræfterne ved at detachere større Fodfolksstyrker til Fyen var vel paa nærværende Tidspunkt ikke rigtigt, da der endnu intet forelaa for Overkdoen. om, at Fjenden forberedte Overgang til denne Ø. Derimod var det naturligvis fornuftigt at træffe de Foranstaltninger, man iøvrigt kunde, til Bevogtning af den fyenske Kyst.

Nogen klar Fremstilling af sin Plan fremsatte Overkdoen. ikke, og det maa betegnes som en i høj Grad medvirkende Anledning til, at Begivenhederne forløb saa uheldigt, som de gjorde, at Overkdoen. ikke grundigt satte sine undergivne ind i, hvilke Opgaver den ønskede løst, men blot indskrænkede sig til Befaling om eventuel Fremrykning uden at angive dennes Formaal, hvad der i hvert Fald skulde naaes, og kun svagt sikrede en fælles Ledelse (se S. 87).

Da nu Krigsministeriets ovennævnte Henvendelse kom, fremsatte Overkdoen, der dog var den ansvarlige Myndighed med

Hesyn til Operationerne, ej heller sine Anskuelse for Ministeriet, men bøjede sig i første Omgang for dettes Ønske og telegraferede samme Dag, den 22., til Gen. HL, at paa Krigsministeriets Foranledning skulde 7. Brig. uopholdelig afgaa til Fredericia. Af Hensyn til Gen. HLs Ønske om at beholde Obltn. Beck, skulde dog 1. Regt. forblive ved 4. Div., og 7. Regt. i dets Sted afgaa med 7. Brigade.

Til Sikring af Fyens Kyst havde Krigsmin. beordret 14. Regt., der var organiseret i Kjøbenhavn, til at afgaa til Øen. Overkdoen. henlagde 2. DR, der jo alt var paa Fyen, under 3. Div. og sendte 1 Bateria dertil fra Als. Yderligere skulde Panserskonterten „Absalon“ tage Station ved Fænø.

Gen. HL blev naturligvis bestyrtet ved Overkdoens Ordre. Han befalede vel 7. Brig. til at afgaa den 24., men telegraferede strax til Overkdoen.: „— Med den nu modtagne Styrke kan en passende Modstand bydes —. Da Modstandsevnen forsvinder med 7. Brig., og da Fredericia vistnok ikke taber saa meget ved eventuelt først senere at faa Infanteri herfra, som den taber ved at miste Flankeforsvaret fra vor Side. (HL vidste ikke, at 7. Brig. skulde til Fyen.) — Jeg indstiller derfor indtrængende at lade mig beholde 7. Brig. Da Overkdoen.s Ordre grunder sig paa en modtagen krigsministeriel Bestemmelse, har jeg tilladt mig samtidig med denne Depeche at sende samme til Krigsmin. Svar udbedes snarest.“

Telegrammet til Krigsmin. var enslydende med ovenstaaende, dog var Udtrykket „først senere at faa Infanteri herfra —“ ændret til „først senere fra *Helgenæs* at faa Infanteri herfra, som den taber ved at miste Flankeforsvaret fra vor *offensive Stilling*.“ Dette sidste viser — ligesom Gen. HLs Meldinger til Overkdoen. den 19. og 20. og maaske hans Instruktion til Rytteriet —, at han selv var kommen til det Resultat, at hans Opgave var offensiv og i hvert Fald ikke kunde løses ved et passivt Forsvar af Vejlestillingen, ligesom at den gik ud paa et Flankeforvar for 3. Div. i dennes Kamp om Fredericias For-terrain.

Overkdoen. var aabenbart kun med halvt Hjerte gaaet med til at trække 7. Brig. bort fra 4. Div., og da Krigsmin. nu lagde Sagen ganske i dens Haand, gik den tilsyneladende let ind paa atter at give efter for Gen. HL. Den telegraferede derfor om-

gaaende til denne — Telegrammet passerede Gen. Lunding —, at 7. Brig. foreløbig skulde forblive ved 4. Div.; men den tilføjede, paa Foranledning af en Udtalelse fra Krigsmin.: „dog maa det ved Bevægelserne ikke tabes af Sigte, at Brig. om fornødent hurtigt kan overføres til Bogense.“

Denne Tilføjelse maatte i Virkeligheden let kunde gøre den Nytte, som 4. Div. kunde drage af Brigaden, illusorisk. Overfor en given Opgave maa en Troppfører have fuld Raadighed over den Styrke, der er underlagt ham, saaledes at han i hvert enkelt Tilfælde kan tage fuldt Hensyn til de strategiske eller taktiske Krav. Kommer det til en større Kamp, kan han dog ikke være forpligtet til at føre denne saaledes, at Halvdelen af hans Styrke til enhver Tid er rede til at afgaa med kort Varsel. Ligesaa lidt kunde Gen. HL ved eventuel Tilbagegang gennem Nørrejylland være sikker paa naarsomhelst at kunne sende Brigaden bort, saa meget mindre som Overkdoen. — hvad nedenfor omtales — krævede, at Tilbagegangen skulde ske midt igennem Landet, altsaa uden sikker Forbindelse med Havnebyerne.

Havde Overkdoen. klart udtrykt, at 4. Div. kun kunde disponere over Brigaden, saalænge den opererede i Tilknytning til 3. Div. — hvad der maa antages at have været dens Mening —, men at Brig. skulde sendes bort, naar 4. Div. gik fra Vejle mod N., da havde Gen. HL ikke kunnet være i Tvivl om Grundlaget for sine Dispositioner. I sin for Haanden værende Form kunde Overkdoen.s Udtalelse derimod endog give Gen. HL en vis Ret til ikke at træffe nogen Disposition med en Fremrykning og Offensiv for Øje; men som Forholdene udviklede sig, blev der imidlertid overhovedet ikke taget noget Hensyn til Bestemmelsen.

I sin Instruktion den 18/2 havde Gen. HL forudsat, at hans Hovedstyrkes Retraite skulde ledes over Aarhus. Herved havde han haft for Øje Ryes Tilbagetog i 1849 fra Stilling til Stilling med endelig Indskibning ved Helgenæs, og senere er formentlig hans Opfattelse af det rette i denne Operationsplan bleven bestyrket af Obltn. Beck, Gen. Ryes tidligere Stabschef. I sit ovennævnte Telegram den 23. til Krigsmin. havde Gen. HL hentydet til Indskibning ved Helgenæs og forinden i et Telegram, den 21., henledet Overkdoen.s Opmærksomhed paa, at Helgenæs formentlig var et godt Retraitepunkt for en større Styrke, men Overgan-

gen ved Limfjorden vanskelig og langsom. Herved støttede han sig til en Oplysning, han havde indhentet ad privat Vej, om at Bro ikke kunde slaas over Limfjorden, og at Overførsel vilde tage mindst 24 Timer.

Overkdoen. svarede skriftligt herpaa, „— at der under alle Omstændigheder ganske maa afses fra at benytte Helgenæs som Retraitepunkt. Dels er dernede intet forberedt til Troppernes Modtagelse og Indskibning, og Arbejderne vilde ikke kunne udføres i denne Aarstid, dels vilde en saadan Bevægelse ikke i strategisk Henseende kunne anses for rigtig. Armékorpset maa søge at holde sig i Landets Midte og forberede Overskibning over Limfjorden paa forskellige Punkter for det Tilfælde, at Omstændighederne gør det tilraadeligt at sprede Styrken —, der bør i Tide sammendrages Fartøjer og Baade og forberedes Færger paa passende Overskibningssteder.“

Skrivelsens Hovedindhold afsendtes desuden den 24. telegrafisk, idet det tilføjedes, at Krigsmin. var anmodet om at henlægge fornødne Transportskibe til Aarhus for eventuelt at overføre 7. Brig. (7. og 11. R.) til Bogense.

Da Muligheden for en Retraite til Helgenæs nu var udelukket, satte Div. Kraft ind paa Forberedelse af Overgang over Limfjorden. Der var vel i 1848 og 1849 foretaget nogle Rekognosceringer af Overgangsforholdene, men senere var — i Overensstemmelse med den paa alle Punkter mangelfulde Krigsforberedelse — intet foretaget, saaledes at Arbejdet nu maatte finde Sted omtrent paa bar Bund. Major Jørgensen blev strax, da han meldte sig til Div. (se S. 87), sendt af Sted for at undersøge Færgestederne mellem Aalborg og Oddesund, forbedre dem og tilvejebringe Færgemidler. Han skulde begynde ved Mors, idet Div. for Tiden lagde mest Vægt paa Overgangsstederne ved Oddesund og Salling Sund. Det paalagdes ham yderligere at sætte sig i Forbindelse med den ledende Jernbaneembedsmand for Nørrejylland's eneste Jernbane Aarhus—Langaa—Skive og at forberede Jernbanens Ødelæggelse. Ligeledes blev Kaptajnløjtnant Købke af Marinen, der var stillet til Raadighed for Div., beordret til at tilvejebringe Skibsmateriel, hvorved det paalagdes Amterne at være ham behjælpelig.

Major Jørgensen meldte allerede den 27., at der kunde samles Færger og Søfolk i tilstrækkeligt Antal, men han gjorde udtrykkelig opmærksom paa, at i Stormvejr vilde Overførslerne

blive besværlige. I den Anledning anmodede Div. i Begyndelsen af Marts Krigsmin. om at sende to Jerntransportbaade til Limfjorden og Kaptajnltn. Købke fik Ordre til at søge at tilvejebringe to Dampskibe. Yderligere skulde han søge alle større Skibe fjernede fra Limfjorden og sende de mindre Skibe til Mors. Samtlige Transportmidler skulde samles ved Færgestederne, og intet sænkes uden Div.s Ordre.

Pontonbroen ved Aalborg var dengang under Bygning; men om at fremskynde dette Arbejde ved ekstraordinære Foranstaltninger var der ikke Tale. Muligvis vilde et saadant forceret Arbejde ogsaa med den Tids tekniske Hjælpemidler være stødt paa store Vanskeligheder.

Til Kaptajn Holst udstedtes endelig, ogsaa i Begyndelsen af Marts, en Instrux for Jernbanens Benyttelse.

Den 1. Marts blev Gen. de Meza endelig afløst som Overgeneral af Generaløjtnant Gerlach, og Gen. Lüttichau afrejste til Kjøbenhavn. Gen. HL sendte Lykønskning til den nye Overgeneral, men benyttede paa samme Tid Lejligheden til at søge nærmere Klarhed over Kommandoforholdene ved eventuel Fremrykning; maaske ogsaa for at erfare, om den nye Overgeneral fastholdt Befalingen om en saadan. I sit Telegram den 21. havde Overkdoen. udtalt, at 3. Div. kun skulde være underlagt Gen. HL, naar Forbindelse virkelig var til Stede, og det var derfor ikke et overflødigt Spørgsmaal, naar Gen. HL nu, den 3., ved et Telegram spurgte, om 3. Div. atter var ham underlagt i det Tilfælde, at uforudsete Omstændigheder pludseligt nødte til Operationer ved Jyllands Grænse. Spørgsmaalet besvaredes den 5. ved følgende Chiffertelegram: „Naar Forholdene tillader en Fremrykning, ønsker Overkdoen. strax Meddelelse, og vil der da efter Omstændighederne blive beordret 3. Div. eller en Del af denne til Samvirkning med 4. Div. under Generalens Overkommando.“

Det kunde se ud til, at Gen. Gerlach paa Grund af Fjendens langvarige Uvirksomhed haabede, at der skulde blive Lejlighed for os til atter at rykke frem mod Grænsen, men der var dog ej heller i denne Befaling nogen Meddelelse om Hensigten med 4. Div.s Fremrykning, og idet Overkdoen. gjorde en saadan afhængig af telegrafisk Henvendelse, risikerede den, at det gunstige Øjeblik forspildtes. Det maa være den Øverstbefalende paa Ste-

det, der paa egen Haand, i Overensstemmelse med sin Instruktion, afgør, naar Tiden er moden, hvilket jo ikke udelukker, at Planen forud kan meddeles Overkdoen., saaledes som denne i det givne Tilfælde allerede den 9. Februar havde forlangt Gen. HLs Planer forelagt. Men hvor ofte Gen. HL end i sin Stab havde diskuteret offensive Bevægelser, havde han dog ingen Plan for Fremrykningen. Han havde ikke sat sig i Forbindelse med 3. Div., kendte ikke engang dennes Opstilling og kunde saaledes ej heller i Tide opgive Overkdoen. hvilke Dele af 3. Div. der eventuelt burde træde under hans Kommando. Hans eventuelle Disposition for Fremrykningen maatte derfor blive en Improvisation.

Om end Gen. HL, som tidligere omtalt, nogenlunde var paa det rene med, hvad der forlangtes af ham, veg han imidlertid mere og mere tilbage fra Udførelsen deraf og indlevede sig i Tanken om at modtage Fjenden ved Vejle. Men ligesom ved Kolding holdt han sin Bestemmelse hemmelig for Overkdoen.

Det skal indrømmes, at Opgaven var vanskelig, og at en Fremrykning med en forholdsvis stor Fodfolksstyrke under Hensyn til Fjendens Overmagt let kunde føre til et Nederlag. Ved Kolding havde Overkdoen. stillet Opgaven klart: at kæmpe ved Grænsen uden Hensyn til Fredericia; nu skulde der kæmpes i aaben Mark uafhængigt af Fæstningen, og dog Hensynet til Sikring af dennes Forsvar bevares. Det var i nogen Grad som at puste og samtidig have Mel i Munden. Ligeledes var det vanskeligt for Gen. HL at faa et klart Overblik over Betingelserne for en Kamp i Fredericias Forterrain, og hvilken Udstrækning der burde gives en saadan Kamp. I Virkeligheden drejede det sig om et Samvirke mellem tre Myndigheder, nemlig 3. og 4. Div. samt Fredericias Kommandant. Det vilde derfor have været heldigt og ganske naturligt, at Gen. Lüttichau, der jo var nøje kendt med Overkdoen.s Hensigter og hele Situation, ved sin Afgang som Overgeneral indtil videre havde overtaget Kommandoen ved Fredericia—Vejle. Gen. HL trængte netop til en myndig Foresat, der kunde stille ham bestemt formulerede Opgaver og tage en Del af det Ansvar fra ham, som aabenbart hæmmede hans Handlekraft og hindrede hans iøvrigt gode militære Egenskaber i at komme til Udfoldelse.

Den 20/2 havde Overkdoen. meddelt Gen. HL, at for den Eventualitet, at Div. skulde blive afskaaren fra den telegrafiske For-

bindelse med Sønderborg*), bemyndigedes den til selvstændig at tage de fornødne Beslutninger baade i strategisk og administrativ Henseende og at sætte sig i direkte Forbindelse med Krigsmin. Dog skulde Overkdoen. selvfølgelig ad korteste Vej holdes underrettet om alt, hvad der foregik ved Div. — Det kan ikke nægtes, at det var en noget uforsigtig Instruktion, da man lige havde erfaret, hvorledes Gen. HL ved Kolding var gaaet udenom Overkdoen., og den var overflødig; thi naar Gen. HL kunde korrespondere med Krigsmin., kunde han ogsaa opnaa Forbindelse med Overkdoen., da der var Telegraf mellem Kjøbenhavn og Sønderborg. Var endelig Gen. HL helt isoleret, var det en Selvfølge, at han optraadte fuldt selvstændigt.

Allerede den 4/3, Dagen efter at Gen. HL forespurgte Overkdoen. angaaende Kommandoforholdene ved en Fremrykning, forsøgte han at undgaa Overkdoen.s Befalinger vedrørende en saadan, idet han udtalte til Krigsmin. samtidig med en Melding om, at Fjenden havde udskrevet Proviant m. m. i nørrejydske Distrikter:

„At det har været rigtigt at lade Feltmarchallen (Wrangel) besætte omtalte Steder, er vel rimeligt; om det nu er af Vigtighed at fratage ham dem igen eller ikke, er det foreliggende Spørgsmaal, til hvis Besvarelse behøves et Kendskab til Forholdene, som kun det høje Ministerium kan have. — Det er for mig, navnlig dersom Forbindelsen med Overkdoen. paa Als afbrydes, af Vigtighed at kende Forholdene, da jeg uden dette ikke kan stille mig mit Maal og altsaa ikke handle med Kraft og Bestemthed i de ofte pludselig forekommende Tilfælde —.“

I Stedet for at henvise Gen. HL til Overkdoen. greb Krigsmin. nu paa meget afgørende Maade ind i dennes Myndighed, gik til Dels imod dens tidligere Instruktion til Gen. HL og sendte ham nedenstaaende Instrux, der danner et grelt Exempel paa Krigsministerens dengang uklare Opfattelse af sin Stilling overfor Overkdoen.:

„Ministeriet — vil ikke kunne stille de Kræfter til Deres Raadighed, som formentlig vilde behøves for at fordrive Fjenden fra Kolding, og det forlanger derfor ikke dette Foretagende iværksat. Derimod er det af Vigtighed, at den D. E. underlagte Divi-

*) Der var dengang kun over Fredericia telegrafisk Forbindelse med Nørrejylland.

sion, foruden at tjene til Landets Beskyttelse ved at hindre Udskrivning af Kontributioner og anden Overlast, udfolder en livlig Virksomhed til at forurolige Fjenden. Ved at udsende Afdelinger i vestlig Retning vil det kunne lykkes at tvinge Fjenden til at sprede sin Styrke og at detachere mindre Korps, med hvilke vore Afdelinger vil kunne indlade sig i Engagement. Fra Ministeriets Side vil der intet være til Hinder for, at Expeditioner som de omtalte overskrider Kongeaa og opererer i det vestlige Slesvig, naar det fornødne kan iagttages til Sikringen af disse Afdelinger —.“

Selv om Overkdoen. for saa vidt sanktionerede denne Instruktion, som den ikke gjorde Indsigelse, da Ministeriet gav den Meddelelse om den, maa man dog beklage, at den ikke kom fra Overkdoen. selv, da den var langt bedre end Overkdoen.s egen Instruktion af 14/2 (se S. 46). Instruktionen er aabenbart forfattet af Major Ankjær, da den er i Overensstemmelse med dennes Skrivelse af 1861 (se S. 26 og 62), om den end ikke udtrykkelig fremhæver, at de udsendte Styrker maatte være forholdsvis store og forsynede med Artilleri, men dog kræver, at de udsendte Expeditioner skulde sikres. I hvert Tilfælde gjorde Instruktionen det ganske af med den af Gen. HL yndede Gammelmandsstrategi, Tilbagegangsdefensiven. — Skrivelsen naaede først 4. Div. under Kampen ved Vejle den 8. Marts og blev saaledes uden Betydning for den hidtidige Situation; men heller ikke senere tog Gen. HL noget Hensyn til den.

Hvad var saa Resultatet af den maanedlange Overvejelse angaaende en Operationsplan for 4. Div. i Nørrejylland? Ifølge Overkdoen.s oprindelige Direktiv var Div.s Opgave at forhindre Fjenden i at trænge op i Landet med uforholdsmæssig ringe Styrker, hvorfor den skulde gaa langsomt tilbage, efterhaanden som Fjenden trængte frem; og senere tilføjedes, at Tilbagetoget skulde ske midt gennem Halvøen op mod Limfjorden. Men under Opholdet ved Vejle fik Div. vage Instruktioner om Fremrykning og Offensiv uden Angivelse af Formaålet og først efter indhentet Tilladelse. Og endelig i den 12. Time kom Krigsministeriets Instrux om Operationer mod Fjendens Flanke og Ryg for at tilføje ham Tab og derved hæmme hans Bevægelighed. — Gen. HL havde den 14/2 spurgt Overkdoen., hvad Divisionens Opgave i Nørrejyl-

land egentlig var, naar Grænseforsvaret var opgivet; men de Svar, han efterhaanden havde faaet, var saa uklare og indbyrdes modstridende, at de i Virkeligheden slet intet Svar var. Man havde ikke sikret sig, at Gen. HLs Foretagender blev et virksomt Led i hele Hærens Operationsplan, og derved prisgivet Udviklingen til Tilfældigheder.

4. Divisions Tilstand.

Følgen af, at Sikrings- og Opklaringstjenesten ikke til Stadhed var tilstrækkelig langt fremskudt, blev — trods den store Afstand, ca. 25 km, til Fjenden — meget betydelige Krav til Troppernes Beredskab og til den umiddelbare Forposttjeneste. I den første Uge efter Ankomsten til Vejlestillingen var Hestene opsadlede og alt rede hele Dagen fra Kl. 7 Form. Derefter nøjedes man dog med at holde Halvdelen af den Styrke, der ikke var paa Forpost, rede, undtagen ved 2. Kav.Brig., hvor hele Hovedstyrken kunde hvile. Forposttjenesten krævede ved Vejle 1 Batl. og 3 Eskr., af hvilke de to som Piketter i Nordkanten af Vejle, og paa Ste Grundet, N. f. Vejle, ½ Batl. og 2 Eskr. Hertil kom de ikke ringe Anstrengelser, navnlig af Hestene, som fremkom ved de langt udgaaende Patrouiller, ogsaa nogle Gange ved at Eskadroner udsendes til Rekognoscering over Almind, Egtved, Bindeballe og Billund, hvorved disse Styrker fik en Dagsmarch paa indtil 60—80 km.

Anstrengelserne for Hestene øgedes ved den tunge Oppakning (se S. 14). Allerede før Krigen havde bl. a. Gen. HL, dog uden Resultat, slaaet til Lyd for en lettere Oppakning; men naar han nu foreslog Afdelingerne at lade Mantelsækkene køre, maatte Forslaget falde til Jorden, da han krævede, at Eskadronscheferne saa skulde have Ansvar for Mantelsækkene. Det blev derfor kun bestemt, at Rekognosceringskommandoer o. l. kunde efterlade Mantelsækkene; men da denne Bestemmelse først kom i Begyndelsen af Marts, blev den foreløbig uden Betydning.

Et Billede af, hvad der blev budt Tropperne under Opholdet ved Vejle, giver nedenstaaende Udklip af et Brev, Kommandøren for 6. DR skrev til Hjemmet:

„Vi ligger i større Ro end tidligere, og dog er Tjenesten for Eskadronerne meget stræng. I Dag f. Ex. (den 28/2) rykker 3. Esk. hjemmefra Kl. 7¼, rider 2 Mil for at begynde 24 Timers Feltvagtjeneste ved Vejle; i disse 24 Timer patrouillerer hver

Mand 6—8 Mil og kommer i heldigste Tilfælde hjem — atter 2 Mil — i Morgen Middag Kl. 12, altsaa efter omtrent 29 Timers Tjeneste, hvor hverken Folk eller Heste faar nogensomhelst Hvile. Hvis vi nu ikke bliver alarmerede, hvilket imidlertid hyp-pigt sker, saa har den Esk. fri i 1½ Døgn og begynder da en lig-nende Tjeneste; men det er, som sagt, ofte, at der i dette 1½ Døgn alarmeres 1—2 Gange. Hertil maa lægges af og til en extra Rekognoscering for en Esk, en Omflytning af Kantonnementer, hvorved sædvanlig mindst det halve af en Nat gaar spildt, og endelig at vi blot behøver at faa Ordre til at ride ud, for at det skal begynde at sne, blæse eller regne. — Det er mellem os sagt ikke Gen. HLs stærke Side at spare paa Kræfterne, tværtimod han tror det nødvendigt stedse at holde Folk og Heste i Virk-somhed, og derved gaar megen Ro og Hvile, der saa højlig træng-es til, tabt —.“

Ogsaa en Dagbog, der blev ført ved en af Eskadronerne (3./5. DR), er ret oplysende om Forholdene:

19/2 opsadlet fra 7—1 Form.

20/2 opsadlet fra Kl. 7. Kl. 3½ Esk. endnu ingen Odre til at sadle af. Kl. 4 Ordre til øjeblikkeligt Opbrud for at gaa til nyt Kantonnement i Solskov.

21/2 opsadlet Kl. 7. Kl. 9½ Ordre til at møde ved Peters-holm S. f. Vejle Kl. 10, og vi havde 1¾ Mils March dertil, ankom Kl. 11¾. Til Rekognoscering fremsendt ½ Esk. til Almind.

22/2 Afløst Kl. 10 af 1. Esk.; ankom til Kantonnement i Ul-kær Kl. 1 Eftm. Kl. 4½ Opbrud til Hygum, ankom Kl. 7.

23/2 opsadlet fra Kl. 7 Form. Kl. 11 Eftm. endelig Ordre til at sadle af. Trainet kommer i Morgen. For Fremtiden opsadlet fra 8—2.

Allerede under Opholdet N. f. Kolding blev Hestene meget svækkede, til Trods for at Rytteriet jo saa at sige ikke blev brugt, og nu ved Vejle blev Forholdet ikke bedre. Følgen var, at Antallet af syge Heste steg (6—13 % syge). Ogsaa for Mand-skabet blev Sygeprocenten større (8—11 %), men Forøgelsen af Antal syge Folk skyldtes dog for en Del en Fnatepidemi, som vel iøvrigt ikke formindskedes ved, at man lod de fnatsyge forblive i Kantonnementerne, da Lazarettet i Horsens var overfyldt. At

paalægge Horsens Kommune at skaffe flere Sengepladser for de syge, tænkte man ikke paa.

Den 3. Marts sendte Gen. Honnens en Skrivelse til Div. med Beklagelse over den Overanstrengelse, Rytteriet var Genstand for, et Forhold „som man ikke antager er Div. tilstrækkelig bekendt.“ En stor Del af Hestene er marode, og den daglige Tjeneste stiller saa store Fordringer, at Regimenterne maa have al den Ro, de kan faa, selvfølgelig uden at højere Hensyn derved lider mere end nødvendig Afbræk.“

Selv om Eskadronernes Styrke i Geledet — efter Regimenternes egne Opgivelser — gennemsnitlig var ca. 90 Md. (II/GHR dog noget mindre som Følge af Afgivelsen af ca. 70 Md. til Fredericia), vakte dog Gen. Honnens Udtalelse Bekymring hos Gen. HL for Rytteriets Tilstand. Dette gav sig imidlertid ikke Udtryk i en Ændring af Tjenestegangen e. l. ved Divisionen, men derimod i en Skrivelse, han samme Dag, den 3. Marts, sendte til Krigsmin.: „Kavaleriregimenterne har under denne Krig eksisteret under saa ugunstige Forhold, som vist ikke lettelig andet Steds har fundet Sted. Paa Grund af Omorganisation, af Mangel snart paa Mandskab, snart paa Heste, snart af Udrustningsgenstande for Mand og Hest, endvidere paa Grund af en Mængde allevegne hen bortkommanderede og ved Sygdom og Tab ligeoverfor Fjenden (!) er Eskadronerne reducerede til at møde med kun 70—80 beredne Kombattanter paa Pladsen, heri indbefattet Underofficererne. For saa vidt ikke at ekstraordinære Foranstaltninger snart træffes, vil en yderligere Tilbagegang hver Dag være Følgen —.“

Da denne Skrivelse senere har givet Anledning til en fejl Vurdering af vort Rytteri i 1864, kan der være Grund til nærmere at omtale den. Rytterregimenterne manglede ganske vist endnu en Del i fuld Krigsstyrke, men det drejede sig dog kun om 2—300 Md. for samtlige 3½ Regt., altsaa et Tal, som ikke kunde være afgørende. Udrustning m. v. for den tjenstgørende Styrke var i det hele i Orden. Rytteriets Udholdenhed viste sig i de følgende Dage at være endog meget stor, og Styrken i Geledet var gennemgaaende større end angivet af Gen. HL. Endelig maa Udtalelsen om, at Rytteriet havde eksisteret under ualmindelig ugunstige Forhold sammenholdes med det enestaaende Faktum, at Fjenden i en hel Maaned havde givet det saa godt som fuldstændig Fred og Ro. — Gen. HL havde ikke fundet de Mid-

ler, hvorved han selv kunde skabe sine Tropper bedre Vilkaar, og naar han nu malede med saa mørke Farver, maa man vel gaa ud fra, at det har været for at presse Ministeriet til større Aktivitet med at imødekomme de forskellige Indstillinger, han efterhaanden havde fremsat; men en Fører maa vogte sig for overdrevne Klager — saavel som i det hele at give en øjeblikkelig Pessimisme Udtryk —, da han derved kan virke hæmmende paa den foresattes Handlekraft.

Den 2. Marts modtog Div. 25 Ordonnanser fra Ordonnans-korpset paa Als. Da den Udrustning, hvormed de mødte, var mere end miserabel, beklagede Gen. HL sig naturligvis derover til Krigsministeriet, idet han gav en meget drastisk Skildring af Tilstanden. Selve Sagen blev hurtigt bragt i Orden; men Gen. HLs Udtalelser er undertiden fejlagtig opfattet, som gjaldt den hele Rytteriet. Dette var jo imidlertid, som nævnt, i det store og hele i Orden, om end 5. DR stadig havde en Del uekviperede Dragoner gaaende ved Trainet.

Først den 3/3 kom Div. i Tanke om Nødvendigheden af at faa tilvejebragt Depoter af Munderingssager m. m., som Krigsmin. saa lovede at oprette. Til disse Depoter kunde der gives Mødebefaling for det Mandskab, der manglede i Regimenternes Krigsstyrke, og Indkaldelsesordrerne udsendtes da endelig den 4/3, en Maaned efter at Krigsmin. havde givet Ordre dertil (se S. 58); men endnu hengik der lang Tid, inden Mandskabet kunde indtræffe ved deres Regtr., dels som Følge af Datidens langsomme Forbindelsesmidler dels paa Grund af 4. Div.s pludselige Tilbagegang.

Divisionens øvrige Afdelinger kom efterhaanden i Orden. *Batterierne* havde i Hovedsagen alt deres Mandskab og Heste, dog maatte 5. Bt. endnu lade to af sine Ammunitionsvogne forblive i Fredericia, da det stadig manglede Konstabler til dem, men iøvrigt mente Batteriet at have nok i 6 Ammunitionsvogne og at vinde i Bevægelighed ved ikke at have flere. — *Ingeniørkompt.* fik sit Train og Materiel, ligesom der rekvireredes Vogne til Transport af dets Mandskab. Yderligere rekvireredes to Avantgardebroer, som ankom til Aarhus den 8/3, dog uden Bespændinger. — 7. *Brigade* var ved sin Ankomst til Vejle i ret daarlig Forfatning, navnlig manglede 1. Regt. Støvler og Undermundering.

Det sidste tilvejebragtes i det væsentlige ved frivillige Gaver fra Kjøbenhavn, medens man for Støvlespørgsmaalets Vedkommende synes at kunne spore Oberst Max Müllers Indflydelse i Gen. HLs Befaling til Div.-Intendanturen om at skaffe det manglende „paa en hvilkenksomhelst Maade“, en energisk Fremgangsmaade, som i Løbet af faa Dage bragte Sagen i Orden.

Som tidlilgere omtalt, havde Gen. HL strax efter sin Ankomst til Kolding oprettet midlertidigt Heste- og Sygehestedepot, og efter Indstilling til Krigsmin. blev dette nu endelig ordnet ved Afgivelse af Personale og Indkaldelse af Forstærkningsmandskab af Rytteriet til et *Hestedepot* i Aarhus og et *Sygehestedepot* samme Sted med Filial i Horsens. Endvidere blev en Del syge Heste evakueret til Skanderborg. Den jydsk *Remontekommission* blev stillet til Raadighed for 4. Div. og fik indkøbt saa mange Heste, at den værste Mangel, navnlig ved 7. Brig. og Trainet, blev afhjulpen i de første Dage af Marts.

Hestenes Tilstand var ikke tilfredsstillende; Sundhedstilstanden var vel nogenlunde, men mange af Rytteriets Heste betegnedes som temmelig stive og kraftesløse. Det kan synes underligt, at Gen. HL ikke udskrev Heste til Erstatning for de syge og mindre anvendelige i den Egn, hvori Div. i saa lang Tid var indkvarteret. Paa den Maade kunde utvivlsomt være fremskaffet en Del, og der var jo ingen Grund til at efterlade dem til Fjenden, som sikkert ikke vilde lægge Baand paa sig med Hensyn til at rekvirere, hvad han havde Brug for. Ved Bedømmelsen af dette Forhold maa dog erindres, at en saadan hensynsløs Fremgangsmaade laa fjernt fra vore Officerer dengang; det moderne Krav om hele Befolkningens intensive Deltagelse i Krigen kendtes ikke.

De slesvigske Ægtvogne blev i Slutningen af Februar hjemsendt over Varde og Ribe, og andre Ægtvogne udskrevet i Stedet. *Trainet* var dog stadig i daarlig Forfatning, mange af Vognene usle og næsten alle for smaa, ligesom der manglede Trainpersonel. Man maatte stadig bruge Kombattanter som Trainkuske, og først den 2/3 indstilledes om Indkaldelse af Trainkuske. Den 5. henlagde derefter Overkdoen. en Del af Reservetraindepotet til Bogense til Raadighed for 4. Div.

Der blev saaledes efterhaanden gjort en Del for at afhjælpe Mobiliseringens Forsømmelser, men flere af Foranstaltningerne blev truffet unødigt sent, og hvor de var afhængige af Indkaldelse

af Mandskab, vilde deres Gennemførelse kræve lang Tid. Ej heller blev der fra Ministeriets Side vist tilstrækkeligt Initiativ for at afhjælpe Manglerne, tværtimod virkede det hæmmende ved sine bureaukratiske Krav til pertentlige Rekvisitioner og tidsspildende Skriverier frem og tilbage. Betegnende for Administrationens Smaalighed er det, at midt under Operationerne, hvor dog langt større Værdier stod paa Spil, maatte et Regiment omhyggeligt indstille til Ministeriet for at faa Lov til at udføre af Inventariet — et Par kassable Benklæder. Denne Smaalighed, der var en Følge af Administrationens stærke Koncentration i Ministeriet, havde den meget alvorlige Konsekvens, at den hæmmede Officerernes Selvstændighed og Ansvarsmod. Det var, ifølge Gen. HLs Udtalelse, „derfor vanskeligt at finde Officerer, der turde handle paa egen Haand, alle forlangte Instruktioner i Detailler.“ Gen. HL stod med sit friske og bevægelige Sind absolut over Fler-tallet i saa Henseende.

De taktiske Begivenheder indtil den 7. Marts.

Efter 4. Div.s Tilbagegang fra Grænsen forholdt Fjenden sig, som tidligere omtalt, foreløbig rolig. Hans Forposter stod tæt N. f. Kolding, hvorfra hans Patrouiller naaede frem til Gudsø—Viv—Almind. Ved Ejstrup blev slaaet Bro, men iøvrigt forsøgte han sig i Kolding, og intet tydede paa, at det var hans Hensigt at rykke op i Jylland. Først den 25. sendtes en lidt større Styrke frem til Furagering i Lejrskov.

Om den fjendtlige Hærs Styrke modtog Gen. HL ikke nærmere Oplysning fra Overkdoen. ud over, hvad han havde læst i „Dagbladet“ og navnlig i „Hamburger Nachrichten“. Hovedstyrken ca. 35000 Md. stod i Sundeved, ca. 12000 Md. mellem Haderslev og Christiansfeld med en Avantgarde nordligere og endelig som Reserve for de to Korps ca. 10000 Md. om Aabenraa. Den østrigske Hær under Feltmarskalløjtnant *Gablenz* bestod af 4 Brigader (Nostitz, Tomas, Dormus og Gondrecourt) à 2 Regtr. og 1 Jægerbatl., Kavaleribrigaden Dobrzensky (Windischgrätz Dragon-Regt. og Lichtenstein Husar-Regt., hvert af disse Regtr. 4 Eskr. à 160 Uoff. og men.) samt 5 Fod- og 1 ridende Batteri. Den preussiske Hær under *Prins Friedrich Carl* talte 5 Inf.Brigader (à 2

Regtr.), 2 Jægerbatlr. og mindst 2 Garde-Inf.Regtr.*), 120—150 Piecer samt 6. Kav.Brig. (6. Kyrasser-, 11. Uhlan- og 7. Dragon-Regt. à 4 Eskr. (à 160 Uoff. og men.) og 13. Kav.Brig. (Gardehusar-Regt., 4. Kyrasser-Regt. à 4 Eskr. (à 160 Uoff. og men.) og 8. Husar-Regt. (5 Eskr. à 160 Uoff. og men.)*). Yderligere vidste man, at store Forstærkninger var mobiliseret. Øverstkommanderende var Feltmarskal *Wrangel*.

Ritm. Moe rykkede atter ud den 22. over Nr. Nebel. Han kom strax i fuld Aktivitet med at jage og Forsøg paa at afskære en fjendtlig Eskadron ved Almind. Han red derefter til Egtved og fremsendte Patrouiller mod Kolding, over Kongeaa og mod Ribe. I sine Meldinger bekræftede han den Oplysning, man tidligere havde faaet, at de fjendtlige Patrouiller talte 50—80 Heste. Endvidere meldte han, at Fjenden ved Skodborghus syntes at forberede en Fremrykning mod Vejen eller Egtved, og — den 25. — at Fjenden var gaaet frem med Rytteri og Fodfolk, tilsyneladende for at angribe Divisionen, og han tilføjede: „Jeg gaar frem for at agere i Fjendens Flanke“ (den fj. Fremrykning var dog kun den ovenomtalte Furagering i Lejrskov).

Det fjendtlige Rytteris Virksomhed blev nu i det hele efterhaanden livligere — den 25. var 1—2 Eskadroner helt oppe ved Tørskind (ved Vejle Aa). Den 26. lød Rygterne fra Kolding paa, at Fjenden næste Dag vilde rykke mod Fredericia „hele Styrken havde været til Alters“. Som Følge heraf udsendtes om Natten $\frac{1}{2}$ Esk. til Rekognoscering, dog ikke mod Kolding, men — vel sagtens paa Grund af Ritm. Moes Melding om, at Fj. forberedte Fremrykning over Skodborghus — mod V. til Egtved og Randbøl. Til Opklaring i Fronten nøjedes man med Forposternes smaa Patrouiller, en Fremgangsmaade, som synes ganske uforstaaelig. I det hele skete intet for her at opnaa Føling med Fjendens Forposter, men til Gengæld lod man Divisionens Afdelinger staa rede fra Kl. 9 Form. i Kantonnementerne og lod 1. R. besætte alle Overgangene over — *Grejsdalen*.

Hvis Gen. HL virkelig havde betragtet sin Stilling som „offensiv“, saaledes som han et Par Dage før havde udtalt til Krigs-

*) Herudover fik HL ingen Sinde nærmere Oplysning fra Overkdoen. om det fjendtlige III. (preussiske Korps), der senere kom til at optræde over for 4. Div.

*) De fjendtlige Eskadroner var altsaa efter Opgivelserne en Del svagere, end Gen. HL tidligere havde antaget (se S. 69).

ministeriet (se S. 93), synes dette at have maattet medføre, at han holdt Divisionen, eller i hvert Fald hele Rytteriet, rede S. f. Vejleaa til eventuelle Operationer mod Fjendens Flanke, naar han gik mod Fredericia, hvad Rygtet gik ud paa, og ganske som Moe vilde gøre det med sin lille Styrke. Der var saa meget mere Anledning til at holde Kræfterne rede længere mod Syd, som man med den lidet kraftige Opklaring, man havde, ikke kunde vente Melding om Fjendens Fremrykning før noget op ad Dagen (faktisk indløb Melding fra Esk. mod Egtved om, at Fj. ikke var rykket frem, først Kl. 4 Eftm.). Naar Gen. HL imidlertid forholdt sig passiv, er det et af de mange Beviser paa, at han — uanset sine Forsikringer overfor Overkdoen. og Krigsmin. — overhovedet ikke vilde indlade sig paa nogen Offensiv, men kun optage en Forsvarskamp i Stillingen ved Vejle.

Om Eftermiddagen samme Dag, den 27., kunde Chefen for Efterretningsvæsenet oplyse, at Wrangel som Følge af Uenighed mellem Preusserne og Østrigerne var taget bort fra Graasten til Haderslev. Selv om meget tydede paa Fremrykning, var dog alt foreløbig roligt. De *preussiske* Tropper laa om Stenderup—Vojens—Christiansfeld, i Haderslev (1 Husar-Regt. og nogle Kyrasserer), i Kolding 1 Fodf.-Regt., 1 Husar-Regt. og 2 Batterier) og S. f. Kolding Aa til Lunderskov og ved Vamdrup. Overgangen ved Ejstrup var forskanset, hvorimod Overgangene over Kongeaa (Foldingbro, Bastrup og Skodborgbro) var ubesat. De *østrigske* Tropper stod i og V. f. Haderslev og V. f. Christiansfeld. — At der endvidere blev meldt om stærkt Rytteri V. f. Aabenraa kunde tyde paa, at en væsentlig Del af det fj. Rytteri var langt tilbage, et Forhold, der maatte være af særlig Interesse for 4. Div.

Den 28. fandt en mindre Patrouillekamp Sted. Fra Rytterfeltvagten ved Højen Kro var til Stadighed udsendt en staaende Patr. paa 1 Fører og 6 Md. til Viv, 9 km foran Feltvagten. Denne Patr. blev nævnte Dag fordreven fra sin udsatte Post af en større fj. Patr., og da den standsede ved Blaakær Skov, atter angreben af en Rytterstyrke paa 30—40 Md. Patr. galopperede naturligvis strax tilbage, men kun Korporalen, der var godt bereden, undslap; de andre blev paa deres tunge Heste efterhaanden indhentet og fangne. Kun den menige Dragon, *Niels Kjeldsen*, nægtede at overgive sig og forsvarede sig tappert, til han blev

skudt ned. — Fjenden standsede et Par Kilometer fra Feltvagten og trak sig derefter tilbage.

Den lille Episode viste Svagheden i vor Sikrings- og Opklaringsstjeneste, der gav Fjenden frit Spil i hele Omraadet mellem Kolding og vore Forposter. Der var i og for sig intet i Vejen for, at Fjendens Rytteri ikke alene kunde kaste vore Rytterfeltvagter og alarmere vort bagved værende Fodfolk og Besætningen i Vejle, men ogsaa, hvad værre var, fuldstændig tilsløre Fjendens Bevægelser og hindre rettidig Erkendelse af hans Fremrykning. Dette synes dog ikke at være bleven Gen. HL. klart, og der skete ingen Ændring i Anvendelsen af vort Rytteri, hvorimod Oberst Max Müller tog Initiativet og den følgende Dag, som ogsaa senere, beordrede et Komp. til at lægge sig i Baghold i Blaakær Skov. Fjenden kom imidlertid foreløbig ikke igen her, saaledes at vor Forposttjeneste kunde udøves uforstyrret.

Derimod foretog Fjenden et Angreb paa Ritm. Moes Eskadron. Denne udfoldede til Stadighed en livlig Virksomhed for at hindre Fjendens Rekognosceringer, idet den jog hans Kommandoer og forsøgte at afskære hans Patrouiller. Da Fjenden holdt skarpt Øje med Eskadronen, maatte den stadig skifte Opholdssted for ikke at blive overrumplet. Den var saaledes den 28. gaaet i Kvarter i *Vorbasse*. Man vidste, at venstre Fløj af Fjendens Forposter stod S. f. Lejrskov, og at preussiske Husarer og Fodfolk foretog Strejftog i Omegnen; men den 29. om Morgenen havde hverken de udsendte Patrouiller eller Sognefogden fra Gesten set noget til Fjenden, hvorfor Ritm. Moe mente sig saa sikker, at han kunde afholde en haardt tiltrængt Hesteparade og Sundhedseftersyn i *Vorbasse*. — Eskadronens Styrke var 104 Md. Til Sikring var to langt fremskudte smaa Feltvagter, à 7 Md., ved Kragelund og ved Bække samt et Piket paa 17 Md. under Overvagtimester Jøns ved Skødegaard. Af Esk. var Løjtn. Sauerbrey med 23 Md. indkvarteret paa Skødebjerg Gaard, Resten i *Vorbasse* By (se Skitse 3).

Ca. Kl. 11 Form. blev Feltvagterne pludselig angrebne af 2 Eskdr. preuss. Husarer (8. Husar-Rgt. de blaa Husarer) og fordrevne med Tabet af et Par Fanger. Af den ene Esk. forblev de 3 Delinger ved Bække. De øvrige 5 Delinger fortsatte mod Skødegaard, hvor Overvagtimester Jøns med sin lille Styrke resolut kastede sig mod Fortroppen; men Overmagten var altfor stor, og

han maatte tilbage. Han blev optaget af Styrken fra Skødebjerggaard der i en Fart var kommet til Hest, og atter gik det mod Fjenden. Overvagtimesterens Hest styrtede, og han blev for en kort Tid fanget, men Løjtnant Sauerbrey, som nu var kommet til, overtog Kommandoen. Fjenden trængte paany frem mod Skødebjerggaard, hvor han imidlertid standsede for at afsøge Gaarden, saaledes at Løjtn. Sauerbrey fik Tid til at samle sit Mandskab og atter attackere.

Fjenden modtog ikke Angrebet og gik tilbage, men red, da Løjtnant Sauerbrey standsede et Øjeblik og nu paa sin Side af Frygt for Baghold lod Skødebjerggaard afsøge, igen frem med Halvdelingsfront, denne Gang i Trav. Løjtn. Sauerbrey kastede sig i Karriere mod Fjendens Tête, som han væltede over Ende.

I dette Øjeblik brød Eskadronens Hovedstyrke frem fra Vorbasse. Efter at Hesteparaden var endt, havde Mandskabet spredt sig til sine Kvarterer; Ritmesteren selv opholdt sig i Præstegaarden med Grødomslag om den ene Fod. Da Meldingen om Fjendens Angreb indløb, kom Eskadronen imidlertid i Løbet af faa Minutter, saa godt det kunde lade sig gøre, til Hest og red alt, hvad Hestene kunde strække ud, frem mod Fjenden. Ved Synet af denne nye Styrke blev de fjendtlige Husarer grebne af Skræk og jog tilbage, nedsablede og nedredne af vore. I Karriere passerede Moes Eskadron Bække-Egtvedvejen, da Melding om, at Bække var besat, foraarsagede, at Forfølgningen standsede ved Kragelund. De fjendtlige Husarer udviklede Skytter bag et Hegn og afgav nogle Skud mod Eskadronen, som derefter gik tilbage til Skødegaard for om Eftermiddagen at fortsætte til Heinsvig og den 2/3 bag Forposterne til Engelholm og Nørup for at faa en højst fornøden Hvile efter den meget anstrengende Uge.

Fjendens Tab var 1 død og 8 saarede, hvoraf 5 fangne, 1 Off. 6 Uoff. og 21 menige usaarede Fanger samt 23 Heste. Vort Tab: 4 Uoff. saarede (deraf 1 død af sine Saar) og 1 menig fangen (de øvrige Fanger var atter blevet hugget ud) samt 4 Heste.

Den Dristighed, hvormed vore Dragoner Gang paa Gang angreb den meget overlegne Fjende, den fortræffelige Kampaand, der beherskede dem, og deres Overlegenhed i Nærkampen gør, at den lille Kamp, Moes Eskadron her udfægtede, kan staa Maal med Krigshistoriens bedste af den Art. Den viser, at vort Rytteri under en dristig og energisk Føring var i Besiddelse af fremragende Egenskaber, der langt opvejede dets organisatoriske Mangler.

Det er en Selvfølge, at Gen. HL blev glad over den lille Sejr og fremhævede Eskadronen i Befalingen, men nogen Forøgelse af hans Tillid til Vaabnet bragte den ikke. Hos Modstanderen gjorde Kampen derimod saa stærkt Indtryk, at Wrangel foreløbig forbød Udsendelse af større Rytterexpeditioner — et Bevis paa den Indflydelse, en dristig Optræden har.

4. Divs. Rømning af Grænsen havde fremkaldt en voldsom Kritik; Gen. HL citerer i sin Bog (1874) et af de mange Breve, han modtog: „De staar kun 4 Mil fra Fjenden og gør intet; er der da ingen, som kan føre vort udmærkede Cavaleri? Og Dem, som vi havde saa god Tro til fra de forrige Felttog, har De nu ogsaa tabt Modet?“ Denne Kritik har naturligvis ikke kunnet være ham behagelig, og det maa vel opfattes som et Udslag heraf, naar han den 27. spurgte Krigsmin., om det kunde interessere at konstatere den jydsk Grænses Overskridelse ved at sende en Notification til Wrangel. Da Min. havde givet den fornødne Bemyndigelse, blev saa Kapt. Thomsen den 1. Marts sendt afsted som Parlamentær med en Skrivelse til Wrangel, hvori man gjorde opmærksom paa, at Kolding, Seest og flere Byer, hvor der foretoges Indkvartering og udskreves Rekvisitioner, hørte til Nørrejylland. Wrangels Svar, der indløb et Par Dage efter, udtalte, som man kunde vente, at han gerne opgav Rekvisitionerne, hvis den danske Flaade ophørte med at opbringe tyske Handelsskibe. Spørgsmaalet om Grænsens Overskridelse blev overhovedet ikke berørt i hans Skrivelse, og i Virkeligheden var det jo ogsaa ganske taabeligt at lade, som om vi troede, at Wrangel var uvidende om, at hans Tropper stod paa nørrejydsk Grund. — Henvendelsen var et Knips i Lommen og ganske uden Betydning. Vilde man hindre Fjendens Foretagender, fandtes kun eet Middel: Anvendelse af Magt. Havde man forsømt dette i rette Tid, kunde Fejlen ikke repareres med Ord og Skrivelser; thi Krigen kræver Initiativ og Handling.

Om Fjenden afløste det ene Rygte det andet. Natten 1—2/3 alarmeredes paa Grund af Efterretninger om fj. Angreb, hvorfor der til Opklaring nu, da Moes Eskadron var gaaet tilbage, den 2. og 3/3 hver Dag udsendtes en Esk. til Bindeballe med Patr. til Bække—Egtved. De saa intet til Fj., saaledes at det ikke syntes,

som om Angrebet paa Moes Esk. stod i Forbindelse med en større fj. Fremrykning. Til Afløsning af Moe udsendtes endvidere den 1/3 Esk. Printzen af 3. DR, men medens Moe havde opholdt sig saa langt mod Syd, at han til Stadighed kunde holde Føling med Fj., sendtes Eskadronen Printzen til Grindsted, saa nordligt at dens Betydning for Opklaringen blev ringe — et mærkeligt Resultat af den heldige Kamp den 29. og ganske i Strid med den Instruktion, Gen. HL oprindeligt havde givet Moe. Det synes heller ikke, som Gen. HL personlig har instrueret Printzen, hvad mulig hænger sammen med, at det var Meningen, at Moe atter skulde ud og have Kommandoen over begge Eskadroner, hvilket bragtes til Udførelse den 8/3.

De Oplysninger, der i de første Dage af Marts indløb om Fjenden i Nordslesvig, gav iøvrigt ikke meget nyt. Nærmest maatte man faa det Indtryk, at der i Øjeblikket ikke var Udsigt til Fremrykning, da Fj. stadig forskansede sig ved Kolding og havde forstærket sine Forposter foran Byen. Det preuss. Rytteri blev, som hidtil, anslaaet til 2 Regtr., af hvilke det ene laa V. f. Kolding, om Skanderup og Lunderskov, det andet (røde Hus.) i Kolding, og de østrigske Tropper til ialt 12.000 Md., deri 3 Rytter-Regtr. — Sygeligheden blandt de fj. Tropper sagdes at være meget stor.

Den 6/3 indløb en Jobspost, idet Overkdoen. telegrafisk befalede, at paa Grund af 10. og 12. Regt.s Beskaffenhed (de to slesvigske Rgtr.) skulde 7. Regt. atter afgives til 2. Div. og saa hurtigt som muligt afmarchere til Aarhus for at blive overført til Dybbøl. Gen. HL blev i høj Grad altereret ved denne Ordre og sendte strax et Telegram og en Skrivelse til Overkdoen.: 7. Regt. skulde vel blive sendt afsted, dog først den 8., da Forposterne forinden maatte afløses, men i Telegrammet tilføjer han: „Stillingen her kunde netop byde en passende Modstand med den tidligere Styrke; men man er ved den beordrede Infanteriafgivning bleven stærkt svækket med Hensyn til et aktivt Forsvar af Jyllands sydligste Del“, og i Skrivelsen: „at Div. i sin tidligere Sammensætning troede at kunne yde en passende Modstand, men at de Skaar, som Div. nu har lidt i sin Modstandsevne, gør, at man i det mindste for det første maa opgive Haabet om en aktiv Modstand.“

Overkdoen. ændrede imidlertid ikke denne Gang sin Ordre, og den 8. om Morgen afmarcherede 7. Regt.

De ovenstaaende Udtalelser til Overkdoen viser Gen. HL.s Temperament og hans store Følsomhed overfor Indtryk. De stærke Ord betød i Virkeligheden ikke saa meget, og Afgivelsen af 7. R. kan ikke ses at have bevirket nogen væsentlig Ændring i hans Dispositioner. Hverken Kampen ved Vejle eller de følgende Operationer havde sandsynligvis faaet et stort anderledes Forløb, hvis Regt. var forblevet ved Divisionen. Gen. HL.s Plan om at optage en Kamp ved Vejle blev i hvert Fald uændret.

Saaledes som det fremgaar af det foregaende, var Situationen med Hensyn til Fjenden i Hovedsagen uforandret i Begyndelsen af Marts. I Nordslesvig stod meget store Styrker af Preussere og Østrigere rede til at rykke mod Nord. Hvorfor Fj. tøvede, vidste man ikke; men man maatte være forberedt paa, at han naarsomhelst kunde gaa over til Handling, og det maatte i saa Fald anses for givet, at han ligesom i 1849 vilde gaa mod Fredericia med en Del af Hæren og med en anden Del rykke mod N.

Det ligger da nær at spørge, hvilken Hensigt der for 4. Divs. Vedkommende kunde være forbunden med at indtage en Forsvarsstilling ved Vejle. At Div. Tilstedeværelse her tvang Fj. til at dele sin Styrke, nødvendiggjorde ikke absolut, at den optog Kampen i Stillingen. General Rye havde i en tilsvarende Situation i 1849 ikke villet gøre det, og naar det da alligevel kom til Kamp ved Vejle, var det, fordi han blev angrebet, før han havde faaet paa-begyndt sit Tilbagezog. I „Tidsskrift for Krigsvæsen“ 1863 havde om denne Kamp været udtalt, at den skulde tvinge Fjenden til at erkende, at Ryes Korps ikke var, hvad man ved en Manøvre kalder en „markeret Modstander“; men man tilføjede, at et saadant Resultat kun kunde opnaas ved aktiv Optræden af selvstændige Rytterstyrker.

Ikke desto mindre har Fortilfældet fra 1849 utvivlsomt paa-virket Gen. HL., men man kan ikke se, at han har haft noget klart positivt Formaal med Kampen ud over det, der var antydet i ovennævnte Artikel i „Tidsskrift for Krigsvæsen“, og som han betegner som at gøre en „passende Modstand“. Dette maa forstaas saaledes, at Kampen skulde kæmpes henholdende i et rent passivt Forsvar, idet man ved rettidig Tilbagegang unddrog sig en Afgørelse: En vanskelig Opgave overfor en resolut og stærkt overlegen Modstander og under alle Omstændigheder meget farligt, fordi en Tilbagegang efter Kamp, selv om man ikke har lidt no-

get egentlig Nederlag, dog virker demoraliserende. Blev man under Tilbagegangen tvunget til, maaske gentagne Gange, at optage fornyet Kamp atter med efterfølgende Tilbagegang, vilde man vanskeligt kunne undgaa en Opløsning af Divisionen.

I Betragtning af, at Fjendens Kantonnementer ikke strakte sig længere mod Vest end til Lunderskov—Vamdrup, var det næppe sandsynligt, at en fj. Fremrykning vilde finde Sted over Skodborg Bro eller Foldingbro ad de vestlige Veje med en fuldstændig Omgaaen af Stillingen ved Vejle Aa som Maal. Efter Fjendens hele Opstilling og under Hensyn til Dækningen af Angrebet mod Fredericia maatte hans Hovedkolonne ventes ad Kolding—Vejle Chaussee, hvorved ogsaa en Fremrykning over Jerlev—Haraldskær kunde komme i Betragtning, saavel som ad Vejen over Dons Vml. — hvor Fjenden havde vist særlig Iver for at faa Broen retableret — mod Ødsted-Vingsted Vml. Ad Vejen over Egtved kunde kun ventes Rytteri. Hvor stærkt dette vilde være, kunde man naturligvis ikke vide, Efterretningerne talte om 5 Rytterregtr. ialt, men heraf maatte en Del gaa med Kolonnen mod Fredericia, en Del følge Hovedkolonnen mod Vejle, saaledes at der var en Mulighed for, at det Rytteri, der fulgte Vejen over Egtved, eller over Ødsted, ikke var vort Rytteri absolut overlegent, og navnlig at der, hvis det fulgte begge disse Veje, kunde blive Lejlighed for vort Rytteri til at falde over Dele af det, naar vi samlede i hvert Fald de 3 Dragon-Regtr. — ialt 18 smaa Eskadroner — samt 1 Bateria til fælles Optræden. Det vilde have været muligt, hvis Gen. HL havde fastholdt sin Plan af 18/2, hvorefter den ene Kav.Brigade havde været disloceret om Egtved—Randbøl og vestligere, medens den anden da naturligt — helt eller delvis — maatte have faaet Bevogtningen af Vejle Aa som Opgave. Løsningen krævede selvfølgelig, at man ved fremsendte Kommandoer skaffede sig rettidig Oplysning om Fjendens Fremrykning, og at Broerne over Vejle Aa ikke var afbrudt.

Under disse Omstændigheder vilde Fodfolksstillingen ved Vejle og ved Vejle Aa kun have haft Betydning med Hensyn til at opholde Fjenden, indtil vort Rytteri atter var kommet tilbage, og rimeligvis vilde det ikke være blevet nødvendigt at optage nogen egentlig Kamp ved Vejle.

Tanken om en Offensiv var jo imidlertid skrinlagt.

Kampen den 8. Marts.

(Skitse 4).

Ved den Kamp, Gen. HL vilde optage ved Vejle, tænkte han sig at kunne standse Fjenden indtil Mørkets Frembrud. Kampen skulde altsaa have, hvad man nu kalder en „henholdende“ Karakter. Medens man, som bekendt, nutildags søger at opnaa dette ved at opholde og sinke Fjenden ved Hjælp af Skydning paa lange Afstande, hvorefter Tilbagegangen iværksættes, inden Fjenden naar ind paa Stormafstand, var endnu i 1864 Skydevaabnernes Rækkevidde i Almindelighed for kort og Virkningen for ringe til, at en saadan Fremgangsmaale kunde anvendes. Den henholdende Kamp kunde derfor i sin Form ikke adskille sig fra den afgørende; i begge Tilfælde maatte Kampen gennemføres paa korte Afstande, selv om man med det da højmoderne riflede Skyts havde opnaaet en betydelig forøget Skudvidde. Skulde det derfor være muligt at trække Kampen i Langdrag, maatte Forsvarsstillingen være saa dominerende, at den gav ganske særlig gode Betingelser for egen Ildvirkning, medens den omvendt navnlig paa korteste Hold svækkede Fjendens og i det hele vanskeliggjorde hans Gennemførelse af et Bajonetangreb.

Gen. HL havde valgt sin Forsvarsstilling N. f. Vejle By paa de høje Bakker Ø. f. Grejsdalen, Pilkebakke, og ned mod Vejle Fjord ved Vestkanten af Nørreskov. Foran Pilkebakken var Skudfeltet mod Vejle By ganske kort, da Vejles Udkant kun laa ca. 70 m fra Bakkens Fod, og desuden var Bakkeskraaningens saa stejl, at Fodfolksforsvaret ikke kunde komme til sin fulde Ret. Desuagtet maatte den dominerende Stilling betragtes som ret stærk i Fronten, ligesom den ca. 500 m brede, aabne Strækning fra Vejles Nordvestudkant til Bakkerne ved Teglværket og den barrikaderede Geddebro laa i Forsvarets virksomste Ild, men derimod kunde dettes højre Fløj enfileres fra de højere Bakker V. f. Grejsdalen, N. f. Teglværket. I selve Grejsdalen hindrede de mange Skovpartier langs Aaen Overskueligheden. Grejsaa var i sig selv ikke nogen betydelig Hindring, men der var truffet Foranstaltning til Opstemning af Vandet.

Vejle By inddroges ikke i Forsvaret, da man ikke vilde udsætte den for Ødelæggelse, og en Kamp inde i Byen vilde jo ej heller være i Overensstemmelse med den Karakter, man vilde give hele Fægtningen. Kun Forposterne skulde optage Kampen S. f. Byen paa Møllebakken, det skovbevoksede Højdedrag, som be-

grænser Vejleaaal m. S., ca. 700 m fra Byen, samt ved Sønderbro.

Stillingens højre Fløj dækkedes af den brede Vejleaaal, hvor Overgangene holdtes besat paa hele den 16 km lange Strækning fra Vejle til Tørskind. Selve Aaen kunde ikke opstemmes, men der blev givet Møllerne ved Aaen Ordre til ved fjendtligt Angreb paa givet Varsel pludselig at slippe Vandet fra Mølle-dammen ud, saaledes at der kunde tilvejebringes en midlertidig Forøgelse af Vandstanden.

Ved 3. Ingeniørkomp.s Foranstaltning var der foretaget ret betydelige Forstærkningsarbejder i Stillingen.

Saa længe 7. R. endnu var ved Div., var dets ene Batl. afgivet til 1. Kav.Brig. til Besættelse af Overgangene over Vejle Aa V. f. Vejle, medens den anden Batl. skulde indgaa i Hovedreserven for Hovedstillingen N. f. Vejle. Da Regt.s Afmarch var bestemt, afgaves et Komp. (6.) af 1. R. til 1. Kav.Brig. i Stedet for Batl. af 7. R., og som Følge af den formindskede Fodfolksstyrke overgik Bevogtningen af Haraldskær til 7. Brig.

Den 8. om Morgenen var derefter 4. Div.s Tropper fordelt saaledes: Af 7. Brig., der skulde besætte Hovedstillingen N. f. Vejle samt afgive Forposter S. f. Byen og, som nævnt, til Haraldskær, stod

Forposter: 1./11. R. med en stærk Feltvagt paa Møllebakken ved Møllen og andre Feltvagter paa Ribe- og Fredericiavejene. Samtlige Veje var spærrede ved Forhug.

Foran Kompt. var 4./6. DR opløst i Feltvagter i en Bue fra Nr. Vilstrup Vml. over Højen Kro til Vinding.

3./11. R. stod som Piket i en forskanset Stilling ved Sammenstødet af de tre Veje 300 m S. f. Sønderbro.

5./11. R. i de sydligste Huse i Vejle til Forsvar af den barrikaderede Sønderbro. Kompt. havde en Deling detacheret som Fv. ved Sofiesminde paa Vardevej N. f. Byen.

6./6. DR dannede Rytterpiket i den nordlige Del af Vejle.

Forposteskadronerne i og S. f. Vejle skulde ved Tilbagegang tage Opstilling N. f. Nørreskov, den ene rede til Angreb mellem Skoven og Byen og begge til Modstød, naar Hovedstillingen forlodes. Under Retraiten

skulde den nordligste Esk. vedligeholde Forbindelsen med 1. R.

Til Forsvar af Overgangen ved *Haraldskær* anvendtes 2 Kompr./1. R., af hvilke kun det ene (3.) besatte selve Overgangen, medens det andet (4.), 3 km N.Ø. derfor, skulde danne Repli for 3. Komp. og yderligere med $\frac{1}{2}$ Deling besætte Overgangen ved Lerbæk Vml., hvorover Retraiten for de to Kompagnier skulde gaa.

Hovedstillingen var forberedt til Forsvar ved et Brystværn med foranliggende Forhug langs hele Fronten. Desuden var der indrettet Kanonplacementer, og foran Stillingen var Geddebro spærret ved Forhug. Besætningen skulde udgøres af 11. R. med II. Batl. (Kompagnierne fra højre Fløj i Rækkefølgen 2.—4.—6.—8.) over Pilkebakke fra Grejsdalen til Horsensvej og tilvenstre derfor I. Batl., indtil Forposternes Tilbagekomst dog kun 7. Komp., der besatte Nørreskovens Vestkant. Regt. havde saaledes Front mod S. og SV.

Stillingens Besættelse og dens Forsvar var gentagne Gange indøvet af 7. Brigade.

Af Artilleriet skulde $\frac{1}{2}$ 7. Bt. gaa i forberedt Stilling paa en Bakke ved Ll. Grundet med Hovedskudopgave mod Møllebakken S. f. Vejle, $\frac{1}{4}$ 7. Bt. paa Horsensvej til Bestrygning af denne ind i Vejle. $\frac{1}{4}$ 7. Bt. skulde være Reserve ved Sammenstødet af Viborg- og Horsensvej, idet man dengang, da Hovedmassen af Artilleriet maatte staa ret langt fremme, ansaa det for nødvendigt at have Artilleri i Reserve, rede til at beskyde Fjenden, hvor han brød ind i Stillingen.

Hovedreserve for Stillingen dannedes nu, efter 7. R.s Afmarch, kun af 5. og 8./1. R., der skulde staa mellem Ste. og Ll. Grundet.

1. R., der jo desuden havde afgivet 6. Komp. til 1. Kav.Brig., 3. og 4. til Forsvar ved Haraldskær, skulde sprede sine resterende tre Kompr. til Bevogtning af Grejsaa, nemlig 1. Komp. ved Grejs Ml., 2. Komp. tilvenstre derfor til Vejen fra Ste. Grundet og endelig 7. Komp., der havde en Fv. ved Sofielund. Broerne over Grejsaa var forberedt til Afbrydning.

2. *Kav.Brig.*, der havde afgiver to Eskdr. til Forposterne, skulde danne bageste Træfning for Forsvaret. Man regnede dengang, at i Forsvaret kunde Rytteriet sættes an til Modstød ved Gennembrud af Stillingens Front. I det givne Tilfælde vilde et saadant Modstød imidlertid ikke kunne finde Sted, før Fjenden var trængt helt igennem Stillingen paa Skovbakkerne og ind paa det aabne Terrain omkring Sammenstødet af Horsens- og Viborgvejene og op mod Ste. Grundet. Brigaden, der fra sin Alarmplads ved Bredal skulde rykke frem til Høgholt, vilde paa denne Maade nærmest faa som Opgave at dække Divisionens Tilbagegang ad Horsensvej, og den vilde næppe faa Betydning for Forsvaret af selve Hovedstillingen, men muligvis for Forsvaret af den Mellemstilling, man, naar Hovedstillingen rømmedes, havde tænkt at indtage V. f. Juesbjærg.

Ambulancen etableredes ved Juelsbjærg.

1. *Kav.Brig.* havde som Opgave at dække Div.s højre Flanke ved at observere og forsvare Terrainet V. f. Grejsdalen og N. f. Vejleaa. Samtlige Overgange over denne Aa skulde besættes med Forposter, og desuden afbrødes Broerne ved Kobberværket (Haraldskær Fabrik), Vingsted Vml. og Tørskind, medens Broerne ved Haraldskær forberedtes til Afbrydelse. Brigaden, der ved Div.s Tilbagegang mod Horsens vilde faa en længere Vej end Hovedstyrken, skulde lægge sin Retraitelinie over Jelling—Vindelev—Lindved—Løsning Ke. til N. f. Bygholm Aa, V. f. Horsens. Dog skulde en mindre Styrke dirigeres over Hornborg—Lundum eller over Uldum—Hornum—Nim—Underup.

Som Forposter havde Brig. anvendt Kompt. (6.) af 1. R. samt to Eskadroner/3. DR, nemlig ved Kobberværket og Vingsted Vml. hvert Sted $\frac{1}{2}$ Deling Fodf. og 7 Ryttere, og *Resten af Kompt.* indkvarteret i Kærbølling med Vognpark til Raadighed. Ved Tørskind stod en Uoffpost af Rytteri; mod V. ved Klavsholm og Gøding Ml. $\frac{1}{2}$ 6/1 og Rytterfeltvagter, Broerne barrikaderede. Rytterpiket ved Bredsten Kro.

Ved fjendtligt Angreb skulde udstikkes Flag fra

Bredsten Ke. og Resten af Brigaden da indtage følgende Stillinger:

3. DR: to Eskdr. ved Bredsten Ke, een Esk. ved Faarupgd. og -Ml samt Skovdallund med Besættelse af den derværende Overgang.

5. DR tæt S. f. Jelling.

½ 5. Bt. paa Bakkerne S. f. Hygum, 1 Esk./5. DR Kanonbedækning.

Trainet ved Ilved. *Magasinerne* skulde afmarchere over Tørring—Aale—Aasted Bro til Hvirring.

For at støtte Div.s Tilbagegang havde Gen. HL gennem Amterne forberedt Afbrydelse af samtlige Broer over Gudena mellem Uldum Kær og Mossø, over Uldum Aa, over Bygholm Aa mellem Klagsmølle og Vejen Hornborg—Korning samt Broerne S. f. Honum. Desuden blev — meget forudseende — Beboerne beordret til at sørge for eventuel Snekastning af Vejene, at oplægge Grusbunker langs disse og bestrø dem i Tilfælde af glat Føre.

Selv om Stillingen N. f. Vejle var stærk i Fronten — navnlig hvis man besatte begge Sider af Grejsdalen — bevirkede dens Saarbarhed overfor en Omgaaen over Haraldskær eller vestligere, at dens Værdi for et kraftigt Forsvar kun var ringe, hvis man ikke raadede over saa store Styrker, at man kunde hindre en Overgang over Vejle Aa eller sætte et kraftigt Modangreb ind mod den fj. Styrke, der var kommen over. De svage Fodfolksled, der bevogtede Overgangene havde kun liden Betydning for Forsvaret. Det maatte være Kav.Brigaden, der skulde løse Opgaven offensivt fra en Beredskabsstilling om Bredsten, hvorfra der hurtigt kunde gribes ind — ogsaa med Artilleri — mod den farligste Fremrykning over Haraldskær.

I 1849 havde man konsekvent opgivet Forsvaret af Vejleaa og trukket Rytteriet tilbage til Jelling til direkte Sikring mod en vid Omgaaen N. om Grejs Aa, hvorved selve Hovedstillingen N. f. Vejle kun fik Betydning for en henholdende Kamp, indtil Fjendens Fremrykning over Haraldskær gjorde sig gældende. Nu, i 1864, mente Gen. HL derimod, at man, efterat have afbrudt Overgangene ved Haraldskær og vestligere, kunde holde Vejlestillingen saa længe, at det blev muligt at gennemføre et kraftigt Forsvar N. f. Vejle, og at Grejs Aaen var blevet en saa alvorlig, passiv Hindring, at man selv med en svag Besættelse af Bakkerne

Ø. derfor dog virksomt kunde imødegaa et Angreb fra V., hvis Fj. alligevel trængte frem fra Haraldskær. Han oversaa derved Betydningen af, at den Del af Hovedstillingen, der havde Front mod S., mod Vejle, kunde enfileres fra Bakkerne V. f. Grejs Aa, og af, at det meget svage Punkt, hvor de to Dele af Fronten stødte sammen under en ret Vinkel, frembød Fare for et Gennembrud, der let kunde afskære hele Forsvarets venstre Fløj.

Betingelsen for Gennemførelse af det saaledes planlagte Forsvar var imidlertid forrykket ved 7. R.s Afmarch, hvorved den Styrke, Gen. HL navnlig regnede med, Fodfolket, var formindsket med $\frac{1}{3}$. Er de Forudsætninger, hvorunder man har truffet sin Beslutning, væsentlig ændrede, maa man nødvendigvis træffe nye Dispositioner. Havde man anset 6 Batlr. for Minimum til Forsvar af Stillingen, kunde man ikke løse Opgaven paa samme Maade, naar man kun raadede over 4. Denne ganske selvfølgelige Konsekvens tog Gen. HL imidlertid ikke.

Den *Reserve* for Hovedstillingen af 2 Batlr., man hidtil havde regnet med, var nu reduceret til een. Endskønt det i enhver Kamp er et elementært Krav til Føringen, at denne skaffer sig en tilstrækkelig Reserve — det vigtigste Middel hvormed den kan gøre sin Indflydelse gældende, bevarede Gen. HL ikke den ene Batl., han endnu havde i Reserve, og endnu mindre forstærkede han den. Dette sidste kunde muligvis være opnaaet, hvis Gen. HL ikke havde anbragt 3 Kompr. til Forsvar af den 3 km lange Strækning helt op til Grejs Ml., og hvis han havde overladt Forsvaret mod Overgang ved Haraldskær til 1. Kav.Brig. I Stedet kunde da Terrainet V. f. Grejsdalen, ved Ureskov Gd. besættes med et Par Kompr., maaske støttet af noget Rytteri af 2. Kav.Brig., og Hovedreserven komme til at omfatte 5 Kompr., medens den nu kun udgjordes af 2. Forsvaret af Hovedstillingen vilde derved ogsaa være blevet mere koncentreret.

Idet 1. Kav.Brig., der hidtil havde raadet over en Batl., nu kun fik et Komp., var Forsvaret ved Haraldskær, som nævnt, overgaaet til 7. Brig., hvorved Kav.Brigadens Opgave væsentlig simplificeredes, saaledes at Betingelserne for dens Løsning trods den formindskede Styrke nærmest var uforandrede. Gen. HL havde tidligere, da 2. Kav.Brig. havde samme Opgave som nu 1., indskærpet, at Brigaden ikke maatte opgive sin Stilling, før den trængtes; men senere havde han henvist Gen. Honnens til at optage Kampen i det for Rytteri gunstige Terrain omkring og for-

an Jelling. Dette maa formentlig være Aarsagen til, at Gen. Honnens helt opgav at sætte Rytteriet ind til Forsvar af selve Vejleaastillingen. Men ved sine Dispositioner gik han endnu videre og forberedte ikke Kampen, men kun Tilbagegangen, idet han lod det ene Led danne Optagestilling for det andet. det hele spredt i en Dybde af ca. 12 km, og Halvbatteriet sendt helt tilbage. — Danevirke, Haderslev, Kolding havde sat Spor. Tilbagegangsstrategiens Frugt, Førings Demoralisation, var i fuld Udvikling.

Tyngdepunktet i Vejleaastillingen var *Haraldskær* i Følge sin Beliggenhed. Hertil var, som nævnt, afgivet 2 Kompr., af hvilke det ene skulde besætte selve Overgangen, der skulde afbrydes, naar Rytterfeltvagten i Nr. Vilstrup var kommen tilbage. Det andet Komp. skulde danne Repli for det første. Den Modstand, disse Kompr. kunde gøre, kunde ikke ventes, og var heller ikke ventet at kunne blive særlig stor overfor et stærkt fj. Angreb, og Kompagniernes Tilbagegang kunde endda blive vanskelig, helt overladt til sig selv, som de var. Om de fik Tilslutning til Brigaden, naar de ved Lerbæk Vml. havde passeret Grejs Aa, kunde vel ogsaa blive tvivlsomt. Opgaven ved Haraldskær kunde, som omtalt, bedre være løst af Rytteri støttet af Artilleri, og Gen. HL da til Stadighed være bleven holdt underrettet om Forholdene. $\frac{1}{2}$ 3. DR holdt ganske vist ved Bredsten Ke. og synes ogsaa at have haft Ordre til at støtte Forsvaret af Haraldskær, men noget Ansvar for dette havde Halvregt. ikke og kunde ogsaa som et Led af 1. Kav.Brig. naarsomhelst dirigeres andet Steds hen.

Den 7/3 indløb om Eftermiddagen Melding om Koncentration af Fjendens Tropper i Nordslesvig, specielt var østrigsk Fodfolk fra Egnen om Haderslev rykket et Stykke frem ad Vejene mod Gelballe og Lunderskov og et østrigsk Dragon-R. fra Bevtøft til V. f. Haderslev. Ifølge civil Meddelelse havde Østrigerne slaaet Bro ved Foldingbro; men intet tydede dog iøvrigt paa, at Fj. vilde brede sig saa langt mod V. — Wrangel havde fra Haderslev begivet sig mod N.

Tirsdag den 8. Kl. 9 $\frac{1}{2}$ Form. meldte Chefen for Efterretningsvæsenet, at der fra alle nordslesvigske Byer foregik Bevægelser mod N.; hele Styrken, der ikke var forstærket sydfra, ansloges til 22—25000 Md. — 7. Brig. meldte, at der om Morgenen

var fj. Fodfolk i Tyvkær (Ø. f. Blaakær Skov), og at der var marcheret Rytteri fra Vr. Nebel mod Egtved.

Der kunde herefter ikke være Tvivl om, at fj. Angreb forestod, og 7. Brig. udsendte et Rekognosceringskommando paa 1 Esk. (Piketes.) og $\frac{1}{2}$ 5./11. R.

Ved Forposterne var imidlertid foregaaet følgende:

Ca. Kl. 9 $\frac{1}{2}$ blev Rytterfeltvagten ved Højen Kro — 25 Heste under Løjtn. Saint-Aubain — angreben af en østr. Patr. paa ca. 40 Heste, der galopperede frem ad Chausseen. Feltvagten gik øjeblikkelig frem til Modangreb, drev den fj. Patr. sammen i en Klump og huggede løs paa den i flere Minutter, indtil den flygtede. Feltvagten forfulgte 1—2 km, hvorefter den red tilbage til sin Plads medførende som Fanger 1 Officer og 3 Md., alle saarede. Selv havde den kun 1 let saaret Uoff.

Lidt efter blev Feltvagten afløst, men den nye Feltvagt maatte ca. Kl. 10 $\frac{1}{2}$ overfor 2 fjendtlige Eskadroner gaa tilbage til Skoven N. f. Kroen. De fj. Ryttere var standset omtrent 1 km fra Kroen, da Piketes. (6./6. DR), der jo var sendt frem til Rekognoscering, med sin Tête naaede denne, hvor den havde i Sinde at efterlade en Del af sin Styrke som Baghold, medens Resten fortsatte frem ad Vejen for at trække Fj. forbi Bagholdet. Men idet Esk. kom frem fra Kroen, blev den beskudt med Granater af et Batteri, der var gaaet i Stilling ved Chausseen. Den maatte derfor sprede sig og red over Markerne tilbage til Forhugget tæt N. f. Højen Skov, medens Feltvagten fra Kroen ligeledes søgte bag Skoven. Halvkompt., der fulgte efter Piketes., var naaet frem til Sydkanten af Skoven og aabnede Ilden paa det fj. Rytteri, men gik derefter langsomt tilbage under stadig Skydning og tæt forfulgt af Fj., der ryddede Forhugget.

Efter at have modtaget 7. Brigades Melding om det passerede, beordrede Div. Afdelingerne til at møde paa Alarmpladserne, og henimod Kl. 12 indtoges Fægtningsstillingerne. Til 7. R., der om Morgenen Kl. 7 var afmarcheret mod Horsens, afsendtes Ordre Kl. 11 om at standse Marchen, indtil man havde vundet Klarhed over Forholdene.

Ud over Rytteriet viste sig foreløbig ingen Fjender foran Forposterne, og Kl. 13 $\frac{1}{4}$ Eftm. kunde Chefen for Efterretningsvæsenet melde, at den fj. Styrke, der var rykket frem ad Chausseen, udgjorde 4—5 østrigske Dragoneskadroner, ca. 1 Batl. Fod-

folk og nogle Kanoner. Fodfolket opholdt sig i Øjeblikket i Blaa-kær Skov, hvor det syntes at ville bivuakere. Det antoges, at der var ca. 2000 Md. Rytteri og Fodfolk i Fremrykning bag For-troppen.

Ved Divisionen var man i Tvivl om, hvad Fjendens Frem-rykning betød, om det var en Rekognoscering, Forberedelse til Angreb eller Dækning for en Fremrykning mod Fredericia; men noget Forsøg paa ved Fremsendelse af en større Rytterstyrke at skaffe Klarhed med Hensyn til Fjenden skete ikke — det vilde jo ogsaa være vanskeligt med den langt tilbagetrukne Stilling, Rytteriet havde faaet.

Først Kl. 2 $\frac{3}{4}$ Eftm. meldte 7. Brig., at Fj. trængte paa og havde naaet Petersholm. Brigaden havde sendt Piketkompt. (3.) frem til dets Stilling bag 1. Komp. Kl. 3 angreb østrigsk Fod-folk 1. Komp., men kastedes. Det gentog Angrebet, et Par Ka- noner kørte op ved Chausseen og beskød med Kardæsker vore Kompagnier, som maatte gaa tilbage over Sønderbro, hvor de op- toges af 5. Komp., der havde besat Bygningerne umiddelbart N. f. Broen. Paa Grund af et Uheld lykkedes det imidlertid ikke at faa lukket Barrikaden paa Broen — mærkelig nok havde man ikke forberedt Sprængning af denne —, og med Pionerer i Spid- sen stormede Fj. dristig igennem den smalle Aabning. Efter en kortvarig Kamp gik 5. Komp. roligt og velordnet tilbage gen- nem Vejle, dog blev $\frac{1}{2}$ Deling afskaaren i den Bygning, den hav- de besat.

1. og 3. Komp. havde — ligesom de to Forposteskadroner — forud for 5. naaet Hovedstillingen, som imidlertid var bleven be- sat i Overensstemmelse med de givne Befalinger. Det var saale- des lykkedes Forposterne at komme tilbage gennem Vejle uden videre Kamp i Byen, og først lidt senere naaede Østrigerne frem og besatte dens nordligste Huse. Herfra optog de Kampen med 11. R.s højre Fløj (2. og 4. Komp.), medens Stillingens venstre Fløj kun blev svagt angreben; Fjenden naaede her ikke nærme- re end i ca. 500 m Afstand.

Til 7. R. sendte Gen. HL nu Ordre til at vende om og mar- chere tilbage for at danne Hovedreserve for Div. Selv om man kunde have regnet ud, at Regt. først kunde indtræffe meget sent paa Eftermiddagen, har man maaske haabet, at Regt. dog kunde

gøre Nytte, hvis Stillingen, saaledes som man ventede, kunde holdes til ud paa Natten.

Ca. Kl. 3 havde $\frac{1}{2}$ 7. Batt. S.Ø. f. Ll. Grundet aabnet Ilden paa omtrent 3 km Afstand mod det fjendtl. Fodfolk, der rykkede frem over Møllebakken S. f. Vejle, men det havde kun afgivet et Par Skud, da to Batterier kørte op ved Møllen og beskød det med Granater. I Stedet for at fortsætte Beskydningen af Fodfolket vendte Halvbatteriet sig strax mod det fjendtl. Artilleri, og i 2 Timer vedligeholdes denne Artillerikamp, hvorunder det østrigske Fodf. uskadt marcherede ned til Vejle. Det østrigske Artilleri skød godt, men forholdsvis faa af dets Granater sprang, saaledes at vort Halvbatteries Tab ikke blev særlig store.

Det østrigske Fodfolk i Nordkanten af Vejle blev kraftigt beskudt saavel af 11. Regts. Kompagnier som af $\frac{1}{4}$ 7. Batteri og $\frac{1}{4}$ 5. Batteri, der var trukket frem til Skovudkanten tæt Øst f. Chausseen. Et Par Kanoner, som Fjenden bragte i Stilling, maatte efter at have afgivet 4—5 Skud, hurtigt atter trækkes tilbage, og to Kanoner paa Vardevejen i Byens Udkant beskød 11. Rs. højre Fløj uden Virkning. Ogsaa et Par Batterier, som ca. Kl. 4 kørte op paa Møllebakken, opnaaede ej heller synderligt med deres Ild mod vor Stilling; Dragonerne ved Jelling og Bredsten, hvis Deltagelse i Kampen kun bestod i at se paa Artillerikampen, glædede sig over, at saa mange af Østrigernes Granater sprang for tidligt, højt oppe i Luften.

En af Aarsagerne til, at Bakken ved Teglværket, V. f. Grejsdalen, ikke var inddraget i Forsvarsstillingen, var den, at man mente fuldstændig at kunne beherske ved Ilden den aabne Strækning mellem Vejle og Bakken. Man havde imidlertid ikke været opmærksom paa, at Landevejsgrøfterne kunde give Fjenden Dækning og derfor ikke afskaaret Kanterne. Heraf benyttede det østrigske Fodfolk sig nu til krybende med Enkeltmand i Grøfterne at naa hen til Geddebro med omtrent 2 Kompr. Disse forstærkedes med 1 Batl., og det hele styrtede, efter at have ryddet Forhugget, i hurtigt Løb over Broen, op paa Bakken. Saasnart Østrigerne var kommen over, aabnede de Ilden mod 11. Rs. højre Fløj paa Pilkebakken. De havde herved faaet Ram paa Stillingens svage Punkt og ved deres enfilerende Ild tvang de Fløjkompagniet (2.) til at bøje sin Fløj tilbage. Kompagniet blev forstærket med det ene af Brigadens Reservekompr (8./1. R.) — det andet var sendt tilbage til Horsens Landevej —; men i det samme, ca.

Kl. 5½, stormede Østrigerne fra Vejles Nordkant med 1 Batl. frem ad Vejen og op ad Hulvejen mod Ll. Grundet.

Ved at se dette lod det nærmeste Komp. til venstre (4./11. R.) blæse „Retirer!“ og gik tilbage; kort efter fulgt af sit Nabokomp. til venstre (6.). Kompagnierne blev vel atter af Bataillonskommandøren sendt frem paa Plads, men inden det sidste (6.) naaede op, var Vejen spærret af Fjenden, der havde benyttet Lejligheden til ogsaa at storme frem fra Byen langs Horsensvej. Oberst Max Müller gav nu, efter forgæves at have søgt at faa Kompagnierne til at holde Stand overfor Østrigernes Gennembrud, Ordre til Tilbagegang.

2./11. R., der blev trængt op mod Ll. Grundet, maatte her frigøre sig ved en Kamp, der til Dels udkæmpedes med Bajonetten; men iøvrigt rømmedes nu hele Stillingen uhindret af Fjenden, og uden at der — hverken med Fodfolk eller Rytteri — blev gjort noget Forsøg paa at kaste denne tilbage, hvor han var brudt ind.

Man kan forbavses over, at et Kompagni kunde finde paa at give Signal til Tilbagegang uden Ordre, men man maa huske paa, at vel var der instrueret om at kæmpe, men ogsaa om, at Kampen ikke skulde gennemføres saa længe, at Tilbagegangen ikke var sikret. Naar man saaledes staar paa Spring til at gaa tilbage, forøges Faren for, at en eller anden ikke holder Stand, som han burde, navnlig naar som her Kompagnikommandøren var en urutineret Befalingsmand, en Reserveøjtnant. Det er naturligt, at Oberst Max Müller i den givne Situation ikke fandt Anledning til at sætte mere ind i en Kamp, der ikke længere havde noget rimeligt Formaal, og som med det Stormangreb, der hvert Øjeblik kunde ventes udført med langt overlegne Styrker, meget let kunde blive et fuldstændigt Nederlag. Gen. HL synes ikke paa nogen Maade at have blandet sig i Kampens Ledelse.

Tilbagegangen, under hvilken Brigadens sidste Reservekomp. (5/1 R.) og Stillingens Eskadroner dannede Optagestilling, udførtes uden større Tab. Østrigerne havde hurtigt bragt Artilleri i Stilling ved Ll. Grundet, men de to Kanoner af 7. Batteri, der stod ved Sammenstødet af Viborg — og Horsens Landeveje, optog Kampen med det og gik derefter tilbage til Juelsbjærg, hvor de sammen med ¼ 5. Bt. og dækket af 5./GHR vedligeholdte Ilden mod Fjenden, til det blev mørkt. Det fjendtlige Fodfolk nøjedes med at besætte den vundne Stilling.

Først efter Mørkets Frembrud naaede 7. R. efter en an-

strengende March frem til Divisionen, hvor det nu kun kunde faa som Opgave at dække Tilbagetoget. Det indtog derfor sammen med $\frac{1}{4}$ 5. Bt. og 3./GHR en Optagestilling, hvorigennem de øvrige Tropper ved Chausseen trak sig tilbage mod Horsens.

Bag Fronten havde 2. Kav.Brig. holdt uvirksom V. f. Juelsbjærg; blot havde den afgivet 1 Gardehusaresk., der sammen med de to tidligere Forposteskdir. dannede den Skytsbedækning, som man dengang altid ansaa for nødvendig. Noget Tab led disse Eskadroner ikke, Ilden gik over Hovederne paa dem „kun en Tøjle blev skudt over.“

Paa højre Fløj bag Grejsaa var kun det sydligste Komp., 7./1. R., kommen i Kamp med det fj. Fodfolk, der fra Bakken ved Ureskov Gd. trængte op gennem Skoven. Kompt. var kommet i en vanskelig Situation, da Oberstløjtnant Beck uden dets Vidende havde ladet Broerne over Grejsaa afbryde strax, da Fjendens Fremrykning blev meldt. Det var dog lykkedes Kompt. i sidste Øjeblik at faa en Bro retableret, saaledes at det kunde faa sin Feltvagt hinsides Aaen tilbage. Hverken Oberstløjtnanten, der opholdt sig paa Ste. Grundet, eller Kompt. havde faaet nogensomhelst Meddelelse om 11. Rs. Tilbagegang og opdagede den først, efter at Østrigerne havde besat Ll. Grundet i Ryggen paa Kompagniet. Dette slap dog bort og gik tilbage over Lysholt, ligesom Obltn. Beck skyndsomst beordrede de to nordligere Kompr. tilbage mod Horsens.

Allerede Kl. $3\frac{1}{2}$ havde Oberst Max Müller, da Fjenden havde besat Vejle, sendt Ordre til Kompagnierne ved Haraldskær og Høgsholt om at gaa tilbage — han har aabenbart ikke sympatiseret med Gen. HLs Befaling om Detacheringen og vilde nu drage disse Kompr. ind til Hovedstillingen. Ved Haraldskær havde der ikke vist sig nogen Fjender; men det varede længe, inden den foranværende Rytterfeltvagt ved N. Vilstrup fik sine Patrouiller inddragne og kom tilbage, saaledes at Kompt. først Kl. 6 kunde afbryde Broen og marchere mod N. Kompt. ved Høgsholt var da allerede gaaet tilbage over Lerbæk Ml., hvortil ogsaa Kompt. fra Haraldskær naaede Kl. $7\frac{1}{4}$ Eftm., og begge Kompagnier sluttede sig derefter til 1. Kav.Brig., rimeligvis fordi de kunde høre, at Kampen N. f. Vejle var ophørt.

1. Kav.Brigades Forpostkommandør havde Kl. 4½ Eft. faaet Melding om, at Vejle var taget af Fjenden. Samtidig fortalte en civil Mand, at en fj. Styrke af alle Vaaben var i March mod Vingsted Vml. og nu kun i ca. 700 m Afstand derfra. Fra Kobberværket meldtes om fj. Blænkere S. derfor og lidt senere, at Fjenden trængte paa ved Haraldskær med stor Styrke af alle Vaabenarter. Da Brigaden blev underrettet om disse, mere eller mindre overdrevne, Meldinger, gav den Ordre til, at Sluserne ved Vejle Aa skulde aabnes, og at Forposterne skulde gaa tilbage. Kl. godt 5½ modtoges Divs. Ordre til Tilbagegang, hvorefter Brigaden samledes og Kl. 6—7 afmarcherede over Vindelev og derfra i Henhold til en ny Ordre med Hovedstyrken mod Uldum i Stedet for, som tidligere befalet, mod Løsning, og med en Del over Ø. Snede—Kragelund—Krollerup—Ussing Gaard. En af Div. Kl. 5½, altsaa i sidste Øjeblik, afsendte Ordre til Brigaden om med *hele* Styrken at gaa over Uldum—Nim—Underup og standse en eventuel fj. Fremrykning ad denne Vej, naaede ikke Brigaden før dens Afmarch.

Meldingen om de fj. Kolonner havde ikke vist sig rigtige; til Fjenden var intet set ud over nogle Blænkere S. f. Vejleaa, og Brigaden efterlod intet til at holde Føling med ham.

Tabene under Kampen var for

1. Regiment: 2 saarede og 3 usaarede fangne og 22 savnede (hvoraf 21 Sydslesvigere, som deserterede).
11. Regiment: 9 døde, 23 saarede, 3 saarede og 109 usaarede fangne og 5 savnede.
6. Drag.Rgt.: 1 saaret.
7. Batteri: 2 døde.

Det samlede Tab var altsaa 179 Md. (deraf 3 Officerer). Det ringe Antal døde og saarede i de to Timers Kamp N. f. Vejle skyldes vel for en Del den ringe Virkning af Fjendens Artilleri, men viser ogsaa Stillingens Styrke paa de høje, skovklædte Bakker, hvor Skytterne var dækket af Brystværn og Artilleriet maskeret af Træerne.

Fjendens Tab var ialt 92 Md.

Hvad havde man nu opnaaet ved den Kamp, man med velberaad Hu havde indladt sig paa, og som i Hovedsagen var forløben som forudset? Var Tabene, selv om de ikke var store, be-

rettigede? Kan der paavises en eneste Fordel, der havde motive- ret Indsatsen og den Risiko, en Kamp altid er? Svaret maa lyde Nej! Kampens Resultat opfattedes og proklameredes af Østriger- ne som en Sejr; det hævede Stemningen hos deres Tropper og styrkede deres Politikere. Selv om for vort Vedkommende den frivillige Tilbagegang ikke kunde føles som et Nederlag, bidrog den dog til at trykke Mandskabet. Blandt mange af de yngre Of- ficerer synes det at have fremkaldt Forbitrelse — og for Folket, der ikke kunde gøre sig et klart Begreb om Kampens Omfang, kunde Efterretningen om den kun kue Modet og svække Tilliden til Hæren og dens Førere.

Hvor rigtigt det end var, at 4. Div. endelig satte sig til Mod- væрге og optog en Kamp. saa havde man dog ved Vejle ikke kæm- pet med noget positivt Maal, men kun for at yde „en passende Modstand“, nærmest for at gøre noget. Og som man saaede, saa- ledes høstede man. Man kan kun friviligt optage en Kamp, naar dennes Formaal er at svække Fjenden direkte eller indirekte. Tør man ikke tage Farerne og Risikoen ved en dristig Beslutning, op- naar man intet.

Muligheden for at lade Rytteriets Hovedmasse optræde S. f. Vejle er tidligere omtalt (S. 113). Forholdene udviklede sig den 8/3 virkelig saaledes, at vort Rytteri ved en dristig og maalbevidst Optræden kunde have opnaaet Resultater, der, selv om de ikke i og for sig var afgørende, dog vilde have været i Stand til at frem- kalde Virkninger ganske modsat dem, som faktisk fremkaldtes den 8.

Denne Dags Morgen skulde de allierede rykke ind i Nørre- jylland, III (preuss.) Korps mod Fredericia, II (østrigske) Korps med en preuss. Kav.Brigade mod Vejle.

II Korps under Feltmarskal Gablenz deltes i to Kolonner: *Højre Kol.*, under Gablenz selv, med Brigaderne Nostitz og Gon- drecourt, Windischgrätz Drag.-Regt., Korpsartilleriet m. m. fra Kolding ad Vejle Chausse.

Venstre Kol., under Gen. Neippberg, med Brigaderne Dormus og Tomas og den preuss. Kav.Brig. (6. Kyr.-Regt. og 8. Hu- sar-Regt. (ialt 8 Eskdr.), et ridende Batteri) over Ej- strup ad Vejene V. f. Chausseen.

Fremmarchen forløb dog ikke programmæssig, da Brotrainet, der skulde danne Bro over Kolding Aa ved Ejstrup, ikke kom rettidig frem paa Grund af, at Vejene var meget opblødte efter den sidste Tids afvekslende Snevejr og Tø og navnlig efter Regnen den foregaaende Dag. Da Vandstanden i Aaen af samme Aarsag var meget høj, kunde den Bro, der endelig blev slaaget, ikke benyttes, da den stod under Vand, hvorfor Brig. Dormus benyttede en Løbebro, medens Kav.Brigaden red over Aaen, og Brig. Tomas tog Vejen over Kolding. Kav.Brigaden red frem til Sandbjerg Gd., Ø. f. Stubdrup, men da det fjendtlige Ryttteri aabenbart var lige saa lidt stemt for selvstændig Optræden som vort, ventede det dør paa Brigaden Dormus til Kl. 2.

Gablentz med den højre Kolonne havde imidlertid opgivet at vente paa Venstre Kol. og fortsatte Kl. 8 fra Bramdrup med Windischgrätz Dragoner forud. Det var disses Fortrop, der kom i Kamp med vore Forposter. Iøvrigt kom Kolonnen foreløbig kun til Blaakær Skov, hvor den fra Kl. 11 ventede paa Brigaden Gondrecourt, der var bleven noget bagud. Først Kl. 2 Eftm. fortsattes mod Vejle.

Ogsaa Venstre Kolonnes March gik meget langsomt, da den Kl. 2 blev sat i Gang over V. Nebel. Kl. 5½ gik den i Bivualk med Kav.Brig. ved Ammesbøl, Brigaden Dormus ved Aagaard. Brigaden Tomas, der fulgte Vejen over Dons Vml., fandt Broen dør afbrudt og gik saa tilbage til Viv og Almind.

Fra Kl. 11—2 stod saaledes Brig. Nostitz alene i Blaakær Skov med Windisgrätz Drag. spredt helt op imod Vejle, og endnu senere kom den venstre Kol. frem. Det er vel ikke urimeligt at antage, at vor Ryttterdivision (med 1 Bateria) kunde have faaet Tag i de østrigske Dragoner, og at Gablentz vilde have været ilde berørt ved at være omsværmet af et saa stærkt fjendtligt Ryttteri, der, hvis han fortsatte mod Vejle, kunde komme helt om i Ryggen paa ham. Det er vel sandsynligt, at han slet ikke var gaaet videre den Dag.

Ligeledes var den preuss. Kav.Brig. ikke saa stærk, at vort Ryttteri ikke kunde have haft Chancer overfor den. Markerne var den 8. gennemgaaende stærkt opblødte, hvilket jo ogsaa synes at have været Tilfældet med Vejene. Den Fordel, det fj. Ryttteri havde overfor vort i sin Hurtighed, vilde derved være væsentlig forringet, og tillod Terrainet ikke Udvikling af større Ryttterstyrker,

men maaske i Hovedsagen kun Kamp paa Vejene, vilde vore Rytteres Overlegenhed i Nærkampen kunne være bleven afgørende.

Hvorledes Forholdene vilde have udviklet sig under disse Omstændigheder, er det naturligvis umuligt at sige. At den uheldige Situation, Fjenden var kommen i paa Grund af Marchvanskeligheder, frembød Chancer og kun ringe Risiko for vort Rytteri, er vel uomtvisteligt. Men selv om vi kun havde været i Stand til at opholde Fjenden een Dag, vilde dette have hævet Modet hos os i samme Grad, som det havde været ubehageligt for Fj., og det vilde have bragt det Resultat, man tilstræbte: at tvinge Fjenden til en forsigtig Fremrykning.

Det er ikke ørkesløst at lægge Mærke til de Tilfælde, først ved Kolding og nu S. f. Vejleaa, der viser, hvilke Chancer der kan komme til at foreligge for den langt svagere Part, naar han blot holder sig rede til at udnytte dem og ikke ved altfor stor Forsigtighed og Mangel paa Selvtillid lader dem slippe sig af Hænde.

VI. Horsens.

(Skitse 5).

Idet Fjenden foreløbig ikke gik ud over den erobrede Stilling ved Ste. og Lle Grundet, kunde 4. Div. uhindret tiltræde sin Tilbagegang ad Landevejen til Horsens med Hovedstyrken samlet. Af 1. R. var dog kun 3 Kompr. til Stede, idet Kompagnierne fra den nordlige Del af Grejsdalen paa egen Haand maatte søge tilbage; de to Kompagnier stødte dog allerede til ved Remmerslund, medens 4. Komp., der var marcheret over Ø. Snede—Løsning, meldte sig til Regt. i Horsens. De to sidste Kompr., 6. og 3. fulgte jo 1. Kav.Brig.

Ca. Kl. 2 Form. den 9. naaede Kolonnen Horsens, hvor Beboerne gjorde alt for at beværte Tropperne og, efter et Par Timers Hvil sendtes 1. R. paa Vogne til et Kantonnement om Lund—Lundum—Tamdrup, med et Komp. ved Kørup med Poster ved Broerne over Byholm Aa fra Klagsmølle mod Ø.

Medens 1 Batl. af 7. R. med 1 Esk. udstillede Forposter i den sydlige Udkant af Horsens med fremskudte Rytterfeltvagter ved Hatting, Tørsted og Tyrsted — hvorfra Patr. til den afbrudte Ølsted Bro — og medens Regts. 2. Batl. med 1 Esk. dannede Piket i den nordlige Del af Byen, gik Kolonnen iøvrigt i Kantonnement med (se Skitsen)

2. Kav.Brig. og $\frac{1}{2}$ 5. Batt. i Egebjærg og Serreslev (6. DR) samt Tvingstrup (II/GHR).

7. Brig.s Stab i Horsens, 11. R. i Hansted og Nebel med Observation af Stensballesund, 7. Bt. og Ambulancen i Hansted.

Divisionens Stabskvarter paa Hansted Gd. Kronprins Frederik, der skulde forrette Tjeneste ved 4. Div., var den 8. ankom-

men til Horsens og, efter at han havde besøgt Lazarettet, meldt sig til Gen. HL, da denne naaede Horsens, og fulgte nu med til Hansted Gd.

Ingeniørkompt., af hvilket 2 Sektioner fulgte 1. Kav.Brig., havde Kvarter i Horsens og foretog Afbrydningen af Ølsted Bro samt forberedte Broerne over Bygholm Aa og Str. Hansted Aa til Afbrydning. I Løbet af næste Dag anlagde det endvidere med civil Hjælp Løbegrave og Kanonplacementer N. f. Hansted Bro.

Divisionens *Hovedmagasin* var i Skanderborg. *Lazaretter* og *Depoter* evakueredes i Løbet af den 9. til Aarhus.

1. Kav.Brig. var — efter at være samlet — afmarcheret ca. Kl. 8 Eftm. fra Jelling til Vindelev. Da Brigaden ikke havde modtaget Div.s Ordre af Kl. 5½ Eftm. om at marchere samlet over Uldum, udskilte den ca. Kl. 11 ved Vindelev Major Fibiger med 3 Eskdr. af 5. DR over Lindved—Agersbøl—Klagsmølle. Majoren ankom til Agersbøl ved Midnat, gik i Alarmkvarter, udstillede en Fv. paa Vejen mod Vejle og udsendte Patrouiller mod Vejle og Grejs. Følingen med Fj. blev saaledes foreløbig vedligeholdt her, i Modsætning til hvad Tilfældet var ved Divisionens Hovedkolonne, hvor 2. Kav.Brig. — med Undtagelse af en enkelt Eskadron, der var tildelt Arrièregarden — var forrest under Tilbagegangen.

Desværre fortsatte Maj. Fibiger allerede tidligt om Morgenen med *hale* sin Styrke over Klagsmølle til et Kantonnement i Nim.

Kav.Brigadens Hovedstyrke bivakerede ved Uldum Bro til Kl. 8 Form., hvorpaa den gik i Kvarter om Underup—Nim (Stabskvarter Hvirring) efter en March paa ialt ca. 27 km. Som *Forposter* efterlodtes: 1 Esk./5. DR med Fv. ved Uldum Bro og Underofficersposter ved Kalhave og Hornborg, Patr. til Linien Ølholm—Lindved—Bøgballe—Krollerup (gennemgaaende indtil ca. 4 km foran Fronten), 2 Kompr./1. R. i Honum med Fvr. ved Raskmølle og i Retning af Hornborg Ke., 1 Esk./5. DR som Piket i Hvirring med Fv. ved Aasted Bro.

Gen. Honnens havde ved at lade sine Tropper bivakere den kolde Vinternat i væsentlig Grad forøget Sliddet paa dem og navnlig paa Hestene, til Trods for at han maatte være forberedt paa, at de følgende Dage kunde blive meget anstrengende. Muligvis har han ikke vidst, at Major Fibiger i Agersbøl sikrede Brigaden fuldstændig; men vidste han det ikke, burde han selv have

sørget for Udsendelse af stærke Patrouiller til Opklaring, og under alle Omstændigheder burde han have søgt snarest at skaffe Tropperne Hvile under Sikring af Forposter. Noget større Fj. Angreb om Natten var ganske usandsynligt; nogen samlet Indsættelse af Brigaden kunde der i hvert Fald ikke blive Tale om, hvorimod det var nødvendigt, at den var saa kampdygtig som muligt næste Dag.

Den Mangel paa Økonomi med Troppernes Kræfter, der havde gjort sig gældende baade i Stillingen N. f. Grænsen og ved Vejle, var bleven fortsat. Bortset fra den mere tilfældige Anvendelse af Major Fibigers Eskadroner i Opklaringstjenesten, stod man stadig fjernt fra den napoleonske Udnyttelse af Opklaringskommandoer — i hvilken Henseende man ogsaa kunde have lært noget af det preussiske Rytteri — og skaffede sig derved hverken den fornødne Hvile og Ro eller tilstrækkelig Handlefrihed. Da Major Fibiger var redet bort, fandtes foran Divisionens Forposter over Tyrsted og langs Bygholm Aa og Lilleaa kun ganske smaa Patrouiller, der vilde være ude af Stand til at skaffe Underretning om Fjendens Fremmarch.

Natten og Morgenen den 9. forløb roligt. Om Fj. havde Gen. HL kun vage Forestillinger; han vidste, at han havde haft østrigske Tropper overfor sig, men intet om Styrken udover, at den var hans overlegen, og at der kun havde vist sig forholdsvis lidt Rytteri. Endnu Kl. 4½ Form. var han uvidende om, hvorvidt Fj. var rykket frem fra Vejle eller ej — i Overensstemmelse med de Dispositioner, der var trufne for den taktiske Opklaring, var ingen Meldinger indløbne.

Fra Chefen for Efterretningsvæsenet kom derimod følgende Meddelelse:

„Fj. stod Kl. 8—9 Form. aldeles rolig med Forposter tæt udenfor Vejle og fremskudt Kavaleripost ved Bredal. Patr. til Bredal Ml. og Hedensted. V. f. Lindved Kro har jeg ingen Observation. Fj.s Styrke større end antaget; i Vejle By 4—5000 Md. Infanteri; V. f. Byen ogsaa meget. Fj.s venstre Fløj igaar Preussere, formentlig Gardedivisionen. I Harte laa nemlig igaar 3. Gardehusar Regt., der i Morges blev erstattet af preuss. Kavaleri (Husarer). Kl. 10 igaar Form. stor preuss. Kav.Patr. i

Ferup; senere Vr. Nebel stærkt besat af blaa Husarer. Kl. 6 Eftm. Ammesbøl og Ødsted stærkt besat af preuss. Kav. og Inf.; navnlig i Vesterby, nær ved Ødsted, preuss. Husarer —“

Andre væsentlige Meldinger om Fj. indløb først om Eftm.

Det syntes altsaa, som om Fj. vilde lade Div. i Ro. Gen. HL besluttede derfor at lade 7. R., der den 8. havde tilbragt Dagen med at marchere frem og tilbage mellem Vejle og Horsens, forblive i sine Kvarterer (i Hansted og Nebel, efter at det Kl. 9 Eftm. var blevet afløst af 11. R. i Forposttjenesten) indtil den 10. Gennem Aarhus Stiftsamt rekvireredes 300 Vogne til at møde denne Dag i Serreslev Kl. 12 M. for at transportere Regt. til Aarhus.

Det kunde synes at have været naturligt, om Gen. HL havde planlagt at fortsætte Div.s Tilbagegang Natten til den 10. eller den 10. tidligt om Morgenen til Skanderborg, hvor han havde foresat sig at gøre kraftig Modstand. Selv om han ikke vilde kæmpe ved Horsens, fordi han fandt Terrainforholdene ugunstige, bestemte han sig imidlertid dog til at besætte Stillingen bag Hansted Aa og først gaa tilbage, naar Fj. havde udviklet foran Stillingen.

Gen. Rye havde i 1849 i tilsvarende Situation trukket sin Kav.Brigade frem til Hvirring for at falde Fj. i Flanken, hvis han angreb Horsens eller for i modsat Fald at overfalde Fjendens Kantonnementer. Der blev ikke noget heraf, da Brigadechefen modsatte sig det. Anderledes var det vel ej heller gaaet nu, hvis Gen. Honnens havde faaet Ordre til at gaa frem; men ikke desto mindre var det for Rye som for Gen. HL netop saadanne Øjeblikke, hvor Fj. paa et eller andet Punkt syntes udsat, det gjaldt om at udnytte.

Tilbagegang, som Gen. HL havde besluttet, naar Fj. har indledet sit Angreb, er altid vanskelig; thi Fj. kan trænge stærkere paa, end man har tænkt sig. Herved maatte komme i Betragtning, at man efter de foreliggende Oplysninger maatte gaa ud fra at have hele det østrigske Korps imod sig foruden i hvert Fald et Par preussiske Rytterregtr. — muligvis ogsaa preuss. Fodf., om det end var sandsynligere, at Gardedivisionen var gaaet mod Fredericia, hvorfra man, over Rosenvold, havde Efterretning om, at der ogsaa dør havde været Kamp den 8. Fj. var altsaa saa stærk overfor 4. Div., at han meget vel kunde kombinere et

frontalt Angreb med en Omgaaen af Stillingen med meget overlegne Kræfter, hvori et betydeligt Rytteri. Selv om det ikke lykkedes at afskære Div., kunde dennes Tilbagetog nemt blive meget forceret og Tropperne ankomme saa sent til den nye Stilling, at en Kamp ikke kunde optages her. — Det er ogsaa en gammel Regel, at man efter en uheldig Kamp — og som saadan maa dog Kampen ved Vejle betegnes — skal søge snarest saa langt tilbage, at man kan faa Tid til at organisere sig i den nye Stilling.

Disse Hensyn tog Gen. HL ikke, og han gav endog ikke nogen forberedende Befaling, vistnok ikke for Besættelsen af Stillingen bag Hansted Aa, og i hvert Fald ikke for Tilbagegangen ud over en almindelig Bestemmelse om, at den skulde ske til Skanderborgstillingen, hvorved 7. Brig. skulde følge Chausseen over Nybro, 1. Kav.Brig. Vejen over Fuldbro og 2. Kav.Brig. over Vedstet til Egnen mellem Skanderborg Sø og Solbjerg Sø.

Om Eftermiddagen den 9. indløb efterhaanden Meldinger med nærmere Oplysning om Fj.:

Kl. 3 Fodf. og Rytteri i Ølsted.

Kl. 6 $\frac{1}{2}$ Esk. østr. Husarer ved Ølsted Kro.

Kl. 7 større Rytter- og Fodfolksmasser mellem Vejle og Remmerslund og antagelig omtrent ved samme Tid: 2 Eskdr. i Ø. Snede.

Ifølge civil Meddelelse var 2 Eskr. marcheret ad Chausseen mod Horsens.

Endelig meldte 1. Kav.Brig.s Forposter Kl. 10⁴⁰, at Solskov, Ø. Snede og Kragelund var besat af Fodf. og Rytt., samt at en Esk. med $\frac{1}{4}$ kørende Komp., der var fremsendt til Rekognoscering tæt foran Forpostkæden, var stødt paa en fj. Rytterpatr. paa ca. 100 Heste i Havrum og en lignende Patr. i Hornborg.

Disse Meldinger, der kunde tyde paa, at Fj. vilde angribe næste Morgen, oplyste ikke andet, end hvad Div. var forberedt paa, og bragte den ikke til at ændre sin Beslutning om at afvente ham, — dette saa meget mindre, som der intet forelaa om en særlig Trusel mod Stillingens højre Fløj.

Derimod fremkaldte en Melding, der henad Kl. 9 indløb fra 7. Brig., stor Bestyrtelse. Brig. meldte i Henhold til mundtlig Melding fra Forposterne:

„Fj. observeret med Kavaleri og 1 Batl. Infanteri ved Ølsted. Brig. har ladet blæse Alarm. Der er faldet Skud i Kæden“*).

Det er forstaaeligt, at den Omstændighed, at en Mand som Oberst Max Müller fandt det nødvendigt at lade Brigaden alarmere, maatte alterere Div. Ganske vist vilde et Angreb med store Styrker næppe om Natten kunde føres frem over Hansted Aa, men paa den anden Side vilde Fj. næste Morgen kunne være Div. saa tæt paa Livet, at det kunde blive vanskeligt at frigøre sig. Hvor usikre Oplysningerne om Fj. end var, og hvor usandsynligt det var, at Forposterne i Nattens Mørke kunde afgøre, med hvor store Styrker Fj. angreb, saa kunde man dog maaske gaa ud fra, at den Opgave, Div. havde sat sig, nemlig at tvinge Fj. til Udvikling, var løst. — Om det har været saadanne Betragtninger, der har ligget til Grund for Div.s Beslutning, eller om Nerverne blot et Øjeblik har svigtet, kan ikke afgøres, men i hvert Fald udsendte den uden at afvente nærmere Oplysninger strax Kl. 9 $\frac{1}{4}$ Eftm. følgende Befaling til Tilbagegang (se Skitse 6):

„Div. bryder op i Nat Kl. 1. 7. Brig. i Forbindelse med Halvregt. GHR i Egebjerg (?) følger Chausseen til Nybro. 2. Kav.Brig. marcherer ad gl. Aarhus Landevej til Fruering. 7. R. følger samme Vej, men dirigeres til Aarhus; Vognene fra Aarhus standses til Transport af Regt. ved Serreslev. 1. Kav.Brig afmarcherer i hurtig March til Fuldbro, med et mindre Detachment til Nybro. I den nye Stilling besætter 7. Brig. i Forbindelse med 2 Eskdr. af 1. Kav.Brig. Forpoststillingen foran Fuldbro og Nybro, mellem Mossø og Skanderborg Sø. 7. Brig. Kantonnement i *Vrold*, Justenborg, Edelsborg, Skanderborg Ladegd. og Remmershuse, 2. Kav.Brig. i Fruering, *Gram*, Virring med Forposter over Rødemølle til Sydspidsen af Solbjerg Sø, 1. Kav.Brig.: Alken, Svejstrup, Illerup, Dover, Forlev med Besættelse af Ryebro og Saltenbro. Div.s Stabskvarter: Skanderborg, Div. Intendanten i Linaa. Depoterne til Viborg. Alt Train strax til de nye Kantonnementer.

Af 7. Brig.s Forposter efterlades 2 Eskdr. og 1 Komp., der vil blive befordret paa Vogne, og som forlader Stillingen Kl. 4

*) Paa det i 4. Div.s Arkiv opbevarede Meldingskort fra 7. Brig. har Meldingen denne Ordlyd. I Generalstabens Værk „Krigen 1864“ II. S. 82 har den følgende Form: „Fj. rykker frem mod Horsens. Brig. har ladet blæse til Udrykning og optager, hvis Fjendens Fremtrængen vedbliver, Forsvarsstillingen bag Hansted Aa“. Denne Melding findes ikke nu i Div.s Arkiv og er ej heller registreret der.

Form. 1. Kav.Brig. efterlader ligeledes et passende Kommando, der forlader Forpoststillingen Kl. 4. —“

Til Pladskommandanten i Aarhus sendtes Ordre om at evakuere til Viborg pr. Jernbane samtlige Depoter og Lazaretter og til Silkeborg 430 Rekrutter til 1. og 11. R., der samme Dag var ankomne til Aarhus.

Kort efter at Befalingerne var udsendt, meldte 7. Brig., at Efterretningerne om Fj. var i høj Grad overdrevne, og at Brig. atter var gaaet i Kvarter. Div. lod sig dog ikke heraf paavirke til at tilbagekalde sin Ordre, dels fordi en forrygende Snestorm vanskeliggjorde Forbindelsen med Afdelingerne, dels fordi Tropperne nu engang var alarmerede, og man foretrak at indrette sig i Ro i Stillingen ved Fuldbro og Nybro.

Paa Grund af tilfældige Forhold var Div. saaledes kommen til den Beslutning, der alene kunde fri den ud af den Situation, hvis Farlighed med Hovedstyrken koncentreret paa venstre Fløj den undervurderede.

Ved at gaa tilbage til Skanderborgstillingen fortsatte Gen. HL sin Tilbagetogsstrategi. Selv om den nye Stilling var stærk i Fronten, hvor den var dækket af Skanderborg Sø og Vandløbet til Mossø, vilde dog den overlegne Fj. let ved en Omgaaen af Stillingen kunne manøvrere 4. Div. ud af denne, saaledes at der intet blev af den alvorlige Modstand, man agtede at yde, og saaledes, at man atter nødtes til at fortsætte Tilbagegangen i nær Berøring med Fj. Denne Risiko for unødige Anstrengelse af Tropperne havde Gen. Rye i 1849 villet undgaa ved at søge at holde sig mindst 1 Dagsmarch fra Fj. og derved opnaa det samme, som Gen. HL tilsigtede: at hindre Fj. i at udbrede sig over Landet med smaa Styrker. Men ligesaa lidt som Gen. HL nu havde Gen. Rye været stærk nok til at hindre Fj. i at rykke saa langt mod N. med sin Hovedstyrke, som han ønskede, og han kan ved sin Fremgangsmaade ikke siges at have bundet Fj. Det var vel nærmest denne sidste Opgave, Gen. HL søgte at løse ved at optage Kampen, men selv om det i første Omgang lykkedes at slippe nogenlunde uskadt tilbage efter denne, saa maatte de Erfaringer, han allerede havde høstet, have gjort ham opmærksom paa, at Gentaabelser snart kunde medføre saadanne Tab, Anstrengelser

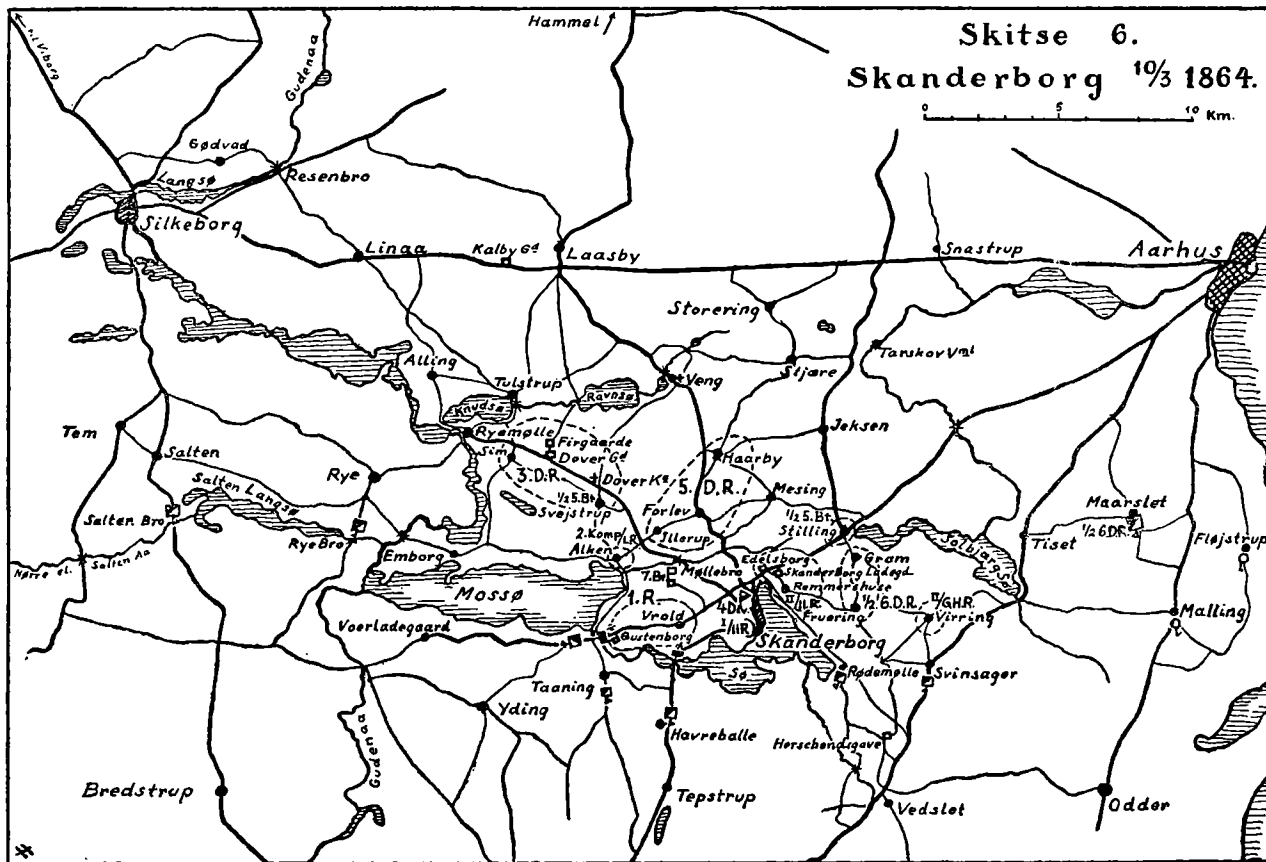
og Depression — saa meget mere som det drejede sig om et Vinterfelttog —, at der hurtigt vilde blive sat en Stopper for videre Operationer, og Fj. faa fuldstændig frit Spil.

Gen. HL havde, som gentagne Gange omtalt, den 18/2 været inde paa den Tanke at lade en Rytterbrigade operere i Fj.s Flanke, men opgivet den, inden den kom til Udførelse. Han var umiddelbart før Kampen ved Vejle af Krigsmin. henvist til Fremgangsmaader af samme Art, hvis Betydning øgedes, jo længere Fj. trængte op i Nørrejylland, og derved navnlig hans venstre Flanke blev mere udsat. Det havde derfor været rimeligt nu at genoptage Planen om Operationer mod denne Flanke for 1. Kav.Brig.s Vedkommende og eventuelt fortsat fra Udgangstillinger V. f. Gudena. Som Forholdene var hos Fj., er det ikke udelukket, at en dristig og aktiv Optræden af Brig. vilde have været tilstrækkelig til at standse hans March mod N. fra Horsens; men dette kunde Gen. HL naturligvis ikke vide.

Paa lignende Maade kunde maaske 2. Kav.Brig., om end under ugunstigere Forhold, søge at virke mod Fj.s højre Flanke, medens Div.s Fodf. da blot fik som Opgave at drage Fj. imod sig og derved til en vis Grad bestemme hans Fremrykningslinie og iøvrigt nærmest være en Slags Repli for Rytteriet; men det maatte absolut unddrage sig større Kamp.

Ved Foretagender af denne eller lignende Art, stadige Trusler mod Fj.s Flanke og Ryg, i Forbindelse med Angreb med mindre Styrker vilde der have været Mulighed for at gøre ham usikker og for derved at hæmme hans Bevægelser, saaledes at Gen. HL kunde vinde den Handlefrihed, der er en Betingelse for Føringen.

I Befalingen for Tilbageetoget var imidlertid enhver offensiv Tanke udelukket, og 1. Kav.Brig. fik endog Ordre til at gaa tilbage i „hurtig March“, saaledes at den var afskaaren fra i mindste Maade at sikre Div.s Tilbagegang mod en mulig Forfølgning, navnlig mod en Parallelfølgning ad Vejen over Nim, om det end maa indrømmes, at Fjendens hidtidige Optræden — i Forbindelse med Vejrforholdene — gjorde en saadan Forfølgning mindre sandsynlig. Det Slør, som var efterladt i de Forpoststillinger, man forlod, var fortrinlig egnet til at skjule Afmarchen, men kunde naturligvis ikke danne nogen virkelig Sikring, hvis Fj. vilde bryde igennem, saaledes som det jo netop forudsattes, da Befalingen blev given.

VII. Skanderborg.

(Skitse 6).

I Løbet af Natten til den 10. fandt Afmarchen Sted i Snestorm og Isslag. Den ene Batl. af 7. R. benyttede ved en Fejltagelse ikke Vognene, der var samlet ved Serreslev, og fulgte efter 2. Kav.Brig. over Herschendsgave. Om Aftenen Kl. 8 var Regt. dog samlet i Aarhus, hvor det — sammen med et Par Hundrede „Armeestude“ (Kvæg indkøbt til Hæren) — indskibedes i 3 Dampere, Overkdoen. havde sendt op efter det.

2. Kav.Brig. marcherede, som sagt, ad Vejen over Herschendsgave og gik i Kvarter saaledes: $\frac{1}{2}$ 6. DR i Fruering og Gram, II/GHR i Virring og $\frac{1}{2}$ 5. Bt. i Stilling, med Forposter (1 Esk.) over Rødemølle—Svinsager. $\frac{1}{2}$ 6. DR under Ritmester G. Castenschiold var standset N. f. Solbjerg Sø, hvorfra det om Aftenen sendtes til Maarslet med Observation over Malling—Fløjstrup, da Gen. HL var bange for, at Fj. mulig kunde have lagt Beslag paa de Vogne, som ikke var benyttet af 7. R.s ene Batl. Halvregt.s Retraite skulde gaa til Aarhus og derfra ad Silkeborg-chaussee til Divisionen.

7. Brig. fulgte Hovedvejen til Skanderborg, hvortil den ankom om Eftermiddagen ved 3 Tiden. 1. R. havde dog ikke opnaaet Tilslutning til Brig. og marcherede et godt Stykke bag den og uden Forbindelse med den; — men heldigvis var der ikke fra Fj.s Side Tale om nogen Art af Forfølgning.

Efter Brigadens Ankomst til Skanderborgstillingen gik den i Kvarter med Staben i Legaardslyst, 1. R. i Vrold—Justenborg, 11. R. i Skanderborg med en Batl. i Edelsborg—Skanderborg Ladegd.—Remmershuse, 7. Bt. i Vrold. Til Forsvar af Fuldbro og Nybro udstilledes hvert Sted 1 Komp./1. R. samt 2 Kanoner

og foran Broerne Rytterfeltvagter. Hvert af Regt.erne skulde til Stadighed have 2 Kompr. rede til hurtig Udrykning; ved fj. Angreb skulde 1. R. forsvare Fuldbro, 11. R. Nybro, hvert med 5 Kompr. i første Linie. 2 Kompr. (fra 1. Kav.Brigr.) skulde danne Reserve i Vrold, hvor ogsaa $\frac{1}{2}$ 7. Bt. skulde møde ved Alarmering. Ved Ingeniørkompt.s Foranstaltning blev allerede den 10. om Form. ved civil Arbejdskraft — Kompt.s Mandskab, der var blevet opholdt ved Vejspærringsarbejder, naaede først senere op — forberedt Afbrydning af Broerne, Aaen opstemmet og gravet 200 m Løbegrav ved Fuldbro saavel som Kanonplacementer.

Divisionens Stabskvarter var i Skanderborg.

1. Kav.Brigr. var allerede Kl. 9 Form. passeret Fuldbro og gik strax — med Efterladelse af 2 Eskdr. ved Broerne — i Kvarter med 3. DR ved Firgaard—Sim—Svejstrup, 5. DR om Illerup—Forlev—Haarby, $\frac{1}{2}$ 5. Bt. i Svejstrup, 2 Kompr./1. R. i Alken (i hvert Fald det ene af disse sidste blev dog snart sendt tilbage til sit Regt., som det naaede efter en Del Omflakken, da man ikke havde opgivet det, hvor Regt. var). Selv om Gen. Honnens havde udvidet det anviste Kantonnementsomraade noget, var det dog altfor ringe; i hver Gaard maatte underbringes 1 Esk., saaledes at ikke alle Heste kunde komme under Tag, og til Trainet var der overhovedet ikke Plads. — 1 Esk. udsendtes i Følge Div.s Ordre mod V. til Bevogtning af Rye Bro og Salten Bro, hvilke skulde afbrydes af Brigadens Ingeniørdetachment.

Evakueringen af Depoter m. m. fra Aarhus gennemførtes til Viborg pr. Jernbane i Løbet af den 10.; fra Lazaretterne sendtes dog Halvdelen af de syge til Bogense. Hestedepoterne gik ad Landevejen mod N. Div.s Hovedmagasin etableredes i Silkeborg. Telegrafdirektøren fik Tilhold om at lade samtlige Telegrafstationer være aabne Nat og Dag. Marineløjtnant Schiwe, der i Aarhus ledede Søtransporterne, beordredes til at sende alle overflødig og private Skibe til Aalborg, hvortil Overkdoen. yderligere havde ladet afgaa et Dampskib og 2 Transportbaade fra Fredericia i Henhold til det Ønske, Gen. HL havde fremsat.

Med Ritm. Moes 2 Eskdr. var Forbindelsen glippet, som naturligt var. Da han den 9. om Morgenen havde erfaret, at Div. var gaaet tilbage fra Vejle, var han marcheret til Brande. Den 10. blev han overrasket af overlegent fj. Rytteri, som dog hurtigt trak sig tilbage mod S., da han gik frem til Angreb. Han gik

derefter over Ikast til Silkeborg, hvor han endelig den 11. atter fik Forbindelse med Div. ved dennes Intendant.

Til Krigsmin. blev (over Fredericia) afsendt Melding om, at Fj. med meget overlegne Styrker — 20—21 Batlr. m. m. — syntes at „rykke rask frem“, at Div. var i Færd med at tage Stilling ved Skanderborg, og at den i Henhold til Overkdoens. tidligere Befaling ved fortsat Retraite gennem Midten af Jylland vilde søge bag Limfjorden, rimeligvis til Mors. — Da Meldingen naaede Overkdoen., bevirkede den, at denne, som senere skal omtales, afsendte en Officer med fornyede Instruktioner til Gen. HL og beordrede Skibe og Transportfartøjer afsendt til Limfjorden.

Medens der allerede af 7. Brig. var truffet Dispositioner for Forsvaret af Stillingens Front, udgav Gen. HL Befaling for det sandsynlige Tilfælde, at Fj. vilde omgaa Stillingen mod Øst. Befalingen gik dog kun ud paa, at Fodfolket ved Skanderborg Lagedgaard skulde hindre en Fremtrængen mod 7. Brigades Flanke og Ryg, medens 1. Kav.Brig. om fornødent skulde gøre en „fremadgaaende Bevægelse“ henimod Terrainet mellem Skanderborg Sø og Solbjerg Sø. Samtidig bestemtes angaaende eventuel videre Retraite, at den skulde gaa til en Stilling bag Knud Sø og Ravn-sø og fra Veng til Peters Sø. V. Fløj skulde sikres af 2. Kav.Brig. ved Storing mellem Peters Sø og Tarskov Vml. og med en detacheret Post paa Aarhus Landevej ved Snastrup. 1. Kav.Brig. skulde lade et Par Eskdr. blive ved 7. Brig. og med Hovedstyrken forlænge Fronten mod Vest ved at gaa over Emborg eller Ryemølle til Terrainet om Salten—Tem med Observation af Overgangene over Nr. Aa samt Ryemølle. Div.s Retraitepunkt var iøvrigt Viborg.

Denne Befaling kan kun opfattes som en foreløbig Orientering; navnlig maatte det jo afhænge af Fj.s Optræden, hvorvidt det var rigtigt eller muligt at trække 1. Kav.Brig. over Gudena. Hovedsagen var Beslutningen om eventuel Tilbagegang bag den frontalt stærke Stilling bag Knud Sø—Ravn-sø, hvilken man betragtede som en Flankestilling, der skulde hæmme Fj.s Fremrykning mod Aarhus. Skulde det yderligere blive nødvendigt, vilde man stadig fortsætte Tilbagegangen langsomt fra Stilling til anden som hidtil.

Div.s Stabskvarter flyttedes den 10. om Aftenen til Svej-

strup; dog blev Gen. HL selv med Souschefen og en Adjutant i Skanderborg til næste Morgen for at kunne træffe Aftale med Jernbanedirektøren Kapt. Holst, der havde standset den civile Trafik paa Jernbanen og holdt 8 Tog rede til Troppettransport, og for at ordne det civile Efterretningsvæsen. Dette havde i den sidste Tid virket mindre tilfredsstillende, hvilket vel for en Del var en naturlig Følge af de større Vanskeligheder for denne Tjeneste i en Bevægelsesperiode med Fjenden tæt paa Livet. Det civile Efterretningsvæsen kunde naturligvis heller ikke erstatte den militære Opklaring, som stadig blev ganske forsømt — et Forhold, der skulde faa skæbnesvangre Følger.

Angaaende Fjenden havde man fra en afskediget Officer i Vejle faaet Underretning om, at Korpset i Jylland under Gen. Gablenz bestod af østrigske og preussiske Tropper med 3 Brigader Fodfolk og 2 Jægerbatlr., ialt 20—21 Batlr., Kav.Brig. Windischgrätz og preuss. Rytteri. Af Artilleri havde Fj. i Kampen ved Vejle raadet over 16 Kanoner. Endvidere meldte Chefen for Efterretningsvæsenet Kl. 1 Eftm., at Fj. i Løbet af Dagen havde udvidet sin Stilling til Linien Constantia—Ø. Snede—Lindved Kro, foran hvilken Linie, der patrouilleredes stærkt.

Iøvrigt mærkedes intet til Fj., saaledes at Tropperne, der var overordentlig trætte, kunde faa nogen Hvile.

Ogsaa den næste Dag, *den 11.*, forløb Morgenen roligt. Ritm. Freiesleben af Div.staben blev afsendt som Parlamentær til Gen. Gablenz med Forespørgsel angaaende de saarede fra Kampen ved Vejle, men tillige for om muligt at opdage noget om Fj.s Hensigter.

Først Kl. 12 $\frac{1}{4}$ Eftm. meldte Forposterne om fj. Rytterpatr. ved Tepstrup og V. derfor; men da der blev sendt $\frac{1}{2}$ Esk. frem imod dem, trak de sig tilbage. Halvesk. oplyste, at der havde været fj. Fodfolk i Havreballe.

Fra Efterretningsvæsenet meldtes, at der den 10. kun havde været fj. Rytterpatr. i Horsens, og endnu om Aftenen Kl. 10 havde Byen iøvrigt været ubesat; men der ventedes 4000 Md. Endvidere oplystes noget senere, at hele den Styrke, der havde passeret Grænsen, talte 30.000 Md., deraf 10.000 i og N. f. Vejle. I Uldum og Tørring var intet fj. og i Jelling en mindre Styrke, der patrouillerede til Kollemorten.

Kl. 2 $\frac{1}{4}$ meldte Forposterne, at en stærk fj. Rytterafdeling

havde fordrevet vore Rytterposter S. f. Nybro og rykkede rask frem ad Chausseen, og omtrent paa samme Tid synes der at være kommen en civil Meddelelse om Fremrykning af fj. Kolonner fra Horsens mod Skanderborg.

Modtagelsen af disse Meldinger faldt sammen med, at en Ordonnans sprængte ind i Svejstrup Præstegaard, Div.s Stabskvarter, med et Telegram fra Skanderborg Telegrafstation: „Til Generalen. Fj. har vist sig 1½ Mil fra Silkeborg.“

Rigtigheden af denne Melding maatte synes tvivlsom, da de Meldinger, man havde modtaget fra Ritm. Moe, intet indeholdt om større fj. Styrker. Meldingen, i Forbindelse med ovennævnte Efterretninger, foraarsagede imidlertid, at Souschefen, Kapt. Thomsen, sendtes ud til Forposterne for at undersøge Forholdene og handle paa Divisionens Vegne. Yderligere gaves Ordre til Alarmering af 1. Kav.Brig. som Følge af Meldingen om det fj. Rytteri — atter et Udslag af den herskende Tilbøjelighed til at alarmere i Tide og Utide. Anvendelse af forhøjet Beredskab for en Del af Styrken („Beredskabsstyrke“) i Kantonnementerne for derved at give Resten bedre Hvile, synes ikke at have været kendt ved Rytteriet saaledes som ved Fodfolket.

Kapt. Thomsen sendte strax Ordonnanser til Skanderborg Telegrafstation og fik her at vide, at Stationen havde afbrudt sine Forbindelser og Personalet taget til Aarhus. Da det forekom Kaptajnen, at dette mere tydede paa Panik paa Skanderborg Telegrafstation end paa en Fjende i Silkeborg, fandt han ingen Anledning til at alarmere 7. Brig., men sørgede blot for Melding til Gen. HL og sendte en lille Rytterpatr. til Silkeborg for at faa Oplysning om Forholdene dør.

Da han naaede Forposterne, var der allerede udsendt ½ Esk., som havde fordrevet den fj. Rytterstyrke, taget en østrigsk Vedetpost til Fange og set fj. Fodfolk bevæge sig i østlig Retning bag Bakkerne foran. Et strax efter udsendt nyt Rekognosceringskommando paa ½ Komp. og ½ Esk. kunde kun melde en fj. Rytterpatr. og noget kørende Fodf. 5—6 km S. f. Nybro.

Kaptajnen meddelte derfor blot Oberst Max Müller, at Befalingen for Forsvaret af Stillingen stod ved Magt.

Da han kom tilbage til Div.s Stabskvarter, var Situationen imidlertid bleven en helt anden.

Gen. Honnens havde samme Dag modtaget en Melding fra 3. DR, at dets 1. Esk. var rykket paa Forpost med kun noget over 30 Roder*). Regt. henstillede indtrængende, at der blev gjort noget mere for at skaane Hestene, navnlig ved at skaffe dem større Hvile i mere udstrakte Kantonnementer, da Antallet af syge Heste tiltog i foruroligende Grad.

Denne Skrivelse gjorde et stærkt Indtryk paa Gen. Honnens, saa stærkt, at han fik den Opfattelse, at hans Regimenter var paa Veje til at opløses, og at det eneste, der var at gøre, var at komme saa langt bort fra Fjenden, at de kunde faa fuldstændig Ro, til de atter blev kampdygtige.

Paa Tilbagetoget fra Danevirke havde Gen. Honnens allerede ved Flensborg meldt, at hans Afdelinger ikke kunde mere, og i Haderslev havde han insisteret paa at fortsætte til Kolding, ligesom nu for at faa Ro og Hvile uden Hensyn til det overordentlige Krav, han derved i Øjeblikket stillede til Mandskab og Heste. Ogsaa ved Vejle havde han klaget, om end denne Gang med god Grund. Paa Tilbagemarchen fra Vejle havde han imidlertid selv ladet Brigaden bivakere om Natten, og her ved Skanderborg vilde han ikke følge 3. DRs Indstilling om at give Kantonnementerne den haardt tiltrængte Udvidelse, skønt de store Landsbyer, Mesing mod Ø. og Tulstrup mod V. var ubenyttede. — Og nu opgav han det hele.

Og Gen. Honnens var dog en meget samvittighedsfuld og kyndig Officer, som Gen. HL vurderede overordentlig højt. Men han var en gammel, 67-aarig Mand. Heri maa Forklaringen til hans Optræden søges — foruden naturligvis i den Mangel paa Førerrutine og Førersikkerhed, som skyldtes Hærens misrøgtede Fredsuddannelse. De Egenskaber, man fortrinsvis kræver hos en Rytterofficer: stor fysisk Kraft og Udholdenhed, hensynsløst Ansvarsmod, til en vis Grad Forvovenhed, kunde man ikke vente at finde hos en Mand, der næsten var en Olding; man maa tværtimod beundre, at han ikke bukkede under for et Vinterfelttogs Anstrengelser. Hans overlegne Krav til Troppernes Beredskab maa opfattes som et Udslag af en gammel Mands Ængstelighed, og naar han under Tilbagetoget fra Danevirke og nu her, efter uafbrudt Aktivitet Dag og Nat i 3—4 Døgn, selv blev træt, og hans Energi udmattedes, maatte Følgen blive, at han saa alt sort

*) Denne Eskadrons Geledstyrke havde stadig været ringe, ca. 36 Roder.

i sort og ikke kunde tænke sig, at heller ikke Afdelingerne kunde holde ud længere. Dette kan for saa vidt ikke lægges den gamle Mand til Last; men det var en Fejl — om man vil: en Forbrydelse —, at Krigsministeren havde ansat ham — saavel som den omtrent jævnaldrende, og endda noget svagelige, Oberst Scharffenberg — som Chef for en Rytterbrigade i Krig. Maaske burde Gen. HL i sin Tid have opponeret mod at faa to saa gamle Brigadechefer og sluttet sig til Tschernings Ord, at ved Krig vælger man de bedste til Førere uanset Anciennitet og Fredsavancer. — For Gen. HL selv har det ogsaa utvivlsomt spillet en Rolle, at han aldrig hos sine nærmeste underordnede Chefer kunde finde nogen Stimulans til Dristighed og Aktivitet.

Medens Gen. Honnens lod sin Brigade staa paa Alarmpladsen ved Dover Ke. i 4—5 Timer i det Ælte, Regnvejrsdagen havde skabt, uden Hensyn til, at Aarsagen til Alarmeringen forlængst var ophørt, red han til Gen. HL, overvældede ham med sit Sortsyn og sit Krav om øjeblikkelig Tilbagegang til et fjerntliggende Sted for at faa Ro til at reorganisere Afdelingerne.

Og atter — som ved Flensborg og Haderslev — lod Gen. HL sig overtale og bestemte, at Div. endnu samme Aften skulde tiltræde Tilbaget til *Mors*, 110 km fra Skanderborg. Han glemte de Erfaringer, han havde høstet ved Turen fra Haderslev til Kolding, og at det var en daarlig Økonomi — navnlig for Hestenes Vedkommende — at forcere Anstrengelserne til det yderste, selv om man derved bagefter kunde faa noget mere Ro.

Tanken om, at Tilbagegangen skulde ske til *Mors*, havde længe ulmet hos Gen. HL, lige fra han i Slutningen af Februar fik Meddelelse om, at Overgangsforholdene ved Aalborg var vanskelige (se Side 95), og de Rekognosceringer, han den Gang lod foretage ved Limfjorden skulde da ogsaa fortrinnsvis have en Overgang til *Mors* for Øje. Denne Tanke om at gaa til *Mors* fastholdt han nu, til Trods for at han den foregaaende Dag ved en fra Overkommandoen afsendt Officer (Major F. C. Bauditz) havde modtaget Instrux om, at han ved Tilbagegang til Limfjorden skulde sprede sin Styrke mod de forskellige Overgangssteder for derved at vildlede Fjenden.

Saaledes var altsaa Situationen, da Kapt. Thomsen vendte tilbage med beroligende Meddelelser om Forholdene ved Forposterne. Han protesterede øjeblikkelig mod Gen. HLs Beslutning,

idet han gjorde gældende, at der hverken paa Grund af Fjendens Stilling eller Afdelingernes Tilstand i Almindelighed var nogen tvingende Nødvendighed for at tiltræde en saadan Tilbagegang. Gen. Honnens fastholdt imidlertid saa bestemt sit Krav om at bringe Tropperne uden for Fjendens Rækkevidde, at Gen. HL ikke turde modsætte sig det, selv om Forsvaret af den største Del af Nørrejylland derved indskrænkedes til, hvad nogle Strejfkorps kunde yde.

Medens der blev truffet Forberedelser til den besluttede Tilbagegang, forløb Aftenen iøvrigt roligt. Ved Forposterne skete dog det Uheld, at en Kaptajn, der var overanstrengt og syg, i et Øjeblik Vildelse lod sit Forpostkompagni ved Nybro afbryde Broen og gaa tilbage til Skanderborg, fordi han mente, at der var Fjender i Skoven foran. Yderligere beskød Kompt. i Mørket egen Forpostesk., der derved fik en Dragon saaret.

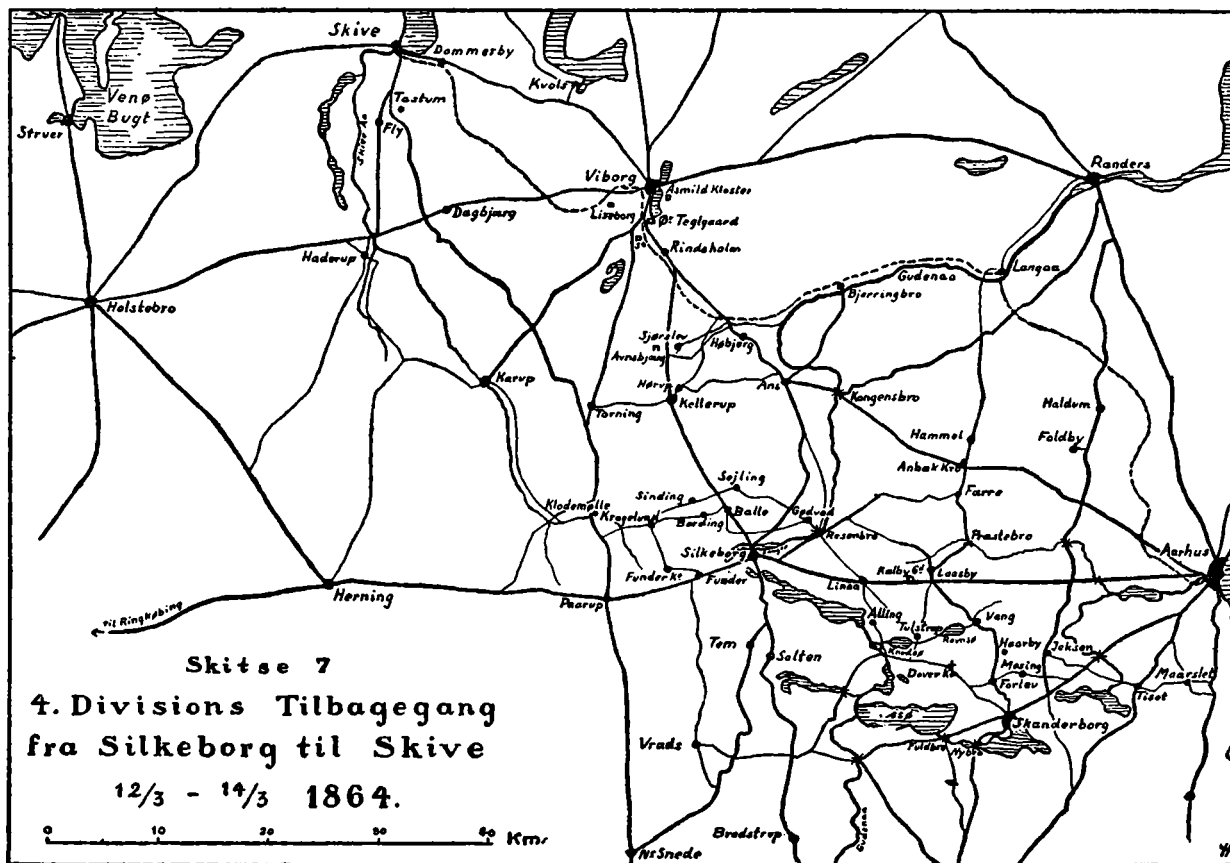
Denne Begivenhed foraarsagede, at 1. R. i Vrold, der allerede havde været alarmeret om Eftm., nu atter blev purret ud. Ogsaa 11. R. i Skanderborg blev alarmeret og indtog Stilling N. f. Byen. Forholdene blev dog hurtigt opklaret, Forpostesk. og et Komp. af 1. R. besatte Nybro, indtil det oprindelige Forpostkomp. atter var blevet sendt paa Plads, hvorefter Regimenterne igen gik i Kvarter. Chefen for Forpostkompagniet blev senere dømt til Døden, men benaadet.

Af Meldinger om Fj. forelaa Kl. 7¼ Eftm. fra Efterretningsvæsenet Oplysning om, at den fj. Styrke, der om Eftermiddagen havde været fremme til Rekognoscering, bestod af 250 Md. østrigsk Fodfolk, 1 østrigsk og 1 preussisk Eskadron, hvilken Styrke hørte til Brig. Dormus i Horsens, at der Kl. 5 Eftm. stod fj. mindre Afdelinger i Uldum, Nim og Hvirring med Patr. til Underup (se Skitse 5), og at Beretningen om Fjenden ved Silkeborg maatte være et Fantasifoster, da alle Vejene dør var afsøgte, uden at man havde fundet nogen Fjende. — Endelig kunde Ritm. Freiesleben, da han vendte tilbage fra sin Tur som Parlamentær, melde, at den fj. Styrke i Horsens og N. derfor var meget betydelig, og at alt tydede paa Fremrykning næste Dag.

I den Melding til Krigsmin. og Overkdoen., som Gen. HL afsendte, dog først 3 Dage senere, angav han som Grund til sin

Beslutning om Tilbagegang *udelukkende* Sandsynligheden for fj. Angreb. Men efter det foran anførte forelaa der den 11. om Aftenen ikke nogen ny Situation med Hensyn til Fjenden. Dennes Fremrykning havde hele Tiden været paafaldende nølende og uenergisk. I Stedet for at forfølge Div. havde han blot efter en Dags Forløb fremsendt et Opklaringskommando, og at han næste Dag formentlig vilde angribe, kunde ikke være nogen Overraskelse og var en Begivenhed, som man hidtil havde været ganske forberedt paa og truffet sine Dispositioner overfor. — Beslutningen om Tilbagegangen var iøvrigt ogsaa truffen før Ritm. Freieslebens Tilbagekomst.

Ogsaa for Gen. HL. selv var Beslutningen kommen i den Grad uventet, at han endnu den foregaaende Dag — vel som Følge af Overkdoens. Ordre ved Major Bauditz — havde befalet Kap-tajnløjtnant Købke, den ledende Søofficer paa Limfjorden, at lade Færgerne forblive ved samtlige større Overfartssteder og blot sende de øvrige Transportmidler incl. Dampskibene til Sallingsund. Nu maatte denne Befaling skyndsomst ændres derhen, at alle Færgemidler skulde til Sallingsund, hvortil Major Jørgensen blev sendt for at bygge Anlægsbroer for Overfarten. Hidtil havde man indskrænket sig til at forlænge den eksisterende saaledes, at der var Plads til ialt 3 Færger.

VIII. Tilbageetoget til Mors.

(Skitse 7).

Til 7. Brig. og 2. Kav.Brig. sendtes strax foreløbig Ordre om den 12. at staa paa Alarmpladserne henholdsvis Kl. 2 og Kl. 4 Form., medens 1. Kav.Brig. ca. Kl. 9 Eftm. afmarcherede til nye Kantonnementer, for Staben og 3. DR om Linaa, for 5. DR N. f. Silkeborg, til hvilke Kantonnementer man ankom mellem Kl. 2 og 3 Form. den 12. 1 Esk. sendtes til Silkeborg og meldte derfra Kl. 3 Form., at den dør havde truffen Ritm. Moes to Eskadroner.

Ved Udarbejdelsen af Bestemmelser for Tilbagegangen blev lagt Vægt paa, at denne foretoges saa skjult som muligt og ved at indledes i forskellige Retninger, mod NV., N., NØ. og langs Østkysten kunde vildlede Fj. med Hensyn til den endelige Tilbagegangsretning. Desuden skulde et Par Strejfkorps efterlades S. f. Limfjorden.

Man bestemte sig derfor til at lade 1. Kav.Brig. gaa i nordvestlig Retning til Landevejen Silkeborg—Viborg og derefter følge denne Vej mod N. 2. Kav.Brig. skulde først gaa lige mod N. og derefter dreje mod V. ogsaa til Silkeborg—Viborg Landevej. 7. Brig. skulde marchere mod NØ. til Langaa og derfra transporteres pr. Jernbane over Viborg til Skive. — Anvendelsen af Jernbanen var jo allerede forberedt, og de fornødne Tog var holdt rede. — Endelig skulde Ritm. Castenschiolds Kommando gaa tilbage over Aarhus og iøvrigt, ligesom Ritm. Moes 2 Eskadroner, forblive S. f. Limfjorden som Strejfkorps.

Om Aftenen udstedtes derefter Befalinger, ifølge hvilke

7. *Brigade* skulde afmarchere Kl. 2 Form. Ved Nybro og Fuldbro skulde efterlades hvert Sted 20 Infanterister og 1/2 Esk.

— under fælles Kommando — med Vogne til Fodfolket, Broerne afbrydes, og Kommandoet forblive paa Plads, indtil Fjenden fordrev det ved en af Broerne eller til den 12. ved Mørkets Frembrud. Det skulde derefter gaa til Knuds Bro, hvor et andet Kommando paa 40 Infanterister (med Vogne) og 10 Dragoner skulde optage det. — Brigadens Hovedstyrke skulde holde Hvil N. f. Knuds Bro til Kl. 10 Form., paa hvilket Tidspunkt 2. Kav.Brig. vilde være i Højde med den, og derefter afmarchere til Langaa, hvortil dog strax 7. Batteri og 1 Batl. skulde afgaa. 1 Komp. skulde afgives til Ritm. Castenschiold i Maarslet og 3 Kompr. til 1. Kav.Brig. i Linaa; til samtlige disse Kompr. skulde rekvireres Vogne. Fra Langaa skulde Brig. pr. Tog afgaa til Skive.

Nogen Nødvendighed for under denne Tilbagegang at afgive Fodf. til 1. Kav.Brig. synes der ikke at have været. Det var ikke helt uden Grund, at Fodfolket efterhaanden fik den Opfattelse, at dets Hovedopgave ved Divisionen kun var at konvoyere Rytteriet — være Bedækning for det, som en menig udtrykte sig —, som om Rytteriet var en Slags Tros og ikke Divisionens Slagkraft. Kritiken over Divisionens Ledelse var stadig vaagen i Geledet saavel i Fodfolket som i Rytteriet. —

2. *Kav.Brig.* skulde marchere mod N. over Jeksen til Aarhus—Silkeborgvej, ad denne mod V. til Kalby Gd., hvor den skulde være Kl. 10 Form., altsaa en Flankemarch, der tænktes dækket af 7. Brig. ved Knuds Bro. Fra Kalby Gd. skulde Brig. fortsætte over Linaa til Silkeborg—Viborgvej og ad denne over Viborg til Skive. I sin hittidige Stilling skulde Brig. efterlade saa meget som Forposter, at det kunde se ud, som om Stillingen ikke var forladt. Disse Forposter skulde forblive paa Plads, til de blev fordrevne af Fj., eller indtil det blev mørkt, og da melde deres Tilbagegang, samt signalere den ved jævnlig Skydning, til Forposterne ved Nybro.

1. *Kav.Brig.* skulde bryde op om Formiddagen og følge samme Vej som angivet for 2. *Kav.Brig.* over Viborg til Skive.

Ritmester Castenschiolds Strejfkorps — 2 Eskdr. og 1 kør. Komp.*) — skulde gaa langsomt tilbage over Aarhus til Randers,

*) Den Omstændighed, at man efter Napoleonskrigene overalt havde omdannet de ogsaa til Fodfolkstjeneste uddannede Dragoner til egentligt Rytteri, der kun kunde kæmpe til Hest, havde — som tidligere omtalt — overfor de forbedrede Fodfolksvaaben vanskeliggjort Rytteriets selvstændige Optræden i Opklarings-tjenesten o. l. I 1848—50 havde dette været

om fornødent til Aalborg, for at give Skin af, at en større Troppstyrke fulgte denne Vej og for om muligt at hindre fjendtlige, mindre Strejfkorps i at trænge op langs Jyllands Østkyst. Ritmesteren skulde sende et Fodfolkskommando forud for at forberede Overgang over Limfjorden ved Aalborg.

Divisionsmagasinet skulde snarest sendes tilbage til Viborg og derfra — eventuelt pr. Jernbane — videre til Skive.

Divisionsstaben brød Kl. 2 Form. op til Linaa.

Den saa smukt tilrettelagte Tilbagegang — et Arbejde, som tillægges Kapt. Thomsen, og som vandt fortjent Bifald hos de højere Chefer — udførtes under Kontrol fra Divisionens Side og forløb i det hele planmæssigt.

1. *Kav.Brig.* samledes ca. Kl. 12 Middag ved Gødvad, hvor Gen. Honnens forberedte sig til at møde et fj. Angreb, lod Resenbro afbryde og ventede — skønt man jo netop vilde undgaa Kamp — indtil Kl. 5½ Eftm., da Marchen først tiltraadtes mod Viborg (Ankomst Kl. 2 Form.). Her ventede Brigaden 2—3 Timer udenfor Byen og fik da Ordre fra Div. til at marchere saa hurtigt som muligt til Skive. Den rykkede derfor videre til Egnen om Kvols, hvor der afholdtes Hvil, og Tropperne gik under Tag fra Kl. 6—8 Form. De fortsatte derefter til Skive, som naaedes i forrygende Snevejr den 13. Kl. 12 M. — Brigaden havde saaledes marcheret 68 km i 18½ Time i Nordvestenstorm med Sne og Isklumper og bidende Kulde. Hestene havde været opsadlet i mindst 25 Timer. Marchen, der næsten var ligesaa drøj som Tilbagetoget fra Danevirke, var en fremragende Ydelse, der viser, at Brigaden endnu ved Skanderborg langtfra havde udtømt sine Kræfter.

2. *Kav.Brig.* tiltraadte Tilbagegangen som befalet og uden at have set noget til Fjenden. Den sluttede sig ved Gødvad til 1. *Kav.Brig.* og afmarcherede ligesom den mod Viborg. Her blev den

følt stærkt, og man havde da — i hvert Fald i Insurgentarméen — forsøgt at lade Rytteriet følge af kørende Fodfolk. Denne Fremgangsmaade, som man nu havde set praktiseret ogsaa af Preusserne, tog Gen. HL op og tildelte de udsendte Strejfkorps kørende Fodfolk. Det kan synes underligt, at man ikke derved efter Krigen kom ind paa at lade Rytteriet udruste og uddanne til Kamp til Fods; men det skete lige saa lidt hos os som andre Steder, og Nødvendigheden heraf blev først erkendt langt senere, fuld ud først ved Verdenskrigen. — I 1864 vilde enhver Rytter have følt det under sin Værdighed at kæmpe til Fods, og umiddelbart efter Krigen foreslog Gen. HL endog, at Karabinen skulde afskaffes og erstattes med en Kolbepistol.

standset af Div. og indkvarteredes med 6. DR og $\frac{1}{2}$ 5. Bt. i Viborg, med II/GHR paa Liseborg, Keldgaard m. m. Forposter udstilledes ved Teglgaaarde. Naar alt var evakueret fra Viborg, skulde ogsaa Brigaden afmarchere Kl. 8 Form., men dog efterlade 1 Esk., der assisteret af civile skulde observere Fj., dække Viborg mod mindre Strejfkorps og i det hele sikre Divisionen. — Paa Grund af det daarlige Vejr udsattes Brigadens Afmarch til den 14.

Oberst Max Müller sørgede for at indlede 7. *Brigades* Tilbagetog saaledes, at Beboerne i Skanderborg blev holdt i Uvidenhed om, hvorhen Brigaden gik, og altsaa ikke kunde røbe det for Fjenden. Div. passerede Knuds Bro Kl. $8\frac{1}{2}$ Form. og holdt, som befalet, Hvil — i Fægtningsformation — bag Broen til Kl. 10, hvorefter Marchen fortsattes.

Det pludselige Opbrud om Natten og den tilsyneladende ganske umotiverede Tilbagegang gav naturligvis Anledning til vilde Rygter, som løb viden om. Allerede den 11. om Aftenen under Marchen fra Alarmpladsen ved Dover Ke. fik Gen. Honnens Melding om, at Fjenden var i Tulstrup (ved Knud Sø), og da 7. Brig. naaede Hammel paa Vej til Langaa, fik Oberst Max Müller Meddelelse fra Stiftamtmanden i Viborg, at Fj. var set V. f. denne By, og at han rimeligvis vilde have besat den, inden Brig. naaede dertil. Obersten tvivlede naturligvis paa denne Efterretnings Rigtighed, men meddelte den meget fornuftigt til sine Afdelingschefer, for at de ikke skulde blive alarmerede af Rygtet. Da Efterretningen imidlertid stammede fra en saadan Kilde som Stiftamtmanden, mente han det dog rigtigt ikke helt at negligere den og fortsatte derfor Marchen uden at afholde det paatænkte Hvil.

Brigaden indkvarteredes sent om Aftenen i Langaa og indladedes efterhaanden i Jernbanetog. Det første af disse afgik Kl. $12\frac{1}{2}$ Form. den 13., og i Løbet af Eftermiddagen naaede Brigaden Skive.

Divisionsmagasinet med Kvægparken naaede med stor Vanskelighed Viborg. 11.500 Pd. Brød gik tabt, og Kreaturerne var naturligvis medtagne. Evakuationerne fra Viborg til Skive fuldendtes pr. Jernbane i Løbet af den 14., hvorefter Lokomotiverne gjordes ubrugelige ved Bortfjernelse af Maskindele.

Divisionsstaben brød om Form. op fra Linaa til Viborg, hvor Gen. HL forblev, til Troppetransporterne gennem Byen var afsluttede. Stabskvarteret etableredes derefter i Skive.

Med Undtagelse af 2. Kav.Brig var hele Divisionen om Eftm. den 13. indkvarteret i og — for 1. Kav.Brigades Vedkommende — tæt udenfor Skive.

Ved sin Afmarch havde 7. Brig. ladet sine Forposter ved Fuldbro og Nybro forblive staaende til Kl. 6 Form., da de afløstes af de Smaakommandoer, der skulde tilsløre Div.s Afmarch. Allerede Kl. 6 $\frac{3}{4}$ Form. rykkede fj. Fodfolk frem mod Nybro, men trak sig tilbage, da det blev beskydt. Kl. 12 $\frac{3}{4}$ Eftm. nærmede fj. Rytteri og ikke saa lidt Fodfolk sig Fuldbro, og da Fjenden begyndte at slaa Bro og desuden trængte frem Ø. f. Skanderborg Sø, gik Ritm. Wegener, der havde Kommandoen over hele den efterladte Styrke, tilbage, afbrød undervejs Illerup Møllebro, passerede Repliet ved Knuds Bro og meldte sig til sit Regt. — Styrken ved Knuds Bro forblev paa sin Plads til Kl. 10 $\frac{1}{2}$ Eftm. og kørte over Silkeborg til Viborg. Overfor den havde om Eftm. kun vist sig fj. Patr. ved Dover Ke.

Af 2. Kav.Brigades efterladte Forposter blev den vestligste Feltvagt nødt til at gaa tilbage ca. Kl. 11 Form. paa Grund af fj. Rytteris Fremrykning, medens den østligste, 40 Gardehusarer under Premierltn. Dinesen, Kl. 1 Eftm. veg mod Øst til Aarhusvej efter dog at have taget en fj. Husar og 2 Heste til Fange. Da Fj. spærrede ham Vejen tilbage mod V., gik Premierløjtnanten til Aarhus, hvor han meldte sig til Ritm. Castenschiolds Korps.

Naar Gen. HL saaledes gennemførte Divisionens Tilbagegang i eet Træk til Skive, viser det, at allerede 4 Dage efter Div.s første og eneste Kamp den 8. den Katastrophe var indtraadt, som naturligt maatte blive Følgen af den stadige Tilbagegang og Opgivelsen af ethvert Forsøg paa selv at tage Initiativet, ethvert Forsøg paa at holde Modet og Villiestyrken oppe. Hele den hidtil anvendte Strategi var brudt sammen. Det var ikke Afdelingerne og Mandskabet, der først gav op; men det var selve Førings Nerver, der ikke havde kunnet holde til den stadige Uro, med hvilken man ventede paa, hvad Fjenden vilde gøre, til den uafbrudte Spænding, der Gang paa Gang gav sig Udslag i Alarmeringer, som viste sig umotiverede, og i forhastede Beslutninger. Den nu indledte, forcerede Tilbagegang for helt at unddrage sig

Fjenden og faa Tid til Overførelse til Mors var Kulminationen; Tanken var hildet. Det simpleste Raisonnement maatte sige Gen. HL, at det var ganske usandsynligt, at Fjenden vilde trænge helt op til Limfjorden foreløbig; og det var jo ogsaa netop dette, Gen. HL hidtil var gaaet ud fra, naar han indtil nu kun havde tænkt sig Nødvendigheden af at maatte gaa over Limfjorden som en fjern Mulighed. I 1849 gik Gen. Prittwitz kun nølende op til Aarhus og havde dog fjernet sig saa langt fra Belejringshæren ved Fredericia, at denne blev udsat for et Nederlag. Og naar Fjenden ogsaa nu var fulgt saa langsomt efter 4. Div. og standset baade ved Vejle og ved Horsens, saa tydede dette umiskendeligt paa, at Erfaringerne fra 1849 ikke var glemt.

Men selv om man gik ud fra, at Fjenden trods alt vilde fortsætte mod N., kunde han tidligst være ved Skanderborg i Løbet af den 12., og — hvis Hensigten med Anordningen af 4. Div.s Tilbagegang blot nogenlunde var naaet — vilde der derefter medgaa mindst 1—2 Dage, inden Fjenden var klar over, i hvilken Retning han skulde sætte sine Hovedkræfter ind. Han havde derefter et Par Dagsmarcher til Viborg (Skanderborg—Viborg 60 km), saaledes at der ialt maatte medgaa mindst 3—4 Dage — til den 16. eller 17. Marts — inden han naaede dertil. Der var altsaa rigelig Tid til Tilbagegangen. Rytterbrigaderne kunde rolig være gaaede i Kantonnement om Kellerup den 12. og derefter i smaa Dagmarcher uden Overanstrengelse havde naaet Salling Sund den 15., altsaa før Fjenden naaede Viborg, hvorfra han yderligere havde ca. 50 km til Salling Sund.

Hertil kom, at Færgemidlerne først skulde samles til Salling Sund, før Overfarten kunde begynde, og at selve denne regnedes at ville vare 3 Dage, saaledes at der ikke kunde være nogen Grund til at haste saa stærkt med at faa *hele* Divisionen samlet ved Færgestedet.

Major Ankjær, Direktøren for Krigsministeriet, havde ikke Uret, naar han kort efter skrev til Kapt. Thomsen, at enten havde Div. været overordentlig slet underrettet, eller ogsaa havde den set Syner og tillagt Fjenden en Bevægelighed, der ikke er ganske almindelig.

Troppernes Tilstand nødvendiggjorde utvivlsomt, som Forholdene nu engang havde udviklet sig, at Div. frigjorde sig for Fj., saaledes at den kunde faa Hvile og Søvn i mere spredte Kantonnementer. Men i strategisk Henseende var Beslutningen om

at gaa helt tilbage til Mors skæbnesvanger og et fuldstændigt Brud paa alle Forudsætninger fra Overkdoens. Side. Det stod nu Fj. fuldstændig frit at udbrede sig over hele Jylland; thi de smaa Strejfkorps kunde, overladt til sig selv som de blev, ikke yde nogen alvorlig Modstand.

Men Fjenden kunde ogsaa nu uhindret sætte Styrker fra Nørrejylland ind til Forstærkning af Angrebet paa Dybbøl eller Fredericia. Vel havde Overkdoen. ikke paa nogen Maade antydet, at 4. Div.s Opgave i Jylland ogsaa var at binde Fjendens derværende Tropper og forhindre hans fri Disposition over dem. Denne Opgave laa dog nær; thi hverken Overkdoen. eller Gen. HL kunde have glemt Fredericiamanøvren i 1849, og det er — som tidligere omtalt — ogsaa muligt, at Gen. HL ved at optage Kamp med Fjenden har haft som Formaal at binde denne, selv om han ikke har gjort sig denne Opgave klar, men den blot har været til Stede som en Reminiscens fra Oplevelserne i 1849 og af Gen. Ryes Instruktion, der netop lød paa at aflede Fjendens Opmærksomhed fra Fredericia.

Et andet Spørgsmaal bliver, om Div. overhovedet var berettiget til at søge en længere og fuldstændig Hvileperiode, som Overkdoen. allerede een Gang havde nægtet den, da Gen. HL vilde føre Div. til Fyen. Fjenden stod foran Fredericia, og Angrebet paa Dybbøl var begyndt. Det var *nu*, der skulde handles, om 4. Div. overhovedet skulde gøre nogen Nytte; fra Dybbøl og Fredericia maatte nu Kravet lyde til Gen. HL om at gøre alt, hvad der stod i hans Magt for at formindske Fjendens Tryk. — Begivenheden i Sveistrup Præstegaard havde ledt Gen. HL til et Brud paa Kravet om *Samvirke mellem Hærens enkelte Dele*.

Det er tidligere omtalt, at det muligvis havde været formaals-tjenligt, hvis Gen. HL i Overensstemmelse med sin oprindelige Plan havde ladet 1. Kav.Brig. operere fra en Udgangsstilling V. f. Gudenaas mod Fjendens Flanke og Ryg. Men der klæbde dog væsentlige Mangler ved denne Løsning, idet Brigadens Fremrykning var bunden til Overgangsstederne over Gudenaas og kunde hindres ved fj. Angreb fra Vejle. Under alle Omstændigheder var Planen nu ikke fulgt, og Div. samlet ved Skanderborg, udsat for at maatte optage Kampen med en overlegen Fjende og med et Resultat, der i gunstigste Fald ikke vilde blive bedre end ved Vejle.

Var der da under disse Forhold noget andet at gøre for Gen. HL end blot at gaa tilbage? Var der nogen Mulighed for, uden at opslide Troppernes Kræfter fuldstændigt, at følge den Instruction, der i sin Tid var given Gen. Rye, og paa hvilken man jo til en vis Grad levede, nemlig „i rette Øjeblik at være pludselig til Stede, i næste forsvunden for atter at komme igen og derved gøre Fjenden usikker, raadvild og betænkelig — og desuagtet at bevare Korpsets Kraft, Kampdygtighed og, til en vis Grad, dets numeriske Styrke“? Var der nogen Mulighed for med den ringe Styrke, Div. raadede over, virkelig at dække Nørrejylland paa den brede Front, hvorom det nu drejede sig? Var der nogen Mulighed for tilfulde at udnytte den Kampkraft, Div. havde i sit Hovedvaaben, Rytteriet? —

Svaret paa disse Spørgsmaal ligger nær, naar man gør sig klart, at Opgaven ikke kunde løses ved at optage en Kamp med Fjendens samlede Styrke, og at en Optræden i stor Stil mod Fjendens Flanke var udelukket paa Grund af det smalle Operationsfelt i Nørrejylland, men at man kun var i Stand til med overlegen Styrke at falde over Fjenden, hvor han gav sig Blottelser, og hvor han vovede sig frem med mindre Kommandoer. Man maatte altsaa ved en langt fremskudt Opklaring i Tide skaffe sig Underretning om Fjendens Foretagender, have Styrker, der foreløbig kunde standse ham eller muligvis drage ham efter sig, og have en let bevægelig Hovedreserve, som paa Grundlag af de foranværende Troppers Efterretninger og eventuelle Kamp kunde sættes ind paa rette Sted i rette Tid. Denne Hovedreserve maatte være placeret saaledes, at den kunde faa den fornødne Hvile, saa at den kunde være frisk i det Øjeblik, den skulde bruges.

Man kommer herved til en *Gruppering i Dybden* med Opklaringskommandoer til Vedligeholdelse af stadig Føling med Fjenden, kørende Fodfolkskommandoer — med lidt Rytteri til Sikringstjeneste — til Besættelse af Fjendens sandsynlige Fremrykningslinier og endelig en Hovedreserve bestaaende af Rytteriets Hovedmasse og Artilleri samt noget kørende Fodfolk, nogenlunde centralt anbragt og tilstrækkelig langt tilbage. En Betingelse for at denne Fremgangsmaade kunde anvendes, var naturligvis en effektiv Forbindelsestjeneste, men i saa Henseende havde man et godt Hjælpemiddel i de civile Stafetter, ligesom man ogsaa kunde udnytte de eksisterende Telegrafforbindelser.

Hvorledes man nu end vilde gribe Sagen an, saa synes det dog, at de stadige og opslidende Alarmeringer af *hele* Divisionen naturlig maatte lede Tanken hen paa Nødvendigheden af en større Dybdegruppering. At denne Tanke ikke laa saa fjernt, fremgaar af, at en af Gen. HL's Underførere, Ritmester Castenschiold, bragte den til Udførelse ved Operationerne med sit Strejfkorps i Marts—April.

Det var Gen. HL's Mening strax den 13. at paabegynde Overførslen til Mors og at fortsætte „med størst mulig Kraft og Hurtighed, om muligt Dag og Nat.“ Det var i Overensstemmelse hermed, at han havde paaskyndet 1. Kav.Brigades March til Skive og strax derfra sendt 4 Eskdr. til „Pinen“, Overfartsstedet ved Salling Sund, og kun paa Grund af det daarlige Vejr om Aftenen havde han ladet 2. Kav.Brig. forblive i Viborg til den 14. om Morgenen. Kaptajnltn. Købke fik om Eftm. den 13. Ordre til snarest at sende alle Transportmidler fra hele Limfjorden til Salling Sund og Amtmanden i Aalborg til at sende de 4 Pontons (fra Pontonbroen, der var under Bygning), som man havde indrettet til Transport. For selve Overførslen bestemtes, at „for saa vidt Fjenden er nær“ skulde Tropperne sættes over før Trainet og af Tropperne Hovedparten af Rytteriet før Fodfolket. Først af alt skulde dog Intendantens Pengekasse over.

Hastværket har aabenbart haft som Forudsætning en Frygt for, at Fjenden kunde indhente Div., inden Overførslen var endt; men ogsaa skyldtes det en Nervøsitet, der var en let forklarlig Følge af den mangelfuldt organiserede Opklaringstjeneste.

De Efterretninger, der indløb om Fj., var saare sparsomme. Den 12. om Eftm. telegraferedes fra Aarhus, at Fj. ikke var set i Retning af Odder, men derimod ved Tiset og Jeksen samt paa Aarhus—Silkeborg Chausseen, og om Aftenen tilføjedes, at der intet var vesterpaa (V. f. Skanderborg). Den 13. kom fra Ritm. Castenschiold Melding om, at fj. Patr. havde nærmet sig Aarhus den 12. om Aftenen, og noget senere, at Strejfkorpset var udmattet og gik tilbage til Hobro for at hvile. Yderligere meldtes fra Aarhus, at Fj. den 13. om Form. rykkede frem mod Aarhus og havde haft et Par Patr. inde i Byen. Fra Chefen for Efterretningsvæsenet kom overhovedet ingen Oplysninger den 13., *saaledes at man var ganske uvidende om, hvorvidt Fj. i det hele var rykket ud over Skanderborglinien.*

Ligesom ved Kolding, Vejle, Horsens og Skanderborg havde Gen. HL undladt at have nogen strategisk Opklaring i Fronten, idet det ene Strejfkorps skulde bevæge sig langs Østkysten, og det andet var gaaet fra Silkeborg mod V., medens den Eskadron, der blev efterladt i Viborg kun patrouillerede i det allernærmeste Forterrain. — Men jo mangelfuldere Efterretningstjenesten virkede, desto friere Løb fik Rygterne, og vilde Rygter er det slettest mulige Grundlag for en Troppeførers Dispositioner.

Vejrforholdene syntes stedse at skulle blive 4. Div. ugunstige. Det havde været Snestorm ved Tilbagegangen baade fra Haderslev, Horsens og Skanderborg, og nu, den 13., herskede der en Storm, som truede med at umuliggøre Overførslen til Mors. Stiftsamtmand Bretton i Viborg meddelte: „Med Vestenstorm som i Dag er enhver Overførsel umulig, og da vi plejer at have Vestenstorm 6 à 9 Dage paa denne Aarstid, risikerer Arméen en Katastrofe —.“ Major Jørgensen telegraferede Kl. 9 Form fra Nykøbing, at de to Landgangsbroer vel var paabegyndte, men — hvis Vejret tillod det — først kunde blive brugelige om to Dage, „Kaptajnltn. Købke er taget til Aalborg, men ikke kommen hertil paa Grund af Storm. Ingen Færgemidler er komne. Jeg samler saa vidt muligt alt, hvad der haves i Nærheden. Saa længe Stormen varer, kan intet overføres.“ Ikke meget mere opmuntrende lød om Eftm. et Telegram fra Kaptajnltn. Købke, at han var sejlet fra Aalborg med et Dampskib med to Færger paa Slæb, men havde maattet efterlade disse i Agersund paa Grund af Vejret. „Naar jeg har fyldt Kul, gaar jeg til Salling Sund med de Transportmidler, som her findes.“

Om Eftermiddagen bedredes Vejret dog lidt, og det lykkedes at faa $\frac{1}{2}$ Esk. samt noget af Divisionsintendantens Train over — en Baad med Trainvogne gik til Bunds; men Pengekassen kom velbeholden i Land. — Om Aftenen tog Stormen atter til.

Under alle Omstændigheder var det klart, at skulle Div. kunne overføres i rimelig Tid, maatte der træffes ekstraordinære Foranstaltninger, selv om Vejret blev bedre. Gen. HL telegraferede derfor bl. a. til Korsør, Aalborg og Randers for at faa sendt Dampskibe til Salling Sund. Fra Struer lovedes 6 Fartøjer, fra Lemvig en Skonnert og nogle Baade, fra Randers 1—2 Dampskibe. Til Aalborg ankom den 14. om Eftm. to Dampskibe med to Transportbaade fra Fredericia.

Vejret bedredes ikke den 14. Hele Natten og Formiddagen havde enhver Transport været umulig, og om Eftm. meldte Major Jørgensen: „Stormen er bleven til en Orkan“, men han tilføjede dog, at efter Søkyndiges Mening vilde Vejret bedre sig til Midnat, et Haab, som skuffede; thi først den 15. om Eftm. blev Oversels nogenlunde mulig.

Den 14. indløb Efterretningerne om Fjenden mere fyldigt, baade fra Aarhus og Randers samt fra Chefen for Efterretningsvæsenet:

Aarhus var den 13. bleven besat af ca. 2000 Md. østr. Husarer og Dragoner og preuss. Husarer og Kyrasserer samt af ca. 1000 Md. Fodf. og ½ Batt., alt under Gen. Neipperg. En Del af Styrken var fra Aarhus gaaet til Stilling (ca. 5 km N. Ø. f. Skanderborg), hvorfra den atter om Morgenen den 15. marcherede enten mod S. eller V. — De fj. Officerer i Aarhus havde ivrigt spurgt angaaende de danske Krigsskibe samt om Kronprinsen.

Yderligere var der bestilt Kvarter til 4000 Md., og endelig meldtes i det først om Morgenen den 15. modtagne Telegram, at der den 13. var rekvireret Vogne til at befordre Fjenden til Randers. Denne Melding blev dog ikke bekræftet i noget af de senere modtagne Telegrammer.

Ved *Skanderborg* var Gen. Gablenz den 13. med ca. 20,000 Md. (efter andre Meddelelser var *hele* den fj. Styrke i Nørrejylland 20,000 Md.); de forreste Led ved Ryemølle og Knuds Bro. I *Vejle* var 1 østr. og 1 preuss. Batl., et østr. Brotrain havde passeret Byen under March mod N., Befolkningen var udskreven til Skansearbejde. Endelig havde der den 13. været en Patrouille i *Varde*, hvor den havde fortalt, at der forestod en større fj. Fremrykning mod Ringkøbing. — Iøvrigt var der vesterpaa (V. f. Gudena) intet fjendtligt.

Den mangelfulde Ordning af Opklaringstjenesten i Retning af Skanderborg, men navnlig Hensynet til at holde Div.s Stilling skjult for Fj. og derfor standse hans eventuelle Parlamentærer saa langt borte som muligt, havde foranlediget Gen. HL til den 13. om Aftenen at beordre Ritm. Moe til at marchere til i Højde med Torning — omtrent midtvejs mellem Viborg og Silkeborg — og fremskyde Poster til Alling (mellem Silkeborg og Skanderborg), Silkeborg og V. derfor til Klode- og Bordingmølle. — Disse indtil 20 km fremskudte Poster var naturligvis af ringe Betyd-

ning for Opklaringen, da de meget let kunde jages væk; men idet Ritm. Moes Hovedstyrke stod ved Torning, var der dog nu fra den 14. skabt en ret betryggende Observation af Vejene fra Skanderborg til Viborg, og paa eget Initiativ udvidede Ritmesteren denne Observation til ogsaa at omfatte Vejene, der fra S.Ø. fører mod Viborg, idet han sendte $\frac{1}{2}$ Esk. til Højbjerg med Feltvagt ved Vejsammenstødet ved Ans Kro. Ritmesteren saa iøvrigt intet til Fjenden.

Alt ialt tydede de modtagne Oplysninger ikke paa fj. Fremrykning —, at der blev spurgt efter Kronprinsens Opholdssted, syntes nærmest at vise, at Fj. ikke vidste, hvor 4. Div. var. — Derimod fik Gen. HL omgaaende Kvittering for, hvad det betød, at Nørrejylland var overladt til Fjenden, idet der i Meldingerne fra Aarhus stod, at „Autoriteterne behandles som Hunde“, at Amtmændene var beordrede til Møde hos Gen. Wrangel i Kolding angaaende Udskrivning af Krigskontribution, at der var taget Gidsler, og at der var udstedt Forbud mod Udførsel af Kvæg, Heste og Korn. Ej heller forskaanedes Gen. HL for at faa at vide, at hans Opgave var nøje knyttet til den øvrige Hærs Forsvarskamp, idet Meldingerne tilføjede, at de fj. Officerer fortalte, at Fjendens Hensigt — foruden at udskrive Kontributioner — var at trænge saa langt op mod N., at han ikke forstyrredes i Angrebet paa Dybbølstillingen.

At disse Meddelelser maa have gjort et stærkt Indtryk paa Gen. HL, kan vel ikke betvivles; men foreløbig var han dog behersket af den Følelse af Utryghed og den Nervøsitet, der maatte være en Følge af den Situation, som kunde fremkomme, hvis Fj. angreb, inden det blev muligt at faa Div. over til Mors. Og han ventede et saadant Angreb, Rygterne havde naturligvis haft travlt, selv om de mere paalidelige Efterretninger endnu var beroligende. Han ventede det i en saadan Grad, næsten som en Overrumpling, at han — til Trods for den nu langt fremskudte Opklaring og Besættelsen af Viborg — mente det nødvendigt at holde Div. stærkt koncentreret, og kun den absolute Nødvendighed for at skaffe Tropperne Hvile fik ham til at sprede Kantonnementerne noget, men ikke meget. Gen. Honnens gjorde i sin Brigadebefaling næsten en Undskyldning for den tætte Indkvartering, idet han skrev: „Endskønt Brigaden indser det ønskelige i, at der ydes Afdelingerne — deres Mandskab og Heste — al mulig Ro,

maa man dog henlede Opmærksomheden paa Nødvendigheden af, at Afdelingerne med kortest muligt Varsel kunne rykke ud.“ — Der maa altsaa i hans Brigade have været nogle, der havde svært ved at indse denne sidstnævnte Nødvendighed.

Divisionen, der jo den 13. havde været indkvarteret i og tæt udenfor Skive, fik den 14. anvist følgende Kantonnementer (se Skitse 8):

Divisionsstaben: Skive.

1. Kav.Brig.: Kærgaardsholm med 3. DR i Bustrup—Ram-sing—Volling, 5. DR i Lundholm—Haasum—Vellund Gd.

2. Kav.Brig.: Tolstrupminde med 6. DR i Brøndum—Hem—Grove, II/GHR i Grove—Hindberg.

5. Bateria: Dølby—Volling.

7. Brigade: Skive, med 1 R. i Hvidbjerg—Kisum—Estvad—Rettrup, 11. R. i Skive (1 Batl.) og Resen—Vinde—Lund.

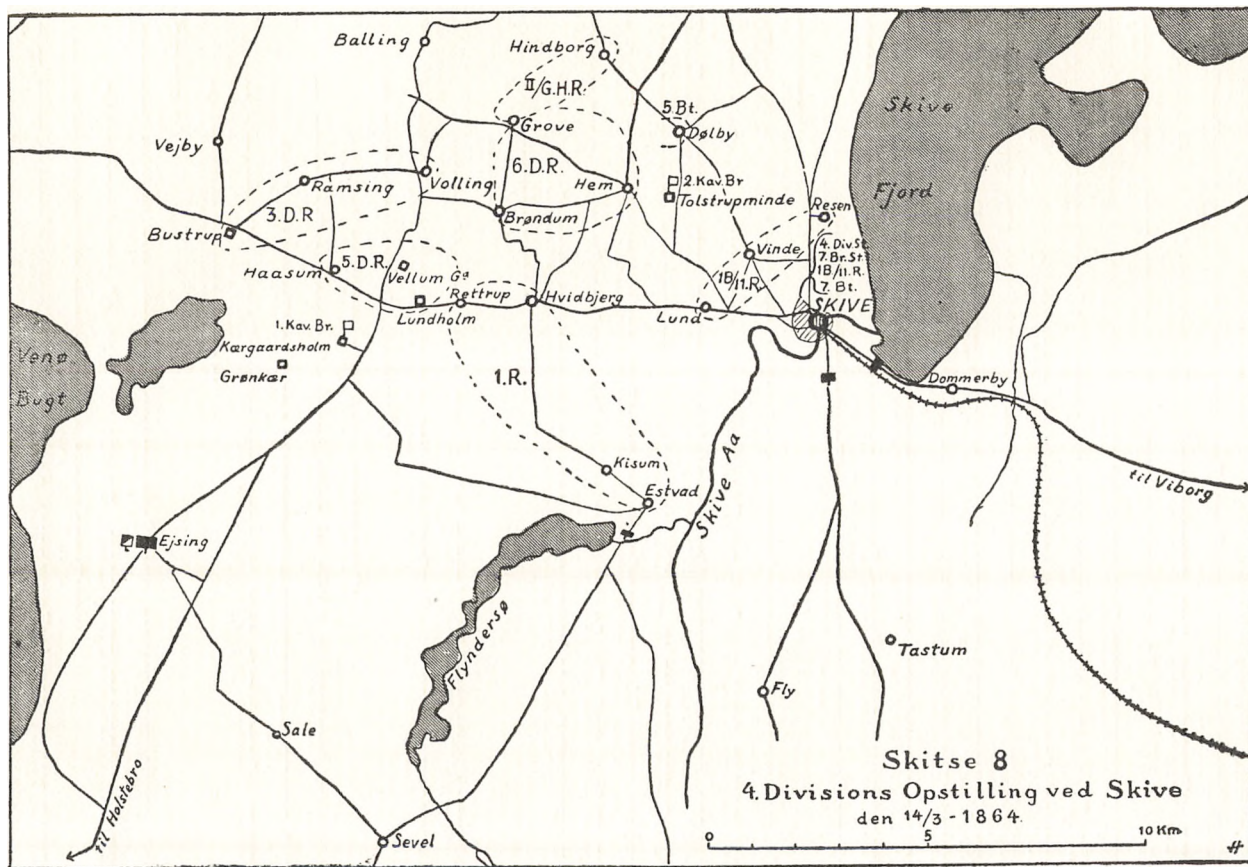
7. Bateria: Skive.

Som Forposter udstilledes af 11. R. 2 Komp. i Udkanten af Skive med Feltvagter paa Vejen til Dommerby og paa Vejen til Fly og Tastum. Desuden afgaves til Forposterne $\frac{1}{2}$ Esk. Broen ved Dommerby forberedtes til Afbrydning. — 1. R. sikrede Overgangen mellem Skive Aa og Flyndersø og besatte Ejsing med 1 Komp. og $\frac{3}{4}$ Esk. med Patrouillering ad Vejene mod Holstebro og Sole. Den 15. sendtes yderligere 1 Komp. til Kærgaardsholm og Grønkær.

Forsvarsstilling skulde indtages i Udkanten af Skive og langs Skive Aa til Flyndersø, i hvilken Stilling etableredes Indskæringer for Artilleriet. Jernbanebroen skulde først afbrydes i sidste Øjeblik. Terrainet V. f. Flyndersø skulde forsvares af Rytteriet.

I hele Divisionen var en klar Opfattelse af den uheldige Situation, man var bragt ind i, — ingen kunde vide, hvorlænge det vilde vare, inden Overførsel til Mors blev mulig. „Vi frygte alle at blive taget til Fange“, skrev en Artilleriløjtnant i sin Dagbog. Men ikke desto mindre tabte man ikke Modet; tværtimod var der den bedste Villie til at byde Fjenden Stangen og kæmpe til det yderste. Hvor trykkende og deprimerende end den stadige Tilbagegang var følt, saa var der dog en god Aand i Afdelingerne.

Men var det nødvendigt at forblive i denne farlige Situation med Risiko for hele Divisionens Kapitulation? Fjenden stod jo endnu 68 km S. f. Viborg, saa at Div. stadig havde Mulighed for

enten at afmarchere over Holstebro med senere Fremrykning mod Fjendens Flanke for Øje, eller, hvad der var sikrere, mod Øst bag Skals Aa, en March paa ca. 30 km, der kunde være gennemført den 16. om Morgenen, til hvilket Tidspunkt Fj. højst kunde have naaet Viborg. Ganske vist kunde Fjendens Rytteri fra Aarhus til samme Tid være i Hobro (62 km), muligvis ogsaa med noget Fodfolk, hvis Meddelelsen om, at Fj. havde rekvireret Vogne i Aarhus, var rigtig; men den samlede Styrke kunde dog næppe være saa stor, at den kunde give Div. Anledning til nogen Frygt. — Paa den anden Side maa det dog indrømmes, at vort Rytteri efter den forcerede March til Skive var saa medtaget, at dets Operationsduelighed var væsentlig nedsat.

Natten til den 15. var det lykkedes at faa overført 60—70 Heste, men derefter maatte Overførslen atter afbrydes paa Grund af Storm. Om Eftermiddagen kunde den dog genoptages og fik større Fart, da Kaptajnltn. Købke ankom med et Dampskib og de to Pontons fra Aalborg, hvilke hver kunde tage 16 Heste.

Som tidligere omtalt havde Gen. HL ved Tilbagegangen fra Horsens ladet udstille civile Poster S. f. Aarhus. Han gik nu videre i saa Henseende og rettede et Opraab til Befolkningen om af yderste Evne at bidrage til at skaffe Divisionen Efterretninger om Fjendens Bevægelser. Særlig opfordrede han til at udstille Dobbeltposter til Hest, som kunde melde til Div., idet han tilføiede, at man forhaabentlig om nogle Dage ikke længere vilde faa Brug for denne anstrengende Tjeneste. Det drejede sig særlig om at faa etableret Observation i Vestjylland, hvor der ingen Tropper fandtes, og hvor Fj. havde udspremt Rygter om større Fremrykning. Befolkningen viste sig overalt overordentlig redbon, og det lykkedes saaledes at faa dannet flere Observationslinier bag hverandre, nemlig mellem Venø Bugt og Skive Aa, S. f. Holstebro til Karup og langs Silkeborg—Ringkøbingvej. Desuden sørgede Stiftamtmand Bretton, der paa enhver Maade søgte at bistaa Div., for Observation af sit Amts Grænser imod V., S. og Ø., og Stafettjeneste ordnedes overalt.

Ligesom det denne Dag tegnede bedre med Hensyn til Overførslen til Mors, saaledes tydede ogsaa de indløbne Efterretninger paa, at der vilde komme til at foreligge en helt ny Situation, idet de alle gik ud paa, at Fj. havde forladt saavel Aarhus (Gen. Neipperg) som Skanderborg (Brigaderne Tomas og Dormus) og

marcheret mod Horsens. Tilbagegangen var sket saa hurtigt, at Fj. i Skanderborg havde efterladt et Magasin med Proviant og Furage. 1½ Rytterregt. var fra Skanderborg gaaet mod V., men iøvrigt var der intet fjendtligt i Vestjylland, og en Melding fra Kolding om, at Fj. ikke stod ret langt vestligere end denne By, tydede ej heller paa, at der var Tale om nogen Fremrykning mod Ringkøbing. — Foran Fredericia skulde staa ca. 16,000 Md., i Horsens var kun smaa Styrker. Fra Aarhus meddeltes, at de fj. Befalingsmænd under Opholdet dør havde udtalt, at de meget frygtede Landgang — muligvis fransk —, og i det hele havde de været ret daarligt underrettet om Forholdene.

Gen. HL turde dog ikke fæste Lid til Meddelelsernes Rigtighed; navnlig kunde han ikke forstaa, hvorfor Fj. saa pludselig skulde være gaaet tilbage, og han tænkte sig Muligheden af, at det maaske var et Forsøg fra Fjendens Side paa at lokke Div. frem for dernæst at afskære den. Beslutningen om Overførsel til Mors fastholdtes derfor; men nogen Ordre til de to Stregkorps, Moe og Castenschiold, om at følge efter Fjenden, udsendtes endnu ikke.

Meddelelse om Fj.s Tilbagegang forelaa med fuld Sikkerhed den 16. om Formiddagen. De sidste Efternølere havde forladt Skanderborg den 15. Kl. 11 Form., og Broerne S. f. Byen var afbrudt. I Linaa (Ø. f. Silkeborg) var bestilt Kvarterer, formentlig for det 1½ Rytterregt., der var sendt mod V. De nærmeste fj. Tropper antoges iøvrigt i Horsens med Forposter tæt N. f. Byen. S. og V. for Silkeborg var intet fj., og Fjendens Rekvisitioner i Vejle skulde være afsagt. Ritm. Moe havde endda hørt, at Fj. skulde være ude af Nørrejylland i Løbet af 3 Dage.

Kaptajn Thomsen, der jo fra første Færd havde været imod den forcerede Tilbagegang til Mors, søgte nu at faa Gen. HL til at afbryde Overførslen og telegraferede Kl. 5²⁵ Eftm. fra Skive til Generalen, der opholdt sig ved Salling Sund:

„Alt tyder paa, at Fj. virkelig gaar tilbage. Sylow paastaar, at han er 2—3 Dagsmarcher fra os? Ved at skyde sig frem til Viborg og derfra henad Østkysten kan en ny Retraitelinie Ø. f. Limfjorden ad Aalborg til altid have, selv om Fjendens Bevægelser skulde være en dyb Maske. Naar 1. Kav.Brig. midlertidig udhvirler paa Mors og senere dirigeres derfra til Hjarbæk Bugten — —. Jeg henstiller alt dette til Hr. Generalens Overvejelse, sender iøv-

rigt Freiesleben strax afsted til Dem. Da jeg antager, at vi maa faa Ordre til at gaa frem, har jeg forment, at hvad der spares i Tid ved Turen frem og tilbage til Mors, er vundet til Udhviling. Jeg erkender iøvrigt de store Vanskeligheder og den midlertidige Uorden, som den pludselige Standsning vil afstedkomme; men jeg har troet at burde gøre opmærksom herpaa og indhente Generalens Befaling —.“

De Forudsætninger med Hensyn til Fj., der havde kunnet forklare Tilbagegangen til Mors, var umiskendelig ikke længere til Stede. Ikke engang Hensynet til Troppernes Hvile kunde længere berettigede Overgangen til Mors — endda havde Kapt. Thomsen henvist til at lade 1. Kav.Brig. alene forblive der foreløbig. Det laa nær at erindre sig Gen. Ryes Instruktion fra 1849: „Fjenden skal — ved en eventuel Fremrykning bringes til den Erkendelse, at han ikke kan opgive noget Punkt uden paany at maatte kæmpe eller dog føre betydelige Styrker frem til dets Generhvervelse. Ogsaa dertil hører, at Hr. Generalen holder Dem Fjenden saa nær, at De altid er vidende om hans Tilbagegang og kan benytte denne Kundskab paa den hurtigste og fordelagtigste Maade —.“

Det var en ny Situation, der forelaa; den krævede en ny Beslutning, men ligesaa lidt som ved Vejle var Gen. HL i Stand til at fatte en saadan. Han indrømmede vel det uheldige i ikke at følge efter Fjenden, men fastholdt dog sin en Gang tagne Beslutning, ligesom han, til Trods for at Fj. var saa langt borte, tillagde det afgørende Betydning, at Troppeafdelingerne vilde blive splittede ved Afbrydelse af Ind- og Udskibningen nu, da over Halvdelen var ført over.

Overførslen var nemlig nu kommen i fuld Gang, efter at Stormen havde lagt sig, og Færgemidler, deriblandt 2 Dampskibe med 2 Transportbaade, efterhaanden var ankomne. Tropperne sendtes — Fodfolket paa Vogne — til Salling Sund, hvor de om fornødent indkvarteredes, til deres Tur kom, og i Løbet af den 16. overførtes Divisionens Hovedmasse. Den 17. fuldendtes Overførslen, dog saaledes at Forposterne, 1 Esk. og ½ Komp. ved Ejsing, 1 Esk. og ½ Komp. ved Skive, foreløbig forblev fremme og først overførtes den 18. om Morgenen, paa samme Tid som det Kommando, der havde staaet i Viborg.

De Efterretninger, der indløb den 17., medens Div.s Over-
skibning fandt Sted, bekræftede alle Fj.s Tilbagegang, og navn-
lig blev der fra Ritm. Moe, der havde sendt $\frac{1}{2}$ Esk. frem til Sil-
keborg, foruden en Del Rygter givet positiv Oplysning om, at Bri-
gaden Tomas og det østrigske Artilleri (32 Kanoner) var gaaet
mod S. den 16., Brigaden Gondrecourt, Lichtensteins Husarer,
Brigaden Nostitz og et østrigsk Dragon-Regt. den 17. Endnu var
tilbage 1 Uhlan-Regt., 1 preuss. Husar- og 1 preuss. Kyrasser-
regt., „som mulig gaar udenom. Alt tyder paa Hastværk. Om Aar-
sagen ved de fj. Soldater intet.“

Om Morgenen havde der været fj. Rytteri og Fodf. i Bred-
strup (se Skitse 6), men det antoges kun at være en Rekognos-
cering, muligvis udsendt, fordi Fj. ventede Angreb fra V., hvil-
ket, hvis det var rigtigt, viste, at Fj. stadig ikke vidste, hvor 4.
Div. var. — Fra Stiftamtmand Bretton meddeltes et Rygte om,
at et Angreb paa Fredericia var nærforstaaende.

Først den 14. havde Gen. HL sendt Melding til Krigsmin. og
Overkdoen. om sin Tilbagegang fra Skanderborg (se S. 148). I
en Skrivelse til dem næste Dag motiverede han nærmere,
hvorfor han havde valgt Mors til Retraitepunkt: Overkdoens. Or-
dre lød blot paa Tilbagegang til det nordlige Jylland uden Angi-
velse af nogen bestemt Retning — den Ordre, der modtoges fra
Overkdoen. den 10. (se S. 147) omtales ikke —, og han haabede
paa Mors at kunne lade Afdelingerne faa Hvile og Tid til igen at
komme i kampdygtig Stand. Men ogsaa var Mors valgt af strate-
giske Grunde, da man derfra kunde true Fjendens Flanke ved
idelig at fremsende Strejfkorps, som skulde afløses fra de paa
Mors hvilende Afdelinger. Dog vilde man ikke blotte Jyllands Øst-
kyst ganske for Tropper, men ved mindre Korps søge at genere
Fj. i hans Fremrykning dør. At Retraiten blev fremskyndet saa
stærkt, motiveredes — hvad der vel nok kan virke lidt forbløf-
fende — med „Fjendens hurtige og stærke Fremrykning.“

Den 16. havde man jo Vished om Fjendens Tilbagegang, og
Dagen efter forklarede Gen. HL da ved Telegram*) til Krigsmin.
(den 19. til Overkdoen.), hvorfor Overførslen til Mors desuagtet
fortsattes, nemlig dels fordi Meddelelserne om Fjendens Tilbage-
gang hvilede paa Rygter, dels fordi man ikke kunde erkende, om

*) Man anvendte Telegrafien til Aarhus eller Aalborg, hvorfra Telegram-
merne sendtes videre pr. Skib.

Tilbagegangen ikke var „en Finte for at lokke os ud og forsøge at fange os, hvilket sidste Gang ikke lykkedes ham“, dels — som før — fordi Div. trængte til Ro efter de lange og ualmindelig store Anstrengelser. Særlig fremhævedes, at man havde maattet føre de syge med sig i 7 Dage.

Endelig fandt Gen. HL det ogsaa nødvendigt at give Gen. Lunding en Forklaring paa, hvorfor han ikke ved sine Operationer kunde støtte Forsvaret af Fæstningen: Div. var bleven forfulgt til N. f. Skanderborg af en stærk og meget overlegen Fjende, som det lykkedes at slippe fra. Meldingen nu om Fjendens Tilbagegang var stadig kun Rygter, ligesom hvad man hørte om Begivenhederne ved Dybbøl og Fredericia; man kunde ikke skælnene, hvad der var sandt og hvad usandt, om Fjenden blot vilde lokke Div. ud for at afskære den, eller hvorvidt der fra Divisionens Side kunde være andet muligt for at assistere Fredericia end at lade de fremsendte Detachementer operere i Fjendens Front og Flanke.

Man faar af disse Skrivelser en Følelse af, at Gen. HL selv — som naturligt var — ikke var helt sikker paa at have valgt det rette ved at gaa til Mors eller i hvert Fald var forberedt paa stærk Kritik. Han maatte ogsaa i saa Henseende blive lidt ilde berørt ved den Skrivelse, han den 17. modtog fra Overkdoen. (afsendt den 13.): Næst at beklage sig over ikke at have modtaget nogen Underretning fra Div. siden den 10., udtalte Overkdoen., at Fj. næppe vilde standse sin Fremrykning, og Div. blive nødt til at gaa over Limfjorden paa forskellige Punkter; men den skulde da hindre Fjendens videre Forfølgning ved Besættelse af Overgangsstederne og søge saa længe som muligt at holde Landet N. f. Limfjorden. Dette var saa meget mere magtpaaliggende, som det vilde være føleligt for Arméen, saafremt den skulde blive afskaaren fra de Resourcer, som denne Landsdel frembød.

Der forelaa altsaa nu en positiv Ordre til at hindre Fjendens Overgang over Limfjorden, en Opgave, som umuligt kunde ske Fyldest ved, at Div. forblev paa Mors. Den krævede i Virkeligheden, at Div. snarest atter forlod Øen; men da Gen. HL ikke vilde dette og atter satte sit eget Ønske om Ro for Afdelingerne over Overkdoen.s Villie, kunde Opgaven kun løses ved, at Div. foreløbig besatte Overgangsstederne med mindre Styrker og iøvrigt holdt sig rede til at bryde frem paa det Sted og i det Øjeblik, Situationen krævede.

Den første Fordring var lettest at opfylde, og den 19. beordredes 1 Komp. med $\frac{1}{4}$ 5. Bt. til Agersund; fra Kompt. skulde sendes smaa Detachementer til Aalborg og Hals. For saa vidt Ritm. Castenschiold blev nødt til at gaa tilbage til Aalborg, skulde han overtage Kommandoen og bevogte Strækningen Aalborg—Hals med Observation paa Øen Egholm. De smaa Detachementer skulde da sendes tilbage til Kompt. i Agersund, hvilket ogsaa underlagdes Ritmesteren. — Det sidste Overgangssted, der foruden Mors var af Betydning, var ved Oddesund. Hertil afgaves $\frac{1}{2}$ Døling Fodfolk og $\frac{1}{4}$ 5. Bt. samt Ritm. Moes Eskadron, der, som det senere skal omtales, gik tilbage til Tyholm. Yderligere forøgedes Styrken her midlertidig med 100 Md. af 11. R. Allerede mens Div. laa ved Vejle, havde Gen. HL nemlig faaet Ordre til at afgive 100 Md. til Kaptajnløjtnant Hammer i hans Forsvar af Vesterhavssøerne. Gen. HL havde dengang protesteret mod Afgivelsen; Ordren fastholdtes imidlertid; men først nu efter Ankomsten til Mors udførtes den efter Kaptajnltn. Hammers overordentlig energiske Krav. Styrken blev paa et af Hammer lejet Dampskib sendt til Lemvig for at afmarchere over Ringkøbing til Skallingen, men strax efter Ankomsten til Lemvig beordret tilbage til Tyholm, da man mente Vejen sydpaa usikker. Først den 27., da Hammer havde sendt en Officer op efter Kommandoet, afmarcherede det endelig langs Klitterne mod Syd og naaede sit Bestemmelsessted.

For at løse den anden Del af Opgaven: hurtigt at kunne føre Div. tilbage til Fastlandet, maatte Gen. HL til enhver Tid raade over de fornødne Fartøjer. Han lagde derfor Beslag paa de tilstedeværende 3 Dampskibe og 2 Transportbaade og indstillede yderligere til Krigsmin. og Overkdoen. om at faa tildelt 2 Dampskibe og 4 Transportbaade. Desuden ønskede han en lille Damper til Patrouiljetjeneste langs Mors Kyster og — for at gennemføre en af ham given Ordre om, at alle Limfjordens Fartøjer og Baade skulde forblive paa Fjordens nordlige Bred — 2 Kanonjoller. — Foreløbig fik Gen. HL dog ikke den ønskede Forøgelse af sine Skibe.

Ritm. Moe havde udtalt Ønsket om at maatte agere paa egen Haand, hvilket viser, at hans Heste endnu maa have været fuldt tjenstdygtige, skønt de havde været brugt nok saa meget som Divisionens iøvrigt. (Tilfældet illustrerer i nogen Grad Værdien

af de højere Rytterførerers Beklagelser). Ritm. fik den 16. den ønskede Tilladelse, der skulde gælde, indtil Div. var overskibet, men han skulde da gaa tilbage over Odde­ sund til Tyholm. Ritme­ steren havde sendt $\frac{1}{2}$ Esk. frem til Silkeborg, men gik allerede den 18. til Holstebro, hvor Mandskabets Mantelsække var, og for at faa Beslaget ordnet. Da Div. nu imidlertid var overført til Mors, maatte han i Henhold til sin Ordre gaa til Odde­ sund med sin egen Eskadron, som overførtes til Tyholm, medens den anden sendtes til Salling Sund for at sættes over til Mors.

Ritm. Castenschiolds Strejfkorpset havde om Aftenen den 12. trukket sig tilbage fra Aarhus til Spørring uden at have set andet til Fj. end nogle Patr. Den 13. om Morgenen gik han til Randers og fortsatte — væsentligst paa Grund af Troppernes Ud­ mattelse — om Eftm. til Hobro. Her fik han Meddelelse om, at Fj. var i Aarhus og havde rekvireret Vogne for at rykke til Randers. Den 16. fik han Ordre fra Div. til at vise sig for Fj., hvor­ for han udsendte Rekognosceringskommandoer i Retning af Vi­ borg og til Egnen S. f. Randers. Da Fj. var gaaet tilbage fra Aar­ hus, marcherede Strejfkorpset den 17. dertil og konstaterede ved udsendte Patr., at Fj. stod mellem Horsens og Vejle.

Strejfkorpset skulde jo om fornødent gaa tilbage over Aal­ borg, men Forholdene her viste sig ikke gunstige for Overskib­ ning, da de tilstedeværende Færger kun kunde tage 50 Heste i Timen. Blæst og stærk Strøm vilde vanskeliggøre Overfarten, og i Storm var den umulig. Maj. Jørgensen blev derfor sendt til Aal­ borg, hvor han anlagde Anlægsbroer og fik indrettet et Par Bro­ pontons til Færger. Han skulde desuden paase Gennemførelsen af Div.s Ordre om at fjerne alle Fartøjer fra Limfjordens sydlige Bred samt sende ca. 2000 Rekrutter, der var samlede i Aalborg, til Sjælland og de Rekrutter, der var ankomne til 1. R., til Mors sammen med en Mængde Forsendelser, der var komne til Divisio­ nen.

De Efterretninger, Div. modtog den 18., da den var kommen i Sikkerhed paa Mors, var ret modstridende. Den 17. havde man fra Alrø hørt stærk Skydning ved Fredericia, en Bekræftelse af Rygtet om Angreb paa Fæstningen. Fra Ritm. Castenschiold ind­ løb om Eftm. Melding om, at Fjendens forreste Kantonnementer strakte sig fra Horsens til Hvirring; i Horsens skulde være 4000

Østrigere. Fra Ritm. Moe kom derimod om Aftenen Melding om, at Fj. rykkede stærkt frem i Vest og skulde være til Vogns ved Nr. Snede, og Ritm. Castenschiold meldte nu endog om Rygter, ifølge hvilke store fj. Kolonner skulde være rykket saavel mod Viborg som mod Holstebro. Disse Rygter kunde jo umuligt være rigtige, men de kunde ikke kontrolleres, da Opklaringen S. f. Viborg var ophørt med Ritm. Moes Tilbagegang. Som Følge heraf altererede de i nogen Grad Gen. HL, saa at han rekvirerede et Dampskib fra Randers og bad Krigsmin. fremskynde Afsendelsen af de Fartøjer, han havde forlangt — Foranstaltninger, der tyder paa, at han ikke længere følte sig sikker paa Mors, men tænkte paa at fortsætte sin Tilbagegang til Vendsyssel.

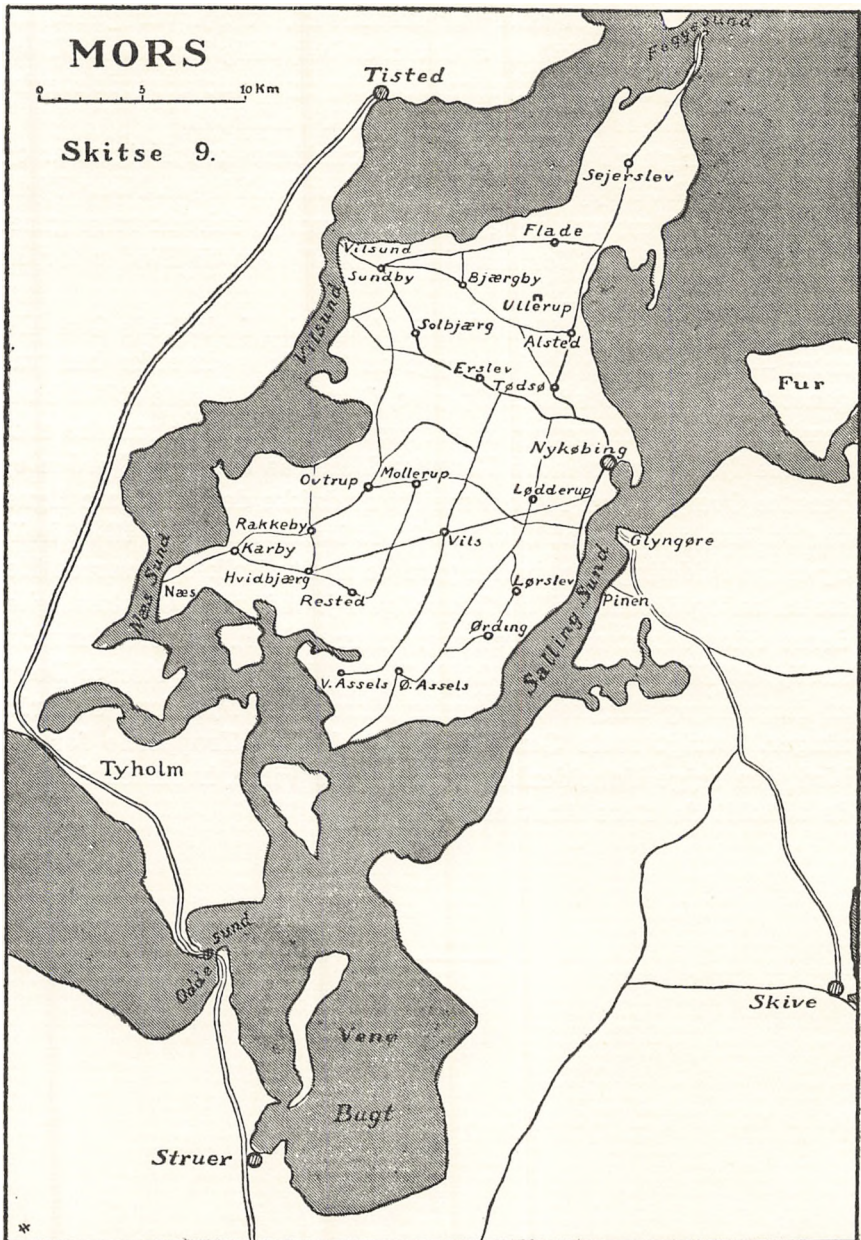
Den 19. fik Gen. HL imidlertid større Klarhed over Fjendens Forhold gennem en Redegørelse fra Efterretningsvæsenet, hvilken i Hovedsagen bekræftedes ved Meldinger fra Ritm. Moe og Stiftamtmand Bretton. Der var intet, der tydede paa Fremrykning mod Viborg. Den 17. havde Fj. afbrudt Broerne over Gudena nærrest Mossø og sendt et Kommando af Rytteri og kørende Fodfolk til Brande og derfra tilbage til Vejle. I Byerne i Rummet Bredstrup—Matstrup—Nim havde været koncentreret betydelige Styrker, og endnu var i hvert Fald Nim besat. Derimod var — ligeledes den 17. — foregaaet Marcher gennem Horsens mod S., men paa den anden Side var Forposterne N. f. Horsens skudt længere frem i Retning af Aarhus, hvilken By formentlig var besat den 18. — Ved Nybro var opstillet Straamænd, der skulde forestille Poster. — Østrigske Officerer havde paa Matstrup udtalt, at de ikke vidste, hvor 4. Div. var bleven af; men de maatte se at faa fat paa den. — Foran Fredericia skulde være koncentreret 30,000 Md., men svært Skyts havde endnu ikke passeret Haderslev. — Fra Castenschiold meldtes, at hans Patr. havde været i Skanderborg og ophævet det Magasin, Fj. havde efterladt dør, og endelig meldte Ritm. Moe, at der ud over en Observation ved Nr. Snede og Brande intet fj. var i Vesteregnet.

Paa Grundlag af disse Efterretninger redegjorde Gen. HL nu den 19. i en Skrivelse til Krigsmin. for Situationen, hvoraf det fremgaar, at han har fæstet Lid til Meldingerne om Fjendens Fremrykning mod Viborg—Holstebro og deri fundet en Bekræftelse paa sin Opfattelse af, at Fjendens første, tilsyneladende Tilbagegang var en Snare, der skulde kalde Div. frem igen. — I en senere Skrivelse til Krigsmin. og Overkdoen. samme Dag, hvilken

maa være afsendt efter, at det var erkendt, at Fjendens Fremrykning ikke havde fundet Sted, dementeredes denne ikke, men det erklæredes, at det ikke var stadfæstet, at Fj. var gaaet tilbage, „tværtimod staar han endnu med betydelig Styrke ved Horsens og Vejle“, hvor han forskansede sig og havde udsendt stærke Kavaleriafdelinger med kørende Fodfolk vesterpaa.

Nogen rigtig Forestilling om Forholdene kan Krigsmin. og Overkdoen. vist næppe have faaet af disse Meldinger. Naar Fjenden stod ved Horsens og Vejle, maatte han jo faktisk være gaaet tilbage, og der kunde for saa vidt nu intet være til Hinder for, at 4. Div. atter gik frem.

I sin førstnævnte Skrivelse til Krigsmin. forklarede Gen. HL atter — ligesom for at forebygge en Kritik — hvorfor han var gaaet tilbage til Mors: Den Opgave, Overkdoen. havde stillet ham, nemlig under Tilbagegang til det nordlige Jylland at standse eller opholde fjendtlige, mindre Kommandoer, gaa over Limfjorden og besætte Overgangene for om muligt at dække de nordligere Egne, var nu løst, saaledes at Div. paa Mors kunde have Tid til at hvile og ordne Afdelingerne, indrangere de mødte Folk og leverede Heste m. m. og desuden til at forurolige Fj. ved, naar Omstændighederne tillod det at sende Detachementer sydpaa. Det fremhævedes særlig, at Div. hidtil havde holdt Tisted, Mors samt største Delen af Horsens og Ringkøbing Amter sikret mod Fjendens Udskrivninger. Iøvrigt roste Gen. HL med fuld Ret Tropperne for det Mod, den sejge Udholdenhed og den gode Villie, hvormed de havde udholdt de store Anstrengelser.

IX. Mors.

(Skitse 9).

Ved Ankomsten til Mors blev Divisionen disloceret saaledes:
7. Brigade og Batterierne i den sydlige og sydøstlige Del af
Øen. *1. R.* om Assels, Lørslev, *11. R.* med 1 Batl. i Nykø-
bing, 1 spredt ved Næs Sund, Vilsund og Feggesund.

1. Kav.Brig.: *3. DR* i den vestlige Del fra Sundby til Hvid-
bjærg. *5. DR* V. f. Nykøbing.

2. Kav.Brigade: *6. DR* i den nordlige Del om Ullerup—Bjærg-
by, *II/GHR* lidt sydligere om Solbjerg—Erslev.

Eskadronen *Moe*, forstærket med lidt Fodf. og $\frac{1}{4}$ Bt., skulde
forsvare Tyholm, hvor der opkastedes Forskansninger.

Den $\frac{23}{3}$ udsendtes Ritmester *Sehested* med 2 Eskdr./6. DR
og 1 Komp./1. R. som Strejfkorps i det vestlige Jylland. Ved dette
Strejfkorps i Forbindelse med Ritm. Castenschiolds var der ende-
lig for første Gang siden Krigens Udbrud tilvejebragt en betryg-
gende Fjernopklaring mod hele Fjendens Front i Overensstem-
melse med Napoleons — og for saa vidt ogsaa de moderne — Prin-
cipper. Ganske vist var Opklaringsopgaven ikke præciseret for
Strejfkorpset — deres Hovedopgave var at hindre Fj. i at ud-
sende mindre Kommandoer samt at skade ham mest muligt, —
men Opklaring var uadskillelig herfra og blev faktisk deres Ho-
vedvirksomhed. De gav derved Divisionen den fornødne Handle-
frihed i Tid og Rum.

For at holde Kontrol med Færdslen til og fra Mors etablere-
des Kystbevogtning hele Øen rundt, og Sikringen gjordes saa
stærk, at den kunde imødegaa fj. Overgangsforøg, en Forsigtig-
hedsforanstaltning, som fremkaldte Smil hos Strejfkorpset, der
opererede helt nede ved Horsens. Af Sikkerhedshensyn maatte

endvidere ingen Baade være paa Limfjordens sydlige Bred og Skibe ikke anløbe Struer m. m., Bestemmelser, der greb stærkt ind i Befolkningens Livsvilkaar, og som vækte Modstand, da man kunde indse, at de ikke var nødvendige. De blev overtraadt og, efter Amternes Indstilling, maatte Gen. HL lempe eller ophæve dem.

Pressens Aabenmundethed voldte Bekymring for, at Div.s Opholdssted skulde blive røbet for Fjenden, hvorfor Gen. HL blev nødt til gennem Amterne at lægge Baand paa den og til Krigsmin. beklage sig over, at de københavnske Blade havde omtalt Div.s Bevægelser og Opholdssted. Iøvrigt indskærpede han saavel Div.s Befalingsmænd og Mandskab som Befolkningen at udvise Forsigtighed i Udtalelser angaaende Div.; men paa den anden Side herskede der hos Befolkningen en saa fædrelandssindet Stemning, at han tilbageviste Overkdoen.s Forslag om at etablere Belejringstilstand i Nørrejylland som overflødig.

Den Maade, hvorpaa Tilbagetoget blev opfattet indenfor Div., synes at have været noget uensartet. En ung Løjtnant erklærer, at der var „Ærgelse og Arrigskab overalt“; men, vel navnlig de ældre Officerer synes at have fundet Tilbagetoget vel motiveret og har næppe heller haft noget imod en Tids Hvile. En Regimentschef kan derimod kun forstaa Beslutningen om Tilbagetoget ud fra den Opfattelse, som han erklærer at have faaet bekræftet under en Samtale med Gen. HL selv, at det var foretaget *ifølge højere Ordre*.

I Folket havde Tilbagetoget vakt stor Harme, en Stemning, som maa være naaet Divisionen — en Officersfrue retter endog Bebrejdelser mod sin Mand, fordi Div. ikke rykker frem —; men Gen. HL, der personlig modtog mange Breve med Fordømmelse af hans Færd, hævder dog, at Pressens Udfald mod ham ikke paa-virkede Stemningen indenfor Div. Det er sikkert ogsaa rigtigt, at Aanden i denne stadig var god, og at Tropperne havde den bedste Villie til at kæmpe.

Ej heller fra sine foresattes Side fik Gen. HL Medhold i sin Beslutning om at gaa til Mors. Fra Overkdoen. indløb saaledes den 23. følgende Skrivelse, der var afsendt den 18., inden Meldingen om Tilbagegangen var modtagen:

„Da Overkommandoen ingen Meddelelse har modtaget hverken fra 4. Div. eller Major Bauditz — og da den er uvidende om, hvor Div. befinder sig og om de stedfundne Begivenheder, anmo-

des De om ad hurtigste Vej at indberette til Overkdoen. Fj. staa formentlig nu med sin Hovedstyrke ved Vejle. 4. Div. vil derfor atter, saafremt det ikke er sket, kunne rykke frem for saavidt muligt at dække Nørrejylland —.“

Den heri givne Ordre til at rykke frem agtede Gen. HL dog ikke foreløbig at tage til Følge og kunde maaske henskyde sig under, at Befalingen var given under andre Forudsætninger end de nu foreliggenle. (Paa Skrivelsen er tilføjet af Kapt. Thomsen: „ad acta, da der er ingen Telegrammer“). Derimod var det Udsalg, Tilbagegangen til Mors fik i Krigsmin., mere ubehageligt, idet Ministeriet — udenom Overkdoen. — den 20. telegraferede til Div.:

„Da Fj. fuldstændig har cerneret Fredericia, og et alvorligt Angreb dør kan ventes, og da Div. under nærværende Omstændigheder vil være indskrænket til en Observation af det nordlige Jylland og Udsending af Strejfkorps samme Steds, anser Min. det rettest, at Divisionens Infanteri afgaar til Forstærkning af Fredericia. Dog skal det staa Div. frit, dersom den anser saadant nyttigt, at beholde de kørende Kompagnier, der er detacheret.“

Endvidere meddelte Min., at to Dampskibe var beordret til Aalborg, hvorhen Div. skulde sende sit Fodfolk for at overføres til Baaring Vig.

Kravet om den store Svækkelse af Div. mildnedes lidt, da Overkdoen. meddelte Krigsmin., at 7. R. allerede var dirigeret over Fyen til Fredericia, og at den ønskede, at 1. R. forblev ved 4. Div., saa at kun 7. Brigades Stab og 11. R. nu burde overføres til Fredericia. Krigsmin. rettede sig herefter og ændrede den 21. sin Ordre til 4. Div. i Overensstemmelse dermed.

Denne Ordre maatte Gen. HL adlyde; men Tidspunktet for Afgivelsen var for saa vidt uheldigt, som han lige havde bortsendt to Dampskibe hvert med en Jagt paa Slæb. Disse Skibe skulde med 1 Komp. af 11. R. ombord sejle ned langs Jyllands Østkyst til Vejle Fjord for at vildlede Fj. og aflede hans Opmærksomhed fra Fredericia ved at faa ham til at tro, at der skulde foretages en Landgang. — Demonstrationen forblev naturligvis uden Virkning; men da man maatte afvente Skibenes Tilbagekomst til Mors, havde den til Følge, at 11. R. først kom afsted den 27.

Efter 11. R.s Afgang overtog 1. R. Bevogtningen af Overgangsstederne ved Limfjorden med smaa Kommandoer.

Iøvrigt blev Tiden, som det jo ogsaa var Forudsætningen ved Beslutningen om Tilbagetoget, benyttet til paa bedste Maade at øge Div.s Kampkraft.

Den forcerede March fra Skanderborg havde slidt stærkt paa *Hestene*. De var „matte og kraftesløse“, 7. Batteri havde endog af 144 Heste kun 89 tjenstdygtige; men Afdelingscheferne mente, at nogle Dages Hvile (3. DR mente dog 10—12 Dage) vilde være tilstrækkeligt til at bringe Hestene paa Fode, og Sundhedstilstanden blandt dem var god. Men der mangiede Heste, navnlig da det indkaldte Mandskab begyndte at møde. Hestedepoterne, der under store Vanskeligheder var marcherede fra Aarhus over Aalborg og derfra videre til Ty og Mors, raadede ikke over tilstrækkelig mange Heste til at afhjælpe Manglerne. Remontekommissionen kunde ingen brugelige Heste finde i Vendsyssel og Ty og maatte derfor forlægge sin Virksomhed til Sjælland, og da Gen. HL endelig kom i Tanke om selv at lade indkøbe Heste, førte det ikke til noget videre, da det først blev paabegyndt omtrent samtidig med, at Div. atter forlod Øen. Det lykkedes dog lidt efter lidt at faa Heste fra Øerne, saaledes at Hestemanglen trods alt var nogenlunde afhjulpen for Ridehestenes Vedkommende ved Udgangen af Marts.

Trainet blev fuldtalligt, hvad Køretøjerne angik, og et Traindepot for Div. oprettedes paa Fyen. Derimod kneb det med Trainkuske (Militærarbejdere), og først i Slutningen af Marts indtraf de, der var rekvirerede over en Maaned tidligere, og endda kom langt fra alle.

Forsyningen med *Munderings- og Udrustningssager* kom i det hele i Orden.

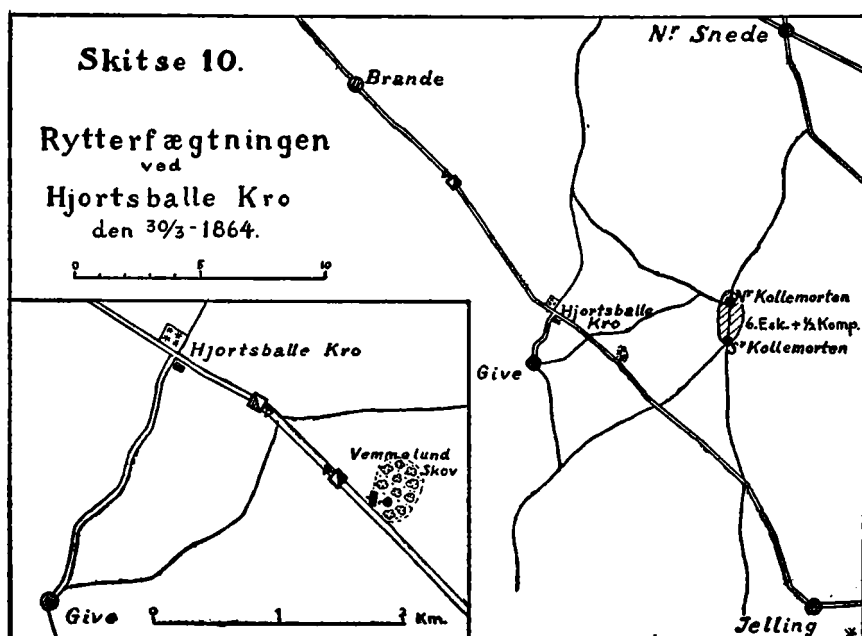
Under de hidtidige Operationer havde Div. været henvist til de civile *Telegrafstationer*, der var etableret i de fleste Byer. Selv om disse Stationer gjorde stor Nytte og bl. a. blev et vigtigt Meldemiddel for de fremsendte Strejfkorps, havde der dog klæbet visse Ulemper ved Systemet. Telegrafpersonalet var utilstrækkeligt til Gennemførelse af uafbrudt Dag- og Nattjeneste, Telegrafisterne havde undertiden, som i Skanderborg den 11/3, vist en kedelig Tilbøjelighed til at forsvinde, naar de vejrede den mindste Fare, og endelig var det uheldigt, at Div. ikke raadede over Felt-

telegrafstation til Etablering i Stabskvarteret. — Disse Forhold søgtes nu forbedrede. Gen. HL indstillede og fik tildelt en militær Krigstelegrafstation, de civile Stationers Personalemangel blev delvis afhjulpen, og Direktøren for Telegrafvæsenet krævede, at Afdelingerne bevogtede de Telegrafstationer, der var indenfor deres Omraade. Vanskeligheder var der dog stadig ved Benyttelsen af Telegrafen — denne var jo forholdsvis ny, og man havde ingen Erfaringer med Hensyn til dens militære Benyttelse. Saaledes kneb det med at finde en Ordning, som ikke helt udelukkede Vedligeholdelse af den civile Trafik, og ved Udfærdigelse af Telegrammer havde man endnu ikke opdaget Nødvendigheden af „Telegramstil“, men beslaglagde Telegrafistens Tid med unødige lange og omstændelige Depecher med en Mængde overflødige Ord (navnlig var Obltn. Beck ubetænksom i saa Henseende).

Da Divisionen i Begyndelsen af April forlod Mors, var det endnu, 4 Maaneder efter Mobiliseringens Begyndelse, ikke lykkedes at faa Rytterregimenterne helt paa den fastsatte Krigsstyrke — det naaedes først i Slutningen af April. I Forbindelse med en nu stor Sygelighed blandt Ridehestene, et utilstrækkeligt Antal Trækheste — der maatte suppleres med Rideheste — og for faa Trainkuske, i Stedet for hvilke maatte anvendes Dragoner, bevirkede dette, at Eskadronernes Styrke i Geledet ikke blev mere end 70—100 menige. Ogsaa Officersbesætningen var meget tynd. 1. R. derimod, der havde faaet en Tilgang af 300 Rekrutter, var i det væsentlige fuldtallig med ca. 1750 Md. Hele Divisionens kombattante Styrke beløb sig til ca. 5000 Md.

Alle de Efterretninger, der indløb til 4. Div., bekræftede, at Fjenden ikke stod nordligere end Linien Horsens—Nim og ikke V. f. Gudena, samt at han havde spærret Adgangene til sine Kantonementer, afbrudt Broerne eller forberedt dem til Sprængning. Ligeledes forskansede han sig ved Vejle. Angivelserne om hans Styrke svingede noget, men gik i Hovedsagen ud paa, at der i Horsens var ca. 4000 Md. med 2 Rytterregtr., i Vejle ca. 20,000 Md. 4. Div.s Opholdssted syntes han ikke at kende; en Del tydede paa, at antog den ude mod Vest; men paa den anden Side havde man blandt de fj. Soldater hyppig hørt Ordet „Viborg“ nævne, ligesom ogsaa „Napoleon“, „Svenskerne“ o. s. v.

Den 23. meddelte Gen. Lunding, at Fredericia havde været bombarderet i to Dage, men Fj. atter gaaet tilbage, og samme Dag fik man at vide, at Østrigerne havde rømmet Horsens, som dog Dagen efter blev besat af 5000 Md. preussiske Tropper, hvori blaa Husarer og Ulaner, ligesom der nu ogsaa var Preussere ved Nim. Der kunde ikke være Tvivl om, at Østrigerne havde afløst Preusserne foran Fredericia.

Den 26. forlod Preusserne imidlertid pludselig Horsens, og den 27. havde 7 preuss. Fodfolksregtr., 3 Batterier og noget Ryteri passeret Kolding mod Syd. Selv om Vejle endnu var besat med største Delen af Ryteriet, tydede alt paa en — ganske uforklarlig — Rømning af Nørrejylland fra Fjendens Side.

Ritm. Castenschiold var med sit *Østre Strejfkorps*, som Følge af Melding om fj. Fremrykning, den 19. gaaet tilbage fra Aarhus til Randers, hvorfra han fortsatte til Hobro. Da der imidlertid snart kom paalidelige Efterretninger om, at Fj. endnu stod ved Horsens, gik han atter frem, naaede den 28. Linien Skanderborg—Solbjerg—Aarhus, og da han fik at vide, at Fj. havde rømmet Horsens, fremsendte han Patrouiller dertil. Den 31. var Korpsset ved Skanderborg, gik derfra til Horsens, men indtog 1. April atter en noget mere tilbagetrukken Stilling over Skanderborg—

Solbjerg, stadig med Patr. i Horsens og S. derfor. — Fjendens Forposter stod i Højde med Constantia.

Ritmester Sehested, der, som nævnt, var sendt ud med *Vestre Strefjkorps* den 23., naaede den 30. uden at have set noget til Fjenden med 4. Esk. og ½ Komp. Fodfolk Tørring, medens 6. Esk. og ½ Komp. var rykket til Kollemorten. Men denne Dag kom det til Sammenstød (se Skitse 10). Kommandoet ved Kollemorten fik om Eftermiddagen Melding om, at en fj. Patr. paa ca. 35 Heste var bleven set under Fremrykning mod Brande, hvorfor Premierlt. Døcker blev sendt ud imod den med 40 Dragoner og 20 Infanterister. Da han saa, at Fjenden nu var paa Vej tilbage fra Brande, lagde han Infanteristerne sammen med 13 Dragoner i Baghold i Udkanten af Vemmelund Skov, og med Resten rykkede han rask mod Fj. Denne red i Skridt, men da han opdagede, at Døcker havde sendt en Patr. (12 Heste) ud for at falde ham i Flanken, gjorde han omkring, tog Stilling bag Hjortsballe Kro og skød Salver. Døcker attackerede, og Fjenden, der prøvede paa at optage Attaken paa Stedet, flygtede og spredtes, forfulgt af Døcker, der tog 10 Md. til Fange*). — Vort Rytteri havde atter vist, i hvor høj Grad det var Fjendens overlegent.

Kong Christian IX., der havde været ved Hæren paa Dybbøl og i Fredericia, ønskede derefter ogsaa at aflægge et Besøg ved 4. Div. Den 27. gik han, ledsaget af Krigsministeren, i Land i Aarhus, men hverken han eller Ministeren vidste, hvor Divisionen var. Man henvendte sig til det Kommando af Østre Strefjkorps, som paa dette Tidspunkt var i Byen, og da Ministeren paa sit Spørgsmaal om 4. Div.s Opholdssted fik Svaret: „Paa Mors“, slog han Hænderne sammen og udbrød til sin Adjutant: „Er det ikke forskrækkeligt?“, et Udbrud, som ret træffende udtrykte de Følelser, hvormed Efterretningen om 4. Div.s Tilbagetog til Mors opfattedes ikke alene af ham, men af hele Folket.

Kongen fortsatte derefter sin Rejse over Aalborg og ankom den 28. til Mors.

Gen. HL havde siden sin Ankomst til Mors hyppig med Kap-tajn Thomsen diskuteret en Plan for Operationerne, naar Fremrykning atter kunde finde Sted, og herved havde han — i stærk

*) Fremstillingen af Sammenstødet er her givet paa Grundlag af Premierløjtnant Døckers Rapport.

Modsatning til sin Opfattelse, da Div. laa ved Kolding — navnlig fæstet sig ved Operationer i Forbindelse med Fredericia Garnison.

Under Kongens Ophold ved 4. Div. modtog Gen. HL nu fra en civil Mand meget detaillerede Oplysninger om Fj. Den preussiske Armé koncentrerede hele sin Kraft mod Dybbøl til et afgørende Angreb og efterlod i Nørrejylland som Dækning for Belejringshæren foran Fredericia kun 4 Rytterregtr. med 1 Batteri samt muligens nogle Tusinde Mand Fodfolk, der havde besat Vejle og Eggen foran. Den ene Rytterbrigade laa i Bjerre Herred, den anden N. og V. f. Vejle. Det østrigske Armékorps ved Fredericia var koncentreret foran og langs Elbodalen, den østrigske Rytterbrigade laa langs Vejen Kolding—Vejle, et Batteri ved Højrup, et ved Hersløv, Reserveartilleriet i Viv og nogle Kanoner i Bramdrup, ved disse Batterier fandtes ingen særlig Dækning ved Fodfolk eller Rytteri. — V. f. Rytteriet var to Forpoststillinger, den ene ved Egtved og den anden vistnok i Nærheden af Lejrskov. Koncentreringen var endnu ikke fuldstændig gennemført.

Ved disse Efterretninger, der stemmede med, hvad Krigsministeren oplyste: at Fjendens Rømning af Nørrejylland maatte antages foranlediget ved, at han samlede hele sin Styrke mod Dybbøl, kun efterladende den nødvendige Observation i Nordslesvig, kom Gen. HL atter ind paa Tanken om en Offensiv i Forbindelse med 3. Division fra Fredericia for derved at binde Fj., tvinge ham til at holde en større Styrke i Nørrejylland. Han forelagde denne Plan for Ministeren, som ved sin Afrejse udtalte, at, forsaavidt Meldingen bekræftedes, skulde 3. Div. blive underlagt Gen. HL. Denne skulde derefter være Højstkommanderende i Nørrejylland incl. Fredericia Fæstning og Garnison.

Dette sidste er her gengivet efter Gen. HL's Bog „Om Krigsaaret 1864“, men om Krigsministerens Tilsagn ikke, da Gen. HL skrev det ned i 1874, har faaet en fastere Form i hans Erindring, end det faktisk havde, da det blev givet, faar staa hen. Maaske har Krigsministeren omtalt det i Brev til Gen. Gerlach, men da han nogle Dage senere henstillede til Overkommandoen angaaende Foranstaltninger, der kunde lette Trykket paa Dybbøl, nævnedes han i hvert kun Udførelse af forskellige Expeditioner og ikke et Ord om 4. Div. Som det vil fremgaa af det følgende, henvendte Gen. HL sig heller ikke mere til Krigsmin. om Sagen, da det var en Aftale mellem dem, at for at Planen ikke skulde blive røbet, skulde de ikke veksle Breve om den. Derimod søgte Gen. HL

direkte Aftale med Gen. Lunding i Fredericia om Understøttelse og Samarbejde uden herved at udtale noget om, at Fredericia Fæstning skulde være ham underlagt.

Foruden — muligvis — 3. Div. lovede Krigsmin., at ogsaa 2. DR skulde blive afgivet til Gen. HL, et Løfte som ligeledes greb ind i Overkdoen.s Dispositionsret, men som blev holdt til Trods for, at Overkdoen. nærede Betæneligheder derved. Derimod havde Overkdoen. intet imod, at Livgarden til Hest overførtes til Nørrejylland, hvad Gen. HL ogsaa havde ønsket; men dette kom dog ikke til Udførelse.

Gen. HL skrev strax til Kommandøren for 2. DR, at Div. længtes meget efter Regimentet, og kort efter telegraferede han til Krigsmin. og bad om, at Regt. maatte blive landsat i Aarhus eller Randers. 2. DR svarede for sit Vedkommende, at det var saa marchberedt, som det under de for Haanden værende Omstændigheder kunde blive. Det var blevet saa sent færdig paa Grund af den langsomme Tilgang i Forbindelse med Kystbevogtningen paa Fyen, og det var ønskeligt, at det fik 8 Dage til samlet Øvelse; „men Regt. maa under enhver Betingelse foretrække at afgaa herfra, som det er.“ Det talte 540 Underkprl. og menige. — Og som et frisk Pust kom det fra Regimentskommandøren, Major *Bruhn*: „2. DR glæder sig meget til at blive ført mod Fjenden!“

Den 23/3 havde Overkdoen. skrevet til Gen. HL: „Da Fjenden har forladt Fredericia, og andre Meddelelser gaar ud paa, at han forlader Jylland, maa Overkdoen. gentage sit Paalæg til Div. om at rykke frem og naa til den Del af Jylland, som Fj. har besat —.“ Den 31. telegraferede den yderligere til Gen. HL og udbad sig tilstillet Meddelelse om Dispositionerne for de Operationer, Div. agtede at foretage.

Paa Skrivelsen, der naaede 4. Div. den 28., svarede Gen. HL næste Dag telegrafisk, at Div. vilde forlade Mors den 31., og den 3/4 afsendtes følgende Svar paa Telegrammet: „Div.s Fremrykning vil have som Maal at nærme sig Fj. indtil en saadan Afstand, at de bagvedværende Afdelinger kan kantonneres med nogenlunde Sikkerhed, men dog ogsaa være ved Haanden, naar Løjlighed gives til at virke i Forening med de, som hidtil, foranværende Stregkorps. Afsavnet af de 2 afgivne Infanteriregtr. er naturligvis meget føleligt.“ Nogen Meddelelse om, at Krigsministeren havde lovet at stille 3. Div. til Raadighed, gaves ikke, og Telegram-

met kunde ikke give Overkdoen. nogen tydelig Forestilling om, at Hensigten med Operationerne var en Offensiv, at Div. nu havde en klarere Opfattelse af, hvad Situationen krævede, end Overkdoen. selv.

Af Overkdoen.s Skrivelse var nemlig — og mærkelig nok — ingenlunde fremgaaet, at den tænkte paa, at 4. Div.s Opgave nu først og fremmest maatte være at gøre et Forsøg paa at lette Trykket ved Dybbøl, og at Samvirke af alle Hærens Led i dette Øjeblik var mere nødvendigt end nogensinde. Idet Overgeneralen selv førte den direkte Kommando over en af Hærens 3 Grupper — ganske vist den vigtigste — synes han at være bleven for stærkt absorberet af Begivenhederne ved denne Gruppe og i nogen Grad at have tabt Overblikket. Derfor maa ogsaa Overkdoen. bære sin Del af Ansvar for, at 4. Div. havde kunnet mene det forsvarligt at sætte sig selv ud af Virksomhed ved sit Ophold paa Mors, idet den aldrig satte Gen. HL ind i den strategiske Situation og i det hele heller ikke gav sine Befalinger (Direktiver) til ham en saadan Form, som er nødvendig for en selvstændig stillet Hærdel. Ikke engang om Muligheden for et langvarigt Forsvar af Dybbøl fik Gen. HL Underretning, saaledes at han vanskelig kunde faa nogen tydelig Forestilling om, i hvilken Grad det gjaldt at udnytte Tiden. Han havde jo kun faaet tildelt den, strategisk set betydningsløse, Opgave at spærre Vejen for fj. Smaakommandoer.

At Overkdoen. stillede sig selv udenfor Operationerne i Nørrejylland giver desuden en naturlig Forklaring paa den Tilbøjelighed saavel Gen. HL som Gen. Lunding havde til at negligere Overkdoen. og henvende sig direkte til Krigsmin., en Tilbøjelighed, som i den følgende Tid gav sig meget stærke Udslag. Naar Overkdoen. ikke udøvede sin Myndighed, kunde denne kun altfor let glide den af Hænde.

V. „Det strategiske Moment“.

(Skitse 11).

Den 1. April indløb fra Efterretningsvæsenet en Melding, der bekræftede den tidligere modtagne Oplysning om Fj.: I Vejle 2000 Md. preuss. Fodf. og 1000 Md. som Forposter, deri et Bateria og blaa Husarer. Et Kyrasserregt. i Nr. Vilstrup—Jerlev—Ødsted—Egtved. 20000 Østrigere i alle Byer Ø. f. Kolding—Vejle Chaussee; V. f. denne Rytteri. Samtlige preuss. Gardetropper gaaede mod Dybbøl. Tvisten mellem Østrigere og Preussere øgedes.

Fra Fredericia meldtes: Alt roligt.

Ved 4. Div. gjordes rede til Fremrykning. Stiftamtmandene i Viborg og Aarhus fik Paalæg om at lade samtlige afbrudte Broer reparere, hvor det var muligt af Hensyn til Fjenden. — Jernbanemateriel og Telegrafforbindelser skulde istandsættes, Dampskibe og Transportbaade samt andre Overfæringsmidler samledes, og der blev givet Ordre til Efterladelse af Depoter paa Mors til Modtagelse af indkaldt Mandskab og af Heste.

Divisionen fik en *ny Inddeling* i to kombinerede Brigader, nemlig:

1. *Kav.Brigade*: 3. og 5. DR, 3. og 4./1. R., 5. Batt., $\frac{1}{4}$ Ingkomp. og Feltlaz. 9.
2. *Kav.Brigade*: II/GHR, 6. DR, 1., 5. og 6./1. R., 7. Batt., $\frac{3}{4}$ Ingkomp., 1 Ambulance og Feltlazaret 8.

Selve Afmarchen blev imidlertid udskudt til den 3/4, idet Regt.scheferne erklærede ikke at kunne have alt i Orden før. For Rytteriets Vedkommende vilde man afvente en Del Munderings-sager, Heste og Sadelbomme, for Fodfolkets Vedkommende var

der Tale om Geværerne, Halvdelen af dem havde ikke kunnet gaa af ved Ankomsten til Mors — men det var jo dog nu 14 Dage siden. Den Forøgelse af Kampdygtigheden, der i Virkeligheden fandt Sted i de paagældende Dage inden Afmarchen, har dog for Rytteriet kun drejet sig om Smaating eller slet intet, derimod modtog 1. R. 30—40,000 Patroner, ca. 20 pCt. af den fulde Krigsbeholdning. Denne Ammunition kunde dog let have været eftersendt, og Modtagelsen af den kan næppe tænkes at have været den egentlige Grund til Opsættelsen af Afmarchen. Men i hvert Fald viser denne Opsættelse, at Gen. HL trods alt endnu ikke havde forstaaet, at Tiden var kostbar, hvis hans Aktion til Støtte for Hæren ved Dybbøl skulde faa nogen Betydning.

Eller var det Maal, Gen. HL paa dette Tidspunkt havde sat sig, alligevel rigtigt fremstillet i hans Skrivelse til Overkdoen. den 31., nemlig kun „naar Lejlighed gives at virke i Forening med de foranværende Strejfkorps“?

Amtmand Bretton havde spaaet Storm mellem den 30/3 og 4/4, og han fik Ret. Ikke desto mindre blev dog 1. Kav.Brig. overført den 3. Den marcherede samme Dag til et Kantonnement om Skive, holdt Rast den 4., fortsatte den 5. (Fodfolket pr. Jernbane) til i Højde med Viborg og marcherede endelig den 6. til et Kantonnement om Høbjerg—Hørup—Avnsbjerg. Ritm. Moes Kommando fra Tyholm blev sat over Oddesund og sluttede sig til Brigaden.

Paa Grund af Stormen kunde 2. Kav.Brig.s Overførsel først begynde den 5. og ikke afsluttes før den 6. Brig. gik i Kantonnement om Skive, hvor ogsaa Div.s Stabskvarter blev.

Ved Limfjordsovergangene efterlodes 8./1. R.

Fremrykningen fortsattes energisk. Den 8. naaede 1. Kav.-Brig. et Kantonnement ved Silkeborg, N. f. Silkeborg Langsø, medens 2. Kav.Brig. den 7. pr. Jernbane transporteredes til Langaa og den 8. gik i Kantonnement mellem Silkeborg og Aarhus, N. f. Knuds Sø—Ravn Sø og Veng Sø.

Herefter var Dislokationen for Div. den 9. følgende:

Div.s *Stabskvarter*: Kalby Gaard (ca. 14 km Ø. f. Silkeborg, ved Chausseen til Aarhus).

1. *Kav.Brig.*: Silkeborg med

3. *DR* i Kejlstrup—Nebel—Silkeborg.

5. DR i Kærsgd.—Funder—Sejlgd.—Balle.

5. Batt. i Silkeborg.

Af 3. DR var detacheret til Rye: 2 Eskdr. og 1 Komp. med Bevogtning af Broerne fra Emborg til Salten Langsø og Patr. til Yding—Østbirk—Træden.

Af 5. DR var detacheret til Tem—Salten: 2 Eskdr. og 1 Komp. med Bevogtning af Salten Bro, Ansø Ml. og Sebstrup, Patr. mod Bredstrup—Græstrup, samt 1 Esk. til Paarup med Patr. mod Nr. Snede og Herning.

2. Kav.Brig. i Høver Kro, med

6. DR i Kristinedal—Sjelle—Skovby—Skørring—Her-
skind med Forposter fra Snastrup Ml—Stjære.

II/GHR i Galten—Nr. Vissing—Høver med Forposter
fra Stjære—Sofiendal.

Obltn. Beck med 3 Kompr./1. R. i Flensted—Tulstrup—
Tørring—Laasby med Besættelse af Sofiendal og
Ryemølle.

7. Batt. i Laasby.

Foran Fronten fandtes de to Strejfkorps:

V. Strejfkorps, Ritm. Sehetsted, ved Mattrup med frem-
skudte Kommandoer.

Ø. Strejfkorps, Major Castenschiold*) med

i 1. Linie: $\frac{3}{4}$ Komp. fordelt i Serreslev—Horsens—
Bygholm—Hansted—Lund—Gedved, samt 1
Esk. ved Egebjærg med Patr. S. f. Horsens.

i 2. Linie: $\frac{1}{4}$ Komp. i Vrold med Besættelse af Fuld-
bro og Nybro, $\frac{1}{2}$ Esk. i Skanderborg og $\frac{1}{2}$ Esk.
i Herschendsgave.

Den 14/4 ankom Kronprinsen, efterat have været bortrejst en
Tid, til Aarhus og meldte sig atter til Divisionen paa Kalby Gaard.

Den 31/3 var meldt, at 5000 Østrigere var passeret Vejle un-
der March dels til Jelling og Nr. Vilstrup, dels til Bjerge—Sten-
derup, og de Efterretninger om Fj., der forelaa før Afmarchen
fra Mors: at han stod stærkt koncentreret i og om Vejle med
3000 Md. preuss. Fodf. (2 Garderegtr.), 2 Eskdr. og 1 Batt. samt
1 Esk. og 300 Md. Fodfolk ved Haraldskær, modsagdes af en den
6. afsendt Melding fra V. Strejfkorps, der angav Styrken i Vejle
og Omegn til 5000 Md. østrigsk og 5000 Md. preuss. Fodf., der

*) Han blev udnævnt til Major den 29/3.

skiftedes i Forposttjenesten, samt 2 Batterier, ved Haraldskær (den 10.) 1000 Md. af alle Vaaben. Alle de preuss. Garderegr. formodedes at være afgaaede til Dybbøl i Ilmarcher (6 Mil daglig).

Natten mellem den 3. og 4. April afsøgte fj. Fodfolk Faarup og Jellingskov, næste Dag var der 3 Eskdr. med lidt Fodf. i Tørring, og den 7. gik Rygter om, at større østrigske og preussiske Tropestyrker skulde være rykkede fra Vejle mod V. Disse Rygter viste sig dog snart at være falske. Der havde den 3. været et lille østrigsk Kommando i Ribe, hvorfra det atter samme Dag marcherede tilbage mod Kolding. Iøvrigt fandtes ingen fj. Tropper i Vestjylland, og Oplysning om fj. Fremrykning dør kunde i hvert Fald hurtigt skaffes, da Div. over Ringkøbing stod i telegrafisk Forbindelse med Ribe. — Alt ialt forholdt Fj. sig rolig, sendte kun Smaapatr. frem og syntes ikke at kende noget til 4. Div.s nuværende Stilling.

Ved Fredericia var ligeledes alt roligt. Om Forholdene ved Dybbøl modtog Div. nu regelmæssigt Krigsministeriets officielle Bulletiner. Disse gik indtil den 10. ud paa fortsat Beskydning af Sønderborg, og at Fjendens Løbegrave og Batterier var fremskudt til 800 Alen foran venstre Fløj. Fra Overkdoen. kom stadig ingen Orientering til Div.

Den 10. fandt et mindre Sammenstød Sted ved Horsens. En preuss. Kolonne, der ansloges til 2 Batlr., 2 Eskdr. og 1 Batt. ka-stede om Morgenen Castenschiolds Smaakommandoer S. f. Horsens, trængte gennem Byen til Hansted—Nebel under Skydefægtning med vore tilbagegaaende Styrker, der efterhaanden replierede sig paa hverandre. Efter at have foretaget Rekvisitioner i Horsens gik Fj. atter om Eftermiddagen tilbage til Vejle, hvorefter der fra Strejfkorpset paany sendtes Patr. frem gennem Horsens. Vort Tab var 1 saaret og 1 fangen.

Som Følge af denne Kamp beordrede Gen. HL etableret Vognparker i Tulstrup og Javngyde, saa at der fra 2. Kav.Brigr., der betragtedes som Repli for Østre Srejfkorps, hurtigt kunde sendes et Par Kompagnier frem til Understøttelse for det. Iøvrigt bebrejdede Gen. HL det civile Efterretningsvæsen, at det ikke i Tide havde meldt om den fj. Expedition til Horsens, „vi kunde da maaske have detacheret en større Styrke dertil og udført et Coup.“

Som tidligere omtalt, var det Gen. HL's Tanke før Fremrykningen fra Mors at søge Forbindelse med Kommandanten i Fredericia for ved Hjælp af Forstærkninger derfra at angribe de Tropper, Fj. havde efterladt i Nørrejylland. Først noget efter Ankomsten til Kalby Gaard har Beslutningen herom dog faaet fast Form, idet han Natten mellem den 11. og 12. bestemte sig til Forhandling med Gen. Lunding og gav Kapt. Thomsen Ordre til næste Morgen at afrejse til Fredericia med følgende Brev, dateret den 10/4:

„Da det er mig af højeste Vigtighed og Interesse at erfare Deres Mening om Situationen og om de Midler, man kan og bør gribe til for i dette afgørende Øjeblik at virke til Arméens og Fædrelandets Gavn, saa tillader jeg mig at fremsende disse Linier ved Divisionens Souschef, Kaptajn af Generalstaben Thomsen, der vil være Deres Excellence bekendt, og som er inde i Forholdene her, som i min Anskuelse af disse, og ved hvem jeg maaske tør vente at erfare Deres Excellences vægtige Mening direkte og aldeles paalideligt.

Som et af mine vigtigste Hverv anser jeg det at aflede fjendtlige Kræfter fra Stillingen ved Fredericia, samt som Deres Excellences og mit fælles Hverv at virke for Landets Forsvar i det hele.

Saaledes som Situationen nu er, med Dybbølstillingen stærkt truet og en vigtig Katastrofe dersteds maaske nær forestaaende, Fredericia derimod for Øjeblikket mindre trængt og formentligen forsynet med en Besætning af ca. 14 Batailloner og med mit Korps norden for Fjendens Stilling ved Vejle, tør dog vistnok det Spørgsmaal opstaa: Bør der ikke gøres et Forsøg paa ved den højeste forenede Kraftanstrengelse af Besætningen i Fredericia og mit Korps, gennem et samtidigt Angreb i Front, Flanke og Ryg, at tilintetgøre det fjendtlige Armékorps i Jylland, for da med forenede Kræfter at trænge ind i Slesvig til Undsætning for Arméen paa Als og i Sundeved?

Jeg tilstaar, at Tanken unægtelig er dristig med Hensyn til Fjendens overlegne Styrke og gode Beskaffenhed, men naar alt staar paa Spil, maa alt voves, og en dristig Handling, udført i rette Tid, har ofte ført til et uventet og stort Resultat, hvorom Kommandanten i Fredericia fra 1849 ved lidt Besked.

Skal et saadant Foretagende imidlertid gøres nogenlunde muligt, da maa det i fri Mark mod Vejle virkende Korps mindst

have 3 Regimenter Infanteri til sin Raadighed, da uden dette den i Vejle og Omegn staaende Styrke af 8—10,000 Md. ikke vil kunne fordrives. Har Korpset derimod denne Styrke, da fortrøster jeg mig til at angribe Vejlestillingen for at kaste denne aldeles og paa samme Tid med største Delen af Kavaleriet at trænge frem mellem Vejle og Kolding, navnlig rettende Angrebet paa Fjendens Skyts og paa overalt at bringe Fjenden i Uorden, imedens Besætningen ved Fredericia gør et kraftigt Udfald og i Forbindelse med mit Korps opdriver den yderste Kraft for at gøre den mellem os staaende Fjende uskadelig.

Tror Deres Excellence at kunne forøge min Styrke med 2 Regimenter, og er De enig med mig i, at et Foretagende som det omtalte under nærværende Forhold bør voves, da skal jeg ikke være sen i Udførelsen af mit Angreb, men haaber 4 Døgn efter Infanteriets Ankomst til Aarhus at kunne angribe Vejlestillingen.

Skulde Hr. Generalen ikke dele min Anskuelse eller ikke kunne afgive den fornødne Forstærkning, da maa jeg indskrænke min Virksomhed til at aflede en Del af Fjendens Stridskræfter fra Fredericia; men da imidlertid Sundeved for Øjeblikket er Sværpunktet, og dette muligen paa en heldig Maade kunde forrykkes ved et vel udført Angreb heroppe, saa er der tilvisse meget, der taler for en snarlig, kraftig, offensiv Indgriben — —.“

Som man vil se, har Gen. HL i Brevet opgivet den muligvis tidligere ønskede fuldstændige Raadighed over 3. Div. og i Stedet foreslaaet ogsaa et Udfald fra Fredericia. Maaske er han herved paavirket af Hensynet til de faatallige Transportmidler, navnlig naar 2. DR, som Tilfældet var, samtidig skulde overføres til Jylland. Hele Foretagendet havde som Forudsætning en ret stærk Tillid til Dybbølstillingens Modstandsevne, hvor paa den anden Side en Katastrofe dog ansaas for mulig nær forestaaende; thi der var nu gaaet omtrent 14 Dage, siden man fik Meddelelse om, at Fj. koncentrerede sine Kræfter mod Dybbøl. Angrebet paa Vejlestillingen antoges tidligst at kunne finde Sted 4 Døgn efter Regimenternes Ankomst til Aarhus, og hertil maa regnes Tiden for Kapt. Thomsens Rejse og Søtransporterne, saa at der vilde hengaa allermindst endnu en Uge, inden Manøveren kunde begynde.

Den Optimisme angaaende den disponible Tid, der herved

gjorde sig gældende, var ikke mindre end den, hvormed Gen. HL saa hen til Resultatet af sin Manøvre, ved hvilken han ventede „at tilintetgøre det fjendtlige Armékorps i Jylland“. Man vidste dog, at dette talte ca. 20,000 Md. foruden nogle preussiske Tropper, hvori 3—4 Rytterregtr., og at kaste Fj. ud af den forskansede Stilling ved Vejle kunde blive vanskeligt, naar man kun raadede over et ganske svagt Artilleri, og Angrebsfodfolket kun talte ca. 5000 Md. mod Fjendens, der ansloges til 8—10,000. At Udfaldsstyrken fra Fredericia, der højst kunde tælle ca. 8 Batlr., skulde kunne faa nogen Fremgang overfor hele, eller største Parten af det østrigske Korps var dog vel usandsynligt.

Men hermed være ingenlunde sagt, at et gunstigt Resultat af Aktionen var udelukket. Naar Fjenden blev bunden ved Angrebet mod Vejle — og mere tænkte Gen. HL sig maaske i Virkeligheden ikke at opnaa her — var der udmærkede Betingelser til Stede for Rytteriets Raid S. f. Vejleaa. Det vilde sikkert her kunne finde lønnende Angrebsmaal og kunde ved at true Østrikerne i Ryggen genere dem en Del i deres Kamp med Udfaldsstyrkerne fra Fredericia. Lykkedes det at lokke det fj. Rytteri ud, havde vort Mulighed for at tilkæmpe sig en Sejr. At vore Ryttere var Fjendens overlegne, havde de hidtidige Smaakampe tydelig vist; Spørgsmaalet var blot, om vor Føring vilde være tilstrækkelig dristig og resolut.

Gen. HL, der senere har kaldt den paatænkte Manøvre for Krigens „*strategiske Moment*“, har sikkert Ret i sine gentagne Beklagelser over, at den gunstige Lejlighed ikke blev udnyttet. Om hele Krigens Forløb derved vilde blive ændret, saaledes som han mente, er vel nok tvivlsomt; men hvilke Resultater, der kunde være naaede, er det jo vanskeligt at udtale sig om, da Manøveren aldrig blev bragt til Udførelse.

Medens Fremrykningen til Linien Silkeborg—Aarhus var sket hurtigt, indtraadte der nu en fuldstændig Standsning i Operationerne, idet Gen. HL intet vilde foretage sig, før Resultatet af Kapt. Thomsens Rejse til Fredericia forelaa.

Foran Div.s Hovedstyrke fandtes de to Strejfkorps, til Dels meget spredte og stærkt fordelte i Dybden, da de bagvedværende Brigader var saa langt borte, at Strejfkorpserne — der ikke var dem underlagte — i Hovedsagen, som hidtil, var henviste til sig

selv. — At Div. var dybdegrupperet var rigtigt, men Dybden var overordentlig stor. 2. Kav.Brig. stod ca. 30 km fra Horsens, 1. Kav.Brig. ca. 50 km fra Vejle, og derved var en rettidig Udnyttelse af de Chancer, Fjenden maatte give, mere end problematisk, saaledes som det ogsaa viste sig ved Fjendens Expedition til Horsens den 10.

At Div.s Hovedstyrke var langt tilbage, forholdt sig passivt og søgte at gøre sig ubemærket kunde mulig hindre, at Fjenden erkendte dens Tilstedeværelse, hvorved det OVERRASKELSESMOMENT begunstigedes, som var af saa stor Betydning for Gennemførelsen af det paatænkte Angreb. Paa den anden Side kan det imidlertid være tvivlsomt, om det er rigtigt at unde Fjenden Fred og Ro netop, naar han ønsker det, saaledes som Tilfældet aabenbart var i det foreliggende Tilfælde. — Ritmester Hegermann-Lindencrone i 1848 vilde næppe have sanktioneret en saadan Passivitet!

Skulde den Tanke hævdes, som havde motiveret 4. Div.s Fremrykning fra Mors, nemlig at binde og true Fjenden og derved lette Trykket paa Dybbøl, maatte han stadig holdes i Aande. Det havde derfor maaske været mere formaalstjenligt, saaledes som Situationen var, strax at rykke Fjenden tættere paa Livet og — med den Overlegenhed vort Ryteri havde — fuldstændig at hindre hans Opklaring samt udføre Overfald paa hans Forposter, saaledes at han maatte have Indtryk af en stadig Trusel om et alvorligt Angreb, og saaledes at der hos vore egne Tropper — d. v. s. hos de højere Førere — atter kunde vækkes en offensiv Aand efter de mange Tilbagetog.

Hvad enten man ventede en Afgørelse ved Dybbøl lidt før eller senere, kunde der ingen Tid være at spille. Lykkedes det at faa Forstærkningerne fra Fredericia, var det saa meget bedre, og den taktiske OVERRASKELSE skabtes lettere, naar Fjendens Opklaring var ophævet, og han intet vidste om, hvad der foregik bag den Ring, de danske Tropper dannede uden om hans Front, end naar der før Angrebet skulde foretages lange Marcher mod Angrebepunktet.

Kaptajn Thomsens Afrejse blev forsinket, da han maatte vente paa det Dampskib, der skulde føre ham til Fredericia, og yderligere Vind og Strøm var imod. Han naaede saaledes først sit Bestemmelsessted den 13. Det viste sig her, at Gen. Lunding

havde haft ganske samme Tanke som Gen. HL med Hensyn til Afgivelse af Tropper til 4. Div., idet der intetsomhelst Tegn var til, at Østrigerne, som laa foran Fæstningen, tænkte paa at angribe, og der saaledes intet kunde være til Hinder for midlertidigt at svække Garnisonen til Fordel for 4. Div.s Operationer mod de fj. Tropper i Nørrejyland. Han havde — ligesom Gen. HL udenom Overkdoen. — afsendt Indstilling herom til Krigsmin. den 9., men netop samme Dag faaet Ordre fra Overkdoen. til at afsende 1 Brigade til Als. Herved blev ikke alene alle hans Transportmidler beslaglagte, men ogsaa blev Garnisonen saa formindsket, at intet yderligere kunde undværes, hvis Tjenesten skulde bestrides.

Gen. Lunding kunde altsaa ikke hjælpe 4. Div., hvor gerne han end vilde. Han havde endda spurgt Krigsmin., om han skulde følge Overkdoens. Ordre eller afgive Brigaden til 4. Div., men faaet den Besked, at han med alle disponible Transportmidler skulde overføre Brigaden til Als og saa længe standse Transporten af 2. DR til Nørrejyland. „Gen. HL, og Gen. HL selv, maatte med hele sit Korps gaa ind i Slesvig, ja lægge Tilbagevejen ned til Holsten, hvis det ej lykkes at trænge igennem til Dybbøl“, erklærede han til Kapt. Thomsen. — I Hui og Hast blev derefter affattet et Brev, som Kaptajnen skulde have med til Gen. HL.

I dette Brev gjorde Gen. Lunding først Rede for, hvorfor han ikke kunde afgive Regimenterne til 4. Div. og fortsatte derefter:

„— De foran Fæstningen liggende Østrigere vise paa forskellige Maader tydelig nok, at de, i det mindste indtil videre, ikke ønsker noget Sammenstød, og det er derfor min Anskuelse, at man under nærværende Forhold saa vidt muligt bør undgaa at berøre dem, for med desto større Kraft at ramme deres allierede, Preusserne, der N. f. Kongeaa, Fæstningens nærmeste Environ undtagen, synes at være blandede med Østrigerne, mens de S. f. Kongeaaen træffes sikkert og træffes saaledes, at store Resultater tør forventes. Med Deres Excellence er jeg enig i, at Fædrelandets største Interesser staar paa Spil ved Dybbøl; en Lettelse, om ogsaa kun kortvarig Lettelse for vore tapre, dør kæmpende Vaabenbrødre turde høre til de betydningsfuldeste Resultater af et Foretagende, der saa ganske egner sig for det Vaaben, Deres Excellence har helliget Dem, og hvis Repræsentant De er, et Foretagende, som ikke vil undlade at kaste en Glans paa Deres Excellences Navn, og som sikkert i højeste Grad vilde være vor aller-

naadigste Konge, til hvis Person Deres Excellence er knyttet, kær og velkommen.

Maatte Deres Excellence ville skænke de Bemærkninger, som jeg har tilladt mig at fremsætte, nogen Opmærksomhed, skal det være mig kært at yde den Bistand, jeg med de ringe Midler, som staar til min Disposition, formaar, saasom til Dækning eller Transport af, hvad De muligvis maatte ville lade tilbage.“

Med dette Brev gik Kapt. Thomsen ombord i en Kanonbaad, der førte ham tilbage til Aarhus, og sammen med Kronprinsen, der, som nævnt, ogsaa samme Dag kom til Aarhus, naaede han om Aftenen den 14. til Kalby Gaard.

Det negative Resultat af Kaptajns Rejse virkede stærkt nedslaaende paa Gen. HL. Gen. Lundings Forslag om at føre Div. til Sønderjylland betragtede han som umuligt; der vilde derved næppe opnaas noget væsentligt, og Risikoen for at blive afskaarren paa Tilbagevejen var altfor stor. — Man maatte se at finde en anden Udvej, hvorved Div. kunde gøre sig nyttig.

Om Fjenden havde man i de forløbne Dage faaet følgende Oplysninger (se Skitse 3): I Vejle laa den 12. 2 preuss. og 2 østr. Batlr. samt 1 Batt., og som Forpost stod paa hver Side af Grejsdalen 1 Batl. og 2 Eskdr. Husarer. Hver Batl. talte ca. 730 Md. S. f. Byen laa 1 Husarregt. og noget Fodfolk. Skanser og Skyttegrave var anlagte i Linien Sophiesminde—Ll. Grundet—Skovfogedhus og ligeledes paa Bakkerne S. f. Vejle, fra hvilke Byen fuldstændig kunde beherskes.

Den 14. var til Vejle yderligere ankommen 1000 Md. østr. Fodf., og Styrken opgjordes nu saadan:

I Vejle og som Forposter: af preuss. Tropper 2400 Md. Fodf., 1800 Md. Ryt., 2 Battr., af Østrigere 5000 Md.

I Vinding: 1 Batteri.

I Højen: 1 Kyrasser-Regt.

I Harte, Bække og Egtved: Fodfolk og Rytteri.

Overfor Fredericia: ca. 10,000 Md. Østrigere; mange skulde være afmarcherede til Dybbøl. De østrigske Kantonementer strakte sig ifølge Melding den 15. over Nr. Bjert—Eltang—Bramdrup—Vilstrup—Almind—Herlev—Smidstrup mod Vejle, med Forposter langs Nebel Aa, altsaa i Hovedsagen som hidtil.

Det hed sig, at Østrigerne fra Vejle skulde fortsætte mod N., ligesom man ogsaa ventede en Fremrykning mod Horsens.

At foretage et Angreb paa Vejle med den Styrke, 4. Div. raadede over, var naturligvis ganske udsigtsløs; men derimod foreslog Kapt. Thomsen et Overfald udført med hele Div. paa Fjendens vestligste Kantonnementer, hvorved han antagelig har ment Kantonnementerne S. f. Vejleaa. Det vil altsaa sige, at Div. skulde udføre et lignende Raid som tidligere paatænkt, men uden det samtidige Angreb paa Vejle og fra Fredericia. Kapt. Thomsen havde sikkert Ret, naar han hævdede, at et saadant Foretagende kunde give Anledning til en smuk Vaabendaad — man vilde formentlig hovedsagelig støde paa Fjendens Rytteri — og ikke medføre synderlig Fare for Div.

Gen. HL afviste imidlertid dette Forslag, idet han ikke mente, at et saadant Foretagende kunde bringe noget væsentligt for Krigsførelsen som Helhed.

Vistnok den 15. indløb Efterretninger om Situationen i Sønderjylland: Mellem Felsted og Kipleve (S. f. Aabenraa) laa 3500 Md. Fodf. og 6 Eskdr., i Aabenraa 1 Komp., mellem Aabenraa og Haderslev 1 Batl., mellem Haderslev og Stenderup 1 Batl., S. f. Kolding 3 Eskdr., i Kolding, hvor Gablenz var, 2 Kompr. og 1 Esk.

Ud fra disse Oplysninger kom Kapt. Thomsen saa med et nyt Forslag om at danne et mindre, men dog stærkt Strejfkorps, sammensat af udvalgte Afdelinger af alle Vaaben, som om Natten skulde snige sig vest om de fj. Tropper i Nørrejylland for derefter at rette et pludseligt Overfald paa et eller andet Punkt i Sønderjylland, f. Ex. Aabenraa, som tilsyneladende var svagt besat. Selv om man dermed ej heller naaede noget stort Resultat for Krigsførelsen, kunde man dog muligvis forlede Fjenden til for en kort Tid at sende Tropper bort fra Dybbøl og kunde udføre en rask og smuk Bedrift, som navnlig kunde faa Betydning, hvis det var rigtigt, hvad Kapt. Thomsen havde hørt i Fredericia, at man agtede at udføre et stort Udfald fra Dybbøl. Korpset havde paa Grund af sin Lidenhed formentlig Mulighed for at slippe tilbage, særlig hvis Divisionens Hovedstyrke støttede dets Tilbagegang ved et Skinangreb.

Ogsaa dette Forslag var Gen. HL imidlertid imod: det var ikke tilstrækkeligt nyttigt i Forhold til de Ofre, det kunde komme til at koste. Han gik dog tilsidst ind paa at ville udføre det,

hvis Overkdoen. fandt det nyttigt og ønskede det foretaget. Og nu, efter to Dages Overvejelser, beordredes den 17. Kapt. Thomsen til strax at afgaa til Aarhus og derefter pr. Dampskib direkte til Als for at indhente Overkommandoens Udtalelse.

Atter ventede 4. Division.

Nu var der forløbet over 3 Uger, siden Fj. begyndte sin Koncentration til Dybbøl, og i 11 Dage havde Div. staaet passiv i sine nuværende Stillinger. Inden Kapt. Thomsen kom tilbage med Besked fra Overkdoen, og Strejfkorpset derefter eventuelt kunde paabegynde sin Fremrykning og naa ned i Sønderjylland, vilde der yderligere kunne gaa en Ugestid.

Var der virkelig nu saa lang Tid til Raadighed, naar man allerede den 10. havde været paa det rene med, at en Katastrofe ved Dybbøl var nærforestaaende, og de senere officielle Efterretninger vidnede om det fjendtlige Angrebs Voldsomhed?

For Divisionens Vedkommende vilde Forholdene næppe blive bedre; Gen. HL har senere erklæret, at Aanden i Afdelingerne var fortrinlig, og at alle længtes efter at komme i Kast med Fjenden. Regimenternes Reorganisation var endt, de var fuldt kampdygtige, og Divisionen forstærket med 2. DR, der den 10. og 15. var overført til Aarhus og derefter underlagt 2. Kav.Brig. med Kantonementer i Sorring, Dallerup og Mollerup.

Iøvrigt var der indenfor Div. foregaaet følgende:

Den 10/4 blev Ritm. Sehested afløst som V. *Strejfkorps* fra 1. Kav.Brig., foran hvilken han jo optraadte og indgik atter i 2. Kav.Brig. Afløsningen, Major Fibiger, med 2 Eskdr. og $\frac{1}{2}$ 4. Komp./1. R, fik samme Opgave som det hidtidige *Strejfkorps*: at holde fj. Smaakommandoer borte, true Fj. fra NV. og N. samt om muligt enkelte Gange tilføje ham større Tab. — Kort efter Major Fibiger var rykket ud, havde en af hans Patrouiller Sammenstød med et lille fj. Kommando ved Vindelev ($\frac{1}{2}$ Mil N. f. Vejle).

Meddelelsen den 14. om Forstærkning af Fjendens Styrke i Vejle i Forbindelse med Rygterne om, at der ventedes fj. Fremrykning mod N., saavel som mod Horsens, gav Anledning til, at Gen. HL i de følgende Dage forberedte en Koncentration af Div. mod V. til Imødegaaelse af et muligt Angreb i Retning af Silkeborg.

Ved Befaling samme Dag dannedes saaledes en „*Divisions-*

Reserve“ under Obltn. Beck, bestaaende af de 4 Kompr. (det fjerde var det, der hidtil var indgaaet i Ritm. Sehesteds Strejfkorps), som havde været underlagt 2. Kav.Brig., 1/2 7. Bt. og 3./GHR Kommandoet, der kantonnerede i Venge—Laasby—N. Vissing, skulde være rede til at rykke mod V. — dets Retraite skulde gaa over Linaa—Silkeborg — og et Komp. sendtes frem til Besættelse af Fuldbro og Nybro, der indrettedes til Forsvar.

Paa samme Tid forlagdes 2. Kav. Brig.s Stabskvarter mod V. til Kalby Gaard, og Brigadens Retraitelinie skulde gaa over Resenbro og Kongenbro. Ø. *Strejfkorps* underlagdes Brigaden, og dette Korps' Husardetachment afløstes af 1 Esk./6 DR. — Fra Korpsset konstateredes iøvrigt den 17. en stor fj. Fouragering i Bjerre Herred.

Detachmentet Dahl, 1 Esk. og 1 Komp., skulde være fast stationeret til Bevogtning af Ryemølle Bro—Emborg Bro—Ryebro og som Strejfkorpssene fremsende langt udgaaende Patr. og foretage selvstændige Expeditioner til Opklaring og for at forurolige Fj. — Et fra Detachmentet fremsendt Kommando alarmerede den 17. Fjendens Forposter ved Lindved, hvor Løjtn. Jørgensen med 4 Dragoner angreb og kastede 10—12 fj. Husarer.

Divisionens Stabskvarter forlagdes den 16. til Silkeborg, hvortil ogsaa *Ingeniørkompt.* kom. Med 2. Kav.Brig. havdes telegrafisk Forbindelse.

Medens Broen ved Tørring, der jo havde Betydning for Div.s mulige Fremrykning mod Syd, holdtes i brugbar Stand, blev Broerne over Gudenaå ved Bredvadmølle, Brestenbro og Aasted Bro, som var istandsatte af Beboerne, atter afbrudte for derved at vanskeliggøre Fjendens Bevægelsesfrihed over Gudenaå, naar han rykkede mod N.

Retraiten over Limfjorden forberedtes ved Bygning af Anlægsbroer ved Aalborg og Nr. Sundby, saavel som ved Agersund, Salling Sund og Glyngøre. Til Raadighed for Overfarten havdes 3 Dampskibe og 3 Transportbaade foruden Færger og Pontons.

Den 20. vendte Kapt. Thomsen tilbage fra Als. Han var kommen tidsnok til at se de tyske Faner vaje over Dybbøls Skanser. — Og nu „myldrede Tyskerne mod Nord.“

Det „strategiske Moment“ var uigenkaldeligt forspildt, ligesom det langt betydningsfuldere i Februar ved Kolding. — Var Gen. HL rykket fra Mors strax, da Idéen om Manøvren opstod, og havde han strax truffet Aftale med Gen. Lunding, kunde Regimenterne fra Fredericia maaske have været udskibede i Aarhus, naar 4. Div. naaede i Højde dermed, og Angrebet uopholdelig være ført frem. Efter de Oplysninger, der da forelaa for Gen. HL om Fjenden, vilde Betingelserne have været til Stede for et heldigt Resultat ved Vejle. — I Virkeligheden var Forholdet imidlertid det, at Gablenz, der ventede et saadant Angreb, allerede den 31. Marts havde trukket 1 østrigsk Brigade op til Vejle, hvor forud kun laa 3 preuss. Batailloner, og alle Forsvarsforanstaltninger var trufne, saaledes at en strategisk Overrumpning allerede da var udelukket. Ogsaa Udfaldstroppeerne fra Fredericia vilde først i 5 km.s Afstand fra Fæstningen være stødt paa Østrigerne, men saa ogsaa efterhaanden være kommet til at staa overfor 15 Batailloner m. m. med stærk Udsigt til at blive afskaarne fra Fæstningen. — Noget „strategisk Moment“ i den Forstand Gen. HL mente, havde saaledes overhovedet ikke været til Stede.

For 4. Div.s Raid S. f. Vejleaa var Betingelserne derimod hele Tiden gode. Preusserne raadede ialt kun over 3 Rytterregtr. i og om Vejle, hvortil kom 1 østrigsk DragonReg. N. V. f. Kolding, altsaa ialt over en Rytterstyrke, der, selv om den blev samlet, hvad næppe var sandsynligt, dog vilde være 4. Div.s 27 Eskdr. absolut underlegen, og de Fodfolksstyrker, der var fremsendte til Sikring mod V., var ubetydelige.

I „Tidsskrift for Krigsvæsen“ 1874 blev fremsat følgende vistnok rigtige Udtalelse om Betydningen af et Angreb fra 4. Divisions Side:

„— Man maa dog forsaa vidt beklage, at det nævnte Foretagende ikke lod sig iværksætte i den Tid, der gik nærmest forud for Dybbøls Fald. — Vi trængte haardt til en Sejr; dens Betydning vilde have naaet et godt Stykke udover det umiddelbare militære Resultat — den vilde kunne have medført, at vi kunde have rømmet Dybbøl inden Stormen — det var rigtigt at oppebie Stormen; thi vi kunde ikke bestandig lade vor Krigsførelse bestaa i, naar det kom saa vidt, at vi for Alvor skulde maale os med Fjenden, da at forsvinde for ham — det kunde i Udlandet som i Indlandet vække den Forestilling, at Kampen ikke fra dansk

Side var ment for ramme Alvor —. En uomtvistelig Sejr i Nørrejylland, ja endog blot en dygtig og kækt ført Kamp af større Dimensioner, især et dristigt og resolut udført offensivt Foretagende noget inden 18. April kunde have gjort Slutningskampen i Dybbøl overflødig, hvad vi ikke nu trøste os til ubetinget at kalde den —.“

Der er i Krig en Beslutning, om hvilken man med Sikkerhed véd, at den altid er fejl: Beslutningen om intet at ville.

VI. Det andet Tilbagetog over Limfjorden.

(Skitse 11 og 12).

Efter Dybbøls Fald var Krigen i Nørrejylland indtraadt i en ny Fase. Overfor den store Overmagt, som kunde ventes snart at ville rykke op i Landsdelen, maatte 4. Div. opgive at optage nogen større Kamp; kun hvis Fjenden spredte sig, kunde der blive Tale om at falde over isolerede Dele. Men under alle Omstændigheder maatte man være forberedt paa meget hurtigt at blive tvungen over Limfjorden, og muligvis maatte Jylland rømmes helt. Div. kunde derfor ikke som sidst gaa til Mors, hvor den vilde blive afskaaren fra Østkysten, men den maatte — i Overensstemmelse med Overkdoens oprindelige Ordre — benytte alle, eller dog flere af Limfjordens disponible Overgangssteder, ved hvilke nu det fornødne Færgemateriel var til Stede. Hermed opnaaede man desuden ikke alene at kunne passere Fjorden hurtigt, men tillige at kunne bevare Manørefriheden S. f. denne længst muligt.

Alle Efterretninger gik ud paa, at Fjendens Fremrykning skulde gaa over Horsens med 10 000 Md. og vistnok begynde den 20. Det fortaltes blandt de fj. Soldater i Vejle, at det var Hensigten at fange vort Rytteri, om man saa skulde gaa til Skagen. Store Styrker var undervejs sydfra, 5—6000 Md preuss. Tropper, der kom fra Schlesien, var marcheret gennem Sønderjylland og skulde være i Vejle i Dagene 18.—20. Den 20. havde ialt 11 000 Md. passeret Kolding, men der var ialt kun meldt om 3 Rytterregtr. som hidtil ved Vejle.

Foruden Fremrykningen over Horsens maatte man være forberedt paa en Fremrykning mod N. En Spionmelding den 19. udtalte, at 3 Batlr. var gaaede fra Vejle mod V., „og med en Styrke af 10000 Md. vil der i Morgen blive begyndt en Bevægelse“. Dette sidste Udtryk blev udlagt saaledes, at de 10000 Md. vilde rykke

frem ad de vestlige Veje, skønt, som nævnt, alle andre Meldinger sagde, at de 10000 Md. skulde over Horsens. I hvert Fald har Gen. HL ventet, at Fj. vilde gaa mod Silkeborg eller Paarup med store Styrker. Samlede han nu Div. overfor den østlige Fremrykning, vilde han, hvis Fj. rykkede over Silkeborg eller Paarup, risikere at blive afskaaren fra en Retraite over Viborg—Skive til Mors, medens man ved at staa ved Silkeborg dækkede denne Retraite-linie, samtidig med at man bevarede Muligheden for ogsaa at gaa over Hobro—Aalborg. Det er muligt, at Gen. HL har tænkt sig, at Stillingen ved Silkeborg ogsaa kunde benyttes som en Flankestilling, hvorfra Fjendens Fremrykning ad de østlige Veje kunde angribes.

For Koncentrationen til Silkeborg var der truffet foreløbige Bestemmelser ved Befalingen den 14. (se S. 197), og disse Bestemmelser suppleredes den 19. med Direktiver for Retraiten mod Limfjorden:

Naar *Obltn. Beck* blev nødt til at gaa tilbage fra Egnen om Skanderborg, skulde han gaa over Aabro og Kongensbro, forsvare disse Gudenaaovergange for, naar ogsaa disse Stillinger maatte rømmes, at gaa over Hobro til Aalborg.

Samtidig med Becks Retraite fra Skanderborgegnen skulde *Major Castenschiold* gaa over Aarhus—Aabro—Randers, og

1. *Kav.Brig.* gaa i Bivuak V. f. Silkeborg ved Viborg- og Skivevejene, indtil 2. *Kav.Brig.* overtog en af disse Veje eller dem begge, hvorpaa 1. *Kav. Brig.* skulde trække sig ud ad Herningvejen. Dens Retraite var mod Salling Sund eller, efter Omstændighederne, mod Oddesund.

2. *Kav.Brig.* med 2. DR og II/GHR gaa til Viborg- og Skivevejene V. f. Silkeborg, med $\frac{1}{2}$ 6. DR over Kongensbro eller Resenbro. Brigadens videre Retraite skulde gaa til Viborg, hvor nærmere Bestemmelse om, hvorvidt den skulde fortsætte til Mors eller over Hobro.

Brigadernes samlede Styrker var dog stærkt reducerede, idet Gen. HL forøgede Antallet af de udsendte Detachementer, saaledes at der den 20. fandtes følgende:

Ritmester Moes Esk. ad Vejen Herning—Skern—Varde.

Major Fibiger med 2 Eskdr. og $\frac{1}{2}$ Komp. i Brande (Vejen Vejle—Herning),

Ritmester V. Dahl med 1 Esk. ved Nr. Snede (Vejen Vejle—Silkeborg), underlagt Maj. Fibiger,

Premierløjtnant A. Dahl (Rye-Detachementet) med 1 Esk. og 1 Komp. (Vejene Horsens—Silkeborg og Skanderborg—Silkeborg),

Major Castenschiold med $\frac{1}{2}$ 6. DR og 1 Komp. om Skanderborg med fremskudte Styrker i Horsens (Vejen Horsens—Skanderborg og Horsens—Aarhus).

Hertil kom *Obltn. Beck's Korps* (Divisionsreserven) med 4 Kompr., 1 Esk. og $\frac{1}{2}$ Batteri.

Der var altsaa ialt detacheret 9 Eskdr. eller $\frac{1}{3}$ af Rytteriet.

De udsendte Detachementer (Strejfkorps) havde, foruden at indhente Efterretninger, som Opgave at gribe Offensiven, naar Lejlighed gaves, at lægge Baghold o. s. v. Idet de var echelone-rede fremad til højre, tænkte Gen. HL sig Muligheden af, at de gensidig kunde støtte hverandre, ved at det ene Korps stødte frem i Fjendens Flanke, naar Nabokorpsset til venstre blev angrebet, en Tanke, som dog i Praxis var uigennemførlig som Følge af de store Afstande mellem Korpsene indbyrdes.

Korpsenes Antal og Styrke var større end nødvendigt af Opklaringshensyn; de kunde muligvis bidrage til at tilsløre Div.s Bevægelser, men ikke hindre den Spionage, som man vidste, Fjenden anvendte i udstrakt Grad. Deres Kampvirksomhed, der vel kunde have Betydning, saa længe Fjenden opholdt sig paa Stedet og kun fremsendte Smaastyrker, kunde ikke faa nogen Indflydelse, naar han rykkede frem med store, samlede Kolonner. Tværtimod svækkede Afgivelsen af de mange Detachementer ret betydeligt Divisionens Slagkraft.

Den 20. ventedes jo Fjendens Fremrykning, hvorfor Gen. HL denne Dags Morgen gav Ordre til Koncentrationens Gennemførelse.

1. *Kav.Brig.* skulde tage Stilling ved Kejlstrup, N. f. Silkeborg, og forberede Broen ved Silkeborg til Afbrydning.

2. *Kav.Brig.* skulde afmarchere til Paarup (Korsvejen ca. 12 km VSV. f. Silkeborg), dog efterladende $\frac{1}{2}$ 6. DR bag Resenbro i Bivuak, hvor Vejen derfra støder til Silkeborg—Viborgvej, Broen forberedt til Afbrydning.

Becks Korps skulde forblive ved Sofiendal og holde Fuldbro og Nybro samt Herschendsgave besat.

Øst derfor *Castenschiolds Korps* til Gl. Aarhusvej samt i Horsens.

Skønt det maatte synes naturligt at holde Div. samlet i Beredskabsstillinger, indtil der opnaaedes Klarhed over, hvor Fj. rykkede frem, og saaledes, at man var i Stand til at operere efter Omstændighederne Ø. eller V. f. Silkeborgsøerne, havde Gen. HL altsaa allerede den 20., blot fordi han troede, at Fj. kom denne Dag, skudt Div.s Hovedstyrke mod V. og kun efterladt Beck's og *Castenschiolds Korps* om Skanderborg—Aarhus. Han disponerede herved utvivlsomt for tidligt og paa et utilstrækkeligt Grundlag. Afstanden Vejle—Paarup (eller Silkeborg) er ca. 45 km, som Fj. vilde behøve 1—2 Dage for at tilbagelægge. Med de langt fremskudte Kommandoer vilde Div. kunne faa rettidig Oplysning og saaledes Tid nok til at samles (den længste March vilde blive ca. 35 km). — Afstanden fra Hedensted over Horsens til Skanderborg er ca. 30 km. Fjendens Fremrykning mod Horsens vilde blive observeret øjeblikkelig, da vi holdt Byen besat, og Div. vilde ogsaa i dette Tilfælde have rigelig Tid til at træffe sine Dispositioner. Ved saa længe som muligt at bevare 2. Kav.Brig. med sine 15 Eskadroner (incl. *Castenschiolds* 3) Ø. f. Silkeborgsøerne vilde man da have gode Betingelser for at kaste det fj. Rytteri (som, selv om det var samlet, kun talte 13). Angreb mod Fjendens samlede Kolonner vilde næppe føre til noget; men man kunde hindre hans Opklaring og derved sinke og vanskeliggøre hans Fremrykning, det Maal, Gen. HL tilsigtede ved sine mange detacherede Styrker, men som næppe kunde naas ved dem.

De Meldinger, der i Løbet af Dagen indløb om Fj., var ikke alarmerende. De Tropper, der fra Vejle skulde være rykkede mod V., viste sig at være 1 preuss. Batl., der var gaaet til Bredsten, og 1 Tyrolerjægerbatl. i Hover. Desuden havde der Natten 19.—20. været 1 Batl. i Grejs, men maaske var den derfra gaaet i Retning af Horsens. Der var ikke yderligere rykket noget fra Vejle mod V. eller N., men derimod en stor Styrke ad Horsens til. Leverancerne af Naturalforplejning i Vejle skulde ophøre den 20. Horsens ventedes besat, og det blev fortalt i Vejle, at det var Fjendens Hensigt at besætte Skanderborg og Aarhus Amter. — Af de, ca. 2000 Md., der stod om Constantia, skulde, ifølge en Melding fra Maj. *Castenschiold* Kl. 11³⁰ Eftm., en Del Husarer og Fodfolk paa Vogne være gaaet mod V.

Det maa vel have været andet end denne sidste Melding, der foranledigede Gen. HL til at lade 1. og 2. Kav.Brig. bivuakere Natten til den 21. ved Paarup. Meldingerne næste Dag fra Kommandoerne ved Brande og Nr. Snede, afsendt Kl. 11 $\frac{3}{4}$ Form., lød imidlertid paa, at alt var roligt, og Gen. HL lod da Brigaderne forlægge deres Bivuak til Funder og endelig om Eftermiddagen, da der stadig ingen fj. Fremrykning fandt Sted hverken over Horsens eller vesterpaa, gaa i Kantonnement med

1. Kav.Brig. i, NV. og V. f. Silkeborg (Balle—Sinding—Hvinningsdal),

$\frac{1}{2}$ 6. DR NØ. f. Silkeborg (Kejlstrup—Gødvad),

2. DR, II/GHR og $\frac{1}{2}$ 7. Batt. nordligere (Serup—Sejling—Lemming m. m.).

Som Forposter 1 Esk. i Funder og 1 ved Silkeborg. Desuden holdt 1 Esk. Resenbro besat og sendte et Detachement til Linaa til Forbindelse med Becks Korps.

Den 22. om Morgenen fandt en Patrouillekamp Sted S. f. Horsens, hvor Korporal *Bovense* med 4 Dragoner paa udmærket Maade huggede sig igennem en større fj. Patr. Fjendtlige Tropper trængte derefter frem gennem Horsens, hvorfra vort lille Detachement trak sig tilbage, og 2 fj. Eskdr. rykkede ad Skanderborgvej til Egebjerg og Tepstrup.

Major Castenschiolds Korps, der nu atter underlagdes Div. direkte, samledes og indtog om Eftm. en Stilling V. f. Aarhus om Framlev—Storering—Stjære med Feltvagter ved Haarby, Jeksen og Dørup og smaa Patr. mod Vrold—Skanderborg—Frue-ring—Solbjerg. Desuden var udskilt et mindre, kombineret Kommando til Landevejen tæt S. f. Aarhus.

Kl. 12 M. kunde Castenschiold melde, at Fj. rykkede frem med Rytteri og Fodfolk, men han kendte hverken Styrkens Størrelse, eller hvorhen Bevægelsen gik. Kl. 4 Eftm. vidste Divisionen kun fra Prmltn. Dahls Korps, at der Kl. 11 Form. havde været en fj. Patr. ved Nim, og at de to fj. Eskdr. endnu Kl. 1 stod ved Egebjerg og Tepstrup.

Kl. 5 Eftm. skønnede Obltn. Beck, at det Kompagni (Riebau), han havde fremme ved Fuldbro og Nybro, var for udsat og beordrede det tilbage til Knuds Bro. Paa samme Tid meldte en Dragon, at Fj. trængte stærkt paa ved Skanderborg, hvorfor Oberst-

løjtnanten ved Mørkets Frembrud samlede sit Korps i Bivuak ved Laasby med Poster fra Knuds Bro—Forlev, beredt til at tiltræde Tilbageetoget.

Ved Midnat meldte Maj. Castenschiold, at Fjendens Fremrykning var standset, og at han overhovedet ikke var rykket ind i Skanderborg Afsnittet. Fra anden Side forelaa Efterretninger om, at de fj. Eskdr. ved Egebjerg og Tepstrup om Aftenen var redne tilbage til Horsens. Som Følge heraf paalagde Gen. HL Beck og Castenschiold ikke at gaa tilbage endnu og henledte særlig Opmærksomheden paa, at Aarhus ikke burde kunne tages af en ubetydelig fj. Styrke.

I Henhold til denne Ordre lod Obltn. Beck om Morgenens Kl. 5 (d. 23.) sit Korps gaa i Kvarter i Laasby—*Kalby Gaard*—Flensted—Tovstrup—Sorrning med 1 Komp. og nogle Husarer som Forposter.

Gen. HL havde i Løbet af Dagen faaet at vide, at Fjendens Styrke om Vejle, foruden den schlesiske Brigade, havde været 9—12,000 Md. formentlig af Gardedivisionen, men om Fjendens Fremrykning vidste han ikke mere end, hvad ovenfor er anført. At den vilde blive fortsat næste Dag, maatte anses for givet, og han traf derfor Forberedelse til Tilbagegang, idet han befalede alle Skibe bortsendte fra Aarhus Havn og Jernbanemateriellet samlet ved Skive. Retraitelinien var for 1. Kav.Brig. fastsat til Mors enten over Salling Sund eller Glyngøre, de vestlige Dele af Brigaden dog over Oddesund, medens Gen. HL selv med 2. Kav.-Brig. vilde gaa over Hobro—Aalborg.

Begge disse Brigader, der om Morgenens var mødt paa Alarmpladserne, henholdsvis ved Funder og ved Sejling, gik om Eftm. i Kantonnement og Bivuak:

1. *Kav.Brig.*: Funder Kro med 3. DR i Bivuak ved Funder, 5. DR i Kærsgd. og Hvinningdal. Fra Brigaden var foruden de hidtidige Strejfkorps udsendt 1 Esk. til Paarup og 1 til Herning, saaledes at der nu ialt var 7 Eskadroner ude.
2. *Kav.Brig.* i Sejling. 2. DR med 3 Eskdr. i Sejling—Ebstrup—Sinding, 1 Esk. i Bivuak S. f. Ebstrup, 1 i Bivuak N. f. Sinding og 1 paa Forpost ved Silkeborg. $\frac{1}{2}$ 6. DR med 2 Eskdr. i Kejlstrup og Balle, 1 i Bivuak S. f. Balle. II/GHR med 1 Esk. i Sejling og Ebstrup, 1 i Bivuak S. f. Lemming.

Batterierne i Kantonnement i Lemming og Kragelund.

Hvad var der saaledes foregaaet ved 4. Div. den 22.?

Efter Patrouillekampen ved Horsens om Morgenen vidste man, at der rykkede fjendtlige Tropper mod N. ad Skanderborg Landevej; men man kendte hverken Antallet eller Vaabenarten, og endnu om Eftm. vidste Obltn. Beck, der dog kun stod 15 km fra Skanderborg, ikke, om Byen var besat eller ej. Man skulde dog tro, at Fjendens Fremrykning automatisk maatte fremkalde en forceret Virksomhed hos alle Opklaringsled; men Major Castenschiold samlede i Stedet sine Eskadroner ved Framlev med blot nogle Smaapatrouiller kort foran, endskønt han netop ved at gaa frem mod Sydvest havde udmærkede Betingelser for at kunne opklare mod Vejen Horsens—Skanderborg. Noget lignende kan siges om Prmltn. Dahls Ryedetachment, om det end løste sin Opgave bedre end Major Castenschiold. Og Gen. HL selv, for hvem nøjagtige Oplysninger dog maatte være af særlig Vigtighed, gav ikke disse Kommandoer nogen Ordre til at rykke frem. Først om Aftenen blev man paa det rene med, at Fj. overhovedet kun havde haft lidt Rytteri N. f. Horsens, og at det endda var gaaet tilbage ved Mørkets Frembrud.

Det viste sig denne Dag, ligesom den 18/2 ved Kolding, at Bevidstheden om, at en almindelig Tilbagegang staa for Døren, virker lammende paa Handlekraften og modarbejder en aktiv, end sige en offensiv Optræden. Det er, ligesom man bliver trukket i Frakkeskøderne, naar man sætter Foden frem. Baade Beck og Castenschiold stod paa Springet til at gaa tilbage, skønt de kun vidste meget lidt om Fjenden. Gen. HL havde for sit Vedkommende ikke opgivet Tanken om en offensiv Handling — denne Tanke fastholdt han ogsaa senere —; men alligevel foretog han sig intet. Det maatte om Formiddagen staa ham fuldstændig klart, at der foreløbig ikke truede nogen Fare i Vest. Han havde saaledes fuld Dispositionsfrihed til at sende i hvert Fald 2. Kav. Brig. mod Øst, til den Egn, hvor Becks Kommando var, og hvor Brigaden iøvrigt vilde staa heldigt for sin eventuelle Tilbagegang mod Aalborg. Ved selv at afmarchere med Brigaden — under saa vanskelig en Situation kunde han ikke overlade Oberst Scharffenberg Ledelsen — vilde han om Aftenen have kunnet naa sit Bestemmelsessted og dør, saaledes som han gjorde det ved Silkeborg, ladet Tropperne gaa i Kantonnementsbivuak. Naar Fjenden, som man maatte vente det, fortsatte sin March næste Dag, stod han da rede til at udnytte de Muligheder, der maatte vise

sig: En nødvendig Betingelse for at kunne dette maatte nemlig være, at man var i stadig og snæver Føling med Fjenden; i modsat Fald vilde Chancerne smutte ud af Hænderne ligesom ved Vejle den 8/3. — Appelsinen var ikke falden i Alladins Turban, hvis han ikke havde været paa det Sted, hvor man kastede med Appelsiner.

Det var kun altfor tydeligt, at Opklaringen havde svigtet den 22., og for at dette ikke skulde gentage sig, beordrede Gen. HL telegrafisk den 23. Kl. 7 Form. Obltn. Beck til at holde Passene S. f. Skanderborg samt mellem Knud Sø og Ravn Sø, saavel som Egnen Ø. f. Sofiendal besat med Rytterposter, der skulde holde sig saa tæt som muligt paa Fjenden. Fra Prmltn. Dahls Korps vilde der samtidig blive sendt Styrker frem til Besættelse af Rymølle, Emborg og Salten Bro.

De Efterretninger, der forelaa om Morgenen, tydede ikke paa nogen større fj. Fremrykning; der skulde i Horsens kun være ca. 4000 Md.

Da Obltn. Becks Adjutant Kl. 8²⁵ oplyste, at der kun var en Sektion Fodfolk mellem Knud Sø og Ravn Sø, og at Fuldbro og Nybro ikke havde været besat siden den foregaaende Dags Eftm., gentog Div. Kl. 10²⁰ sin Ordre: Besættelsen af Fuldbro og Nybro etableres om muligt, derfra Observation af Terrainet mod Øst. Det tilføjedes, at Resenbro var afbrudt. I en telegrafisk Samtale, Obltn. Beck kort efter havde med Div., skærpede denne sine Krav: der skulde foretages en stærk Rekognoscering mod Skanderborg, hvortil en Del af Castenschiolds Korps skulde anvendes. Hertil svarede Beck ganske afvisende: der var ingen Tropper disponible, et Svar, som synes lidt forbløffende, da Beck dog strax kunde have sendt sin Husareskadron frem og støttet den baade med Fodfolk og Artilleri, selv om han ikke vilde disponere over Castenschiolds Rytteri, der foreløbig trængte til nogen Hvile. — Da Divisionsgeneralen naturligvis fra sit Opholdssted i Silkeborg havde vanskeligt ved at bedømme Forholdene N. f. Skanderborg, gav han efter.

Nogen Opklaring blev saaledes ikke iværksat og ganske opgivet, da Obltn. Beck, efterat han havde hørt, at der var fj. Ryt-

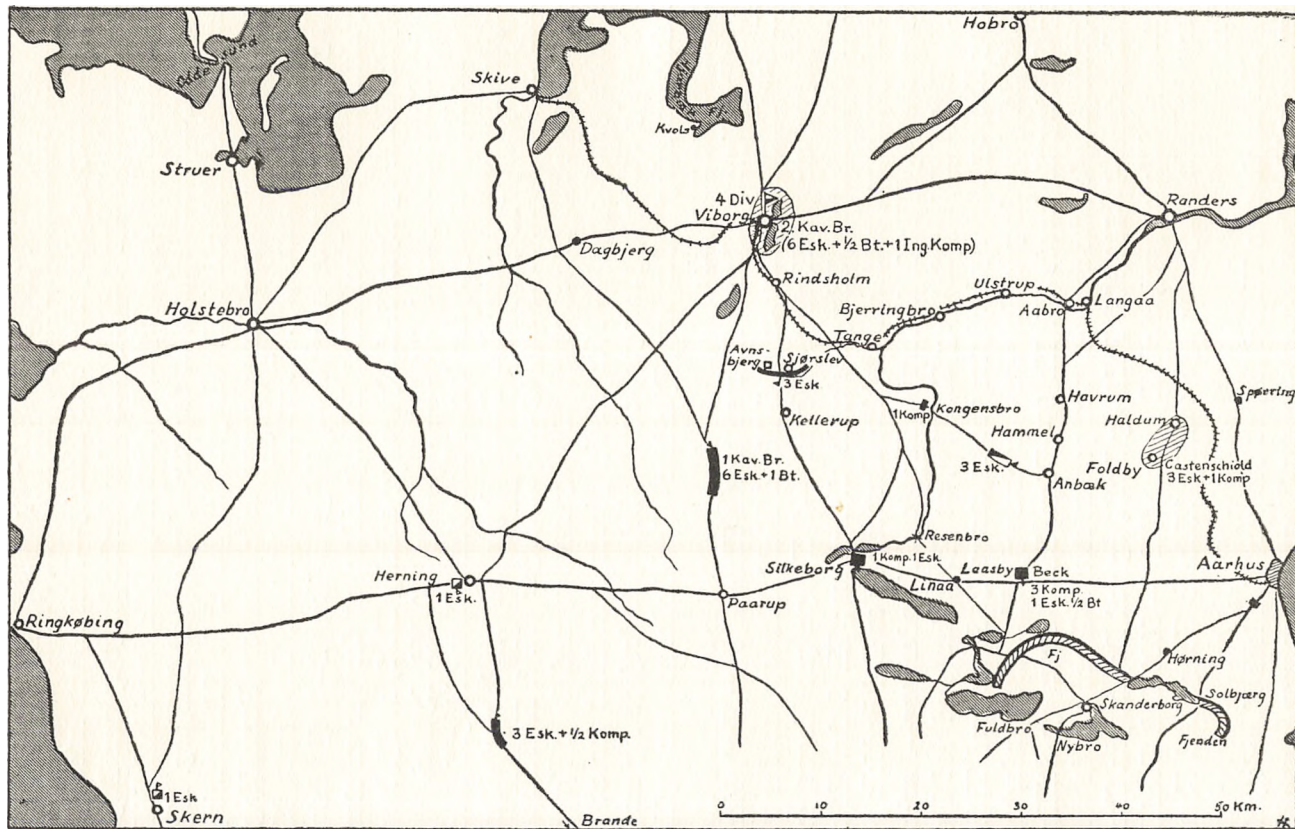
teri undervejs mod Fuldbro, Kl. 12²⁷ Eftm. telegraferede til Div., at det var tvivlsomt, om Fuldbro og Nybro nu kunde besættes.

Fra Castenschiolds Korps, der stod ved Framlev, med 1 Esk. ved Taastrup og Forposter over Haarby—Jeksen, var intet gjort for at skabe Føling med Fj. Det blev derfor langt op paa Dagen, inden der indløb Oplysninger, bortset fra, at Castenschiold tidligt om Morgenen havde hørt, at der var Fjender ved Solbjerg. Hvad han meldte, hidrørte i Hovedsagen fra det civile Efterretningsvæsen, men dog ogsaa fra en større Patr., han om Formiddagen sendte mod Skanderborg. Først Kl. 12 M. kom den første Melding — den ovenfor nævnte —, ifølge hvilken 2—3 fj. Eskdr. rykkede mod Fuldbro. Kl. 1 Eftm. meldtes, at der var en større Styrke Fodf. og Rytt. S. f. Nybro, og endelig Kl. 2, at Fj. havde besat Skanderborg med 700 Md. Fodf. og 100 Md. Rytteri.

De Efterretninger, der kom i Løbet af Eftermiddagstimerne, sagde ikke meget mere: fra Skanderborg var sendt nogle Patr. mod Svejstrup, N. f. Mossø, og ved Svinsager (N. f. Herschendsgave) havde Kl. 12 været ca. 200 Kyrasserer med 1—2 Kompr. Fodfolk paa Vogne. — Men stadig gjorde man intet for at tiltinge sig bedre Oplysninger; om det hele blot drejede sig om en Rekognoscering, eller om Fjendens Hovedkolonne var rykket frem, vidste man ikke.

Endelig om Aftenen fik man større Klarhed over Forholdene. Kl. 7³⁰ Eftm. kom fra en civil Mand Meddelelse om, at der ved Svinsager var 400 Kyrasserer med 1—2 Kompr. paa Vogne, som efter Mandskabets Udsagn skulde til Aarhus; Kl. 8 fra Efterretningsvæsenet, at der holdt blaa Husarer og en Del Fodfolk paa Chausseen $\frac{1}{4}$ Mil SØ. f. Hørning Kro (paa Skanderborg—Aarhusvej, N. f. Solbjerg Sø), og Kl. 10⁴⁰, at Fj. endnu stod ved Hørning Kro, og at der yderligere var en større fj. Styrke ved Kithus (S. f. Solbjerg Sø paa Horsens—Aarhusvej). Mellem Skanderborg og Stilling Sø havde Fj. Kl. 9³⁰ Eftm. besat Gram og Stilling, Styrken kunde ikke angives, men paa en større Gaard skulde være indkvarteret 4—500 Md. Fodf. og Rytt., og ved Dover, paa Skanderborg—Silkeborgvej, stod til samme Tid 4—5000 Md. Fodfolk, der udstillede Forposter lige overfor Riebaus Komp. ved Knuds Bro.

Nu havde man Vished for, at det var Fjendens Hovedstyrke, der var rykket frem, og om dennes Størrelse fik man ogsaa Begreb, da det oplystes, at der den foregaaende Aften havde været

Skitse 12.. 4. Divisions Opstilling Natten til 24/4 1864

i og om Horsens ca. 9000 Md., hvori 2 Eskdr. blaa, 1 Esk. røde Husarer, 1 westphalsk Kyrasserregt., Inf.-Regtrne. Nr. 10 og 50 samt 16 Kanoner, alt under Kommando af Gen. Münster. I Vejle var der for den 23. bestilt Kvarter til 15,000 Md.

Inden disse sidste Meldinger indtraf, var Tilbagegangen dog begyndt. Major *Castenschiold* turde ikke afvente, at Fj. fortsatte mod Aarhus, og gik Kl. 10 Eftm. tilbage til Haldum og Foldby — dog forblev det lille Kommando S. f. Aarhus fremme. 2. Kav.-Brig., der fra Formiddagen havde staaet ved Vinderslev paa Viborgvej, ca. 10 km NV. f. Silkeborg — dog $\frac{1}{2}$ Regt. i Balle — blev Kl. 7¹⁵ Eftm. sendt tilbage til Viborg, hvor den gik i Kantonement med 2. DR om Asmildkloster, II/GHR V. f. Viborg om Liseborg, $\frac{1}{2}$ 7. Bt. i Viborg, Forposter (af 2. DR) over Avnsbjerg—Sjorslev. $\frac{1}{2}$ 6. DR blev under Marchen udskilt og sendt over Kongensbro mod Anbæk Kro for at melde sig til Obltn. Beck.

Kl. 11 Eftm. indtog 1. Kav.Brig. en Bivuak ved Funder. Eskadronen ved Paarup inddroges ligesom Dahls Korps fra Rye, der fik Ordre til at holde Silkeborg besat saa længe som muligt. Major Fibiger og Ritm. Moe averteredes om at gaa tilbage. — Derefter afmarcherede Brigaden Kl. 12 Nat ad Skivevej til Dagbjerg, hvor den gik i Kvarter næste Form. Kl. 11.

Divisionens *Stabskvarter* forlagdes til Viborg.

Tilbage stod saa Obltn. *Beck* med sit Korps, og da alle de andre var gaaet mod N., maatte han naturligvis ogsaa. En Time før Dagry inddrog han sine Forposter, lod nogle Husarer holde Føling med Fj. og afmarcherede derpaa fra Præstebro over Farre til Hammel. — Kompt. Riebau beordredes fra Knuds Bro tilbage over Kongens Bro, som det skulde afbryde og derefter besætte Gudenaans nordlige Bred.

I Løbet af Natten til den 24. blev Div. saaledes fuldstændig spredt og fordelt i større eller mindre Kommandoer, der spændte tværs over Jylland fra Vesterhav til Kattegat (se Skitse 12):

Ved Skern: 1 Esk.

Ved Herning: 1 Esk.

Under March fra Brande over Herning: 3 Eskdr. og $\frac{1}{2}$ Komp.

Under March fra Silkeborg mod Dagbjerg: 1. Kav.Brig. (6 Eskdr. og 1 Batt.).

Ved Silkeborg: 1 Esk. og 1 Komp.

I og om Viborg: Divisionsstab, 2. Kav.Brig. (6 Eskdr.,
½ Bt. og 1 Ing.komp.).

Avnsbjerg—Sjorslev: Forposter (3 Eskdr.).

Ved Kongensbro: 1 Komp.

Under March over Kongensbro—Anbæk Kro: 3 Eskdr.

Ved Laasby: Becks Korps (3 Kompr., 1 Esk. og ½ Bt.).

I Haldum og Foldby: Castenschiolds Korps (3 Eskdr. og 1
Komp.).

S. f. Aarhus: et lille Kommando Fodf. og Rytteri.

Til Krigsmin. og Overkdo. afsendte Gen. HL om Aftenen en
Melding om, at Fj. var rykket frem fra Horsens, at Aarhus ventedes
besat, og at Strejfkorpserne ikke havde kunnet standse Fjendens
Fremrykning.

Atter denne Dag var Opklaringstjenesten bleven misrøgtet,
og den Nytte, 4. Div. havde gjort, var ikke større end, hvis den
allerede havde staaet bag Limfjorden. — Havde Gen. HL selv,
som tidligere nævnt, den 23. stillet sig i Spidsen for en større
Rytterstyrke — 2. Kav.Brig. — i Egnen NØ. f. Skanderborg, vilde
der utvivlsomt være kommet mere Fart i Opklaringen, som
han nu forgæves søgte at ordne fra sit Kvarter i Silkeborg. De
Lejligheder til en aktiv Optræden, der iøvrigt havde været til
Stede, var vel ogsaa da blevene udnyttede. Et Rytterregt. med Ar-
tilleri kunde have generet Fjenden betydeligt ved hans Passage
af Fuldbro og Nybro. Kyrassererne ved Aarhusvej havde været
et kærkomment Angrebsmaal — som iøvrigt ogsaa Major Ca-
stenschiold havde Mod paa, men som han ikke følte sig stærk nok
til at binde an med. Muligvis kunde der ogsaa have vist sig andre
Chancer for et dristigt ført Rytteri.

Hvis Gen. HL ikke havde afskaaret Muligheden derfor ved
at afbryde Broerne over Gudena mellem Mossø og Uldum Kjær,
kunde ydermere 1. Kav.Brig. med sit Batteri — efter den 22. at
være rykket mod Syd fra Silkeborg — næste Dag have angrebet
over Gudena mod Fjendens Flanke og Ryg. Naturligvis havde en
saadan Operation været dristig — om end mindre end den Expe-
dition til Sønderjylland, som Gen. HL en Uge før ikke havde vil-
let modsætte sig — idet den medførte nogen Risiko for, at Briga-
dens Retraitelinie over Silkeborg kunde blive overskaaren; men

Vejen over Herning mod Oddesund vilde dog altid have staaet aaben.

Noget afgørende Resultat vilde naturligvis ikke være naaet; men Situationen kunde dog være bleven ubehagelig nok for Fjenden: uden Opklaring i Front og Flanke, med sit Train angrebet og maaske sine bageste Kantonementer bombarderede. Preusserne var meget følsomme selv for det mindste Uheld — der vilde have frydet Østrigerne overordentligt (det indbyrdes Fjendskab mellem vore to Modstandere vidste vi god Besked med) —, og det er derfor sandsynligt, at deres i Forvejen ikke særlig energiske Fremrykning vilde være bleven yderligere forsigtig efter et saadant. Herved kunde der være vundet Tid for Forsvaret af Nørrejylland S. f. Limfjorden, et Resultat, der kunde komme til at spille en Rolle, hvis det var Hensigten at tilføre 4. Div. Forstærkninger. I hvert Fald burde en aktiv Optræden fra vor Side være forsøgt om ikke af andre Aarager, saa af Hensyn til 4. Div. selv. Det var højst uheldigt, at Stemningen blandt Mandskabet nu blev en saadan, at den hos 1. Regiments Soldater gav sig Udslag i, at de ændrede Refrainet i deres Slagsang til: „Bagud, bagud, bagud paany!“

Det er naturligvis let bagefter at pege paa, hvad der muligvis kunde have været gjort; men ved Afgørelsen heraf maa det erindres, at Gen. HL — vel som Flertallet af Hærens højere Officerer — arbejdede under et stærkt Tryk af at staa overfor en uhyre Overmagt, et Tryk, som han kun havde formaaet at frigøre sig for i de faa Dage i Midten af April, da Forhandlingerne med Gen. Lunding stod paa, og som nu var forøget efter Dybbøls Fald og Krigens tilsyneladende Haabløshed. Under disse Omstændigheder maatte det være meget svært og stille store Krav til Karakterstyrke at fravige den hidtidige forsigtige Optræden og nu pludselig slaa over i en Offensiv, naar han ikke havde nogen Tro paa derved at kunne ændre Krigens Gang paa nævneværdig Måde, og naar han ikke engang vidste, hvilken Betydning der skulde tillægges Forsvaret af Nørrejylland. Kamp mod en Overmagt er imidlertid kun mulig, naar man helt har tilegnet sig, hvad der ligger i Ordet: „never give up“; men den Selvtillid og Villiekraft, som deri er udtrykt, var siden den Dag i Haderslev, da Gen. HL gav efter for sine undergivne Chefers Ønske om at gaa hurtigst muligt tilbage, efterhaanden bleven rykket op med Rode hos disse.

Han havde i sin egen Pessimisme ikke forstaaet at indgyde dem Mod og Tillidsfuldhed til dristig Handling og vilde næppe nu finde Tilslutning til en Plan om Offensiv, kunde maaske ikke engang være sikker paa, at den blev gennemført, selv om han gav Ordre dertil.

Ikke desto mindre viser Dagen den 23/4 — ligesom den 8/3 — hvilke Muligheder selv den langt underlegne Forsvarer har, naar han resolut udnytter den Fordel, hvorover han i det givne Øjeblik raader — her Overlegenheden i let bevægelige Tropper, i Rytteri.

Hvis Gen. HL havde tænkt sig, at Brigaderne ved Silkeborg skulde operere i Flanken paa Fjenden, var dette i hvert Fald opgivet i samme Øjeblik, Fjenden virkelig rykkede frem, idet 2. Kav.Brig. da var sendt tilbage ad Viborgvej. Men om Morgenen den 24. kom han dog tilbage til Tanken om Trusel af Fjendens Flanke, om end en saadan Manøvre maatte blive vanskeligere, jo nærmere man kom Limfjorden, til Overgang over hvilken der krævedes et vist Forspring i Tid.

Han skrev derfor til Gen. Honnens, at 1. Kav.Brig. nu var selvstændig og kunde rykke længere frem eller tilbage efter eget Skøn, og saaledes, at den successive Retraite først tiltraadtes saa sent, som Brigadens egen Sikkerhed krævede. Foruden at effectuere en direkte Dækning af Provinsen skulde Brig. saa vidt muligt være i Flanken paa den fremrykkende Fjende i det østlige Jylland og bidrage til at nøde ham til en langsommere og forsigtigere Fremrykning. — Med andre Ord: den Opgave, som man havde ladet ligge den 23., skulde nu løses alene af 1. Kav.Brig.

Gen. Honnens maa have svaret tillidsfuldt derpaa; thi Kl. 9 Form. skrev Gen. HL til ham: „Med stor Tilfredsstillelse modtaget Generalens Udtalelser. Det er jo ikke usandsynligt, at truende Bevægelser i Flanken af Fjenden kan nytte noget, medens jeg foruroliger ham i Fronten.“ Og for at borttage en Bekymring fra Honnens tilføjedes: „Kyrassererne er paa Fjendens højre Fløj, altsaa ikke mod Dem.“

Iøvrigt traf Gen. HL følgende Dispositioner:

Becks og Castenschiolds Korpser underlagdes 2. Kav.Brig.,

hvilken med 2. DR skulde afmarchere til Hobro, hvor Regt. skulde danne Reserve for Brigaden.

II/GHR (2 Eskdr.) skulde forblive i Viborg som Forbindelsesled mellem de to Brigader samt for at dække den vestlige Del af Terrainet mellem Hjarbæk Fjord og Kattegat.

½ 7. Batteri skulde fra Viborg afgaa direkte til Aalborg i to Dagsmarcher.

Telegrafforbindelserne skulde afbrydes saa sent som muligt. Divisionens Stabskvarter forlagdes til Hobro.

Efterretningerne om Fj. indløb først sent paa Dagen. Kl. 4⁰⁸ Eftm. telegraferedes fra Aarhus, at Fj. ved Hørning var gaaet mod V., og at Telegrafforbindelsen til Silkeborg var afbrudt. Om Aftenen kom en Melding fra Prmltn. Dahl, at store fj. Styrker af alle Vaaben var marcherede over Linaa og Resenbro og rykket ind i Silkeborg Kl. 5 Eftm. (Selv var Dahl gaaet tilbage til Kellerup og Kl. 11 Eftm. til Rindsholm, hvorfra han sendte sit Komp. videre til Viborg), og Kl. 10²⁸ Eftm. meddelte Efterretningsvæsenet, at alle de til Horsens og Skanderborg ankomne fj. Tropper var afmarcherede til Silkeborg med ialt 10,000 Md. Mellem Vejle og Skanderborg var intet fj. I Horsens var bestilt Forplejning til andre 10,000 Md.

Obltn. Becks Kommando traf, da det ved 6-Tiden om Morgenens naaede Hammel, Ritm. H. Castenschiold med ½ 6. DR, hvis Heste var meget trætte efter den lange Nattemarch. Der indtoges derefter et Kantonnement i *Hammel*, Frijsenborg og Haurum med 1 Fv. paa Vejen til Foldby, 1 Komp. og 1 Esk. ved Anbæk Kro med Rytterfv.r ved Farre og Voldby, Patr. mod Præstebro. Om Fjenden vidste man fra en civil Mand i Aarhus, at der stod Tropper ved Hørning. Oblt. Beck gav de to Kompr. og Halvbatteriet Ordre til at indtage en Stilling S. f. Hammel og tog saa selv til Middag paa Frijsenborg, idet han overlod Resten til sin Adjutant, Løjtn. Abrahams, og puttede de Meldinger, denne sendte ham i Løbet af Aftenen, i Lommen uden at læse dem. Blandt disse Meldinger var en fra Bataillonskommandøren, Kapt. Thalbitzer, at den Stilling, han havde faaet Ordre til at indtage S. f. Hammel, var ganske uholdbar paa Grund af det fuldstændig aabne Terrain, og at Retraiteforholdene derfra var slette!

Først Kl. 8 Eftm. meldtes, at Fjenden *om Formiddagen* ca. Kl. 10 havde passeret Knuds Bro med store Styrker, at flere Fod-

folkskolonner var marcherede gennem Javngyde mod Laasby og Linaa, og at et Rytterregt. ca. Kl. 4 Eftm. var redet mod Kalby Gd. og formentlig videre mod Kongensbro. — Der var altsaa sket det næsten utrolige, at store fj. Styrker om Formiddagen havde passeret Korpsets Front i ca. 9 km Afstand uden at være opdagede, og at man først 10 Timer senere fik Meddelelse derom. Slettere kan en Opklaringstjeneste næppe være!

Senere paa Aftenen fik man at vide, at Rytteriet fra Kalby Gd. dels var redet mod Silkeborg, dels mod Vrold, at Kl. 6½ Eftm. 1 Esk., 8 Kanoner og noget Fodfolk var marcheret gennem Nr. Vissing mod Kalby Gd., og at Fj. stod 1—1½ Mil S. f. Sjelle. — Fjendens Vagtblus saas i en stor Bue fra Laasby til Vrold.

Endelig Kl. 10 Eftm. meldtes fra Pikettet ved Anbæk Kro, at Fj. med alle Vaabenarter gik mod N. langs Gudenaas vestlige Bred, en Melding, der hidrørte fra civil Kilde, og som var meget løs, da der jo intet var angivet om, hvor langt mod N. den fj. Kolonne var set.

Det var selvfølgelig et stort Gode, at Befolkningen og de civile Stafetter var saa villige til at give Meddelelser om Fj.; men hos Førerne skabte dette en Tilbøjelighed til at nøjes dermed og undlade Kontrol. Naar saa netop i kritiske Perioder Meldingerne, hvad let kunde ske, blev overdrevne eller blot baserede paa løse Rygter, kunde de faa — og fik det ikke saa sjælden — en uheldig Indflydelse paa Operationerne.

Den Fare, der ifølge den sidste Melding syntes at true Kompt. Riebau ved Kongensbro, fik Løjtn. Abrahams afværget ved at sende en Rytterordonnans med Ordre til Kompt. om strax at afmarchere til Ulstrup, og Kl. 3 Form. den 25. kørte Kompt., der havde skaffet sig Vogne, fra Kongensbro og afbrød undervejs Tangebro og Bjerringbro. — Meldingen, som faktisk var overdreven, havde saaledes bevirket, at det Kompagni gik bort, med hvilket baade Dahls Korps og II/GHR i Viborg — foruden naturligvis Obltn. Beck — skulde holde Forbindelse, og som saaledes skulde have været Bindeleddet mellem Korpsene V. og Ø. f. Gudena. Herved blev de to østlige Korps ganske isolerede.

Major Castenschiold havde selv intet oplyst om Fj., men fra sit Kommando S. f. Aarhus faaet at vide, at Fj. ikke længere var ved Hørning, og fra Becks Rytterier hørt om Bevægelsen mod Kalby Gd. Han drog deraf den Slutning, at Fj. lod ham og Beck i Ro

for at omgaa dem mod Vest. Han inddrog derfor sit Kommando ved Aarhus og gik henad Midnat tilbage til Randers med sit Korps.

Paa Meddelelsen herom afsendte Beck ogsaa kort efter sine 3 Kompr. og Halvbatteriet til Aabro, medens han selv med Rytteriet først fulgte efter Kl. 4 Form.

Idet Fjenden, tilsyneladende med hele sin Styrke, var gaaet til Egnen om Silkeborg, var Planen om 1. Kav.Brig.s Optræden i hans Flanke derved falden til Jorden, idet Brig. nu nærmest var foran Fjendens Front. Ej heller var Forudsætningen, at Gen. HL skulde forurolige Fjenden i Fronten sket Fyldest. 2. Kav.-Brig. var sendt saa langt tilbage, at den ikke kunde agere sammen med Becks og Castenschiolds Korps denne Dag, og for begge disse Korps' Vedkommende havde Gen. HL ikke alene i sin Melding til Overkdoen. foregaaende Aften erkendt deres Uformuenhed til at standse Fj., men han havde ogsaa erfaret deres fuldstændige Passivitet. Skulde der ske nogen Forandring i saa Henseende, saaledes at Fjenden kunde blive „foruroliget“, maatte de nødvendigvis have en ny Instrux — men i den Retning skete intet. Gen. HL var selv, ligesom den 23., for langt borte til personlig at kunne gribe ind; han var endda fuldstændig ude af Kontakt med Korpsene og modtog i Løbet af Dagen ikke en eneste Melding fra dem.

Der var saaledes ej heller den 24. sket noget for at sinke Fjendens Fremrykning.

Situationen om Aftenen karakteriseredes i et Telegram fra Gen. HL til Krigsmin. og Overkdoen. saaledes:

„— Da nogen egentlig Modstand mod den overlegne fjendtlige Styrke er umulig for Div. efter dens nuværende Størrelse og Sammensætning, har man opløst samme i Strejfkorps med bagudværende Reserver. Strejfkorpsene en echelons fremad til højre, repliere sig paa Aalborg, Aggersund, Sallingsund og Oddesund —“

Det er tidligere omtalt, at Gen. HL ikke, trods den ændrede Situation, havde hørt det mindste hverken fra Krigsmin. eller Overkdo. Selv havde han efterhaanden levet sig ind i den Overbevisning, at han siden den 8/3 havde været fuldstændig uafhængig af Overkdoen., idet denne ved sin Skrivelse af 20/2 havde bemyndiget ham til at sætte sig i direkte Forbindelse med Krigsmin., hvis Div. blev afskaaren fra den telegrafiske Forbindelse med Sønderborg. I denne sin Opfattelse følte han sig nu bestyr-

ket, da Overkdoen. end ikke meddelte ham de Efterretninger om Fj., som den havde modtaget, og som maatte være af Interesse for 4. Div. Den korresponderede overhovedet kun med ham i rent administrative Anliggender. Det er derfor forstaaeligt — om det end ikke var korrekt —, at Gen. HL nu ogsaa tilsidesatte Overkdoen. og ved ovennævnte Telegram, som i den følgende Tid, henvendte sig direkte til Krigsministeren som sin nærmeste foresatte. Til Overkdoen. sendte han blot en Kopi af sine Udfærdigelser til Krigsmin. med Paaskrift: „Hvilket herved meddeles.“

Som Følge af dette mærkelige Forhold mellem ham og Overkdoen. var Gen. HL forbleven ganske ukendt med Hærens fremtidige Operationsplan. Dybbølstillingen var falden om Mandagen, og forgæves havde han ventet til Søndag, havde allerede ventet for længe og maatte dog have Besked. Det var derfor naturligt, at han — iøvrigt meget spagfærdigt — tilføjede i sit ovennævnte Telegram: „Det vil være Div. kært at erholde Meddelelse om den nuværende Plan for Arméens Operationer, for at Div. derefter saa vidt muligt kan indrette sine Dispositioner.“

Divisionens Tilbagetog var nu i fuld Gang. Spørgsmaalet var da, hvilke Opgaver der endnu kunde foreligge S. f. Limfjorden. Saaledes som Div. nu var splittet, kunde der ikke være Tale om Offensiv af nogen Art, og senest naar Fj. fortsatte fra Silkeborg mod N., blev 1. Kav.Brig. nødt til at iværksætte sin Overgang over Limfjorden, i hvert Fald med den Styrke, som skulde over Salling Sund. For den Del af Div., der skulde tilbage gennem Himmerland mod Aalborg og Agersund, kunde der derimod være Grund til at opsætte Tilbagegangen til man saa, hvorvidt Fj. fulgte efter 1. Kav.Brig. over Skive eller fra Viborg gik mod NØ. — nogen fjendtlig Fremrykning langs Østkysten syntes foreløbig ikke at finde Sted —, og indtil Gen. HL fik Svar paa sit Telegram angaaende Operationsplanen. Hvis det nemlig var Hensigten at forstærke hans Division, vilde det selvfølgelig være af stor Betydning, at man, af Hensyn til eventuelt genoptagen Fremrykning, bevarede fast Fod S. f. Limfjorden.

I Løbet af Natten til den 25. synes Gen. HL at have faaet Indtryk af, at Fj. allerede var paa Vej fra Silkeborg mod N. Hvor-

fra han har faaet denne Opfattelse, kan ikke ses; det eneste Led, der havde Føling med Fj., var Dahls Kommando, men dette havde Kl. 7½ Eftm. meldt, at Fj. utvivlsomt var koncentreret om Silkeborg, og senere var ingen Melding kommen fra det. I og for sig var det ogsaa usandsynligt, at Fj., der Kl. 5 Eftm. var rykket ind i Silkeborg efter ca. 35 km March, allerede om Natten skulde have fortsat mod Viborg. Længere end hertil kunde hans Kolonne under alle Omstændigheder ikke naa; det vilde atter være en March paa 30 km. — Fra Silkeborg til Randers er ca. 50 km, fra Viborg til Hobro ca. 35 km, saa med store Styrker kunde Fj. ikke foreløbig ventes mod Vejen Randers—Aalborg. Der var altsaa al mulig Grund til at afvente, hvad Morgenen kunde bringe af Oplysninger, inden man traf afgørende Dispositioner; men til Gengæld da sætte al Kraft ind paa Opklaringen.

Var imidlertid Fjendens Fremrykning fra Silkeborg virkelig begyndt, maatte det selvfølgelig være magtpaaliggende for Gen. HL at faa Becks og Castenschiolds Korps tilbage. Han var urolig for dem; thi han havde intetsomhelst hørt fra dem — ingen af dem havde tænkt paa ved deres Tilbagegang at sende en Ordonnans forud til Telegrafstationen i Randers (at der ogsaa var en saadan i Langaa, vidste de maaske ikke). Gang paa Gang telegraferede Gen. HL til Randers og Langaa for at faa at vide, hvor de var blevne af, sendte Løjtn. Lüttichau af sin Stab til Randers og lod senere, da han selv forlod Hobro for at tage til Aalborg, Ritm. Freiesleben forblive her for sikre og vedligeholde Forbindelsen med de to Korps. — Kl. 2²⁵ Form. afsendte han fra Hobro et Telegram til Korpsene om at gaa tilbage dertil, da Fj. var under Fremrykning fra Silkeborg mod Viborg, og Telegrammet suppleredes noget efter med, at Fj. talte 10—12,000 Md. med 16 Kanoner og kørende Fodfolk, og endelig med, at Becks Fodfolk skulde køres. — Lüttichau sendte Telegrammet videre med Ordonnans til Castenschiold, som det traf ¼ Mil S. f. Randers Kl. 4³⁰ Form.

At trække Korpsene helt tilbage til Hobro allerede nu, var i og for sig ikke heldigt; thi fra Randers vilde de netop have gode Betingelser for at kunne opklare mod en fj. Fremrykning mod Viborg. Muligvis er Gen. HL kommen i Tanke herom; thi han synes at have haft en telegrafisk Samtale med Castenschiold og deri overladt denne selv at bestemme, hvor langt han vilde gaa tilbage. Da Castenschiold imidlertid holdt paa, at han vilde til

Hobro, blev dette Bestemmelsen; men han skulde da i Randers efterlade en Besætning, indtil Becks Korps naaede dertil.

For Becks Vedkommende havde Lüttichau telegraferet Ordren videre til Langaa, hvorfra en Stafet bragte Beck den, da han Kl. 6⁴⁵ Form. ankom til Aabro. Han rekvirerede strax Vogne og kørte videre mod Hobro, hvortil han ogsaa dirigerede Kompt. Riebau, fra hvilket han undervejs modtog Melding om, at det Kl. 8³⁰ havde passeret Bjerringbro.

Kl. 6 Eftm. ankom Becks Korps til Hobro, hvor det gik i Bi-vuak, medens Beck selv afholdt Krigsraad med Major Castenschiold, Ritm. Castenschiold og Kapt. Thalbitzer. Den i Hobro nu samlede Styrke bestod af begge 6. DR's Halvregimenter*), 1 Gardehuhar-Esk., 5 Kompr. og ½ Batteri og var altsaa saa betydelig, at man intet havde at frygte af Fj.s eventuelle, langt fremskudte Kommandoer. I Krigsraadet hævdede Rytterofficererne imidlertid, at Hestene var saa trætte, at man af den Grund var nødt til strax at fortsætte Tilbagetoget, og Beck, som havde hørt noget om, at Fj. allerede var i Viborg, mente af den Grund, at Tilbagegang var nødvendig. Der var altsaa en rørende Enighed om snarest at komme videre uanset Div.s Ordre om at standse i Hobro.

Det var ikke første Gang, de „trætte Heste“ fik Indflydelse paa Operationerne. Fra Fredstid var Rytterofficererne vænede til en vidt dreven Ængstelse for at overanstrengte Hestene (smlgn. Artiklen i Tidsskr. f. Krigsvæsen — se foran S. 14), og denne Vane bevirkede nu under Feltforholdene lidt for ofte, at man trykkede sig ved at sætte Hestene ind og udnytte deres Kraft til det yderste i Bevægelsen mod Fjenden. Derimod var man — ret inkonsekvent — ikke bange for lange, forcerede Tilbage-marcher, der, som i det her foreliggende Tilfælde, skulde skaffe Hestene absolut Hvile, men efter hvilke Marcher de dog først ret blev medtagne. Paa den anden Side nærede man en sand Rædsel for at afsadle Hestene — selv holdvis —, naar man stod overfor Fjenden, om denne end var saa langt borte, at man kunde skaffe sig fuld Sikkerhed for at have tilstrækkelig Tid til at sadle nogle Heste op. Men netop herved fremkom en meget væsentlig Aarsag til Hestenes Træthed. Det er i saa Henseende ganske karakteristisk, at selv en iøvrigt saa dygtig Officer som Major Castenschiold i

*) Da Regimentskommandøren, Obltn. Bauditz, havde afgivet begge sine Halvregimenter, red han selv alene til Aalborg.

denne Periode, fra den 22.—25. April, lod sine Heste være opsad-
lede uafbrudt, altsaa i 85 Timer, skønt han i hele denne Tid havde
været saa at sige uden Berøring med Fjenden. — Men heldigvis
var Hestene overordentlig haardføre og udholdende, saa at de, da
de naaede Aalborg, efter i de samme 3½ Døgn at have været i
Bevægelse i 25 Timer, „dog i det hele havde staaet sig godt.“

Om Forholdene vesterpaa vidste Gen. HL fra en Melding fra
Efterretningsvæsenet Kl. 8 Form., at de fj. Tropper, 8000 Md.,
var afmarcherede fra Silkeborg ad Viborgvej (desuden var 500
blaa Husarer og 1500 Md. Fodfolk gaaet fra Skanderborg mod
Aarhus). Kl. 11²⁵ Form. meldte Prmlt. Dahl fra Viborg, at det
maatte anses for paalideligt, at Fj. fra Silkeborg vilde gaa over
Viborg mod Skive, og formentlig maa Dahl ogsaa have meldt, at
han selv i den Tro, at fj. Ryttere nærmede sig Byen, ca. Kl. 2
Eftm. forlod Viborg og trak sig tilbage mod Skive. — Gen. HL
vidste altsaa, at Fj. var rykket mod Viborg, men ikke, hvor langt
han var naaet i Løbet af Dagen. At han allerede samme Aften
skulde fortsætte mod Aalborg, maatte dog betragtes som ganske
udelukket.

Efter Krigsraadet i Hobro telegraferede Beck imidlertid Kl.
8¹⁵ Eftm., at hans og Castenschiolds Korps fortsatte Tilbagetoget
„i Betragtning af Fjendens stærke Koncentration til Viborg og
hans formentlig tilsigtede Foretagende mod Aalborg og vor sva-
ge Styrke.“ (I Virkeligheden var Fj. standset allerede ved Kel-
lerup, midt imellem Silkeborg og Viborg). Efter denne Melding
maatte Gen. HL gaa ud fra, at der dog maatte foreligge et nogen-
iunde paalideligt Grundlag for Becks Melding og afgørende Dis-
position; men det maa have været ham paafaldende, at Beck ikke
havde givet sig Tid til at skaffe lidt nærmere Besked om Fj. og
blot skyndte sig afsted. Han gav ham derfor, gennem Ritm. Freies-
leben, Ordre til ved civile Stafetter at tilvejebringe Oplysning om
Forholdene i Viborg samt til at udsende Rekognosceringspatrouil-
ler. Beck havde imidlertid travlt og telegraferede Kl. 9³⁰ Eftm.
tilbage til Div.: Rekognosceringspatrouiller kan ej fremsendes,
hvorimod Freiesleben strax i Eftm. har etableret civile Stafetter,
„hvilke saaledes vil besørge de bedste og paalideligste Efterret-
ninger.“ — Efter denne Forklaring forstaar man unægtelig bedre,
hvorfor Beck hidtil saa standhaftig havde forsømt den militære
Opklaring.

Major Castenschiold afmarcherede Kl. 9 Eftm. efter forud at have afgivet sit Fodfolkskomp. til Obltn. Beck. Denne fulgte efter uden at give sig Tid til at vente paa de rekvirerede Vogne — de maatte indhente ham undervejs. Han efterlod dog i Hobro Løjtn. Gjerding med 1 Deling Fodf. og 20 Husarer, hvilket Kommando skulde opklare mod Viborg og forblive fremme til sidste Øjeblik. Eventuelt skulde det gaa tilbage mod NØ. for at sættes over Limfjorden S. f. Hals.

Gen. HL maa dog stadig have stillet sig noget tvivlende overfor Becks Oplysninger om Fj., idet han telegraferede til den paa Buderupholm oprettede Felttelegrafstation følgende, som skulde leveres Beck, naar han kom forbi: „Er der Anledning til at betragte Forholdene som af Dem oplyst, skal Ankomsten hertil (til Aalborg) ske saa tidligt som muligt, f. Ex. 3 Eskdr. Kl. 7 Form., Resten ca. Kl. 9“ (af Hensyn til Overførslen over Limfjorden).

Hvis det var rigtigt, at Fj. var undervejs mod Aalborg, maatte der naturligvis gøres noget for at standse ham, — Beck havde jo intet foretaget sig i saa Henseende. I Telegrammet, der modtoges Kl. 3 Form. den 26., havde Gen. HL derfor tilføjet en Ordre til at sende et Komp. paa Vogne f. Ex. til Sønderup (se Skitse 13) for at opholde den af Beck ventede fj. Fremrykning. Kapt. Hammerich sendtes saa Kl. 4 $\frac{3}{4}$ til Sønderup; men allerede forinden havde Beck over Hobro modtaget Oplysning fra Efterretningsvæsenet om, at Viborg ikke var besat, men Fj., 6000 Md., stod 1 $\frac{1}{2}$ Mil SØ. f. Byen. — Grundlaget for Becks Dispositioner og Afgivelse fra Div.s Ordre om at blive i Hobro var derved kuld-kastet, og Divisionens ovenfor nævnte Forudsætning for, at Tilbagegangen skulde fortsættes, var ikke længere til Stede. Men dog fortsatte han, ligesom Castenschiold, sin March til Aalborg. Castenschiolds 3 Eskadroner naaede Aalborg om Morgenen efter at have travet uafbrudt de sidste 20 km (med de trætte Heste) og førtes strax over Limfjorden.

Oberstløjtnant Becks og Major Castenschiolds Forhold denne Dag — man kan vel næsten sige: deres Flugt, var et fornyet Udslag af den Demoralisation, som fulgte af den evige Tilbagegang.

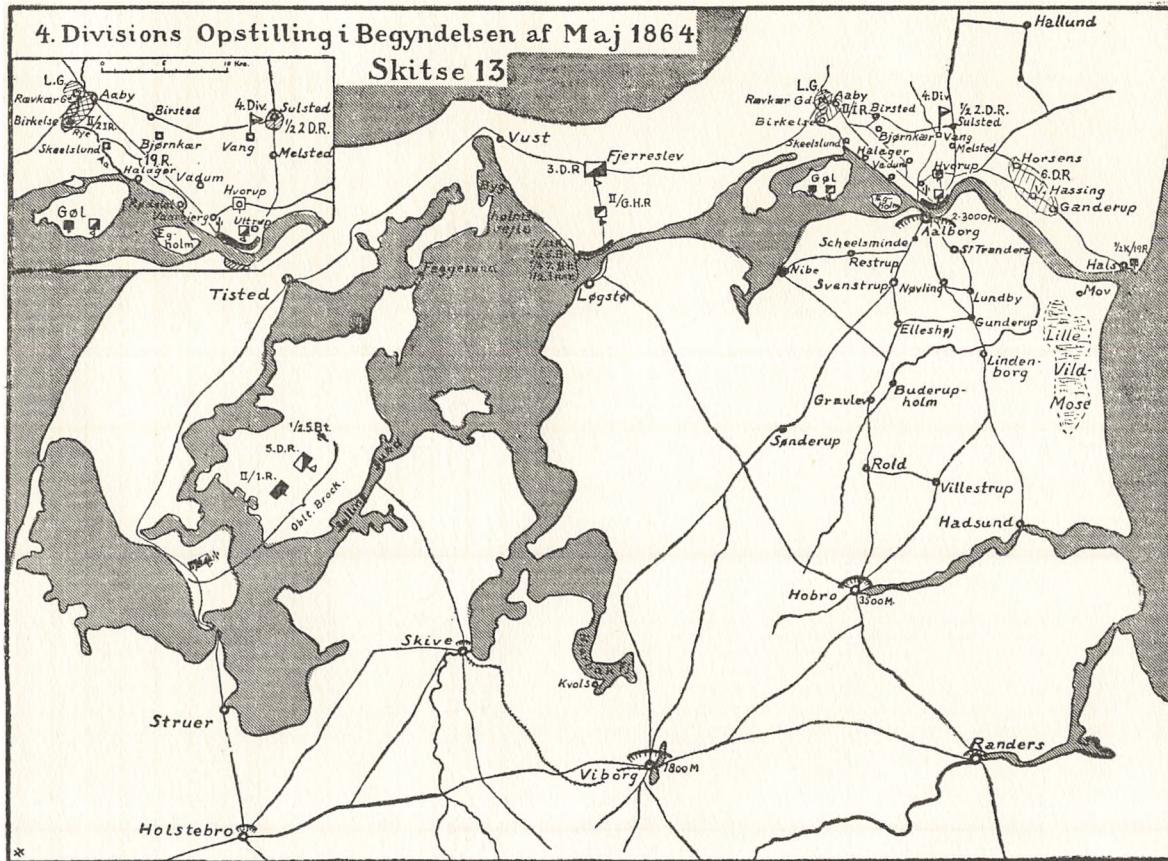
Naar Obltn. Beck kunde faa saa vrang Forestillinger om Fj. og tro ham under Fremrykning mod Aalborg, hang dette i nogen Grad sammen med de ændrede Dispositioner med Hensyn til II/ GHR. Disse to Eskdr., under Ritm. Zepelin, skulde jo efter

den oprindelige Bestemmelse gaa tilbage gennem den vestlige Del af Himmerland mod Agersund. Ritmesteren var allerede den 25. Kl. 3 Form. i Færd med at bryde op mod Agersund, hvor han havde bestilt Færgemidlerne til at være rede næste Morgen. Han synes altsaa ogsaa at have haft lidt travlt med at komme afsted, skønt han egentlig ikke behøvede at ængstes for ikke at faa Tid til at komme over Limfjorden, da Hestene om fornødent kunde svømme over det kun ca. 300 m brede Løb, en Eventualitet, man var forberedt paa. — Trainet var allerede sendt forud, da der — iøvrigt ved en Misforstaaelse — blev telegraferet Ordre fra Div. om at gaa til Salling Sund, idet Ritmesteren nu underlagdes 1. Kav.Brig. Han lod da Trainet fortsætte til Agersund, førte sine Eskadroner ad Vejen over Skive, og om Aftenen stod han med begge disse paa Mors.

Ved Aalborg var Overførslen begyndt om Morgenen den 26., og i Løbet af Dagen overførtes 7. Batteri (undtagen de Kanoner, der forblev hos Obltn. Beck), 6. DR samt $\frac{1}{2}$ 2. DR. Train og Institutioner var allerede forinden i Vendsyssel. Becks Korps og Divisionens Stabskvarter forblev i Aalborg.

4. Divisions Opstilling i Begyndelsen af Maj 1864

Skitse 13.

Nord for Limfjorden. Nørrejylland's Rømning.

(Skitse 13).

Mod Gen. HL's Villie var Himmerland blevet rømmet for tidligt, og den 26/4 om Morgenen var hele Div. N. f. Limfjorden med Undtagelse af Becks Korps, Moes Esk. i Struer og Holstebro — som først den 29. overførtes til Tyholm — samt Dahls Eskadron i Skive, hvilken dog kort efter gik tilbage og blev sat over til Mors. Overgangene over Oddesund og Salling Sund var besat fra 1. Kav.Brig. Ved Agersund, hvor Kapt. Dalgas havde Kommandoen, stod $\frac{1}{2}$ Komp., 2 Kanoner og $\frac{1}{2}$ Ingeniørkomp., hvortil kom Kompt. Hammerich, der om Formiddagen den 26. var vendt tilbage fra Sønderup, ført over Limfjorden samme Dag og dirigeret til Agersund.

Divisionens Stabskvarter var den 26. paa Rødslet (ca. 5 km NV. f. Nr. Sundby) og fra den 27. paa Vang (ca. 9 km N. f. Nr. Sundby).

Becks Korps — der nu kom til at bestaa af 4 Kompr., $\frac{1}{2}$ 6. DR og $\frac{1}{2}$ 7. Batt. — skulde ved Aalborg danne Divisionens „Arrièregarde“ og eventuelt optage en Kamp S. f. Byen. Det blev fordelt med 1 Esk. i Svenstrup, 1 i St. Restrup med Detachement i Nibe, hvorfra Patr. mod Viborg, 1 Komp. paa Skovbakken S. f. Aalborg og Halvbatteriet — mindre heldigt — foran Forpostlinien i Scheelsminde. Resten af Korpset, 3 Kompr. og 1 Esk., dannede Reserve i Aalborg. I Elleshøj etableredes Felttelegrafstation.

Gen. HL vogtede med stor Strengthed over, at alle Sejlskibe forlod Limfjorden, og at alle Baade samledes paa Fjordens nordlige Bred under Bevogtning. Divisionens egne Dampskibe og Transportbaade samledes ved Hals eller Aalborg, idet dog 1 Dampskib og 4 Pontons forblev til Gen. Honnens Raadighed ved Mors, saaledes at han var i Stand til at fremsende Strejfkorps.

Den 27. marcherede Fjenden med hele sin Kolonne til Viborg, hvorfra han sendte et Rekognosceringskommando frem mod Skive. Den 28. forholdt han sig roligt i Viborg og rekognoscerede blot om Eftermiddagen i Retning af Hobro. Om den fj. Styrkes S sammensætning fik man efterhaanden ret fyldige Oplysninger, ifølge hvilke den skulde bestaa af

om Viborg: 3 Garderegtr. og 2 Inf.Brigader (à 2 Regtr.),
4 Rytterregtr.
4 Batterier,

i og N. f. Skanderborg: 2 Batlr.,

i Vejle: 1 Batl.

Ialt N. f. Skanderborg 15,700 Md. med 30 Kanoner.

Gen. HL havde intet Svar faaet paa sit Telegram af den 24. og sendte derfor den 26. til Krigsmin. en Skrivelse, hvori han — efter at have gjort Rede for Begivenhederne ved Div. efter dennes Fremrykning fra Mors — atter bad om at faa de Oplysninger, som var et nødvendigt Grundlag for hans Dispositioner: Da det er af største Vigtighed for Div. at kende Ministeriets Bestemmelse, om det navnlig er Hensigten betydeligere at forøge Div.s Styrke for at sætte den i Stand til atter at rykke frem, eller om det under de nærværende Omstændigheder er Hensigten at undgaa en altfor ulige Kamp, saa andrager Div. paa, at den underrettes herom, idet den tilføjer, at Foranstaltninger i den ene eller anden Retning muligt maatte iværksættes ved enten at sende Divisionens Infanteri til Frederikshavn eller Transportmidler til i fornødent Fald at føre Tropperne fra Jylland. Fjenden har nemlig en ikke synderlig vanskelig Adgang over Agersund, ligesom ogsaa Overgangen ved Aalborg ikke kan gøres ham stridig med den havende Styrke i længere Tid, ved hvilken Lejlighed Forsvaret betydelig vil medtage Aalborg By og Nr. Sundby. —

I Stedet for Svar modtog Gen. HL den 28. følgende Chiffertelegram, afsendt fra Krigsmin. den 26.: „Brigaden Neergaard afgaar snarest muligt til Aalborg for at indlemmes i Div., som Ministeriet forventer bragt i Sikkerhed bag Limfjorden, selv om Fjenden trænger stærkt paa.“

Der var heri intet Ord om Hensigten ved at forstærke Div., men da Ministeriet aabenbart var ængsteligt for, at Div. ikke allerede var bag Limfjorden, maatte det vel være Mening, at Brig.

blot skulde forstærke Div.s Stilling her. I Virkeligheden var denne overordentlig vanskelig. Til Forsvar af den lange Strækning med de 4 Hovedovergangssteder raadede Gen. HL kun over 8 Kompagnier og 16 Kanoner. Rytteriet havde liden Værdi for det egentlige Kystforsvar; det kunde først gribe ind, naar Fj. var kommen i Land og vilde næppe kunne kaste ham tilbage — dertil var dets Kampværdi overfor intakt Fodfolk for ringe. Nogen Retraite med paafølgende Indskibning var udelukket, saa længe det fornødne Transportmateriel ikke var samlet ved Frederikshavn, og endda kunde det blive svært nok at vinde tilstrækkelig Tid til at faa Tropperne ombord. Ved Agersund var Overgang lettest, og lykkedes den for Fj., vilde han have splittet Div. Gen. HL vilde derfor lægge Hovedforsvaret dér; thi derfra var der endnu, hvis Angrebet ikke afvistes, en Mulighed for at trække sig tilbage til Mors, som da maatte blive den sidste Redit for Forsvaret, hvor Div., saafremt der forud var samlet Forplejningsforraad paa Øen, maaske endnu kunde holde sig en Tid.

Foreløbig havde Gen. HL ikke villet træffe nogen endelig Afgørelse, før han fik Besked fra Min. Men ved 9. Brigades Ankomst vilde Forholdene for saa vidt blive ændrede, som der da blev en større Mulighed for at forsvare Vendsyssel, om end Div. stadig var henvist til Retraiten til Mors som den sidste Udvej. Han besluttede derfor nu at foretage en Koncentration til Vendsyssel, idet han befalede, at 1. Kav.Brig. med et Dragon-Regt., II/GHR (som atter skulde modtage sin 3. Esk.), 4—6 Kanoner og Ingeniørdetachmentet hurtigst skulde sættes over Feggesund og marchere til et Kantonnement tæt N. f. Agersund med Forsvar af Strækningen Bygholmsvejle—Vust Tange. Kapt. Dalgas' Kommando — nu 2 Kompr. (8. og 5./1. R.), 2 Kanoner samt $\frac{1}{2}$ Ingkomp. — ved Agersund underlagdes Brigaden. Paa Mors og Tyholm, der skulde holdes à tout prix, skulde forblive et Dragon-Regt., 2 Kompr. og 2—4 Kanoner. Resten af Div. skulde forsvare den østlige Del af Limfjorden og kantonnere N. f. Nr. Sundby, foreløbig med Becks Arrèregarde ved Aalborg.

Dagen efter Meddelelsen om Brig. Neergaards Ankomst var modtaget, sendte Gen. HL til Krigsmin. (og Overkdoen) en Skrivelse, hvori han gjorde Rede for, hvad der forelaa om Fjenden — 10,000 Md. i Viborg, 1400 i Aarhus, 1000 i Skanderborg, Randers ventedes besat —, og meddelte, at han ikke vilde foretage

nogen Ændring i Troppedislokationen ved Aalborg, for at han kunde være i Stand til at dække 9. Brigades Udskibning og „derefter med samlet Styrke forberede kommende Operationer.“ — Næste Dag, den 30., bad han Ministeriet om at maatte faa nogle Kanonjoller til Patrouilletjeneste paa Limfjorden og fremhævede det ønskelige i, at der blev foretaget Landgangsoperationer o. l. paa Jyllands Østkyst, saa at Fjendens Opmærksomhed kunde blive afledet fra Div.

Det synes altsaa efter ovenstaaende, som om Gen. HL har tænkt paa at foretage Operationer S. f. Limfjorden.

Den 29. havde Fj. imidlertid besat Hobro, hvortil der fra Viborg var afmarcheret en Styrke, som senere opgjordes til 3 Fodfolks-Regtr., 4 Eskdr. og 10 Kanoner, der i Viborg blev afløst af andre Tropper. Samme Dag blev ogsaa Skive besat, og i alle Byerne blev, foruden Mængder af Proviant og Fourage, udskrevet store Pengebeløb, der sagdes at skulle være Erstatning for de af den danske Flaade beslaglagte tyske Skibe. — Af særlig Betydning for 4. Div. var de gentagne Meddelelser om, at Fj. ikke medførte Brotrain.

Da Fj. nærmede sig Hobro, var Løjtn. Gjerdings derværende Kommando gaaet tilbage mod NØ. og derefter sat over Limfjorden.

Gen. HL, der nu maatte være forberedt paa, at Fj. fortsatte mod Aalborg, vilde ikke rømme Byen, før dette skete. Dog skrev han til Obltn. Beck, at Arrièregaardens Opgave — af Hensyn til mulig Ødelæggelse af Aalborg — *ikke* var at forsvare Byen, og at Artillerikamp over Limfjorden derfor skulde undgaas. (Becks Halvbatteri var den 29. ført over til Nr. Sundby); derimod skulde Beck paa det kraftigste med hele sin Styrke hindre Fj. i at komme over Fjorden. — Beck havde paa dette Tidspunkt ladet et Komp. med nogle Ryttere besætte Sydkanten af Rold Skov; men da han fik denne Ordre, bestemte han sig til strax den næste Dag, den 1/5, at føre hele sit Kommando over til Nr. Sundby — som medvirkende Aarsag til denne Beslutning anfører han i sin Rapport, at det var begyndt at blæse op, og hvis det blev Storm, vilde han maaske ikke kunne komme over Fjorden i rette Tid, dersom Fjenden angreb. N. f. Limfjorden lagdes Kommandoet i Kantonnement med Fodfolket i Nr. Sundby og Utterup, 1/2 6. DR i Rødslet og Vadum, 1/2 7. Bt. i Vaarbjærg.

Atter var Obltn. Becks Hastværk kommet Gen. HL noget paa

tværs, hvorfor han ogsaa strax, da han fik at vide, hvad der var passeret, henstillede til Beck om dog i hvert Fald at sende enkelte Patr. frem fra Aalborg.

Gen. HL havde forgæves rykket Ministeriet for Svar den 26., den 27. og igen den 29., da han skrev, at dersom det var Min.s Ønske, at der skulde foretages en Fremrykning, var det af største Vigtighed, at Forstærkningerne kom saa snart som muligt og strax i saa stort Omfang som gørligt, for at de fj. Korps kunde angribes enkeltvis, inden de samledes. Ogsaa vilde han gerne have Besked om Forholdene ved Fredericia, og om der var paatænkt Operationer mod Jyllands Østkyst.

Den næste Dag, den 30., forsøgte han endelig, ved en egenhændig Skrivelse til Krigsministeren personlig, at fravryste denne de Oplysninger, han maatte have, idet han samtidig gav en fuldstændig Redegørelse for Situationen:

„Ligesom jeg idag har anset det for min Pligt at tilmelde Hs. Maj. Kongen, hvorledes Forholdene nu stiller sig her, saaledes holder jeg det ogsaa for min Pligt at tilmelde Min., hvorledes Div.s Stilling nu er, og navnlig ogsaa, hvad der har forandret sig siden min sidste Indmelding af iaftes.

Fj. skyder sine Kræfter frem i Øst, saaledes som han allerede tidligere har gjort det i Vest, og har saaledes nu overspændt Jylland med forholdsvis stor Styrke fra Hobro til Viborg og Skive, formentlig ogsaa iagttagende Oddesund.

Saaledes er Fj. overalt kun en god Dagsmarch fra Limfjorden og har allerede opholdt sig flere Dage i Viborg-Linien, altsaa kunnet trække Kræfter og Befordringsmidler til sig.

Naar det nu er Tilfældet, at Overgangene over Limfjorden overalt er i Fjendens Haand imorgen, saa at vi intet Steds kan komme over for at gaa mod Syd, og at Fj. paa flere Steder kan danne sig Overgang over Fjorden, navnlig ved Aggersund og ogsaa i Nærheden af Aalborg, saa staar Div. med sine 2100 Md. Cav., 2 Batterier og 1 Inf.Regt. ligeoverfor hele den fj. Armée, og uden at der er nogen Retraite.

Brig. Neergaard vil efter Overgangenes Besættelse heller ikke kunne formene Overgangen eller gøre andet end et bedre Forsvar mod Overgangen, og siden dog ikke kunne gøre Div. stærk nok til at modstaa et helt Arméecorps.

Det eneste Sted, hvor Div. i nogen Tid kan forsvare sig, er

Mors, men dels bliver det ikke saa let at komme derhen, og dels er den da afskaaren al Forbindelse med den øvrige Armée og med Kjøbenhavn.

En Retraite til Skagen fører kun til Ødelæggelse; der er altsaa ikke andet at gøre end strax at indskibe sig ved Frederikshavn, hvortil jo behøves meget betydelige Transportmidler, men som er den eneste virkelige Redning, eller gaa til Mors, eller, dersom det er Ministeriets Villie, og det anses gavnligt for Fædrelandet, at slaas, saa længe der er en Stump af Divisionen.

Jeg maa paa det indstændigste bede mig meddelt om Hensigten med Div. i det hele, og om hvad Min. vil gøre, da jeg ellers intet Ansvar kan have for Udfaldet, men lade Tilfældet raade.

Skal der indskibes, da kunde man begynde med at tage Stamhestene og lade Distriktshestene aflevere foreløbigen til Civilmyndighederne, da behøvedes Transportmidler til ca. 1400 Cav.-Heste og 16 Kan.; Mandskabet kan vel komme paa store Dampskibe eller almindelige Transportskibe, med et og alt behøvedes Transport for ca. 4000 Md.

Excellencen vil se, at det er paa yderste Tid, dersom noget skal foretages; ialtfald maa jeg vide, hvad der er Hensigten.“

Den 1. og 2/5 ankom Brig. Neergaard og udskibedes ved Hals. Den skulde undervejs have foretaget en Landgangsdemonstration paa Østkysten, men det havde maattet opgives paa Grund af Storm. Ved Brigadens Ankomst fik Gen. HL at vide, at Fredericia var rømmet den 26. April — en Meddelelse, der altsaa ogsaa hidtil var bleven forholdt ham, skønt den dog maatte interessere 4. Div. i høj Grad.

Naar Gen. HL saaledes til Stadighed hverken fik de Meddelelser eller de Instruktioner, der var nødvendige for ham, har dette vel nok staaet i Forbindelse med, at Krigsmin. havde grebet — ligesom det i den nærmeste Fremtid vedblev at gribe — direkte ind i Operationerne paa Trods af Overkdoen. Denne har saa troet, at Krigsmin. ogsaa instruerede Gen. HL, medens Min. forudsatte, at dette skete fra Overkdoen.s Side. — Denne enestaaende forkvalede Kommandoføring maa imidlertid nødvendigvis have været Gen. HL fuldkommen uforstaaelig.

Meddelelsen om Fredericias Rømning gav Gen. HL den Tanke, at der maaske nu var en Mulighed for yderligere at faa Div. forstærket. „Da der formentlig“, skrev han den 2. til Krigsmin.,

„er bleven flere Tropper disponible, og da det ved Oversendelsen af de igaar ankomne 19. og 21. R. maa formodes at være Min.s Hensigt, at Terrainafsnittet bag Limfjorden skal forsvares, tillader Div. sig at henlede Opmærksomheden paa, at i saa Fald ogsaa de øvrige til Brig. Neergaard hørende Regtr.*) saa hurtigt som muligt maa blive overført til Hals, tilligemed et riflet Batteri, ved hvis Ankomst det til den forøgede Styrke passende Antal Skyts vil være tilstede.“

I en anden Skr. til Min. samme Dag fremhævede Gen. HL den absolutte Nødvendighed af, at der dirigeredes Transportmidler til Frederikshavn; thi „uagtet Div. endnu ikke er ganske vidende om, hvilken Bestemmelse Min. har taget eller agter at tage med Hensyn til Div.s fremtidige Opgave, saa maa det dog nu allerede anses temmelig klart, at i det mindste en Del af Div. vil komme til at dirigere sin Retraite i Retning af Frederikshavn —.“

Den 29. var afsendt en Instruktion, ikke fra Krigsmin., men fra Overkdoen., som derved for sit Vedkommende tydelig tilkendegav, under hvem 4. Div. sorterede. Overkdoen. udtalte i sin Skrivelse, at da Flankestillingerne efter Fredericias Rømning nu havde tabt deres Betydning for en eventuel Offensiv, vilde det saa meget mere være Div.s Opgave at træde saa kraftigt op mod Fj., som Omstændighederne tillod. Div. skulde derfor saa længe som muligt bevare den offensive Stilling S. f. Limfjorden, uden dog derved at sætte sin Retraite bag denne i Fare, og navnlig ved Expeditioner mod Fj.s venstre Flanke stræbe at forurolige og besværliggøre hans Optræden paa Halvøen. Blev Div. tvungen til en blot defensiv Stilling bag Limfjorden, ansaa Overkdoen. det ikke for vanskeligt med den forøgede Styrke, Div. havde faaet, at forsvare Overgangsstederne og dog jævnlige at foretage mindre, offensive Operationer. Ligesom Brig. Neergaard skulde have foretaget en Alarmering fra Jyllands Østkyst, saaledes var det ogsaa Overkdoen.s Hensigt fremtidig at lade foretage Expeditioner af samme Art for derved at lette 4. Div. Udførelsen af sit Hverv.

Denne Instruktion, der indeholdt en tilsløret Kritik af Gen. HL's hidtidige Strategi — i hvilket Forhold Overkdoen. jo ingenlunde selv var sagesløs — var, som det ses, given under Forud-

*) Efter Dybbølstillingens Fald og de store Tab havde der fundet en Omordning af Hæren Sted, hvorved 9. Brig. kom til at bestaa af 7., 13., 14., 19. og 21. R. Herom maa Ob. Neergaard have givet Gen. HL Underretning.

sætning af, at 4. Div. endnu stod med Tropper S. f. Limfjorden, og den var derved for saa vidt i Modstrid med Krigsmin.s Telegram af den 26., der nærmest paalagde Div. at gaa bag Limfjorden. — Det kan ikke nu ses, naar Instruksen er modtagen, men den foraarsagede i hvert Fald ingen Ændring i Gen. HL's Dispositioner; han tog ikke nævneværdigt Hensyn til den og henvendte sig stadig direkte til Ministeriet.

Noget syntes Gen. HL's mange Henvendelser til Krigsmin. dog at have virket; thi ganske uventet kom, den 4/5, Livgarden til Fods og blev landsat i Hals. Og mere maatte der være i Gære, idet der Dagen før modtoges en Rekvisition fra Krigsmin. paa en Hest til General Wilster, hvilket vel maatte betyde, at Generalen skulde til Nørrejylland og med ham formentlig flere Tropper. — Utaalmodig lod Gen. HL spejde ud over Søen efter Transportskibe.

Kort efter modtog han imidlertid gennem Generaladjutanten Svar paa sit Brev til Kongen og dermed Oplysning om, at der vilde blive sendt yderligere 1—2 Brigader og 1 Batteri til Vendsyssel, men Ministeren havde endnu ikke truffet endelig Bestemmelse om, hvorvidt Landet N. f. Limfjorden skulde forsvares.

Nu havde Gen. HL siden den 24/4 bombarderet Ministeren med Breve og Telegrammer netop for at faa dette Spørgsmaal afgjort, og Ministeren vidste endnu ikke, hvad han selv vilde. Gen. HL krævede derfor nu meget bestemt et Svar, idet han den 5. telegraferede, at det dog var aldeles nødvendigt for en Kommanderende at faa at vide, hvilket Maal der tilsigtedes, og hvilke Midler han kunde disponere over; før han vidste dette, kunde han overhovedet ikke træffe nogensomhelst Bestemmelse. Skulde Stillingen forsvares — selv med Udsigt til at Fjenden efter udført Overgang over Limfjorden kunde oprive Korpsset — maatte Gen. HL forlange at faa saa meget som muligt oversendt og dette hurtigst; han skulde da af al Magt bestræbe sig for at hindre en Overgang. Var det derimod Meningen at opgive Vendsyssel, var det ikke nødvendigt at sende flere Tropper, men derimod saa mange Transportmidler, at Rytteriet og Artilleriet kunde overføres i Løbet af 4—5 Dage, i hvilken Tid han antog at kunne afvise en Overgang ved Hjælp af de Kræfter, han nu raadede over.

Telegrammet viser, at Gen. HL's Taalmodighed nu var paa Bristepunktet, hvilket egentlig ikke var saa underligt.

Obltn. Beck havde den 3. sendt et Komp. med nogle Ryttere over til Aalborg for at „vigilere“ — som han udtrykte sig — ad Vejene mod S. Allerede næste Dag maatte Kommandoet imidlertid atter tilbage, da Fj. rykkede frem fra Hobro med en Styrke, som ansloges til 12—1400 Md., Halvdelen Rytteri, med 10 Kanoner. Den 5. naaede Fj. Aalborg og forstærkedes næste Nat til ialt ca. 4000 Md.; men Brotrain medførtes ikke. Om Formiddagen den 6. kørte et Bateria op paa Skovbakken og afgav 6 Skud mod Wrangels Skanse ved Nr. Sundby — de første Kanonskud, der havde lydt i Nørrejylland N. f. Fredericia siden den 8. Marts. I Henhold til Gen. HL's tidligere givne Ordre blev Ilden ikke besvaret, og de fj. Kanoner kørte bort.

Den 30/4—1/5 var 1. Kav.Brig. bleven sat over Feggesund — Overfarten var som saa ofte før paa Limfjorden bleven sinket af Storm — og marcheret til Agersund. Indenfor Div. blev i Begyndelsen af Maj yderligere foretaget enkelte Omdisloceringer, og efter 9. Brigades og Livgardens Ankomst var Tropperne da fordelte saaledes:

Paa *Mors* og *Tyholm* under Obersltn. N. S. Brock: 5. DR, II/1. R. og $\frac{1}{2}$ 5. Bt., deraf paa Tyholm: 1 Esk., 1 Komp. og $\frac{1}{4}$ Bt.

Ved *Agersund* under Gen. Honnens: 1. Kav.Brig. med 3. DR om Fjereslev, II/GHR (2 Eskdr.) N. f. Agersund, $\frac{1}{2}$ 5. og $\frac{1}{4}$ 7. Bt., I/21. R. samt $\frac{1}{2}$ Ingkomp. ved Agersborg—Agersund, paa hvilken Strækning var anlagt Skyttegrave og Kanonplacemeter langs Kysten.

Ved *Nr. Sundby*: Obltn. Becks Kommando, hvis 4 Kompagnier (I/1. R.) var fordelte til Kystbevogtning paa begge Sider af Nr. Sundby, det ene Komp. dog i Reserve i Hvorup. I nogle Dage holdtes ogsaa Øen Egholm besat. $\frac{3}{4}$ 7. Bt. laa i Vaarbjerg med 2 Kanoner i Stilling ved Kysten, $\frac{1}{2}$ 2. DR N. f. Nr. Sundby. Ligesom ved Agersund var anlagt Skyttegrave og Kanonplacemeter langs Kysten.

Den østlige Del af Limfjorden bevogtedes af 6. DR, der kantonnerede om Horsens—V. Hassing—Ganderup. Yderst

mod Øst var *Hals* besat af et Detachement med ½ Komp./19. R.

Som *Reserve* laa

2. Kav.Brigr. med sit resterende ½ 2. DR om Sulsted,
9. Brigade i Skeelslund med 19. R. langs Kysten fra Rød-
slet til Rye Aa og II/21. R. i Birkelse—Aaby (ved
Rye Aa),

Livgarden i Aaby og Rævkjær (ved Rye Aa).

Gøl var besat af 1 Komp./19. R. og 1 Esk./ GHR.

Divisionens Stabskvarter: Vang.

Ud over Rekvisitionen paa Hesten til Gen. Wilster havde Gen. HL intet som helst officielt Varsel faaet om Ankomsten af flere Tropper, da han pludselig, den 5., fik et Svar i Praxis paa sine Henvendelser til Krigsmin. Denne Dags Aften telegraferede nemlig Gen. Wilsters Adjutant fra Frederikshavn, at han var land-
sit dør med 3. Batteri, 1 Ingeniørdetachement, 2. Div.s Sundheds-
tropper og Intendanten, og at Resten af 2. Div. ventedes dertil. I Løbet af Dagene den 6.—8. ankom ogsaa 7. og 14. R. og endelig Gen. Wilster, der havde faaet Kommandoen over den nyorganiserede 2. Division. — Tropperne indkvarteredes foreløbig i Eg-
nen om Frederikshavn; men Gen. HL, der først samtidig med deres Ankomst fik Meddelelse om denne fra Krigsmin., havde naturligvis ingen Forberedelse kunnet træffe til Modtagelse og Forplejning af en saa betydelig Forøgelse af sin Styrke.

Ifølge Krigsmin.s Ordre, der blev meddelt Gen. HL fra Overkdoen., skulde hele den ham underlagte Styrke udgøre *Nørrejylland-
ske Armékorps* og formeredes den 9/5 saaledes:

2. *Division* (Generalmajor Wilster)

1. Inf.Brigr.: 1., 7. og 14. R. samt Livg. t. F.

2. Kav.Brigr.: 2. og 6. DR.

7. Batteri.

4. Ingeniørkomp.

4. *Division* (Generalmajor Honnens, som beholdt den direkte Kommando over 1. Kav.Brigr.)

9. Inf.Brigr.: 19. og 21. R.

1. Kav.Brigr.: 3. og 5. DR samt II/GHR.

3. Batteri.

5. Batteri.

3. Ingeniørkomp.

Den paa Mors og Tyholm værende Batl. af 1. R. samt $\frac{1}{4}$ 7. Bt. ved Agersund betragtedes som detacheret fra 2. Div. til 4. Div.

Ved Korpsets Stab ansattes Kapt. Thomsen som Stabschef, Ritm. Freiesleben som Souschef. Major Heramb blev Stabschef ved 4., Kapt. Tvermoes ved 2. Div.

2. Div. overtog Bevogtningen og Forsvaret af Afsnittet fra Kattegat til Rye Aa og Gøl, 4. Div. Strækningen V. f. Rye Aa samt Mors og Tyholm.

Den 2/5 havde Krigsmin. — der uden om Overkdoen havde beordret 2. Div. til Vendsyssel — meddelt Overkdoen, at Hensigten med Troppeoverførslerne var at styrke Forsvaret af Landet N. f. Limfjorden samt at muliggøre Udnyttelsen af gunstige Lejligheder til offensive Foretagender derfra. Under Hensyn hertil skulde Overkdoen. lade undersøge, om ikke Afsnittet om Mou, mellem Lle Vildmose—Storvorde Aa og Havet, kunde indrettes til Brohoved og Retraitepunkt. For Gennemførelsen af selve Forsvaret mod fj. Overgangsforsøg over Limfjorden nærede Ministeriet ingen Betænkelighed.

Disse Krigsmin.s Betragtninger sendte Overkdoen. videre til Gen. HL i en Skrivelse, der naaede denne den 6., og paalagde ham at gøre Forsøg paa at skabe sig befæstede Brohoveder, men at dette skulde kunne lade sig gøre ved Mou, som Min. mente, nærede den ganske vist ingen Tiltro til. Iøvrigt vilde Overkdoen. støtte Gen. HL's Operationer ved at forurolige Fj. ved større eller mindre Landgangsforetagender.

At man skulde kunne faa Glæde af et Brohoved ved Mou var sikkert ganske usandsynligt, selv om det lykkedes at faa det forskanset. Forbindelsen til og fra det over Limfjorden eller Kattegat var i høj Grad afhængig af Vejret, og synderlig vanskeligt for Fj. at hindre en Debouchering derfra vilde det næppe være. Men det var jo rigtigt nok, at skulde der foretages offensive Bevægelser i større Stil, maatte man have et befæstet Brohoved S. f. Limfjorden. Var 9. Brig. ankommen, forinden Himmerland var rømmet, eller med andre Ord, havde 4. Div. sinket og opholdt Fj.s Fremrykning, vilde der have været Mulighed for at tilvejebringe et saadant Brohoved. Nu, da Fj. var nær, var det blevet meget vanskeligere.

Krigsmin. havde givet Overkdoen. Anvisning paa strategiske og taktiske Foranstaltninger og ved at sende Gen. HL Forstærkninger paa egen Haand foretaget Troppeforskydninger og derved Handlinger, der laa ganske udenfor dets Ressort. Men een Ting — netop hvad der var Krigsministeriets første Pligt — havde det forsømt, nemlig at holde den kommanderende underrettet om den politiske Situation, som maatte danne Grundlaget for hans Dispositioner. Gen. HL fik ingen Meddelelse om, at der førtes Forhandlinger om en Vaabenhvile, og at det derfor var af Vigtighed forinden denne at besætte det størst mulige Omraade af Nørrejylland.

Gen. HL vidste altsaa ikke dette, men havde — kort efter 2. Div.s Ankomst — hørt Rygte om, at en Vaabenhvile skulde træde i Kraft om en Ugestid. Han fandt da selv deri Anledning til at forsøge en Offensiv, i Beslutningen om hvis Udførelse han utvivlsomt har fundet Støtte hos Gen. Wilster. Den 10. — samme Dag Fj. atter aabnede en kortvarig Artilleribeskydning af Skanserne ved Nr. Sundby — sammenkaldte han Divisions- og Brigadecheferne til Konference. Man vidste, at Fj. stod spredt: 2—3000 Md. om Aalborg, 3500 i Hobro, 1800 i Viborg og Smaastykker i Holstebro, Skive og Randers; sydligere stod de nærmeste større Troppeled i Linien Aarhus—Skanderborg. Ved en Fremrykning over Agersund øjnede man derfor en Mulighed for at nedkæmpe en af Fj.s Grupper, inden han fik Tid til at koncentrere sig.

Beslutningen om dette Angreb holdtes strengt hemmelig, men Udførelsen forberedtes ved at lade et mindre Kommando besætte Løgstør og omliggende Terrain samt ved at indlede en Forskydning mod Vest af Divisionen, hvorved 21. R. kom til Agersund, 19. R. til Bjørnkær Gd.—Halager, Livgarden til Rævkær Gd.—Aaby, 7. R. til Bjørum Gd.—Melsted, 3. Bt. til Birsted. 14. R. var endnu noget tilbage, om Hallund, men skulde følge efter. Kaptein Dalgas fik Ordre angaaende Transportmidler, men kunde dog først med 24 Timers Varsel have bygget Anlægsbroer, og med de Færgemidler, hvorover han raadede, kunde i Løbet af $\frac{3}{4}$ Time kun overføres ca. 340 Md. Et Dampskib, der var stationeret ved Feggesund, kunde imidlertid trækkes til ligesom Baade andet Steds fra. Telegrafforbindelsen mellem Hobro og Aalborg skulde søges afbrudt. Div.s Stabskvarter forlagdes til Birkelse.

Samme Dag, den 10., indløb Meddelelse fra Krigsmin. om,

at der fra den 12. var afsluttet Vaabenhvile for 1 Maaned, og at Gen. HL skulde sætte sig i Forbindelse med Gen. Münster i Aalborg angaaende Fjendtlighedernes Ophør. Dermed bortfaldt enhver Tanke om Offensiv og udover Løgstør blev intet af Landet S. f. Limfjorden besat af vore Tropper.

Det planlagte Angreb vilde ikke have været let. Transporterne over Limfjorden maatte tage saa lang Tid, at en Overtaskelse af Fj. næppe kunde være bleven gennemført, og Operationsfriheden vilde være alvorlig hæmmet ved den svage Baseringspaa et enkelt, ubefæstet Overgangssted. Men det var dog ingenlunde udelukket, at man kunde have taget Aalborg og derved sikret sig endnu et Overgangssted og muligen tillige have besat en væsentlig Del af Himmerland inden Vaabenhvilen. — At Gen. HL fattede Beslutning om Angrebet og paabegyndte dets Gennemførelse var i hvert Tilfælde et Lyspunkt i Krigsførelsen og tjener ham til Ære.

Kort efter Vaabenhvilens Indtræden overførtes Livgarden t. F. og II/GHR til Sjælland.

Med Vaabenhvilen ophørte i egentlig Forstand Forsvaret af Nørrejylland.

Den 18/5 blev Ob. Lundbye afløst som Krigsminister af Obltn. Reich, som stillede Overkdoen. langt friere i sine Dispositioner, end Tilfældet hidtil havde været, ligesom Gen. HL udtrykkelig blev gjort opmærksom paa, at han var underlagt Overkdoen.

Denne havde hele Tiden været imod den forholdsvis store Troppekoncentration til Vendsyssel, idet Forsvarets Tyngdepunkt absolut maatte lægges paa Fyen. Den vilde helst have overført største Parten af Gen HL's Korps dertil; men da Traktaten om Vaabenhvilen forbød Omdisloceringer under denne, maatte Overkdoen. vente. Troppetransporterne skulde da begynde strax, naar Vaabenhvilen — der blev forlænget først til den 26., senere til den 29. Juni — udløb.

Da Gen. HL den 8/6 fik Meddelelse fra Overkdoen. om, at det var Hensigten at reducere hans Styrke, tog han til Genmæle. I en Skrivelse af 19/6 fremhævede han Betydningen af Vendsyssel som Udgangspunkt for en Offensiv S. f. Limfjorden. Til en saa-

dan Offensiv ønskede han endda at faa Raadighed over Halvdelen af Hæren.

Hvorledes Gen. HL har tænkt sig at kunne gennemføre en Offensiv af den Art med Held, er ikke ganske forstaaeligt. I Mod-sætning til hvad før havde været Tilfældet, var Fj. nu ganske fri i sine Operationer og kunde med Lethed mod Gen. HL's Korps samle en Troppemasse, som var dette overlegen i enhver Henseende, og Gen. HL vilde ikke raade over den store Bevægelighed, som havde været hans Styrke, da hans Division bestod af Rytteri. Offensiven kunde derfor — som Overkdoen. udtrykte sig i sin Svarskrivelse — føre til en Katastrofe, og en Oprofrelse af Korpset vilde nu være betydningsløs i politisk Henseende og i strategisk Henseende ødelæggende for Landets Forsvar. Al Kraft maatte lægges paa at hindre Fjendens Overgang til Øerne, og senere, da Als var falden den 29. Juni, blev Forsvaret af Fyen foreløbig den eneste Opgave.

Allerede inden Overkdoens Svar paa Gen. HL's Skrivelse naaede ham, fik han Ordre til at indskibe sit Korps i Slutningen af Juni. Indskibningen blev udsat nogle Dage, fordi Transportskibene var i Brug til Overførelse af Tropperne fra Als, men derefter fik Gen. HL Ordre til uopholdelig at afgaa med sit Korps. Den 2.—4/7 fandt Indskibningen Sted i Frederikshavn, en Del af Rytteriet overførtes midlertidig til Hirtsholmene, men den 10. var Korpset landsat paa Fyen.

I Henhold til Overkdoen.s Ordre efterlodes dog i Vendsyssel et lille Korps, *Nørrejydske Korps*, bestaaende af 1. R., 2. DR, 1/2 7. Bt. og 3. Ingeniørkomp. under Obltn. Beck, der skulde hindre Brandskatning og Udpresning af Vendsyssel ved ringe fj. Styrker.

Korpset blev fordelt saaledes:

I og om Nr. Sundby samt paa Egholm: 4 Kompr., 1/2 Bt., 3. Ing.-komp. — med 1/2 Komp. og 16 Dragoner i Aalborg, som under Vaabenhvilen var rømmet af Fj.

Til Kystbevogtning fra Hals til Nr. Sundby: 2 Kompr. og 1/2 2. Dr.

Til Kystbevogtning fra Nr. Sundby til Rye Aa: 1 Komp. og 2 1/2 Eskdr./2. DR.

Paa Gøl: 1 Komp.

I Agersund: 1/2 Esk.

Stabskvarter: Nr. Sundby. Felttelegrafstation i Ellesehøj.

De nærmeste fj. Tropper stod om Hobro—Hadsund.

Den 1/7 om Aftenen indløb Melding om, at 1 Esk. og 1 Komp. var marcheret fra Hobro over Villestrup mod Lindenberg, og at 300 Md. Fodf. og 25 Kyrasserer var ved Buderupholm—Gravlev, hvorfor Felttelegrafstationen blev flyttet tilbage til Nr. Svenstrup. Kl. 2½ Form. den 2/7 meldtes fj. Fremrykning mod Elleshøj; en i den Anledning fra Aalborg fremsendt Patr. stødte her paa et fj. Kompagni og gik efter at have vexlet nogle Skud med Fj. atter tilbage til Aalborg. I Løbet af Dagen nærmede Fj. sig vore Forposter ved Svenstrup, men gik om Eftermiddagen tilbage.

Da Premierløjtnant Riebau, der havde Kommandoen i Aalborg, om Aftenen meldte Obltn. Beck, at den fj. Styrke, der havde været fremme foran hans Forposter, kun bestod af 1 Komp., som vilde overnatte i Elleshøj, fattede Oberstløjtnanten den Beslutning at udføre et Overfald paa dette. I den Anledning lod han, Kl. 8—9 om Aftenen, Kompt. Hammerich sætte over til Aalborg for med dette Komp. og Dragonerne i Aalborg personlig at lede Overfaldet. Skønt der tæt om Nr. Sundby laa flere Tropper baade af Fodfolk og Rytteri, undlod han at forøge Kommandoets Størrelse, idet han var bange for, at der vilde medgaa for lang Tid til Overførslen, saaledes at hans Foretagende ikke kunde tilendbringes i Løbet af den kortvarige Sommernat. Var Fj. ikke stærkere end angivet, og lykkedes det at overrumple ham, kunde Becks Kommando maaske ogsaa være nogenlunde tilstrækkeligt til at løse Opgaven.

Efter at have holdt en Tale til Mandskabet rykkede Beck afsted. Da han naaede Forposterne ved Svenstrup, erfarede han, at Fj. havde forladt Elleshøj, men alligevel fortsatte han Marchen til denne By, som naaedes Kl. 11½ Eftm. Her fik han at vide, at det fj. Komp. var gaaet tilbage til Gravlev, hvorfor han opgav at følge efter det, da han ifølge Oplysningerne fra foregaaende Aften maatte vente dèr at støde paa en meget overlegen Styrke.

Om det fj. Kommando, der var gaaet over Villestrup mod Lindenberg, fortaltes i Elleshøj, at det sandsynligvis var gaaet i Kvarter i Gunderup; det skulde tælle 2 Kompr. og 1 Esk.

Om det end var rimeligt at antage — og vistnok ogsaa forlød — at kun en Del af denne Styrke laa i Gunderup, var det dog en

dristig Beslutning, Beck nu fattede, nemlig med sin lille Styrke at fortsætte Marchen de 8 km mod Øst for at rette sit Overfald mod Gunderup. Dette kunde maaske endda være lykkedes, hvis han var rykket afsted med det samme, altsaa ca. Kl. 12 Nat. Men først spildte han Tiden med at høre paa Beboernes uvedkommende Snak, og derefter holdt han atter en Tale til Mandskabet, hvori han under Paavirkning af en nylig Udtalelse af Oberst Max Müller indskærpede at gaa lige løs paa Fjenden med Bajonetten, naar man stødte paa ham. Idet han saaledes først afmarcherede, da Klokken var over 1, maa han ikke have foretaget nogensomhelst Tidsberegning; thi i saa Fald vilde han have erkendt, at han først kunde naa Gunderup, efter at det var blevet lyst, og at en Overrumpling af Fj. da maatte anses for udelukket.

Beck red selv sammen med Dragonerne noget foran Kompagniet, og da han paa sin Odysse henad Kl. 4 Form. den 3. var tæt V. f. Gunderup, saa han en Vognkolonne med fj. Fodfolk køre fra Byen mod N., og i Gunderup fik han at vide, at Fj. talte ca. ½ Esk. og 100—200 Md. Fodfolk. Han lod da — uden paa nogen Maade at sikre sig mod Syd, hvor han dog maatte forudsætte Muligheden af fj. Tropper ved Lindenberg — Kompagniet fortsætte gennem Gunderup mod Lundby for om muligt at afskære Fj., red atter selv frem med Dragonerne, som undervejs tog en fj. Rytter til Fange, og erfarede, at Fj. var standset ved Lundby. Fra Kongehøj, ca. 600 m S. f. Lundby, saa nogle Dragoner, han havde sendt forud, imidlertid, at Fj. alt havde passeret Lundby, men nu maatte han have opdaget vor Fremrykning, idet de fj. Infanterister sprang af Vognene, løb ned til Lundby og besatte et Sten-gærde i dens Sydkant. Fjendens højre Fløj var endnu ikke kommen paa Plads, da Kompt. Hammerich naaede Kongehøj.

Beck har senere hævdet, at det var hans Hensigt at angribe „à la Mac Mahon“ og sende 1 Deling mod Fjendens højre, 1 mod hans venstre Flanke, mens Resten af Kompt. angreb i Fronten. Men desværre var han ingenlunde nogen Mac Mahon. Kompagniet var standset bag Bakken, saa der var baade Tid og Lejlighed til at indlede den muligvis paatænkte Manøvre; men ganske ude af Ligevægt raabte Beck blot til Kapt. Hammerich: „Hr. Kaptajn, vil De uopholdelig udføre et rask og deternieret Bajonetangreb!“

I Modsætning til sit Forbillede, Mac Mahon, der selv var forrest under Stormen paa Malakoff, blev Beck holdende paa Bakken, medens Kompagniet, der blindt fulgte sin Regimentscheffs

Ordre, stormede frem — i Halvdelingskolonne med nogle faa Skytter paa Fløjene — ned ad den lange Bakkeskraaning. Angrebet udførtes med glimrende Tapperhed. Da Kompagniet var kommet ind paa ca. 200 m Afstand fra Fjenden, aabnede denne Hurtigild, der voldte store Tab; men uden at standse fortsatte Kompt. sit Fremløb med fældet Gevær og under Hurraraab. Det naaede frem til ca. 30 m fra Fj., men nu var Tabene blevne saa uhyre, at det maatte standse; det var umuligt at komme længere frem. En Del af Kompt. udviklede Skytter, Kompagnichefen styrtede, saaret for anden Gang, Obltn. Beck lod flere Gange blæse „Retirér“ fra Kongehøjen, og Kompt. gik tilbage. Paa Valpladsen efterlod det 1 Off., 31 Uoffr. og menige døde (eller senere døde af deres Saar), 2 Off., 42 Uoffr. og menige saarede. 20 Uoffr. og menige var usaarede faldne i Fangenskab, 2 menige var savnede. — Fjendens Tab var 3 saarede.

Vor sidste, lidt større Kamp i 1864 havde vist vore Soldaters fortrinlige Mod og Pligtfølelse — men desværre ogsaa en ualmindelig slet Føring. Det tjener til en vis Grad til Becks Undskyldning, at der dengang hos mange Officerer var en overdreven Tro paa Bajonetangrebets Betydning, og at han var ukendt med Bagladegeværets Overlegenhed. Men et Bajonetangreb uden mindste Ildforberedelse ført frem fra 600 m Afstand var dog en fuldkommen Absurditet, ligesom forøvrigt hele hans Expedition var ganske uforsvarlig. — I den militære Litteratur blev Kampen ved Lundby senere meget omtalt som et slaaende Exempel paa Bagladegeværets Værdi; men dog holdt Troen paa Kolonneangreb med Bajonetten sig endnu længe levende.

Efter at have afslaaet Angrebet trak Fj. sig tilbage mod N., saaledes at vi kunde opsamle de døde og saarede og paa Vogne transportere dem til Aalborg, samtidig med at Resterne af Becks Kommando — ved et mærkeligt Held uhindret af Fjenden — marcherede tilbage over Nøvling. „Jeg red ud“, siger Becks Adjutant, Løjtn. Abrahams, „sammen med en underlig, vildt begejstret, letsindig, men legemlig affæddig Mand — jeg red tilbage med en sammensunken Olding.“

Kort Tid efter blev Beck udnævnt til Brigadekommandør og senere til Oberst.

Omtrent paa samme Tid som Kampen ved Lundby, eller lidt

før, havde der fundet en Kamp Sted nordligere, ved S. Tranders, hvor en Patr. paa 20 Md. Fodfolk og 2 Dragoner, der var sendt frem fra Aalborg, stødte paa den meget overlegne Styrke, der gennem Lundby var fortsat mod N. Patr. forsvarede sig tappert baade mod Fodfolks- og Rytterangreb, men maatte tilsidst overgive sig efter at omtrent Halvdelen af dens Styrke var falden eller saaret.

Korpsets Stilling i Nørrejylland blev snart uholdbar. Alle Efterretninger lød paa, at Fj. havde Brotrain i Hobro saavel som i Viborg og meget snart vilde forsøge en Overgang over Limfjorden. Disse Efterretninger bekræftedes ved Telegrammer fra Overkdoen, der udtrykkelig paalagde Beck ikke at udsætte sig ved et haardnakket Forsvar af Limfjorden. Ingeniørkompt. og Rytteriet skulde snarest afgaa til Fyen. Da Beck den 9. om Morgenen fik Melding om, at Fj. var under Fremrykning mod Aalborg med stort Baadmateriel, gav han derfor Ordre til øjeblikkelig Tilbagegang, hvorefter Færgerne blev ødelagte og Baadene paa Limfjorden fjernede. Kl. 3 næste Morgen paabegyndtes Indskibningen i Frederikshavn. Om Aftenen var alt ombord, og Transporten afgik til Nyborg — $\frac{1}{2}$ 2. DR dog forløbig til Sjælland — uden, som Overkdoen. havde frygtet, at blive forulæmpet af østrigske Krigsskibe.

Preusserne paabegyndte samme Dag, den 10., Overførslen ved Aalborg, men deres forreste Afdelinger, 1 Fodfolks- og 1 Rytterregt., der var sat an til Forfølgning, naaede først Frederikshavn 24 Timer efter, at vore Tropper var afsejlede.

Nørrejylland var rømmet og uden egentlig Modstand. 4. Divisions Opgave overfor Fjendens Overmagt havde været vanskelig, krævet en overordentlig Handlekraft, Aktivitet og Snarraadighed, men fremfor alt Lyssyn og Selvtillid — og den blev ikke løst. Ansvar et herfor bliver vel i første Linie Divisionschefens, og dog ligger det maaske i højere Grad hos Overkommandoen, der aldrig stillede ham hans Opgave klart for Øje, kun gav ham mangelfulde eller slet ingen Instruktioner. Hvem der har Del i

Skylden kan dog nu være ligegyldigt; Aarsagen til det svigtende Forsvar af Nørrejylland maa søges dybere end hos Enkeltpersoner.

Den Begejstring og Offervillie, der havde givet sig saa stærkt Udslag hos det danske Folk i 1659 og 1848, søger man forgæves i 1864. Folket og dets ledende Politikere havde været lunkne og uvillige i Forberedelserne af Krigen, havde ikke villet se Sandheden i Øjnene, og endnu under Krigen var det, som om dennes Alvor ikke ret blev forstaaet. I enkelte Øjeblikke — som da Grænsedeforsvaret blev opgivet i Februar — kunde en kraftig Forsvarsvillie vel give sig Udtryk; men det blev kun til Ord, ofte kun til Fraser eller skadelig Kritik; der manglede Handling bag Ordene. Hele Folket rejste sig ikke som een Mand for at forsvare sit Land, mødte ikke Mand af Huse, bragte ingen storstiledede Pengeofre til Indkøb i Ind- eller Udlandet af, hvad Forsvaret krævede. Det stod ikke samlet bag Hæren, viste ikke i Gerningen, at det og Hæren var eet, og skabte ikke den Aand, der gør det selvfølgelig for Hærens Førere at vove alt. — Som Folkets Ledere var snæversynede, blev Hærføringen vag; brød de Danskes inderste og bedste Egenskaber, saaledes som de lagde sig for Dagen i Soldaternes Tapperhed og Pligtfølelse, ikke frem ej blot i den enkeltes, men i alles Offervillie, da maatte Hærføringen savne sin vigtigste Impuls.

Forsvaret af Nørrejylland blev et Udtryk herfor; thi kun naar Folket staar samlet i fast Forsvarsvillie, kan Fædrelandet værnes.

Kilder.

Udarbejdelsen støtter sig i Hovedsagen til Feltarkivet for 1864 i Hærens Arkiv.

Af andre Kilder skal anføres:

- Oberst P. C. Bangs Erindringer og Uddrag af tidligere Dagbøger. (H. A.)
- Sekondløjtn. F. E. Grüners Notebog fra 5. Batteri 1864 (H. A.)
- „ O. Feddensens Breve fra 1864. (H. A.)
- Oberst L. C. Lunn's efterladte Papirer. (H. A.)
- Kaptajn Dan. Bruun's Arkiv. (H. A.)
- Oberst F. C. A. Bauditz' Breve fra 1863—64 (i privat Eje).
- „ P. G. Bauditz' Breve til Hustruen 1864 (i privat Eje).
- Genlltn. C. D. Hegermann-Lindencrone's Arkiv. (Rigsark.)
- „ C. A. F. Thomsens Arkiv. (Kgl. Bibl.)
- og af trykte Bøger:
- Genlltn. C. D. Hegermann-Lindencrone: Om Krigsaaaret 1864. Kbh. 1874.
- Genlltn. C. D. Hegermann-Lindencrone: Betragtninger i Anl. af D. G. Monrads pol. Breve. Kbh. 1875.
- Generalstaben: Den dansk-tyske Krig 1864. Kbh. 1890.
- N. P. Jensen: Den anden slesvigske Krig. Kbh. 1900.
- C. Th. Sørensen: Erindringer fra Første Regiment 1864. Kbh. 1891.
- V. la Cour: Stemninger og Standpunkter under Krigen 1864. Kbh. 1917.
- F. Bajer: Livserindringer. Kbh. 1909.
- P. Abrahams: Mit Ungdomsliv. Mem. og Br. udg. af Clausen og Rist. XLI. Kbh. 1923.
- G. Brammer: Den danske Hærs Intendanturtjeneste 1848—1918. Kbh. 1919.
- E. Leschly: Historisk Beretning om 5. Dragonregiment. Randers 1929.